

การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาการเมืองในคัมภีร์ทีฆนิกาย
THE CRITICAL STUDY OF THE POLITICAL PHILOSOPHY
IN THE DĪGHANIKĀYA TEXT

พระมหาทวิช ธีรชาติ (ศรีพรหม)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๐

การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาการเมืองในคัมภีร์ที่มณีกาย

พระมหาทวิช ธีรชาโต (ศรีพรหม)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**THE CRITICAL STUDY OF THE POLITICAL PHILOSOPHY
IN THE DĪGHANIKĀYA TEXT**

PHRAMAHĀ TAWICH TIRACHATO (SRIPROM)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement For The Degree of
Master of Arts
(Philosophy)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาปรัชญา

.....
(พระศรีสิทธิมนี)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์.....ประธานกรรมการ

(พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์)

.....กรรมการ

(พระมหากฤษณะ ตรุโณ)

.....กรรมการ

(ผศ. ดร. สุกิจ ชัยมุสิก)

.....กรรมการ

(ผศ. ดร. ประเวศ อินทองปาน)

.....กรรมการ

(อาจารย์เจดีย์ว รอดเขียว)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหากฤษณะ ตรุโณ ประธานกรรมการ

ผศ. ดร. สุกิจ ชัยมุสิก กรรมการ

อาจารย์เจดีย์ว รอดเขียว กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาการเมืองในคัมภีร์ที่ฆนิกาย

ผู้วิจัย : พระมหาทวิช ธีรชาติ (ศรีพรหม)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาปรัชญา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระมหากษณะ ตรุโณ ป.ธ. ๓, พธ.ม. (ปรัชญา), Ph.D. (Phil.)

: ผศ.ดร. สุกิจ ชัยมุสิก M.A. (Pol.Sci.), Ph.D. (Pol.Sci.)

: อาจารย์เฉลียว รอดเขียว B.A. (Phil.), M.A. (Phil.)

วันสำเร็จการศึกษา : ๑๑ ตุลาคม ๒๕๕๐

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาการเมืองในคัมภีร์ที่ฆนิกาย” มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการกำเนิดรัฐ หน้าที่ของรัฐ ความเจริญและความเสื่อมของรัฐ รัฐในอุดมคติ รูปแบบการปกครอง ผู้ปกครอง เป้าหมายในการปกครอง และอิทธิพลของปรัชญาการเมืองในคัมภีร์ที่ฆนิกายที่มีผลต่อการเมืองไทย โดยผู้วิจัยได้แบ่งเนื้อหาของงานวิจัยออกเป็น ๕ บท ซึ่งในแต่ละบทจะอธิบายถึงจุดประสงค์ที่ต้องการศึกษาดังนี้

บทที่ ๑ ว่าด้วยความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทที่ ๒ ว่าด้วยแนวความคิดทางการเมืองและการปกครอง

บทที่ ๓ ว่าด้วยแนวความคิดทางการเมืองและการปกครองในคัมภีร์ที่ฆนิกาย

บทที่ ๔ ว่าด้วยการวิเคราะห์บูรณาการปรัชญาการเมืองในคัมภีร์ที่ฆนิกายกับทฤษฎีการเมือง

บทที่ ๕ ว่าด้วยสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาพบว่า แนวความคิดทางการเมืองและการปกครองนั้นมุ่งที่จะสร้างระบอบการเมืองการปกครองที่ดีที่สุดขึ้นมา โดยมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่ความเจริญรุ่งเรืองของรัฐบาล ความมั่นคงของรัฐ ความเป็นเอกราชของชาติ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของคนภายในรัฐ อย่างไรก็ตาม การเมืองการปกครองทุกระบอบล้วนมีข้อบกพร่องด้วยกันทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการปกครองในระบอบเผด็จการหรือระบอบประชาธิปไตยก็ตาม ทั้งนี้เพราะระบอบการเมืองนั้น ๆ มุ่งที่จะสร้างระบอบการเมืองที่ดี โดยยึดถือกฎระเบียบที่เคร่งครัดเป็นสำคัญ

แต่ยังขาดหลักการที่จะทำให้ผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองนั้นเป็นคนดี ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้ปกครองในระบอบนั้นๆ มักถูกโค่นล้ม เพราะเนื่องมาจากการใช้อำนาจไปในทางที่ไม่ถูกต้อง มุ่งแต่ประโยชน์ตนและพวกพ้องมากกว่าประโยชน์สุขของประชาชน ซึ่งก็เป็นเพราะผู้ปกครองในระบอบนั้น ๆ ขาดคุณธรรมและจริยธรรมในการปกครองและไม่ยึดหลักธรรมาธิปไตยในการปกครองนั่นเอง ฉะนั้น ธรรมภิบาลจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับทุกสังคม

ส่วนแนวความคิดทางการเมืองการปกครองตามทฤษฎีของพระพุทธศาสนานั้น มุ่งที่จะสร้างบุคคลให้เป็นผู้เป็นที่ดี ไม่ว่าจะบุคคลนั้นจะอยู่ในสถานะใด ๆ ก็ตาม ทุกคนล้วนสามารถที่จะพัฒนาตนให้มีศักยภาพที่สูงขึ้นไปได้ หากได้น้อมนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการปกครองตนเองและผู้อื่น แนวความคิดทางการเมืองของพระพุทธศาสนาจึงมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การพัฒนาคนให้มีคุณธรรมและจริยธรรมที่สูงขึ้นไป คือถึงความเป็นอริยะได้ในที่สุด และพร้อมกันนั้นยังต้องมีการพัฒนาเศรษฐกิจภายในรัฐควบคู่กันไปด้วย ดังนั้นการพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐและการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของคนภายในรัฐจึงต้องทำควบคู่กันไปด้วยจะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้

ดังนั้น หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา จึงสามารถที่จะนำไปใช้ได้กับการเมืองทุกระบบอย่างไร้ปัญหา และย่อมมีคุณค่าต่อการนำมาใช้กล่อมเกล่าทำที่ในการปฏิบัติต่อกันตามอุดมการณ์ทางการเมือง มีส่วนในการส่งเสริมสนับสนุนความปรองดองของคนภายในรัฐ ให้ยืนหยัดอยู่บนหลักการเหตุผลที่ถูกต้องร่วมกัน มีส่วนในการส่งเสริมสนับสนุนการปกครองทุกระบบให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น เพราะเมื่อบุคคลยึดหลักธรรมในการปกครองแล้ว ไม่ว่าจะอยู่ภายใต้การปกครองในระบอบใด ๆ ก็ตาม ล้วนก่อให้เกิดผลดีแก่ระบอบนั้น ๆ อย่างแน่นอน เพราะการปกครองไม่ว่าจะเป็นระบอบใด ๆ ก็ตาม สามารถที่จะเป็นระบอบการเมืองการปกครองที่ดีได้ หากการปกครองในระบอบนั้น ๆ ได้นำหลักธรรมาธิปไตยไปใช้ร่วมกับการปกครอง ดังนั้น ผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองจึงควรรู้จักฝึกตนให้เป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรม ยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต และปฏิบัติตนให้อยู่ในกฎระเบียบกติกาของสังคม ส่วนในสังคมไทยนั้น มีการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข แต่รัฐบาลทุกยุคทุกสมัยมักถูกโค่นล้มอำนาจได้ง่าย เพราะการขาดคุณธรรมและจริยธรรมในการปกครองนั่นเอง หากผู้ปกครองของไทยและผู้ใต้ปกครองยึดหลักธรรมาธิปไตยในการปกครองแล้ว ประเทศชาติก็จะมีแต่ความสงบสุข มีความมั่นคงและมีประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ได้

Thesis Title : The Critical Study of the Political Philosophy
in the Dīghanikāya Text
Researcher : Phramahā Tawich Tirachato (Sriprom)
Degree : Master of Arts (Philosophy)
Thesis Supervisory Committee
: Phramahā Krishna Taruno Pali III, M.A.(Phil.),
Ph.D (Phil)
: Asst. Prof. Dr. Sukit Chaimusik M.A.(Pol.Sci.),
Ph.D. (Pol.Sci.)
: Mr. Chaleow Rodkeow B.A.(Phil), M.A. (Phil)
Date of Graduation : October 11, 2007

ABSTRACT

The Thesis entitled “The Critical Study of the Political Philosophy in the Dīghanikāya Text” aims to realize the Origin, the Duties, the Development and the Degeneration of the State, the Ideal State, the Administrative forms, the Administrator, the Purposes of Administration and the Influences of Political Philosophy in the Buddhist Text : Dīghanikāya effecting Thai political system. The Thesis is divided into five chapters as follows : -

- Chapter I : The Importance of Problems and Objectives of the Study
- Chapter II : The Political and Administrative Thought
- Chapter III : The Political and Administrative Thought in the Dīghanikāya Text
- Chapter IV : The Analysis of Integration in the Political Philosophy in the Dīghanikāya Text and the Political Theory
- Chapter V : The Conclusion and the Suggestions

From the Study, it has been found that the political and administrative thought aims to create the best political and administrative system in order to promote the prosperity, stability and unity of the State including happily and peacefully living of the state's population. However, none of the political and administrative systems is completely perfect but still full of faults. It is because the said system is to produce the good and perfect one based on the strictly rule-following, but still lack of a principle bringing about good ruler and ruled ones. Accordingly, several rulers were overthrown by oppose-side due to commit malfeasance and take benefits only for oneself and friends. It is the result from ignorance of applying Dhamma in his governance. Hence, the good governance is the most important and needful for every society worldwide.

According to Buddhist View, the political and administrative thought aims to produce a good ruler by no exempting anyone. It is meant that whoever practices the Buddha's Teachings continuously he will surely receive good result in return. In the same way, if ruler governs the state under the principle of good governance the ruled people will exactly love and respect him like our beloved king, the King Bhumipol. On the other hand, the one practicing the Buddhadhamma continuously will not only attain the worldly advantages but also highest one i.e., the Nibbana. Thus, good ruler needs to practice the principle of good governance for happiness and peace of the whole State. Additionally, ethical and economic developments should be done in the same time.

Thence, the Buddhadhamma can be applied in every political and administrative system. Through the practice, the ruler is to produce good policies helping in harmonious promotion of population in the State. Whenever, the members of the State conduct the principle of good governance with one heart, they are to surely gain harmony, peace and happiness of life throughout the State. Accordingly, ruler and ruled ones must realize how to apply the good governance in daily life and follow several rules of society. Meanwhile, the Thai society is a democratic one with the King as the head of the country and known as Buddhist one, but the head of government does not govern the country with good governance. In this connection, he could not implement good enough policies bringing about development, happiness and peace of the whole State. If he including the ruled ones studies Buddhadhamma and knows how to apply in daily life the peace and happiness will exactly return them throughout the State.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลงได้ด้วยอาศัยความช่วยเหลือจากคณาจารย์ที่ปรึกษา คือ ดร.พระมหากฤษณะ ตรุโณ, ผศ.ดร.สุกิจ ชัยมุสิก และอาจารย์เฉลียว รอดเขียว ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำปรึกษาและตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ด้วยดีตลอดมา ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของอาจารย์ทั้งสามท่านเป็นอย่างยิ่ง ขอกราบขอบพระคุณและขออนุโมทนาขอบคุณเป็นอย่างยิ่งมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณ ผศ. มานพ นักการเรียน ที่ได้ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับหัวข้อวิทยานิพนธ์และอนุเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย ดร. พระมหาเดชา เตชสมิทธิโก ที่ช่วยแปลบทคัดย่อ ตลอดจนเพื่อนพระนิสิตที่คอยให้กำลังใจและช่วยเหลือด้วยดีตลอดมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระณรงค์ กิตติธโร พระธเนศ สุานิสุสโร พระसानนท์ จรณธมฺโม และอีกหลาย ๆ ท่าน ที่ไม่ได้เอ่ยนาม ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในน้ำใจเป็นอย่างยิ่ง

นอกจากนั้น ขอกราบขอบพระคุณ และขออนุโมทนาขอบคุณเจ้าของผลงานด้านหนังสือและงานวิจัยทุกชิ้น ที่ผู้วิจัยได้นำมาเป็นเอกสารอ้างอิงในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขอกราบขอบพระคุณพระอุปัชฌาย์ ครูอาจารย์ทุกท่าน ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาการให้ผู้วิจัยมีความรู้จนสามารถศึกษาค้นคว้าได้ ส่วนที่เป็นกุศลและความดีอันเกิดจากงานชิ้นนี้ ขออุทิศให้โยมบิดามารดาผู้ให้กำเนิด

พระมหาทวิช ธีรชาติ (ศรีพรหม)

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

การใช้อักษรย่อคัมภีร์

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรียงตามคัมภีร์ ดังนี้ :-

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.สี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปัณณาสก	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
อจ.ทก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อจ.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อจ.ปญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อจ.อฎฐก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อฎฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
ช.ช.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ชุตตนิกาย	ชุตทกปาฐ	(ภาษาไทย)
ช.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ชุตตนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ช.ชา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ชุตตนิกาย	ชาดก	(ภาษาไทย)

การใช้หมายเลขย่อ

การใช้หมายเลขอ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาไทย จะแจ้ง เล่ม / ข้อ / หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ ตัวอย่างเช่น ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๑ หมายถึงสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎีกวรรค เล่ม ๑๑ ข้อ ๒๒๘ หน้า ๒๓๑ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๓
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๔
๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๖
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๖
บทที่ ๒ แนวความคิดทางการเมืองและการปกครอง	๗
๒.๑ การกำเนิดรัฐ	๘
๒.๒ หน้าที่ของรัฐ	๑๕
๒.๓ ความเจริญและความเสื่อมของรัฐ	๒๑
๒.๔ รัฐในอุดมคติ	๒๓
๒.๕ รูปแบบการปกครอง	๒๗
๒.๖ ผู้ปกครอง	๓๒
๒.๗ เป้าหมายการปกครอง	๓๘
บทที่ ๓ แนวความคิดทางการเมืองและการปกครองในคัมภีร์ที่หมินกาย	๔๑
๓.๑ การกำเนิดรัฐ	๔๑
๓.๒ หน้าที่ของรัฐ	๔๔

๓.๓ ความเจริญและความเสื่อมของรัฐ	๔๖
๓.๔ รัฐในอุดมคติ	๕๐
๓.๕ รูปแบบการปกครอง	๕๔
๓.๖ ผู้ปกครอง	๕๘
๓.๗ เป้าหมายการปกครอง	๖๓
บทที่ ๔ วิเคราะห์บูรณาการปรัชญาการเมืองในคัมภีร์ที่สนิกายกับทฤษฎีการเมือง	๖๙
๔.๑ การกำเนิดรัฐ	๖๙
๔.๒ หน้าที่ของรัฐ	๗๒
๔.๓ ความเจริญและความเสื่อมของรัฐ	๗๕
๔.๔ รัฐในอุดมคติ	๗๙
๔.๕ รูปแบบการปกครอง	๘๕
๔.๖ ผู้ปกครอง	๙๔
๔.๗ เป้าหมายการปกครอง	๑๐๔
๔.๘ อิทธิพลของปรัชญาการเมืองในคัมภีร์ที่สนิกายที่มีผลต่อการเมืองไทย	๑๐๖
๔.๘.๑ ด้านเศรษฐกิจ	๑๐๘
๔.๘.๒ ด้านสังคม	๑๐๙
๔.๘.๓ ด้านการปกครอง	๑ ๑ ๒
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๑๑๗
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๑๗
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๓๐
บรรณานุกรม	๑๓๓
ประวัติผู้วิจัย	๑๓๘

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แนวความคิดทางการเมืองในทางพระพุทธศาสนานั้นนับว่ามีความโดดเด่นอย่างมากในการเสนอทฤษฎีการปกครองและหลักการบริหารประเทศให้มีความมั่นคงและให้เกิดสันติสุขแก่สังคม ในพระไตรปิฎกโดยเฉพาะในคัมภีร์ทีฆนิกาย^๑ มีเนื้อหาเกี่ยวกับรัฐรูปแบบและการปกครองรัฐอย่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง เช่นในกฎทนต์สูตร^๒ ได้กล่าวถึงหลักการพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืน และการปราบโจรผู้ร้ายแบบถอนรากถอนโคนไว้ในมหาปรินิพพานสูตร^๓ ได้กล่าวถึงหลักการบริหารนิยธรรมซึ่งเป็นข้อปฏิบัติสำหรับนักปกครองและนักบริหารทั้งหลาย

สถาบันทางสังคม โดยเฉพาะ รัฐ ศาสนา เป็นสถาบันที่มีความเกี่ยวเนื่องกัน เพราะก็ล้วนแต่มีความสำคัญในการช่วยให้การดำรงชีพของมนุษย์ในสังคมให้มีความเป็นไปอย่างสงบสุข เพราะสถาบันเหล่านี้เกิดจากกระบวนการพัฒนาความคิดของมนุษย์จนสามารถที่จะจัดเป็นระบบทางสังคมการเมืองได้ แต่ทั้งนี้มนุษย์ก็ย่อมมีข้อผิดพลาดได้เสมอในการอยู่ร่วมกันของชนหมู่มาก เนื่องจากมีความเชื่อ ทศนคติ อุปนิสัยที่แตกต่างกัน ถ้าหากว่าไม่มีระบบการจัดการที่ดีแล้ว การปกครองในรัฐนั้น ๆ ก็จะทำให้เกิดความวุ่นวายได้ เพราะมนุษย์ทุกคนล้วนมีอวิชชา คือความไม่รู้ติดตัวมาทั้งสิ้น และมีกิเลสอยู่ในจิตใจ จึงทำให้มนุษย์มีการประพฤติผิดกฎศีลธรรม เช่นการทำร้ายร่างกาย การลักทรัพย์ การประพฤติผิดในกาม เป็นต้น ซึ่งพฤติกรรมเช่นนั้น จะก่อให้เกิดความวุ่นวายในสังคม คนในสังคมจะอยู่อย่างหวาดระแวงขาดสันติสุขโดยสิ้นเชิง เมื่อเป็นเช่นนั้น ความจำเป็นที่จะต้องมีการปกครอง

^๑ ที.สี. (ไทย) ๙/๓๒๓/๑๒๕.

^๒ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๑/๗๗.

ก็เนื่องมาจากความบกพร่องของสังคมอันเกิดจากการกระทำของมนุษย์เองประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งเมื่อสังคมขยายใหญ่ขึ้น จำเป็นต้องมีกฎระเบียบและผู้บังคับใช้ระเบียบ^๓

ดังนั้น รัฐจึงต้องมีการจัดการที่ดีในด้านการบริหารและการปกครองเพื่อให้สังคม นั้นๆ ดำเนินไปได้ด้วยดี โดยควรที่จะนำหลักธรรมในศาสนามาใช้ควบคู่กับกฎหมายของรัฐ เพื่อให้เกิดความยืดหยุ่น มีเสถียรภาพในการบริหารกิจการของรัฐ ซึ่งศาสนากับการเมืองนั้น ไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้ เพราะต่างก็มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด การเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่เกิดขึ้นในทางการเมืองและสังคมย่อมมีผลกระทบต่อศาสนา และในทำนองเดียวกันการเปลี่ยนแปลงในทางศาสนาก็จะมีผลกระทบต่อการเมืองและสังคม เช่นเดียวกัน^๔

การเมืองการปกครองไม่สามารถที่จะแยกออกจากศาสนาได้การเมืองที่ถูกต้อง จะต้องเกี่ยวข้องกับคนทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในเพศใดก็ตาม เพื่อให้คนในสังคมสามารถที่จะอยู่ ร่วมกันอย่างปกติสุขได้ การเมืองนั้นคือระบบของการจัดหรือการกระทำเพื่อให้คนจำนวน มากอยู่ด้วยกันโดยปราศจากปัญหาโดยไม่ต้องใช้อำนาจ แต่ความสำคัญมันอยู่ที่ว่ามันเป็น ระบบที่ต้องจัดทำขึ้นก็เพื่อคนทั้งหมดจะอยู่ร่วมกันโดยปราศจากปัญหา^๕

สำหรับพุทธปรัชญานั้น พระพุทธเจ้าในฐานะที่พระองค์เป็นศาสดาเอกของโลก พระองค์มิได้ทรงมุ่งหวังที่จะสร้างระบบปรัชญาการเมืองขึ้นมาแต่อย่างใด แต่ทรงให้คำชี้แนะ เกี่ยวกับข้อปฏิบัติต่างๆ ในการปกครองแก่รัฐนั้นๆ พระพุทธเจ้ามิได้ทรงสอนปรัชญาการเมือง โดยตรง ดังจะเห็นได้ว่าในพระไตรปิฎกกล่าวถึงเรื่องนี้เป็นส่วนน้อยแต่ดูเหมือนจะเป็นการ สอนให้แก่ปัญหาเฉพาะของรัฐบาลรัฐในสมัยพุทธกาลมากกว่า เพราะคำสอนที่สอนสำหรับ รัฐหนึ่งต่างหากกับที่สอนกับอีกรัฐหนึ่ง^๖ พระพุทธองค์ทรงหวังที่จะให้เกิดความสงบสุข ความ เจริญแก่รัฐซึ่งมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การมีศีลธรรมของบุคคลในรัฐนั้นๆ แต่พระพุทธองค์มิได้ทรง

^๓ สมบูรณ์ สุขสำราญ, **พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๑๙.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑.

^๕ พุทธทาสภิกขุ, **ธรรมะกับการเมือง**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๖), หน้า ๔๗.

^๖ ปรีชา ช้างขวัญยืน, **ทรรศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : สัมมติ ศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๕๕.

ให้ความสำคัญแก่เศรษฐกิจในฐานะเป็นจุดหมายของรัฐแต่ทรงเห็นว่าสำคัญเพราะเป็นเหตุแห่งความสงบของรัฐ และการแบ่งปันผลผลิตที่ไม่ดีนั้น ย่อมนำความเดือดร้อนมาสู่รัฐก็เพราะเป็นเหตุให้คนประพฤติผิดศีล ดังนั้นศีลธรรมจึงนับเป็นสิ่งสำคัญมากกว่าเศรษฐกิจ แต่ถ้าเศรษฐกิจไม่ดี การรักษาศีลก็ยาก เศรษฐกิจจึงเป็นฐาน ส่วนศีลธรรมเป็นจุดหมาย^๗

สำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับแนวความคิดทางการเมืองและการปกครองที่มีในคัมภีร์ที่มณิกาย ส่วนในคัมภีร์อื่นๆนั้นก็จะศึกษาเฉพาะในส่วนที่มีเนื้อความเกี่ยวเนื่องกันหรือมีเนื้อหาที่สามารถนำมาสนับสนุนกันได้ โดยจะชี้ให้เห็นถึงประเด็นความสัมพันธ์กันระหว่างรัฐ การปกครอง บุคคล หลักธรรม เป็นหลัก และนำหลักการที่ได้จากการศึกษานั้นมาทำการศึกษาวิเคราะห์บูรณาการกับทฤษฎีการเมือง ทั่วไป เพื่อให้เกิดประโยชน์ในทางวิชาการ และเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการเมือง การปกครองต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวความคิดทางการเมืองและการปกครอง
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาแนวความคิดทางการเมืองและการปกครองในคัมภีร์ที่มณิกาย
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์บูรณาการปรัชญาการเมืองในคัมภีร์ที่มณิกายกับทฤษฎีการเมือง

๑.๓ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

คัมภีร์ที่มณิกาย หมายถึง คัมภีร์ที่รวบรวมพระสูตรที่มีเนื้อความยาวมากไว้เป็นหมวดหนึ่ง หรือหมู่หนึ่ง มีทั้งหมด ๓๔ สูตร ปราภฏในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๙ , ๑๐, และ ๑๑

อัตตาทิปไตย หมายถึง ความถือตนเป็นใหญ่ จะทำอะไรก็นึกถึงตน คำนี้ถึงฐานะ เกียรติ ศักดิ์ศรีหรือผลประโยชน์ของตนเป็นสำคัญ

โลกาทิปไตย หมายถึง ความถือโลกเป็นใหญ่ คือ ถือความนิยมหรือเสียงกล่าวว่ของชาวโลกเป็นสำคัญ หวั่นไหวไปตามเสียงนินทาและสรรเสริญ จะทำอะไรก็มุ่งจะเอาใจหมู่ชน

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๔.

ธรรมาธิปไตย หมายถึง ถือธรรมเป็นใหญ่ ถือหลักการความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม และเหตุผลเป็นใหญ่ ทำการด้วยปัญญา โดยเคารพหลักการ กฎ ระเบียบ กติกา มุ่งเพื่อความดีงาม ความจริง ความชอบธรรมเป็นประมาณ

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ค้นคว้าแนวความคิดเกี่ยวกับการเมืองและการปกครองทั่วไปและแนวความคิดเกี่ยวกับการเมืองและการปกครองในพระไตรปิฎก โดยเฉพาะคัมภีร์ที่สมณิกายเชิงวิเคราะห ในด้านการกำเนิดรัฐ หน้าที่ของรัฐ ความเจริญและความเสื่อมแห่งรัฐ รัฐในอุดมคติ รูปแบบการปกครอง ผู้ปกครอง เป้าหมายในการปกครอง และทำการวิเคราะห์บูรณาการปรัชญาการเมืองในคัมภีร์ที่สมณิกายกับทฤษฎีการเมืองทั่วไป

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาธรรมวรัต อริยธมฺโม (ยศขุน) ได้เขียนงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะหหลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก” พบว่า ระบบการปกครองในอุดมคติทางพระพุทธศาสนานั้น คือระบบการปกครองที่มุ่งธรรมคือความถูกต้องดีงาม สันติภาพ ภราดรภาพ ให้เกิดขึ้นแก่ประชาชน ที่เรียกว่าระบบธรรมาธิปไตย รูปแบบการปกครองไม่สำคัญเท่ากับคุณธรรมในการปกครอง หากปฏิบัติคุณธรรมแล้วก็เป็น การปกครองที่ดีได้ รูปแบบการปกครองไม่ใช่จุดหมาย เป็นเพียงเครื่องมือเท่านั้น เป็นสิ่งที่มีมนุษย์บัญญัติขึ้น จึงไม่มีรูปแบบใดที่ถาวรหรือดีที่สุด การปกครองทุกระบบจะดีได้ต้องพิจารณาถึงหลักธรรมในการบริหาร และคุณธรรมของผู้นำที่เป็นแกนกลางในการปกครอง รัฐในคติทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นรัฐที่มีธรรมะเป็นหัวใจ ทั้งในการกำหนดคุณสมบัติของผู้นำตลอดจนธรรมะของการอยู่ร่วมกันของปวงชน จะเรียกว่าธรรมมิกรัฐ หรือธรรมมิถสังคมก็ได้^๔

ปรีชา ช้างขวัญยืน ได้เขียนหนังสือเรื่อง “ทรรศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา” กล่าวถึงการนำหลักธรรมในพระไตรปิฎกมาศึกษาทางการเมืองว่า พระพุทธเจ้ามิได้ทรงสอนปรัชญาการเมืองไว้โดยตรง แต่พระองค์ทรงสอนให้แก่ปัญหาเฉพาะ

^๔ พระมหาธรรมวรัต อริยธมฺโม (ยศขุน), “การศึกษาเชิงวิเคราะหหลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๒.

ของรัฐบางรัฐมากกว่า เพราะคำสอนของรัฐหนึ่งจะต่างกับที่สอนแก่อีกรัฐหนึ่ง ดังนั้นการตีความคำสอนของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับการเมืองจึงเกิดจากการใช้มโนทัศน์สมัยใหม่โดยมาก แต่เราก็อาจพิจารณาพุทธทัศนะบางส่วนโดยเทียบเคียงมโนทัศน์สมัยใหม่ได้ แต่ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องให้ครบถ้วนและเหมือนกันควรที่จะพิจารณาตามที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้^๙

นรี ภวกานตานันท์ ได้เขียนงานวิจัยเรื่อง “การเมืองการปกครองในแนวพุทธศาสนา ศึกษาจากนักคิดและพระไตรปิฎก” ผลการวิจัยพบว่า การเมืองการปกครองในแนวพระพุทธศาสนา เป็นประเด็นที่นักรัฐศาสตร์ นักการปกครอง และพระสงฆ์ผู้ทรงคุณธรรมหลายท่านให้ความสนใจและเสนอข้อคิดเห็น โดยการนำไปเปรียบเทียบกับหลักการปกครองของชาติตะวันตกเป็นหลัก การเมืองการปกครองที่ดีควรมีองค์ประกอบที่ดี ๓ ประการ ได้แก่ การมีระบอบการเมืองการปกครองที่ดี ผู้ปกครองมีคุณสมบัติของผู้ปกครองที่ดี และวิธีการปกครองที่จะทำให้บ้านเมืองมีความสุขความเจริญ อันเป็นประเด็นหรือจุดมุ่งหมายสำคัญที่คาดหมายจะได้จากพฤติกรรมของนักการเมือง ซึ่งจากข้อคิดของผู้ศึกษาพระไตรปิฎกหลายท่านจะมีการกล่าวถึงข้อธรรมที่สอดคล้องกันในเรื่องการใช้หลักธรรมาธิปไตย การใช้หลัก “อภิธานิยธรรม” กับระบอบสามัคคีธรรม และใช้หลักทศพิธราชธรรม จักรวัตติวัตร กับระบอบราชาธิปไตย ซึ่งเป็นเพียงสองระบอบการเมืองที่มีการกล่าวถึงในพุทธกาล^{๑๐}

ธนา นวลปลอด ได้เขียนงานวิจัยเรื่อง “ความคิดทางการเมืองในสุตตันตปิฎก” พบว่า ความคิดทางการเมืองในพระสุตตันตปิฎกมีปรากฏเด่นชัดใน ๒ พระสูตรหลัก คือ อัคคัณฺณสูตรและจักกวัตติสูตร ในอัคคัณฺณสูตรมีการนำเสนอเกี่ยวกับทฤษฎีกำเนิดสังคมรัฐและผู้ปกครองซึ่งมีประเด็นสำคัญอยู่ที่การหักล้างทฤษฎีเรื่องวรรณะตามความเชื่อของลัทธิพราหมณ์ ส่วนในจักกวัตติสูตรเป็นการนำเสนอที่มาของอำนาจผู้ปกครอง ซึ่งสรุปแล้วก็คือธรรมและยังได้เสนอรูปแบบของธรรมิกรัฐ อันเป็นตัวอย่างให้ผู้ปกครองรัฐต่างๆ ปฏิบัติตาม ธรรมิกรัฐนั้นเป็นผลมาจากการที่ผู้ปกครองปฏิบัติธรรม จึงกล่าวสรุปได้ว่า ไม่ว่าจะ

^๙ ปรีชา ช่างขวัญยืน, **ทรรศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา**, หน้า ๕๕.

^{๑๐} นรี ภวกานตานันท์, “การเมืองการปกครองในแนวพุทธศาสนา ศึกษาจากนักคิดและพระไตรปิฎก”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาปริญญาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๓๘.

จะเป็น รูปแบบการปกครอง ผู้ปกครอง อำนาจในการปกครอง สิทธิเสรีภาพ หรือความเสมอภาค ในทฤษฎีของพระพุทธศาสนามีเป้าหมายคือสร้างสรรค์ประโยชน์สูงสุดให้แก่ประชาชน โดยที่ไม่จำกัดรูปแบบ วิธีการปกครอง เพื่อความสงบสุขอันจะบังเกิดแก่ประชาชน ผู้เป็นผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง^{๑๑}

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๖.๑ ทำให้ทราบแนวความคิดทางการเมืองและการปกครอง
- ๑.๖.๒ ทำให้ทราบแนวความคิดทางการเมืองและการปกครองในคัมภีร์ที่สมนิกาย
- ๑.๖.๓ ทำให้ทราบการวิเคราะห์บูรณาการปรัชญาการเมืองในคัมภีร์ที่สมนิกายกับทฤษฎีการเมือง

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

- ๑.๗.๑ รวบรวมและศึกษาข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎก และเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) ที่เกี่ยวข้องกับแนวความคิดทางการเมืองและการปกครอง
- ๑.๗.๒ ศึกษาแนวความคิดทางการเมืองและการปกครองในคัมภีร์ที่สมนิกาย
- ๑.๗.๓ ศึกษาวิเคราะห์บูรณาการปรัชญาการเมืองในคัมภีร์ที่สมนิกายกับทฤษฎีการเมือง
- ๑.๗.๔ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

---

^{๑๑} ธนา นवलปลอด, “ความคิดทางการเมืองในพระสูตรตันตปิฎก”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๓๖.

บทที่ ๒

แนวความคิดทางการเมืองและการปกครอง

การเมืองการปกครองเป็นค่านิยมของพฤติกรรมทางสังคมที่สังคมนั้นๆได้ใช้กลไกหนึ่งในการทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบไม่ให้เกิดความวุ่นวาย นั่นคือกลไกทางการเมือง การเมืองการปกครองจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลเกิดขึ้นครบทุกภาคฝ่าย ได้แก่ภาคบริหารหรือภาครัฐซึ่งเป็นฝ่ายปกครอง และภาคประชาชน หรืออาจรวมภาพทางจิตวิญญาณเข้ามาด้วย คือภาคศาสนาและสถาบันกษัตริย์ ซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญที่มีอิทธิพลต่อระบบการเมืองการปกครอง^๑

พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้คำจำกัดความคำว่า ปรัชญาการเมือง (Political Philosophy) ว่า ปรัชญาที่ศึกษาเกี่ยวกับการเมือง การปกครองและรัฐ เช่นธรรมชาติและจุดมุ่งหมายของรัฐ สิทธิอันชอบธรรมที่จะปกครองสัมพันธ์ภาพระหว่างเสรีภาพของปัจเจกบุคคล กับอำนาจรัฐ^๒

เพลโต (Plato) นักปรัชญาชาวกรีกได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการเมืองไว้ว่า “การเมืองคือพฤติกรรมของรัฐ ที่รัฐจำเป็นจะต้องทำเพื่อให้เกิดกิจกรรมต่างๆ การกระทำใดๆ ที่รัฐควรทำและต้องทำทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคต ตั้งแต่การวางนโยบาย ออกกฎหมาย และบริหารงานกิจการต่างๆของรัฐ เพื่อให้เกิดความสงบสุขขึ้นในสังคม”^๓ แสดงว่าการเมืองก็คือการที่ผู้ที่มีอำนาจในการปกครองสังคม ต้องเป็นผู้จัดสรรผลประโยชน์ใดๆ ให้เกิดขึ้นกับสังคมโดยรวมได้อย่างเหมาะสมลงตัว เพื่อให้สังคมนั้นๆสามารถที่จะอยู่ร่วมกันโดยปราศจากความขัดแย้งใดๆ ที่มีความรุนแรงเกินกว่าจะแก้ไขได้ ดังนั้นเพื่อให้เกิดความเข้าใจในเรื่องแนวความคิดทางการเมืองการปกครองของนักปรัชญาหลายๆท่าน ผู้วิจัยจึงได้เสนอประเด็นต่างที่จะต้องทำการศึกษาดังต่อไปนี้

^๑ ดานูภา ไชยพรธรรม, **การเมืองการปกครอง (ฉบับชาวบ้าน)**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มายิก, ๒๕๓๗), หน้า ๒๙.

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, (กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๗๙.

^๓ ดานูภา ไชยพรธรรม, **การเมืองการปกครอง (ฉบับชาวบ้าน)**, หน้า ๓๐.

๒.๑ การกำเนิดรัฐ

คำว่า “รัฐ” ใช้ในความหมายที่กว้าง คือ ไม่ได้เจาะจงว่าเป็นรัฐประชาชาติอย่างไร รู้จักกันทุกวันนี้ แต่หมายถึง การจัดองค์การทางการเมืองทั่ว ๆ ไป ดังนั้น “กำเนิดของรัฐ” ได้แก่การพยายามมองว่า อะไรน่าจะเป็นเหตุให้เกิดมีการรวมตัวของคนในสังคมขึ้นมาเป็น องค์การทางการเมือง โดยกล่าวว่า นับตั้งแต่เริ่มแรกหรือในสังคมแบบดั้งเดิม (Primitive Society) มนุษย์ได้รวมตัวขึ้นมาเป็นองค์การทางการเมืองได้อย่างไร ทฤษฎีเกี่ยวกับกำเนิดรัฐ มี ๘ ทฤษฎี^๕ ได้แก่

(๑) ทฤษฎีเทวสิทธิ์ (Divine Right Theory)^๕

ทฤษฎีเทวสิทธิ์ น่าจะเป็นทฤษฎีที่ว่าด้วยการกำเนิดรัฐที่เก่าแก่ที่สุด ทฤษฎีนี้มี พื้นฐานอยู่บนสมมติฐานว่าชนบางเหล่าเป็นผู้ที่พระเจ้าเลือกสรร ข้อสรุปทั่ว ๆ ไปของ ทฤษฎีเทวสิทธิ์อาจแบ่งออกได้เป็น ๓ ประการ

(๑) โดยแท้ที่จริงแล้วชนทุกเหล่าไม่ห้วงเวลาใดก็ห้วงเวลาหนึ่ง จะมองตนเองว่า เป็นเหล่าที่ได้รับเลือกให้อยู่เหนือหมู่เหล่าอื่น ๆ ในสายตาของพระเจ้าเป็นผู้

(๒) การได้รับเลือกสรรจากพระเจ้าเป็นผู้เจ้านั้น นำมาซึ่งการยอมรับนับถือในตนเอง อยู่ด้วยเสมอ นั่นก็คือคนที่ได้รับเลือกสรรมักจะเป็นผู้ค้นพบอภิสิทธิ์ของตนด้วยตนเอง มากกว่าที่จะเป็นเพราะคนที่ด้อยกว่าจะมาชี้ให้เห็น

(๓) การค้นพบสถานะที่สูงส่งนี้ โดยทั่วไปจะนำมาซึ่งกิจกรรมที่เป็นปฏิบัติกับต่อ ชนอื่น ๆ โดยมากก็เป็นการใช้กำลัง เป็นต้นว่าการทำให้ผู้อื่นตกเป็นทาส ซึ่งเป็นสิ่งยากที่จะ อ้างความชอบธรรม หากปราศจากข้ออ้างความเหนือกว่าของตนเอง

จอร์จ เฮเกล ซึ่งเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการสร้างทฤษฎีกำลังอำนาจของรัฐ ได้ พัฒนาทฤษฎี ๆ หนึ่ง ซึ่งกำหนดให้รัฐเป็นศูนย์กลางในกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์

^๕ มานพ นักการเขียน, “การวิเคราะห์การบริหารและการปกครองในคัมภีร์ชาดก”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย , ๒๕๔๖), หน้า ๑๒.

^๕ อานนท์ อภาภิรม, รัฐศาสตร์เบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕), หน้า

ประวัติศาสตร์ตามความคิดเห็นเฮเกล เป็นแต่เพียงการแสดงถึงการเตรียมการล่วงหน้าในแผนการของพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งมีรัฐเป็นพาหนะที่จะดำเนินการตามแผนการของพระผู้เป็นเจ้า รัฐจึงเป็นเครื่องมือที่พระผู้เป็นเจ้าแสดงออกถึงซึ่งเจตจำนงของพระองค์ นับเป็นเรื่องที่ยากที่จะจินตนาการถึงความเชื่อที่สามารถทำให้รัฐมีสถานะที่สูงส่ง

นักเทววิทยาของคริสตศาสนาในยุคแรก ๆ ได้ใช้แนวความคิดการกำเนิดรัฐตามทฤษฎีเทวสิทธิ์นี้เพื่อผลประโยชน์ของตนเอง ผู้นำทางศาสนาในยุคแรก ๆ ไม่ว่าจะเป็นเซนต์แอมโบรส เซนต์อ็อกุสติน หรือสันตปาเปาเกรกอรี ต่างอ้างว่า อำนาจของฝ่ายวิญญาณและอำนาจในทางโลกนั้น แม้ต่างจะเป็นอำนาจที่มาจกพระผู้เป็นเจ้าโดยตรงแต่ก็เป็นอำนาจที่แบ่งแยกออกจากกัน นักคิดแต่ละคนต่างก็ฝังใจในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนจักร อย่างไรก็ตาม ด้วยการเปลี่ยนแปลงอย่างช้าๆ อันเป็นผลจากความก้าวหน้าในทางความรู้ของยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในศาสนาและการเมืองพระมหากษัตริย์แห่งชาติได้เริ่มอ้างความชอบธรรมแห่งอำนาจที่พระองค์มีต่อกิจกรรมในทางโลก ในขณะที่เดียวกันกับการปฏิรูปในคริสตศาสนาทำให้ทำลายอำนาจอันเด็ดขาดทางฝ่ายวิญญาณขององค์พระสันตปาเปา ทฤษฎีนี้ถือว่า รัฐเกิดขึ้นมาจากสภาวะอันศักดิ์สิทธิ์ คือเทพเจ้าหรือผู้อยู่เหนือมนุษย์ ทฤษฎีนี้มีสาระอยู่ ๓ ประการ ได้แก่^๖

- (๑) รัฐได้รับการสถาปนาขึ้นโดยเทวโองการหรือเทวประสงค์
- (๒) ผู้ครองรัฐหรือผู้เป็นประมุขของรัฐได้รับการแต่งตั้งโดยผู้มีสภาวะเหนือมนุษย์ คือโดยพระเป็นเจ้าหรือเทพเจ้าผู้ทรงฤทธิ
- (๓) ความรับผิดชอบหรือภารกิจที่ผู้นำหรือประมุขกระทำนั้นขึ้นอยู่กับอำนาจศักดิ์สิทธิ์นั้นเท่านั้น

(๒) ทฤษฎีการแบ่งงาน (Division of Labor Theory)^๗

ทฤษฎีนี้ถือว่า รัฐเกิดขึ้นเนื่องจากความจำเป็นอันมีขึ้น เพราะงานของมนุษย์ได้แตกแขนงและสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น งานของมนุษย์มีมากขึ้น คือมีไม่เฉพาะแต่ในเกษตรกรรม แต่ได้ขยายออกไปเป็นพาณิชยกรรม อุตสาหกรรม และการรวมตัวทางเศรษฐกิจในรูปแบบต่าง ๆ กัน รัฐจำเป็นต้องมีอำนาจในการควบคุมดูแลการแบ่งงาน คือดูแลว่า

^๖ มานพ นักการเขียน , “การวิเคราะห์การบริหารและการปกครองในคัมภีร์ชาดก”, หน้า ๑๓.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓.

ใครควรจะทำอะไรและแต่ละอาชีพจะต้องอยู่ในเกณฑ์อย่างไร ทฤษฎีนี้ถือว่า หากไม่มีรัฐเข้าควบคุมการแบ่งงานแล้ว สังคมย่อมยุ่งเหยิงสับสนเพราะขาดการแบ่งหน้าที่ และขาดความรับผิดชอบทางเศรษฐกิจ

(๓) ทฤษฎีสัญชาตญาณหรือทฤษฎีธรรมชาติ (Instinct or Natural Theory)^๕

อริสโตเติล ซึ่งเป็นบิดาของวิชารัฐศาสตร์ เป็นบุคคลแรกที่เสนอทฤษฎีธรรมชาติ เพื่ออธิบายการก่อกำเนิดของรัฐ อริสโตเติลเชื่อว่ามนุษย์นั้นดีโดยพื้นฐานและมีความพยายามอย่างไม่หยุดยั้งที่จะเข้าถึงความดีงามสุดยอด อันเป็นสิ่งซึ่งไม่มีวันจะบรรลุถึง ปัญหา ความดีงามสุดยอดจึงยังคงเป็นภูมิธรรมสูงสุดที่มนุษย์มุ่งแสวงหา อริสโตเติลเห็นว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคมโดยธรรมชาติ กล่าวคือ เป็นธรรมชาติที่มนุษย์จะรวมตัวเข้าด้วยกัน และมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกันอันยังผลให้เกิดเป็นชุมชนขึ้นมา รูปแบบที่เป็นทางการของชุมชน มนุษย์ก็คือ รัฐแบบนครรัฐ การก่อกำเนิดของนครรัฐจึงเป็นผลที่เนื่องมาจากความโน้มเอียงตามธรรมชาติของมนุษย์ อริสโตเติลเชื่อมั่นว่านครรัฐเป็นสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติของสังคม และยังเห็นด้วยว่า มนุษย์จะเป็นมนุษย์ก็ต่อเมื่ออยู่ภายในนครรัฐ ปัจจุบันบุคคลที่อยู่ภายนอกนครรัฐนั้น ถ้าไม่เป็นเทพเจ้าก็ต้องเป็นสัตว์ป่า นครรัฐเป็นสิ่งแวดล้อมเพียงอย่างเดียวที่จะทำให้ผู้ใดผู้หนึ่งมีความเป็นมนุษย์ที่แท้จริง นครรัฐนั้นเป็นสถาบันที่สำคัญยิ่งในปรัชญาของอริสโตเติล นครรัฐไม่ได้เป็นแต่เพียงการแสดงให้เห็นถึงซึ่งความโน้มเอียงตามธรรมชาติของมนุษย์ที่มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน แต่ยังเป็นพาหนะที่ทำให้ปัจเจกบุคคลสามารถบรรลุถึงความดีงามสุดยอดด้วย^๖ อริสโตเติลยังเห็นว่า มนุษย์เราเมื่อมีความสมบูรณ์จะเป็นสัตว์ที่ประเสริฐที่สุดแต่ถ้าหากแยกมนุษย์ออกจากกฎหมายและความยุติธรรม (ซึ่งจะหาได้ก็แต่ในนครรัฐ) แล้วจะเป็นสัตว์ที่เลวทรามที่สุด

สำหรับอริสโตเติล นครรัฐไม่เป็นแค่เพียงปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ แต่ยังมีลักษณะที่สำคัญอีกมากมาย แม้นครรัฐจะถือกำเนิดขึ้นมาจากปฏิสัมพันธ์ของปัจเจกบุคคล แต่ในทางปฏิบัติ นครรัฐมีความสำคัญมากกว่าปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลใด ๆ นครรัฐได้กลายเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ ประกอบด้วยชีวิต สติธิต่างๆ และพันธะ นอกเหนือไปจากข้อผูกพัน

^๕ อานนท์ อภาภิรม, รัฐศาสตร์เบื้องต้น, หน้า ๒๙.

^๖ Leon P. Baradat, Political Ideologies, third edition (Republic of Singapore : Prentice Hall International, 1988), p.11.

ต่างๆกับประชาชนที่นครรัฐรับใช้ ทฤษฎีที่ถือว่ารัฐเป็นอินทรีย์นี้ ในเวลาต่อมาได้รับการสนับสนุนจากบุคคลที่มีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน เช่น โทมัส อะไควนัส รุสโซ และมุสโสลินี นักเสรีนิยมในปัจจุบันก็ยังได้กล่าวอ้างถึงสังคมอินทรีย์อยู่บ่อยๆ การตีความสังคมที่มีลักษณะเป็นอินทรีย์ที่สุดชั่วที่สุดน่าจะได้แก่การตีความของมุสโสลินี ที่อ้างว่า สิ่งทั้งหมด (รัฐ) นั้น มีความสำคัญยิ่งไปกว่าผลรวมของส่วนประกอบของมัน (ปัจเจกบุคคลที่อยู่ภายในรัฐ)

ทฤษฎีนี้ถือว่า เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ ย่อมมีสัญชาตญาณที่ผลักดันให้มนุษย์รวมตัวกันให้เป็นรัฐหรือให้เป็นองค์การทางการเมืองขึ้นมา ดังที่อริสโตเติล (Aristotle) กล่าวไว้ว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีสัญชาตญาณให้อยู่ในเมืองหรือรัฐ หากไม่อยู่ในรัฐแล้ว ถือว่าจำเป็นต้องเป็นเทพเจ้า หรือสัตว์โลกอื่น ๆ (gods or beasts) ข้อความของอริสโตเติลนี้ มีผู้ตีความคลาดเคลื่อนอยู่บ่อยๆ คือมักจะตีความว่ามนุษย์เป็นสัตว์การเมือง คือสนใจแต่เรื่องทางการเมือง แต่ในทรรศนะของอริสโตเติลแล้ว มนุษย์โดยธรรมชาติจะอยู่ตามลำพังมิได้หรือแม้จะอยู่ในกลุ่มสังคมเพียงระดับครอบครัวก็ไม่พอเพียง เพราะวามมนุษย์มีสัญชาตญาณที่จะต้องอยู่ในองค์การที่ใหญ่กว่าครอบครัวหรือแม้กระทั่งใหญ่กว่าหมู่บ้าน จึงต้องดิ้นรนรวบรวมหมู่บ้านเพื่อก่อตั้งเป็นองค์การการเมืองที่ใหญ่ขึ้น คือเป็นระดับนครรัฐ^{๑๐}

(๔) ทฤษฎีสัญญาประชาคม (Social Contract Theory)^{๑๑}

เนื่องจากพระมหากษัตริย์ทรงอ้างทฤษฎีเทวสิทธิ์ของพระมหากษัตริย์ หรือทฤษฎีสมบูรณาญาสิทธิราชย์เพื่อมิให้อำนาจทางการเมืองของพระองค์มีขอบเขตจำกัด ผู้ที่ต่อต้านอำนาจเด็ดขาดของพระมหากษัตริย์จึงมีความปรารถนาที่จะได้ข้ออ้างเพื่อต่อสู้กับทฤษฎีนี้ ข้ออ้างหนึ่งได้แก่ทฤษฎีสัญญาสังคมซึ่งพัฒนาขึ้นมาในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ และ ๑๘ อันมีพื้นฐานอยู่บนแนวคิดอำนาจอธิปไตยของประชาชน ที่ถือว่าแหล่งที่มาของอำนาจรัฐคือประชาชน การทำสัญญาเกิดขึ้นจากประชาชนทั้งปวงซึ่งมีอำนาจมาตกลงกันเพื่อสถาปนารัฐขึ้นและให้อำนาจรัฐแก่รัฐบาลในระดับหนึ่ง นักทฤษฎีสัญญาสังคมต่างมีความเห็นที่แตกต่างกันในเรื่องรูปแบบของรัฐที่จะสถาปนาขึ้นจากการทำสัญญา รวมทั้งข้อจำกัดในอำนาจของรัฐบาล ซึ่งประชาชนในฐานะองค์อธิปัตย์เป็นผู้กำหนด

^{๑๐} มานพ นักการเขียน , “การวิเคราะห์การบริบทและการปกครองในคัมภีร์ชาดก”, หน้า ๑๓ – ๑๔.

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕.

ในอังกฤษ แนวความคิดสัญญาสังคมได้ถูกเบี่ยงเบนไปชั่วคราวจากที่เคยเป็นตามปกติ คือจากที่สนับสนุนสิทธิของประชาชนไปสนับสนุนอำนาจสิทธิขาด ทั้งนี้ก็โดยความปรารถนาปรองและความสะดวกหลักแหลมในทางปรัชญาของโทมัส ฮอบส์(Thomas Hobbes) ดังนั้น ฮอบส์จึงกล่าวถึงทฤษฎีสัญญาประชาคมว่า เป็นทฤษฎีที่มนุษย์ทำข้อตกลงสัญญาต่อกันว่า ต่อไปนี้จะเลิกอยู่แบบตัวใครตัวมัน แต่จะมาอยู่รวมกันภายใต้การปกครองขององค์อธิปัตย์^{๑๒} อย่างไรก็ตาม เมื่อมาถึงจอห์น ล็อก แนวความคิดนี้ก็หวนกลับไปสู่สถานะดั้งเดิมคือทำหน้าที่ปกป้องสาธารณชนจากการคุกคามของฝ่ายบริหาร แนวความคิดนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของสิทธิตามธรรมชาติที่มีอยู่ภายในตัวของปัจเจกบุคคลทุกคน เพราะฉะนั้นจึงเป็นหลักการที่ตรงกันข้ามกับหลักการเผด็จการ ล็อกยังได้เสนอให้นำข้อผูกมัดทางศีลธรรมกลับมาใช้ในบทบัญญัติทางกฎหมายด้วย สำหรับแนวความคิดเรื่องความสัมพันธ์ ระหว่างรัฐบาลกับประชาชนนั้น ล็อกมีความเห็นว่า ประชาชนเป็นผู้ที่ไว้วางใจโดยให้อำนาจแก่รัฐบาลเพื่อทำหน้าที่ผู้พิทักษ์รักษาผลประโยชน์ของประชาชน ตามความเห็นของลอร์ดรัฐบาลจึงมีอำนาจที่จำกัด จะสามารถใช้อำนาจได้อย่างชอบธรรมก็ต่อเมื่อเป็นการกระทำที่เพิ่มพูนผลประโยชน์ต่าง ๆ ของประชาชน และเคารพในสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ ล็อกยังสงวนไว้ซึ่งสิทธิของประชาชนในการปฏิวัติเมื่อรัฐบาล โง่เง่าหรือเลวทรามเสียเหลือเกิน โดยวางแผนและดำเนินการในสิ่งที่เป็นการอันตรายต่อเสรีภาพและทรัพย์สินของผู้ได้ปกครอง ซึ่งล็อกแสดงให้เห็นถึงสิทธินี้ ในลักษณะของการอุทธรณ์ต่อพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของการพิจารณาความด้วยการ ลูกขึ้นต่อผู้ เมื่อโทมัส เจฟเฟอร์สัน(Thomas Jefferson) ร่างคำประกาศอิสรภาพของอเมริกา เจฟเฟอร์สันได้อิงทฤษฎีของล็อกเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากถ้อยคำในอารัมภบทของคำประกาศฉบับนั้นซึ่งเขาได้กล่าวถึงประเด็นอย่างเช่น สิทธิที่ไม่อาจพรากไปจากชาวอาณานิคมอเมริกันอันได้แก่ ชีวิต เสรีภาพ และการแสวงหาความสุข และในท้ายที่สุดเขาได้กล่าวว่า ในเมื่อพระเจ้าแผ่นดิน (ในกรณีของพระเจ้ายอร์ชที่ ๓ แห่งประเทศอังกฤษ ซึ่งเป็นเจ้าของอาณานิคมในอเมริกา) ได้ละเมิดสิทธิเหล่านี้เป็นระยะเวลาที่ยาวนานพอสมควร ประชาชนก็มีสิทธิปฏิวัติเพื่อเลิกสัญญา และจัดตั้งการปกครองรูปแบบใหม่ขึ้นมาแทน^{๑๓}

^{๑๒} อานนท์ อาภาภิรม, รัฐศาสตร์เบื้องต้น, หน้า ๒๕.

^{๑๓} สนธิ เตชานันท์, พื้นฐานรัฐศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๒๐-๒๗.

ทฤษฎีนี้ถือว่า ในภาวะธรรมชาติ (State of Nature) คือเมื่อยังไม่มีสภาพเป็นสังคมการเมือง (Political Society) คนย่อมมีสิทธิตามธรรมชาติ (Natural Right) อันได้แก่สิทธิที่มีมาแต่กำเนิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการปกครองตนเอง และเมื่อมีอยู่ในตัวคนตั้งแต่แรกเช่นนี้ย่อมสามารถมอบให้บุคคลอื่นได้ การมอบหมายยกสิทธิที่มีติดตัวมา (สิทธิตามธรรมชาติ) ให้ผู้อื่นนี้อาจทำได้ในรูปของการให้ทำหน้าที่หนึ่งหรือหลาย ๆหน้าที่ การมอบหมายมีลักษณะแห่งการให้เป็น “ตัวแทน” (Representation) ในข้อสมมติฐานว่า มีการมอบหมายสิทธินี้ให้ถือว่าเป็นการกระทำพร้อม ๆ กันหลายคน เรียกว่ามีการทำ “สัญญาประชาคม” ซึ่งหมายถึง การทำสัญญาโดยที่มีการมอบอำนาจหรือมอบสิทธิให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งให้เป็นผู้นำหรือผู้ปกครองของชุมชนนั้น^{๑๔}

(๕) ทฤษฎีอภิปรัชญา (Metaphysical Theory)^{๑๕}

ทฤษฎีนี้ถือว่า รัฐมีสภาพพิเศษแตกต่างจากสังคมของคนโดยทั่วไป คือรัฐเป็นสภาพนามธรรม (Abstract) ซึ่งจับต้องหรือสัมผัสไม่ได้ แต่เป็นสภาวะที่มีอยู่อย่างแท้จริง รัฐมีตัวตนเป็นเอกเทศจากสังคมมนุษย์ธรรมดา คือมีสภาพเฉพาะของตัวเองเข้าขั้นอภิปรัชญา (Metaphysics) อันหมายถึงมีสภาวะเหนือโลกส่งเหนือสภาวะธรรมดาและจะยืนยงคงกระพันอยู่ตลอดกาล

(๖) ทฤษฎีทางกฎหมาย (Legal or Juristic Theory)^{๑๖}

ทฤษฎีนี้ถือว่า รัฐมีขึ้นมาโดยความจำเป็นทางกฎหมาย คือเมื่อมีคนอยู่รวมกันในสังคมเป็นจำนวนมาก ย่อมจำเป็นต้องมีบทบัญญัติต่างๆขึ้นมา เพื่อกำหนดมาตรฐานแห่งพฤติกรรม นอกจากนี้ยังจะต้องมีองค์การที่จะต้องดูแลให้มีการประพฤติปฏิบัติเป็นไปตามบทบัญญัติเหล่านั้น องค์การนั้นคือรัฐ ทฤษฎีนี้มีทรรศนะคล้ายกับทฤษฎีสัญญาประชาคม คือเชื่อว่ารัฐถือกำเนิดขึ้นมาเพราะมีความจำเป็นที่จะต้องมีการกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในสังคม แต่ให้ความสำคัญเน้นหนักไปเรื่องเชิงกฎหมายสำหรับส่วนรวม ทฤษฎีสัญญาประชาคมเน้นหนักไปในเรื่องของผู้มีสิทธิหรือผู้มีอำนาจในการออกกฎหมาย ทฤษฎีทางกฎหมายมัก

^{๑๔} มานพ นักการเขียน , “การวิเคราะห์การบริหารและการปกครองในคัมภีร์ชาดก”, หน้า ๑๔.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

มิได้กล่าวถึงสภาพธรรมชาติหรือมองย้อนไปในอดีตที่ผ่านมายาวนาน ส่วนทฤษฎีสัญญาประชาคมเป็นการตั้งข้อสมมติฐานเกี่ยวกับเหตุการณ์ในอดีตสมัยดั้งเดิมหลายหมื่นหลายแสนปีมาแล้วของมนุษยชาติ ซึ่งย่อมไม่มีผู้ใดทราบว่าเป็นอย่างไรอย่างแท้จริง

(๗) ทฤษฎีเชิงชีววิทยาว่าด้วยรัฐเป็นอินทรีย์และทฤษฎีวิวัฒนาการ (Organismic and Evolutionary Theory)^{๑๗}

ทฤษฎีนี้ถือว่า รัฐประกอบไปด้วยส่วนต่าง ๆ ซึ่งแต่ละส่วนเปรียบเสมือนอวัยวะต่าง ๆ ที่ประกอบขึ้นเป็นอินทรีย์และรัฐย่อมมีวงจรของการวิวัฒนาการคล้าย ๆ ของสิ่งมีชีวิต กำเนิดรัฐเกิดขึ้นโดยธรรมชาติและการเจริญเติบโตก็เป็นไปแบบสิ่งมีชีวิตค่อยเป็นค่อยไป อุปสรรคขัดขวางการเจริญเติบโตอาจมีอยู่บ้าง แต่ในที่สุดย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะเดียวกันกับร่างกายมนุษย์ที่อาจเจ็บป่วยหรือประสบอุบัติเหตุบ้างบางครั้งบางคราว การเปรียบรัฐว่าเหมือนอินทรีย์หรือสิ่งมีชีวิตมักเป็นไปเพื่อแสดงให้เห็นว่า มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างหน่วยต่างๆ ของรัฐ หากมีการเปลี่ยนแปลงในหน่วยหนึ่งหรือในองค์การหนึ่งย่อมกระทบกระเทือนหน่วยหรือส่วนอื่น ๆ ด้วย

(๘) ทฤษฎีแรงแยกภาพ (The Force Theory)^{๑๘}

ทฤษฎีนี้เชื่อว่าการปกครองมีจุดเริ่มต้นมาจากการเข้ายึดครองและการบังคับ ผู้ที่แข็งแกร่งกว่าสามารถข่มเหงผู้ที่อ่อนแอกว่า และได้สร้างกฎเกณฑ์เสมือนหนึ่งว่าชอบด้วยกฎหมายเพื่อจำกัดสิทธิของผู้อื่น ทฤษฎีกำลังอำนาจนั้น เป็นแนวความคิดที่มีมาตั้งแต่ครั้งอดีตกาล ทฤษฎีนี้เห็นว่ารัฐสถาปนาขึ้นมาจากการพิชิต หรือการใช้กำลังโดยผู้ที่แข็งแกร่งกว่า ใช้กำลังบีบบังคับผู้ที่อ่อนแอกว่า

จอร์จ เฮเกล และเพรดริช นิทส์เซ เป็นผู้พัฒนาทฤษฎีรัฐถือกำเนิดขึ้นมาด้วยกำลังอำนาจ ทฤษฎีของคนทั้งสองก่อให้เกิดพื้นฐานของสิ่งที่เรียกว่า ลัทธิรัฐนิยม เขาทั้งสองได้อ้างว่ารัฐนั้นสร้างโดยกำลังอำนาจ ซึ่งอำนาจนั้นก็ไม่ใช่สิ่งที่ชั่วร้ายอะไร แต่มีลักษณะที่เชิดชูรัฐ กำลังอำนาจมิใช่สิ่งที่ต้องหลีกเลี่ยง ตรงกันข้าม มันเป็นสิ่งที่มีความในสังคม อำนาจนั้น มีเหตุผลในตัวของมันเอง ดังที่นิทส์เซได้กล่าวว่า “อำนาจก่อให้เกิดธรรม” รัฐซึ่งสร้างความเป็น

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

^{๑๘} อานนท์ อากาภิรม, รัฐศาสตร์เบื้องต้น, หน้า ๒๔.

สถาบัน ให้แก่อำนาจของผู้ที่แข็งแรงให้เหนือกว่าผู้ที่อ่อนแอเป็นเพียงผู้จัดกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่ควรจะเป็น ตามความเห็นของนักทฤษฎีกำลังอำนาจ ผู้ที่แข็งแรงควรจะต้องปกครองผู้ที่อ่อนแอ

จะเห็นได้ว่าทฤษฎีพลาณาภาพหรือทฤษฎีเกี่ยวกับการใช้กำลังบังคับนี้มักเชื่อว่าจำเป็นต้องมีผู้นำหรือमुखบุรุษผู้ทรงพลังกำลังในการสู้รบเพื่อปกป้องและเพื่อผดุงความสงบสุขต่าง ๆ ทั้งนี้โดยที่ตำแหน่งของผู้นำนั้นอาจมีการเปลี่ยนแปลงตามกาลสมัย เช่น เมื่อมีการรวมตัวเป็นเผ่าก็เป็นหัวหน้าเผ่า เมื่อมีการรวมตัวกลายเป็นอาณาจักร ผู้นำก็กลายเป็นกษัตริย์ หรือเจ้าผู้ครองนคร^{๑๙}

๒.๒ หน้าที่ของรัฐ

ผู้ปกครองประเทศมีหน้าที่สำคัญที่จะต้องทำการปกครองให้ประชาชนและประเทศชาติดำเนินไปสู่จุดมุ่งหมายที่ต้องการ นั่นคือเพื่อความ เป็นเอกราช เพื่อความเจริญรุ่งเรืองและเพื่อความสงบเรียบร้อยของประเทศ ผู้ปกครองจะต้องคอยบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาชน

หน้าที่ของรัฐนั้น หรือหน้าที่ของผู้ปกครอง มีท่านผู้รู้ได้กล่าวไว้ว่ามี ๓ ประการคือ^{๒๐}

(๑) หน้าที่ทางสังคม (Social Function)

(๒) หน้าที่ทางเศรษฐกิจ (Economic Function)

(๓) หน้าที่ทางการบริหาร การปกครอง และการเมือง (Political Function)

ดังนั้นในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจึงได้ยกตัวอย่างของนักปรัชญาการเมืองที่แสดงทัศนคติในเรื่องนี้ไว้ เช่น

ขงจื้อ

^{๑๙} มานพ นักการเขียน , “การวิเคราะห์การบริหารและการปกครองในคัมภีร์ชาดก”, หน้า ๑๕.

^{๒๐} ประยงค์ สุวรรณบุบผา, รัฐปรัชญา แนวคิดตะวันออก – ตะวันตก, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๓๓๙.

หน่วยงานของรัฐหรือองค์กรของรัฐส่วนขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่มักประกอบไปด้วยบุคคลผู้ที่จะทำหน้าที่ในด้านต่างๆ ตามแนวนโยบาย ซึ่งอาจได้มาโดยการคัดเลือกแต่งตั้ง หรือด้วยวิธีการอื่นใดก็ตาม ที่ถือกันว่าเป็นวิธีการที่ชอบธรรมตามกฎหมาย เพื่อให้เป็นผู้ทำหน้าที่ในการปกป้องผลประโยชน์บางส่วนของสมาชิกในสังคมและประเทศชาติตามความเหมาะสม ในส่วนนี้ขงจื้อได้กล่าวถึงหน้าที่ของรัฐไว้ในคัมภีร์ลุนยู่ (The Analects) ว่ารัฐมีหน้าที่ในการบริหารประเทศ ๓ ประการ คือ

๑. สร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ
๒. สร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
๓. สร้างความเชื่อมั่น หรือความไว้วางใจให้เกิดแก่ประชาชน

ขงจื้อเห็นว่า การกินคืออยู่ดีของประชาชนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญของรัฐที่จะกระทำอย่างต่อเนื่องเพราะเป็นเพียงหนทางเดียวที่รัฐจะพึงได้ชัยชนะจากประชาชน ดังคำกล่าวที่ว่า “สิ่งใดที่ประชาชนพอใจ เราจึงพอใจ สิ่งใดที่ประชาชนเกลียดชัง เราจึงเกลียดชัง ผู้ใดทำได้แบบนี้ จึงชื่อว่าเป็นบิดามารดาของประชาชน ผู้ที่ได้ประชาชนไว้ ก็เท่ากับได้รัฐไว้ ผู้ละทิ้งประชาชน ก็เท่ากับเสียรัฐไป”^{๒๑}

ขงจื้อเคยกล่าวถึงหน้าที่ของรัฐกับคณะเดินทาง ในขณะที่เดินทางผ่านป่าใหญ่เชิงภูเขาไต้ซัว เขาได้ยินเสียงร่ำไห้บริเวณการของหญิงคนหนึ่งข้างราวไพรไกล ขงจื้อหยุดรถม้าหนึ่งฟังอยู่ครู่หนึ่งแล้วพูดขึ้นว่า

“เสียงร้องไห้ฟังโหยหวนโศกาดูรนัก หญิงผู้นั้นคงเป็นมหันตทุกข์แสนสาหัสเป็นแน่แท้ทีเดียว” จี้กงไปถามสาเหตุจากเจ้าทุกข์ หญิงนั้นตอบว่า “น้ำชายของฉันถูกเสือขบตายไม่นานนี้ ต่อมาสามีของฉันก็ถูกเสือกินอีก บัดนี้ลูกของฉันยังมาตายเพราะเสือ” จี้กงถามว่า “ก็ทำไมถึงไม่ย้ายบ้านหนีไปเสียเล่า” นางตอบว่า “ที่นี่ไม่มีรัฐบาลที่กตขี้ทารุณนะซี” เมื่อจี้กงนำความกลับมาเล่าให้ขงจื้อฟัง ขงจื้อแสดงความสลดสังเวชใจหันมากล่าวแก่คณะศิษย์ว่า “นักศึกษาทั้งหลายจงจำไว้เถิด อันรัฐบาลที่กตขี้ทารุณนั้นร้ายยิ่งกว่าเสือเสียอีก”^{๒๒}

ประเด็นดังกล่าวขงจื้อไม่เห็นด้วยกับการใช้อำนาจของผู้แทนประชาชน(รัฐบาล) ในทางกตขี้ทารุณแห่งวังแกผู้บริสุทธ์ทางการเมือง โดยไม่มีข้อต่อรองใดๆ เพราะถือว่าการไม่

^{๒๑} เสถียร โพธิ์นันทะ, **เมธีตะวันออก**, (ธนบุรี : โพธิ์สามต้น, ๒๕๑๒), หน้า ๑๒๗.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๐-๑๒๑.

ยุติธรรมต่อมนุษย์ด้วยกัน อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงความอ่อนแอของผู้มีอำนาจ ซึ่งไม่สามารถจัดการให้ประชาชนมีความกินดีอยู่ดีกินได้อย่างทั่วถึง และยังใช้สิทธิไปล่วงเกินสิทธิผู้อื่น โดยลืมคำนึงว่า ความหมายสำคัญการมีสิทธิคือการได้รับการไม่ล่วงละเมิดในสิ่งที่เรามีสิทธิและการได้รับการคุ้มครองจากรัฐโดยกฎหมาย ถ้าเป็นไปได้ว่า ทุกคนเคารพสิทธิของกันและกัน และไม่มีการล่วงละเมิดสิทธิของกันและกันจะเป็นการเพียงพอสำหรับสังคมมนุษย์หรือไม่^{๒๓}

อย่างไรก็ตามสิ่งเหล่านี้จึงเป็นคำถามของผู้ทำหน้าที่เป็นรัฐบาลจะต้องให้ความกระจ่างแก่ประชาชนทั้งในแง่ของการนโยบายและการปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลทั้งทางด้านมนุษย์ สังคม ธรรมชาติ และเทคโนโลยีดังที่ว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นเมื่อระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้ง ๔ ดำเนินไปด้วยดี โดยที่ทุกส่วนเป็นปัจจัยส่งผลในทางเกื้อกูลแก่กัน ทำให้ดำรงอยู่ด้วยดีด้วยกัน”^{๒๔}

นอกจากนี้ขงจื้อยังได้กล่าวถึงสูตรการปกครองรัฐให้เป็นที่เรียบร้อยไว้ ๙ ประการ ดังนี้^{๒๕}

๑. ชิวชิ่ง ได้แก่ การอบรมคุณธรรมให้มีในตน
๒. จุงเฮี้ยง ได้แก่ การเคารพยกย่องผู้มีความรู้ความสามารถ
๓. ชิงชิ่ง ได้แก่ การปฏิบัติหน้าที่อย่างดีที่สุดต่อบุคคลผู้เกี่ยวเนื่องในสังคม
๔. เก้งไต้ชิ่ง ได้แก่ การยกย่องขุนนางผู้ใหญ่ หรือผู้มีอำนาจในแผ่นดิน
๕. ที่คั้งชิ่ง ได้แก่ การแผ่พระคุณในหมู่ขุนนางผู้น้อย
๖. จ้อสู่มั้ง ได้แก่ การแผ่ความรักในราษฎรให้เหมือนบุตรในอุทร
๗. ได้แปะกั้ง ได้แก่ การอุดหนุนส่งเสริมศิลปวิทยาการอาชีพต่างๆ ให้เจริญ
๘. ยิวเอี้ยงนั้ง ได้แก่ การให้การต้อนรับชาวต่างแดนให้มาค้าขายหรือสวามิภักดิ์
๙. ไฮ้วจูไฮ้ว ได้แก่ การผูกมัดน้ำใจด้วยไมตรีในบรรดาเจ้าครองรัฐทั้งหลาย

^{๒๓} พระมหาอุทัย ญาณโร, พุทธวิถีแห่งสังคม, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, ๒๕๓๘), หน้า ๒๕๐.

^{๒๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : โกมลคีมทอง, ๒๕๓๙), หน้า ๒๕๔.

^{๒๕} เสถียร โพธิ์นันทะ, เมธีตะวันออก, หน้า ๑๔๙-๑๕๑.

จានักยะ หรือเกาฏิลยะ

หน้าที่ของรัฐตามทฤษฎีของเกาฏิลยะ มีส่วนสำคัญในการดำรงชีวิตของคนทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ศีลธรรม และจิตใจ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาชีวิตในทุกรูปแบบ เกาฏิลยะได้กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของรัฐไว้เป็นหลักเกณฑ์ ดังต่อไปนี้^{๒๖}

(๑) รัฐต้องเป็นผู้ให้ความคุ้มครองปกป้องสังคม ด้วยการให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่เหมาะสม

(๒) รัฐต้องเป็นผู้รักษากฎหมายอาญาและแพ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องภาษีอากร และการใช้ที่ดิน

(๓) รัฐต้องเป็นผู้รักษาความสงบในสังคม รัฐต้องถือว่าการสนใจในเรื่องธรรมะเป็นความสำคัญขั้นพื้นฐาน

(๔) รัฐต้องเป็นผู้ให้บริการทางสังคม โดยถือเป็นนโยบายสำคัญของรัฐและผลประโยชน์ของประชาชน

การให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่เหมาะสมในแง่ของการให้ความคุ้มครองปกป้องสังคมนั้นต้องอาศัยเศรษฐกิจ เรื่องนี้เกาฏิลยะจะเน้นให้มีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ทุกอย่างให้เกิดประโยชน์แก่รัฐและประชาชนโดยตรง ความมั่งคั่งจะใช้เพื่อให้ประชาชนมีความสุข และความพอใจ ดังนั้นรัฐจึงเข้าบริหารเศรษฐกิจด้วยการควบคุมทรัพยากรและผลิตผลทั้งที่เป็นกิจการของรัฐเอง และกิจการส่วนบุคคลอีกหลาย ๆ ด้าน

ส่วนนโยบายในเรื่องแรงงานก็ได้กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพด้วย โดยมีการกำหนดและควบคุมไว้แน่นอน ผู้ที่กดขี่ค่าแรง ทำให้รัฐเสียหายได้ หรือขัดขวางการซื้อขายของรัฐจะถูกพิจารณาลงโทษ

การรักษากฎหมายรัฐในทฤษฎีของเกาฏิลยะมีการรักษากฎหมายโดยใช้อำนาจศาล ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) ธรรมสติยะ (dhamastiya) เป็นศาลธรรมดา มีพราหมณ์เป็นผู้แนะนำ ทำหน้าที่เกี่ยวกับกฎหมายและภาษีอากรต่าง ๆ การแต่งงาน และอื่น ๆ ที่เป็นเรื่องทางแพ่ง

^{๒๖} ดุยง ตรีชัยยาพร, “การศึกษาเปรียบเทียบความคิดทางการเมืองในคัมภีร์อรรถศาสตร์ เกาฏิลยะกับแนวความคิดในหนังสือเรื่องเจ้าของมาเคียเวลลี”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๒๓.

(๒) กันทกะ โคธัมมะ (kantaka sodhamma) เป็นศาลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการบริหารรัฐ ทำลายความชั่วร้าย ของสังคม มีสายลับ มีการทรมานคนให้รับว่าทำผิด เพื่อขจัดความลับสนในสังคม เป็นเรื่องของกฎหมายอาญาทั้งหมด เช่น คอรัปชั่นขโมย ดังนั้นวิธีคิดของท่านก็คือ “การมุ่งไปสู่จุดมุ่งหมายไม่ว่ากรณีใดๆ ให้ได้ผลสำเร็จนั้น ต้องคำนึงถึงแต่เป้าหมายไว้เป็นสำคัญเพียงหลักเดียวเท่านั้น และเพื่อที่จะบรรลุไปสู่เป้าหมายให้สำเร็จนั้น ก็ไม่จำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงวิธีการใดๆ ที่นำมาใช้ทั้งสิ้น ไม่ว่าวิธีการนั้นจะเป็นวิธีการที่รุนแรงหรือมากด้วยเล่ห์เหลี่ยมก็ตาม”^{๒๗}

การรักษาความสงบในรัฐนอกจากจะใช้กฎหมายแล้ว เกาฏิลยะยังให้ความสนใจทางด้านศีลธรรมและจริยธรรม โดยจัดกิจกรรมบางอย่างของรัฐที่มุ่งผลให้มีการสร้างความ เป็นอยู่ที่ดีทั้งทางด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการช่วยให้ประชาชนได้พัฒนาบุคลิกภาพอย่างสมบูรณ์แบบ นับได้ว่าได้สร้างความสมดุลย์ทั้งด้าน ธรรมะ และอภิก (Adhikara) โดยกษัตริย์จะพยายามบริหารงานให้ประชาชนเป็นสุขและมีความพอใจ

การให้สวัสดิการทางด้านสังคม ซึ่งถือเป็นหน้าที่ของรัฐอีกอย่างหนึ่งในสมัยนี้มีการสนใจในเรื่องการรักษาความสะอาดในเมืองที่วางไว้ นอกจากนี้หาก เกิดสภาวะน้ำท่วมหรือมีโรคระบาด รัฐจะเข้าช่วยเหลือโดยการแจกข้าวหรือของใช้ที่จำเป็น มีการจ้าง แรงงานเพิ่มขึ้นในช่วงเวลานี้ด้วย

กิจกรรมของรัฐที่ถือเป็นหน้าที่และเป็นผลประโยชน์แก่รัฐที่กล่าวไว้ใน อรรถศาสตร์ของเกาฏิลยะนั้นได้แก่^{๒๘}

- (๑) การรักษาความสงบภายใน และการป้องกันประเทศจากภัยอันตรายภายนอก
- (๒) การแบ่งรัฐออกเป็นส่วนต่าง ๆ
- (๓) การดำเนินการทางการทูต และการบริการสาธารณประโยชน์
- (๔) การทำนุบำรุงศาสนา
- (๕) ปกป้องสังคม จากศัตรูทางธรรมชาติ และศัตรูอื่น ๆ

---

^{๒๗} ดานูภา ไชยพชรธรรม, การเมืองการปกครอง (ฉบับชาวบ้าน), หน้า ๑๑๖.
^{๒๘} ดุยง ตรัยไชยาพร, “การศึกษาเปรียบเทียบความคิดทางการเมืองในคัมภีร์อรรถศาสตร์ เกาฏิลยะกับแนวความคิดในหนังสือเรื่องเจ้าของมาเคียเวลลี”, หน้า ๒๔.

จึงกล่าวได้ว่าเกาฏิลยะ เป็นรัฐบุรุษที่มีความสามารถ มองสภาพการณ์ตามความเป็นจริง และให้แนวทางการปกครองประเทศในลักษณะที่จะให้ผลประโยชน์แก่ประชาชนอย่างแท้จริง โดยกระตุ้นให้เกิดธรรมะด้วยการก่อให้เกิดความสงบในใจ ทำให้เกิดอรรถะ ด้วยการกระตุ้นให้มีการค้าขาย อุตสาหกรรม กสิกรรม และส่งเสริมกามะ ด้วยการสร้างความสงบให้เกิดแก่รัฐทำให้รัฐมีระเบียบและส่งเสริมให้มีการทำงานด้านศิลปะ สร้างโรงพยาบาล สถานพักฟื้น และสถานที่เพื่อการกุศลต่าง ๆ รวมทั้งให้การศึกษ และช่วยทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสามี ภรรยา บิดาและบุตร พี่ชาย น้องสาว โดยถือว่าสิ่งดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของการปกครองดูแล รัฐของเกาฏิลยะจึงมีส่วนสำคัญในการดำรงชีวิตของคนทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ศิลธรรม และจิตใจ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาชีวิตทุกรูปแบบ แม้จะเป็นรัฐสังคมนิยมอยู่บ้าง แต่ยังปล่อยให้ประชาชนมีเสรีภาพส่วนบุคคลได้อย่างเต็มที่

ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับอำนาจอธิปไตย ที่หมายถึงการใช้อำนาจสูงสุดในการปกครองนั้น อำนาจอธิปไตยต้องเป็นอำนาจสูงสุดที่ใช้ในการปกครองสังคมได้โดยชอบธรรม จึงจะเป็นอำนาจอธิปไตยโดยสมบูรณ์ ซึ่งจะต้องมีคุณลักษณะต่างๆ ดังนี้^{๒๙}

๑. มีความสมบูรณ์เด็ดขาด
๒. มีความครอบคลุมทุกด้าน
๓. มีความยั่งยืนถาวร
๔. ไม่สามารถแบ่งแยกออกได้

ดังนั้นการใช้อำนาจอย่างชอบธรรมในทางการเมืองการปกครองยังคงแสดงออกได้ด้วยเจตนาแห่งการใช้อำนาจ ผู้ปกครองต้องแสดงเจตนาอันบริสุทธิ์ในการใช้อำนาจ ซึ่งจะต้องได้รับการยอมรับและรับรองจากผู้อยู่ในปกครอง โดยไม่กดขี่บังคับเขาเท่านั้น อำนาจนั้นจึงจะบริสุทธิ์และชอบธรรม

๒.๓ ความเจริญและความเสื่อมของรัฐ

^{๒๙} ดานูภา ไชยพรธรรม, การเมืองการปกครอง (ฉบับชาวบ้าน), หน้า ๔๖.

ในทฤษฎีทางการเมือง มักมีการกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงแห่งองค์การทางการเมืองหรือระบบการเมืองไว้ด้วย ความคิดเรื่องวิภูฏะแห่งการเจริญขึ้นและเสื่อมลงของสิ่งต่างๆ มีมาตั้งแต่สมัยอารยธรรมที่เก่าแก่แล้วทั้งในโลกตะวันตกและโลกตะวันออกแนวคิดหลัก มี ๒ คือ^{๓๐}

(๑) เป็นแนวคิดที่เน้นเรื่องวิภูฏะจักรแห่งการเปลี่ยนแปลง คือมีความเจริญแล้วก็กลับเสื่อมลงไปอีก

(๒) เป็นทฤษฎีวิวัฒนาการซึ่งถือว่ามีเปลี่ยนแปลงดีขึ้นเรื่อยๆ คือนำไปสู่ทิศทางความเจริญก้าวหน้าอย่างเดียว

ความเจริญและความเสื่อมของรัฐนี้ ตามแนวความคิดของนักปรัชญากรีกโบราณ ก็มีมาตั้งแต่ยุคของโสเครติสและในสังคมอุดมคติของเพลโตเองก็มีแนวความคิดที่ว่าแม้ระบบการเมืองที่เป็นเลิศอันปกครองโดยเลิศบุรุษ (ราชาปราชญ์) ก็มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางร้ายได้ วิภูฏะแห่งการเปลี่ยนแปลงตามแนวคิดของเพลโตมีดังนี้

(๑) อภินาธิปไตย หรือราชาธิปไตย คือการปกครองโดยราชาปราชญ์ ผู้ยึดปัญญา หรือความรู้เป็นหลักซึ่งจะเปลี่ยนเป็นระบบวีรชนาธิปไตย

(๒) วีรชนาธิปไตย การปกครองโดยทหารผู้ถือความกล้าหาญ เป็นหลักซึ่งจะเปลี่ยนแปลงต่อไปเป็นระบบคณาธิปไตย

(๓) คณาธิปไตย การปกครองโดยคณะบุคคลผู้หวังผลประโยชน์เข้าตน คือยึดถือกิเลสแห่งความอยากได้เป็นหลัก ซึ่งจะเปลี่ยนเป็นระบบประชาธิปไตย

(๔) ประชาธิปไตย การปกครองโดยประชาชน ซึ่งเน้นเรื่องความต้องการเป็นสำคัญและจะเปลี่ยนเป็นระบบทุชนาธิปไตย

(๕) ทุชนาธิปไตย การปกครองโดยทุชนผู้ขาดหลักแห่งการยึดเหนี่ยวทั้งปวง^{๓๑}

^{๓๐} คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, **ทรรศนะเกี่ยวกับสังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์** โดยสังเขป, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์กราฟิโคอาร์ต, ๒๕๑๖), หน้า ๑๓๗.

^{๓๑} อ้างแล้ว.

ความเจริญและความเสื่อมของรัฐนี้ โธมัส ฮอบส์ มีแนวคิดเกี่ยวกับการกำเนิดจักรภพและองค์อธิปัตย์ดังนี้

ฮอบส์ตั้งคำถามว่า ทำอย่างไรจึงจะหลีกเลี่ยงภาวะแห่งสงครามนี้ได้ อะไรคือธรรมชาติของภาวะธรรมชาติอีกทีหนึ่ง ซึ่งฮอบส์ก็ให้คำตอบว่าการมีรัฐบาลปกครองนำมาซึ่งความสุขได้ ฉะนั้นถ้าต้องการความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ก็จะต้องยอมรับว่ารัฐบาลเป็นสิ่งจำเป็นที่สังคมจะต้องมีไว้เพื่อคุ้มกันภัยของแต่ละคน

การที่เราจะปกป้องคุ้มครอง หรือรักษาชีวิตของตนเองได้นั้น จะยึดถือกฎธรรมชาติแต่เพียงอย่างเดียวย่อมเป็นไปไม่ได้ เพราะไม่มีใครสามารถควบคุมบังคับคนอื่น ๆ ที่ฝ่าฝืน ให้ถูกลงโทษได้ จึงจำเป็นที่จะต้องทำสัญญาาร่วมกัน โดยยอมมอบสิทธิและเสรีภาพรวมทั้งอำนาจการตัดสินใจที่แต่ละคนมีอยู่ตามธรรมชาติ ให้กับบุคคลหรือกลุ่มบุคคล เพื่อให้ทำหน้าที่ดูแลเรื่องความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของคนในสังคม โดยฮอบส์เห็นว่า การมีผู้ทรงอำนาจสูงสุดแต่เพียงผู้เดียว จะทำให้การบริหารบ้านเมืองมีประสิทธิภาพและความมั่นคงกว่าคณะบุคคล เพราะเป็นการปกครองที่อาศัยอธิปัตย์องค์เดียว ไม่ต้องกังวลเรื่องความแตกแยกและแก่งแย่งชิงดีกัน^{๓๒} การปกครองรูปแบบนี้จะทำให้จักรภพมีความเข้มแข็งในการธำรงรักษาสันติภาพ และเสริมสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้คงอยู่ตลอดไป ฮอบส์เห็นว่า สาเหตุที่ทำให้จักรภพไม่มั่นคง และนำไปสู่การล่มสลายของรัฐ เกิดมาจากแนวคิดต่าง ๆ ดังนี้^{๓๓}

๑. แนวคิดที่ว่า ผู้ปกครองรัฐควรมีอำนาจจำกัดเฉพาะ เพื่อการรักษาสันติภาพและการปกป้องจักรภพเท่านั้น ฮอบส์เห็นว่าแนวคิดเช่นนี้จะนำไปสู่การผูกเรือนและการล่มสลายของรัฐในที่สุด เพราะการที่องค์อธิปัตย์ถูกจำกัดอำนาจอาจทำให้เกิดความกระด้างกระเดื่องอันกระทบต่ออำนาจในการรักษาสันติภาพของจักรภพในที่สุด

๒. แนวคิดที่ว่า แต่ละบุคคลล้วนถูกตัดสินด้วยการกระทำความดีและความชั่วของตน ความคิดนี้ฮอบส์เห็นว่าอาจเป็นจริงในกรณีที่มีแต่กฎธรรมชาติโดยปราศจากกฎหมายแห่งรัฐ ทั้งนี้เพราะการอนุญาตให้ปัจเจกบุคคลตัดสินใจด้วยตนเองว่า การกระทำ

^{๓๒} ชัยอนันต์ สมุทวณิช, “โลกทัศน์ของฮอบส์”, ใน **วารสารสังคมศาสตร์** (คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม ๒๕๑๓), หน้า ๑๙.

^{๓๓} สมบัติ อารังธัญวงศ์, **การเมือง : แนวคิดและการพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ เสมาธรรม, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔๕-๑๔๗.

นั้นดีหรือเลว จะก่อให้เกิดการโต้เถียงและละเมิดอำนาจแห่งรัฐ ซึ่งจะนำไปสู่ความอ่อนและล่มสลายแห่งรัฐ

๓. แนวคิดที่ว่า การกระทำใด ๆ ของมนุษย์ที่ละเมิดจิตสำนึกของตนเป็นบาป ฮอบส์เห็นว่า การให้มนุษย์มีอำนาจในการปฏิบัติตามจิตสำนึกของตนอาจนำไปสู่ปัญหามากมาย ทั้งนี้เพราะฐานคติแห่งจิตสำนึกของมนุษย์อาจแตกต่างกันย่อมมีข้อบกพร่องในตนเอง และจะทำให้สังคมเต็มไปด้วยความสับสนและอ่อนแอ เพราะกฎหมายแห่งรัฐจะไม่ได้รับการยอมรับ

๔. แนวคิดที่กำหนดให้อำนาจอธิปไตยขึ้นอยู่กับกฎหมายแห่งรัฐ ฮอบส์เห็นว่า องค์อธิปัตย์จะต้องมีอำนาจเหนือกฎหมายทั้งปวง เพื่อความศักดิ์สิทธิ์ในการบังคับใช้กฎหมายเพื่อการรักษาสันติภาพของสังคม นั่นคือองค์อธิปัตย์จะต้องเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย

๕. แนวคิดที่ว่า ผู้ปกครองมีอำนาจเหนือทรัพย์สินของแต่ละบุคคล ซึ่งฮอบส์เห็นว่าควรที่จะให้มีสิทธิเสมอภาคกัน

๖. แนวคิดที่ต้องการให้แบ่งแยกอำนาจของผู้ปกครอง ฮอบส์เห็นว่า การแบ่งแยกอำนาจผู้ปกครองจะนำไปสู่การทำลายซึ่งกันและกันและจะนำไปสู่การทำลายอำนาจของจักรภพ ดังนั้นผู้ปกครองจะต้องมีอำนาจสูงสุดแต่เพียงผู้เดียว โดยจะแบ่งแยกไม่ได้

๒.๔ รัฐในอุดมคติ

รัฐในอุดมคติเป็นรัฐที่สมบูรณ์แบบ ตามทัศนคติของนักปรัชญาการเมืองที่แสดงแนวความคิดในเรื่องนี้แตกต่างกันออกไป ผู้วิจัยจึงขอยกตัวอย่างแนวคิดของแต่ละท่านดังนี้

เพลโต

ในหนังสือ The Republic เพลโตเสนอรูปแบบของรัฐที่เขาเห็นว่าดีที่สุด เพลโตเชื่อว่ารัฐที่ดีที่สุดคือ รัฐที่มีความยุติธรรมสถิตเป็นหลักของรัฐ นั่นคือชนในรัฐทุกคนทำหน้าที่ตามคุณธรรมประจำจิตของตน กำหนดให้ไม่ก้าวก้าวซึ่งกันและกัน เพลโตกำหนดให้ราชาปราชญ์ (Philosopher King) ผู้ทรงปัญญาสามารถรู้ซึ่งถึงความจริงเป็นผู้ปกครอง เพราะเขาถือว่าการเมืองเป็นศิลปะอย่างหนึ่ง ผู้ที่จะรู้ซึ่งถึงศิลปะแห่งการเมืองต้องเป็นผู้ที่มีความรอบรู้ อย่างดีเลิศ ความสามารถในการปกครองนั้นขึ้นอยู่กับหลักความรู้ในหลักการปกครอง ซึ่งผู้

ทรงปัญญาจะค้นพบด้วยวิธีการใช้เหตุผล คนทั่วไปมีความสามารถแตกต่างกันในเรื่องเกี่ยวกับการเรียนรู้ แต่คนไม่กี่คนที่สามารถทำให้คุณธรรมแห่งการเป็นผู้ปกครองปรากฏขึ้นในตน ดังนั้นชนชั้นปกครองนี้เทียบได้กับวิญญาณแห่งเหตุผลในมนุษย์ เพลโตเห็นว่า รัฐในอุดมคติจะต้องได้คนมีปัญญาหรือนักปรัชญาเป็นผู้ปกครอง^{๓๔}

เพลโตมีความเห็นว่าสิ่งชั่วร้ายจะหายไปจากรัฐหากว่านักปรัชญาได้เป็นกษัตริย์หรือกษัตริย์มีความรู้ปรัชญาอย่างดีเลิศ เขาหมายถึงความยิ่งใหญ่ในทางการกับความเฉลียวฉลาดได้ปรากฏในคนที่เป็นผู้ปกครองการที่เพลโตมีความเชื่อมั่นในนักปรัชญา นักปรัชญาคือผู้ที่กระหายที่จะได้รับความรอบรู้ทั้งหมดไม่ใช่แต่เพียงส่วนใดส่วนหนึ่ง เป็นผู้ที่ได้ลิ้มรสความรู้ทุกชนิด และอุทิศตัวให้กับการค้นคว้าหาความรู้ด้วยความกระหายอย่างไม่มีวันจบสิ้น ดังนั้นนักปรัชญาเท่านั้นจึงจะมีความรู้ความสามารถเพียงพอที่จะเป็นผู้ปกครองและนำความยุติธรรมมาสู่รัฐได้ เพราะเมื่อมีรัฐขึ้นมาแล้วก็ควรที่จะพัฒนารัฐให้ดียิ่งขึ้น ไม่ควรปล่อยให้การปกครองภายในรัฐเป็นไปอย่างไร้กฎระเบียบ เพลโตได้เสนอแบบอย่างของรัฐที่ดีสมบูรณ์เพื่อเป็นเป้าหมายในการพัฒนารัฐต่างๆในโลกนี้ รัฐที่เป็นแม่แบบนี้จัดเป็นรัฐในอุดมคติ^{๓๕}

ดังนั้นรัฐในอุดมคติของเพลโตนี้อาจจะปกครองในระบบราชาธิปไตย(Monarch) หรืออภิชนาธิปไตย (Aristocracy) ก็ได้ ขึ้นอยู่กับจำนวนผู้ปกครอง ถ้าปกครองโดยราชาปราชญ์เพียงองค์เดียวก็เป็นราชาธิปไตย หากปกครองโดยคณะราชาปราชญ์ก็จะกลายเป็นอภิชนาธิปไตย อย่างไรก็ตาม จุดประสงค์อันแท้จริงของเพลโตนั้น ต้องการให้อำนาจในการปกครองขึ้นอยู่กับคณะหรือกลุ่มชนจำนวนพอสมควรมากกว่าที่จะอยู่ในคนเพียงคนเดียวหรือสองสามคน เพราะเขาเกรงว่าคนคนเดียวหรือสองสามคนนั้น อาจร่วมกันใช้อำนาจไปในทางไม่สุจริตกดขี่อาณาประชาราษฎร์ ดังนั้นการปกครองโดยคณะนักปราชญ์ซึ่งมีจำนวนมากพอสมควรจะปลอดภัยกว่าและจะประกันความยุติธรรมและความสุขของประชาชนได้แน่นอนกว่า^{๓๖}

^{๓๔} พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**, (กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๔๐), หน้า ๑๘๕.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๔.

^{๓๖} จำนงค์ ทองประเสริฐ, **ปรัชญาประยุกต์สู่ตะวันตก**, (นครหลวงฯ : แพร่วิทยา, ๒๕๑๕), หน้า ๒๑๙.

พลโตวางหลักเกี่ยวกับการศึกษารัฐในอุดมคติของเขาด้วย ระบบการศึกษาของพลโตนั้นมุ่งมั่นที่จะให้เป็นเครื่องมืออบรมและเลือกเฟ้นคนในรัฐว่าเหมาะสมกับหน้าที่อะไร

การศึกษาขั้นต้นเป็นการให้การศึกษาเป็นแบบบังคับจนถึงอายุ ๑๘ ปี และต่อด้วยการฝึกอบรมทางทหารอีก ๒ ปี หลักสูตรขั้นต้นนี้เน้นในเรื่องพลศึกษาและดนตรี การเรียนพลศึกษานั้น มุ่งที่จะปลูกฝังกำลังขวัญและความกล้าหาญ ส่วนดนตรีนั้นไม่ได้หมายถึงการดีดสีตีเป่า แต่มุ่งไปทางการเรียนรู้ โคลงกลอน และวรรณคดี บทโคลงกลอนและวรรณคดีต่าง ๆ นั้น ก่อนที่จะนำมาศึกษาจะต้องผ่านการตรวจสอบและได้รับการรับรองแล้วว่าเหมาะสมแก่สภาพทางสังคมและการเมืองของรัฐ

การศึกษาขั้นที่สองกำหนดไว้สำหรับผู้ที่ผ่านการศึกษาขั้นแรกมาแล้ว ผู้ที่สอบไม่ผ่านการศึกษาขั้นแรกจะต้องออกไปเป็นผู้ผลิต เพราะถือว่าจิตถูกครอบงำด้วยต้นหา การศึกษาในขั้นที่สองนี้กำหนดระยะเวลาไว้ ๑๕ ปี แบ่งออกเป็นสองตอนโดยเริ่มตั้งแต่อายุ ๒๐ ปี ปีแรกจะเป็นการเรียนคณิตศาสตร์ตั้งแต่ขั้นพื้นฐานจนถึงขั้นสูงและดาราศาสตร์ จากนั้นก็จะทำการทดสอบ ถ้าผู้ใดสอบไม่ผ่านก็ต้องออกจากการศึกษาไปรับใช้รัฐในฐานะทหารหรือผู้ป้องกันรัฐ ผู้ที่สอบผ่านไปได้ก็จะใช้เวลา ๕ ปีสุดท้ายศึกษาวิชาปรัชญา โดยเฉพาะ ในระยะหลังนี้เองที่การศึกษามุ่งแสวงหา “ความดี” และ “สัจธรรม”

เมื่อสำเร็จการศึกษามาทั้งสองขั้นแล้ว อายุของผู้ที่เรียนก็จะครบ ๓๕ ปี ผู้ที่สำเร็จตามหลักสูตรจะถูกกำหนดให้ทำงานในตำแหน่งบริหารทางพลเรือนและทหาร เพื่อที่รัฐจะได้รับประโยชน์จากการศึกษาอบรม ในระยะการทำงานนี้ ถือว่าเป็นการทดสอบภาคปฏิบัติ ซึ่งจะใช้เวลาอีก ๑๕ ปี พออายุครบ ๕๐ ปี ผู้ที่แสดงให้เห็นว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถอย่างแท้จริงด้านการปฏิบัติงานได้ดีเยี่ยม ก็จะได้เป็นสมาชิกของคณะราชาปราชญ์ซึ่งทำหน้าที่บริหารรัฐ

การที่เขาวางกฎเกณฑ์ไว้ว่า ชนชั้นผู้ปกครองและชนชั้นนักรบจะต้องไม่มีทรัพย์สินส่วนตัวและห้ามการมีครอบครัวการวางกฎเกณฑ์เช่นนี้เพราะเขาวิตกว่า หากปล่อยให้ชนชั้นสูงใช้ชีวิตเช่นเดียวกับชนทั่วไปแล้วจะเป็นการปลูกฝังลัทธิปัจเจกชนนิยมทำให้เกิดการแก่งแย่งแข่งดีเพื่ออำนาจทางการเมืองในหมู่ชนชั้นปกครองและทหาร เพื่อที่ให้ได้ใช้อำนาจนั้นขยายอำนาจทางเศรษฐกิจ รัฐจะเป็นฝ่ายให้อุปกรณ์การดำรงชีวิตแก่ชนชั้นสูงนี้เองเป็นส่วนรวม การสืบพันธุ์ของชนชั้นสูงนี้ถือว่าเป็นหน้าที่และต้องอยู่ในระเบียบความสัมพันธ์ในรูปคู่ผัวตัวเมียถูกห้ามอย่างเด็ดขาด การประเวณีจะมีเป็นครั้งคราวและ

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เพื่อที่จะได้มาซึ่งพันธุ์ที่ดีที่สุดเท่านั้น เด็กที่เกิดจากการผสมพันธุ์ภายใต้การควบคุมนี้จะอยู่ในความเลี้ยงดูของรัฐ ไม่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวในฐานะพ่อ แม่ ลูก และสนับสนุนการทำแท้ง ตลอดจนการทอดทิ้งคนที่เจ็บป่วยเรื้อรังและไม่แข็งแรง เพื่อคุมขนาดและคุณภาพของประชาชน

เพลโตยอมรับความเสมอภาคของชายและหญิง เขาเห็นว่าความแตกต่างระหว่างสองเพศนี้อยู่ตรงที่ว่า ชายเป็นเหตุแห่งการกำเนิดในขณะที่หญิงเป็นผู้ให้กำเนิดเท่านั้นนอกจากนี้แล้วธรรมชาติได้สร้างให้ทัดเทียมกันทุกอย่าง ถึงแม้ว่าหญิงจะมีกำลังอ่อนแอ กว่าก็ตาม ดังนั้นสิทธิและหน้าที่ต่างๆ ในรัฐจึงไม่บังคับควรกำหนดว่าเป็นสิ่งเฉพาะเพศหญิงอาจมีโอกาสเป็นผู้ปกครองหรือนักรบได้เช่นเดียวกับชาย หากเธอพิสูจน์ได้ว่าเธอมีความสามารถเหมาะสมกับหน้าที่

เพลโตตั้งใจที่จะให้ไม่มีกฎหมายในรัฐในอุดมคติของเขา โดยถือว่าเมื่อกำหนดไว้แล้วว่า ผู้ปกครองคือราชาปราชญ์ผู้มีความรอบรู้และเฉลียวฉลาดอย่างดีเลิศความจำเป็นในเรื่องกฎหมายก็หมดไป ถ้าหากว่ากำหนดตัวบทกฎหมายขึ้นอีกก็เท่ากับเป็นการวางกฎเกณฑ์ให้ราชาปราชญ์ปฏิบัติตาม ประโยชน์ที่จะได้รับจากความเฉลียวฉลาดของราชาปราชญ์ย่อมหมดไป และถ้าเป็นเช่นนั้นก็ไม่จำเป็นที่ผู้ปกครองจะต้องเป็นราชาปราชญ์ใคร ๆ อาจเป็นไปได้ในเมื่อมีกฎหมายเป็นเครื่องกำหนดวิธีปฏิบัติไว้แล้ว

อริสโตเติล

อริสโตเติลได้พูดถึงรัฐในอุดมคติว่าต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้

๑. พื้นที่ของรัฐต้องไม่กว้างเกินไปใหญ่หรือเล็กเกินไป เหตุผลมีอยู่ว่า ถ้าใหญ่เกินไปก็ยากแก่การป้องกันและการบังคับใช้กฎหมาย ถ้าเล็กเกินไปก็จะขาดความอุดมสมบูรณ์ทางเศรษฐกิจจนพึ่งตัวเองไม่ได้

๒. พลเมืองของรัฐปฏิบัติหน้าที่ตามวัย นั่นคือ คนวัยหนุ่มเป็นทหาร คนวัยกลางคนเป็นผู้ปกครอง คนวัยชราเป็นนักบวชสอนธรรม รัฐจำเป็นต้องมีกรรมกรและช่างฝีมือไว้ช่วยทำงานที่ต้องใช้กำลัง กรรมกรไม่มีสิทธิเป็นพลเมือง

๓. การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาพลเมือง รัฐจัดการศึกษาให้กับประชาชน วิชาที่กำหนดให้ศึกษาประกอบด้วย การอ่าน การเขียน วาดภาพ ยิมนาสติกและดนตรี วิชาที่สำคัญก็คือจริยศึกษา^{๓๗}

รัฐในอุดมคติของอริสโตเติลนั้น มุ่งไปที่คุณธรรมที่สมบูรณ์ และเพื่อสร้างคุณธรรมเป็นประการสำคัญและจะต้องประสงค์ความร่วมมือของรัฐ อันเป็นความดีสูงสุดของมนุษย์ แต่รัฐตามความเป็นจริงทำไม่ได้ เพราะต้องยอมไถ่เกลียดคุณคติลงมาหาการยอมรับของผู้คน จึงได้เพียงครึ่ง ๆ กลาง ๆ โดยใช้วินัยของทหารเป็นดังคุณธรรมขั้นมาตรฐาน เพราะจริยธรรมในซัดคันทันนี้ สามัญมนุษย์ทั่วไปพอเข้าถึงได้ จึงควรที่จะลดคุณคติลงมาเป็นเพียงการให้ความยุติธรรมในสังคม เขาถือว่า “มนุษย์จะดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยดี และจะสามารถพัฒนาจิตใจหรือปัญญาของตนได้เต็มที่ก็ต่อเมื่อเข้ามาอยู่ในรัฐแล้วเท่านั้น การปกครองในรัฐที่ดีจะต้องก่อให้เกิดความยุติธรรม”^{๓๘} จึงควรกระจายอำนาจและโคตรพิภพออกไปจากจุดหนึ่งโดยเฉพาะใครก็ตามที่มีคุณธรรมอย่างทหาร คือมีระเบียบวินัยจนสามารถควบคุมคนได้

๒.๕ รูปแบบการปกครอง

รูปแบบการปกครองแต่ละยุคแต่ละสมัยนั้นมีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้นในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจึงได้ยกตัวอย่างของแนวความคิดในเรื่องนี้ของนักปรัชญาแต่ละท่านดังนี้

ขงจื้อ

ในสมัยขงจื้อ สามารถแบ่งรูปแบบการปกครองออกเป็น ๓ รูปแบบด้วยกัน คือ

- (๑) แบบพ่อปกครองลูก (Patriarchal System)
- (๒) แบบเจ้าครองนคร หรือแบบขุนนาง (Feudal System)
- (๓) แบบจักรพรรดิ (Military System)^{๓๙}

^{๓๗} พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) , **ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**, หน้า ๒๖๗.

^{๓๘} Ernest Barker, *The Politics of Aristotle* (Oxford University Press, 1946) P.105.

^{๓๙} Huston Smith, *The Religions of Man*, (New York : Harper & Row Publishers, 1958), p.184. อ้างใน พระมหาบุญเรือง ปญฺญาวชิโร, **มนุษยนิยมในปรัชญาขงจื้อ**, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๕.

ซึ่งในรูปแบบการปกครองดังกล่าวมีลักษณะการปกครองที่แตกต่างกันออกไป
ดังนี้^{๕๐}

๑. แบบพ่อปกครองลูก เป็นระบบการเมืองที่มีมาช่วงก่อนหน้าสมัยราชวงศ์โจว (ก่อน พ.ศ. ๕๗๙ เป็นต้นไป) ระบบนี้กษัตริย์จะทำหน้าที่เหมือนพ่อ ส่วนประชาชนได้ปกครอง ก็เหมือนลูก ซึ่งจะต้องให้ความเคารพและเชื่อฟังผู้เป็นพ่อ การสืบทอดตำแหน่งนี้ก็ขึ้นอยู่กับว่ากษัตริย์จะยกตำแหน่งให้ใคร ทั้งนี้โดยความเห็นชอบของหัวหน้าชุมชนด้วย

๒. แบบเจ้าครองนคร เป็นระบบการปกครองที่อยู่ในช่วงสมัยราชวงศ์โจวตอนต้น (ก่อน พ.ศ. ๕๗๙-๒๒๘) เมื่อราชวงศ์ล่มสลายแล้ว กษัตริย์โจวได้แผ่อาณาเขตได้กว้างขวาง มากยิ่งขึ้น ทำให้การดูแลไม่ทั่วถึง กษัตริย์โจวจึงทรงแต่งตั้งผู้แทนพระองค์ไปเป็นเจ้าปกครอง แต่ละรัฐ ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นเชื้อพระวงศ์ หรือไม่ก็เป็นขุนนางผู้ใกล้ชิด...คำสั่งของกษัตริย์เป็น โองการสวรรค์ (Decree of Heaven) มีอำนาจสิทธิ์ขาดทุกอย่าง

๓. แบบจักรพรรดิ เป็นระบบการเมืองที่เริ่มต้นในช่วงต้นยุคขุนชิว (ก่อน พ.ศ. ๑๗๙-พ.ศ. ๑๔๑) ซึ่งเป็นช่วงที่ระบบเจ้าครองนครเริ่มเสื่อม ระบบเจ้าปกครองแบบจักรพรรดิ นี้ได้พัฒนาถึงขั้นสูงสุดในปี พ.ศ. ๓๒๒ เมื่อเจ้าครองนครชื่อฉินได้ใช้กำลังทหาร ของตน รวบรวมนจีนให้เป็นปึกแผ่นเป็นหนึ่งเดียว พร้อมกับนั้นก็ได้สถาปนาตนเองเป็นจักรพรรดิองค์ แรกแห่งราชวงศ์ฉิน มีพระนามที่ทราบกันในปัจจุบันว่า ฉินซีฮ่องหวง หรือฉินซีฮ่องเต้ (ฉินซีฮ่องเต้) ทำให้ประเทศจีนเป็นอาณาจักรเดียวภายใต้การปกครองของกษัตริย์พระองค์เดียว ตามเดิม

เพลโต

เพลโตมีแนวคิดเกี่ยวกับการปกครองรัฐ และเมื่อมองอย่างกว้างๆ ระบบการ ปกครองรัฐในโลกนี้ตามแนวคิดของเพลโตก็จะมีระบบการปกครองในรูปแบบต่างๆดังนี้^{๕๑}

๑. การปกครองโดยคนคนเดียว (The Rule of the One)
๒. การปกครองโดยคนไม่มากคน (The Rule of the Few)
๓. การปกครองโดยคนส่วนมากหรือส่วนใหญ่ (The Rule of the Many)

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕- ๒๗.

^{๕๑} ประยงค์ สุวรรณบุบผา, รัฐปรัชญา แนวคิดตะวันออก - ตะวันตก, หน้า ๔๐.

การปกครองโดยคนคนเดียวโดยใช้กฎหมาย เพลโตเรียกว่า Monarchy หากปกครองโดยคนคนเดียวแต่ไร้กฎหมาย เพลโตเรียกว่า Autocracy หรือ Tyranny ปกครองโดยคนไม่มาก แต่ใช้กฎหมาย เพลโตเรียกว่า Aristocracy หากปกครองโดยคนไม่มากแต่ไร้กฎหมาย เรียกว่า Oligarchy ปกครองโดยคนส่วนมากหรือส่วนใหญ่ โดยใช้กฎหมาย เพลโตเรียกว่า Good Democracy หรือ Good Government หากปกครองโดยคนส่วนมากหรือส่วนใหญ่ แต่ไร้กฎหมาย เรียกว่า Bad Democracy หรือ Extreme Democracy

ในวัยหนุ่มเพลโตได้ตระเตรียมสำหรับการประกอบอาชีพในงานรัฐบาล ชัยชนะทางทหารตอนแรก ๆ ของเอเธนส์ในสงครามเปโลโปเนเซียนทำให้เห็นว่า งานในอาชีพเหล่านั้นเป็นสิ่งคุ่มค่า แต่ผลหายนะของสงครามประกอบกับการปกครองของเหล่า “สามสืบพระราชย์” ต่อมาทำให้ความมุ่งมั่นของเพลโตแต่เดิมต้องคลอนแคลนไป ความผิดหวังยิ่งทวีขึ้นเนื่องจากการประณามและประหารโสเครตีสผู้เป็นครู ไม่มีเหตุการณ์อื่นใดที่จะทำให้ความเชื่อของเพลโต มั่นคง เด็ดเดี่ยวยิ่งขึ้นกว่าข้อโจมตีของโสเครตีสต่อประชาธิปไตยเป็นการชอบด้วยเหตุผล ระบบใดที่สามารถทำลายคนที่ดีที่สุดของตนได้อย่างไร้สติเช่นนั้นย่อมปราศจากค่าควรแก่การจงรักและยอมรับนับถือ แต่เขาก็ยึดมั่นอยู่กับหลักรากฐานของโสเครตีสที่ว่า “คุณธรรมคือความรู้” ด้วยหลักข้อนี้เอง ท่านได้สร้างปรัชญาซึ่งเป็นจุดสนใจของบรรดาผู้คงแก่เรียนและรัฐบุรุษในยุคสมัยต่อมา

บทสนทนาแรกของเพลโตช่วยเป็นพื้นฐานสำหรับงานเขียนยิ่งใหญ่ต่อมา ความคิดหลายอย่างที่ต่อมาปรากฏในหนังสือของเพลโตเรื่องอุดมรัฐ (Republic) รัฐบุรุษ (Statesman) และกฎหมาย (Law) และในบทสนทนาอื่นๆ แต่บทสนทนาเหล่านี้โดยสาระมีลักษณะไปในทางปฏิเสธ คือโดยส่วนใหญ่ประกอบเป็นข้อโจมตีระบบของเอเธนส์ ความพยายามของเพลโตในด้านความคิดสร้างสรรค์เริ่มต้นด้วยหนังสือเรื่อง อุดมรัฐ อันเป็นผลงานที่รู้จักกันดีที่สุดซึ่งเราได้มุ่งให้ความสนใจในที่นี่เราอาจกล่าวได้ว่าเพลโตนั้นเป็นปรัชญาเมธีของปรัชญาเมธี และเป็นสัญลักษณ์ของปรัชญาสำหรับสามัญชนโดยทั่วไป แนวความคิดและหลักปรัชญาของเขาได้รับความสนใจนำมาอภิปรายและวิเคราะห์โดยนักทฤษฎีการเมืองสมัยต่อมาอยู่เสมอ ความคิดอันกว้างไกลของเพลโตนั้นทำให้นักปรัชญาผู้หนึ่งคือ อัลเฟรด นอร์ธ ไวท์เฮด กล่าวว่าปรัชญาตะวันตกทั้งหมดเป็นเพียงคำอธิบายปรัชญาของเพลโตเท่านั้น

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อริสโตเติล

แม้อริสโตเติลจะเห็นว่า การปกครองที่ดีคือการปกครองด้วยระบบกฎหมาย แต่ถึงกระนั้นปัญหาก็เกิดขึ้นว่า กฎหมายนั้นจะเที่ยงตรงอยู่ได้เสมอไปหรือไม่ เพราะกฎหมายจะออกมาดีอย่างไร ผู้ออกกฎหมายใช้ความรอบคอบเพียงใด แต่ในที่สุดแล้วก็ต้องให้บุคคลนั้นเองเป็นผู้ใช้กฎหมายซึ่งก็อาจจะแปลความในกฎหมายไปในทางชอบธรรมหรือไม่ชอบธรรม ก็ได้ เพราะฉะนั้นแม้ว่าอริสโตเติลจะเน้นถึงความสำคัญของการปกครองภายใต้กฎหมายมากกว่าเพลโต แต่ก็ยังยอมรับว่ากฎหมายและการใช้กฎหมายนั้นขึ้นอยู่กับรัฐธรรมนูญ แต่คำว่ารัฐธรรมนูญนี้ อริสโตเติลใช้ในความหมายแตกต่างออกไปจากที่เข้าใจกันในปัจจุบัน ในปัจจุบันนี้รัฐธรรมนูญคือบทบัญญัติที่วางระเบียบการใช้อำนาจของรัฐ แต่สำหรับอริสโตเติลรัฐธรรมนูญนั้นขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้ครองอำนาจ และอริสโตเติลก็แบ่งรัฐธรรมนูญออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่คือรัฐธรรมนูญที่ชอบธรรมและไม่ชอบธรรม โดยคำนึงถึงปัจจัยหลัก ๒ ประการเช่นเดียวกับเพลโต คือ^๒

ประการแรก พิจารณาจากจำนวนผู้ปกครองหรือจำนวนบุคคลที่ใช้อำนาจ อธิปไตยว่าเป็นคนเดียว คณะบุคคล หรือคนส่วนใหญ่

ประการที่สอง พิจารณาจากจุดมุ่งหมายในการปกครองว่าเป็นการปกครองเพื่อใครเพื่อประโยชน์ของประชาชนส่วนรวมหรือเพื่อประโยชน์ของตัวผู้ปกครองและพวกพ้องเป็นสำคัญ ซึ่งสามารถแบ่งได้ดังนี้

จุดมุ่งหมายในการปกครอง / จำนวนผู้ปกครอง	เพื่อประชาชน	เพื่อผู้ปกครอง
	คนเดียว	ราชาธิปไตย (Royalty)
คณะบุคคล	อภิชนาธิปไตย (Aristocracy)	คณาธิปไตย (Oligarchy)
คนส่วนใหญ่	มัชฌิมชนาธิปไตย (Polity)	ประชาธิปไตย (Democracy)

^๒ เอกสารการสอนชุดวิชา **มนุษย์กับอารยธรรม**, สาขาศิลปศาสตร์, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๙), หน้า ๑๙๖ - ๑๙๗.

จากตารางข้างบนนี้แสดงว่าระบอบการปกครองที่ดี ๓ แบบ และระบอบการปกครองที่เลว ๓ แบบ คือ^{๔๓}

(๑) ราชาธิปไตย (Royalty) เป็นการปกครองโดยบุคคลคนเดียวโดยเป็นผู้ที่มีปัญญาและความสามารถเหนือคนทั้งหลาย เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนทั้งหมด เป็นผู้ปกครองทรงธรรมิกราชา

(๒) ทรวาซ (Tyranny) เป็นการปกครองโดยบุคคลคนเดียว ผู้ใช้อำนาจตามอำเภอใจเพื่อผลประโยชน์ของเขาเพียงผู้เดียว จัดเป็นระบอบที่เลวที่สุด

(๓) อภิชนาธิปไตย (Aristocracy) เป็นการปกครองโดยอภิชนตั้งแต่สองคนขึ้นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนทั้งหมด อภิชนคือคณะบุคคลจำนวนน้อยที่ฉลาดและดี ทั้งมีฐานะทางสังคมเหนือผู้อื่น การปกครองระบอบนี้ดีที่สุดที่สุทธองจากราชาธิปไตย

(๔) คณาธิปไตย (Oligarchy) เป็นการปกครองโดยคนกลุ่มน้อยที่มั่งคั่งและมีอำนาจ เพื่อประโยชน์ของพวกเขาเพียงกลุ่มเดียว จัดเป็นระบอบที่เลวรองจาทรวาซ

(๕) มัชฌิมชนาธิปไตย (Polity) เป็นการปกครองโดยรัฐธรรมนูญเพื่อประชาชนทั้งหมด ผู้ปกครองใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน ประชาชนทั้งหมดมีสิทธิเลือกผู้ปกครอง ผู้มีสิทธิรับเลือกตั้งต้องเป็นคนมีทรัพย์สินสมบัติจำนวนหนึ่งอยู่ในระดับชนชั้นกลาง ระบอบการปกครองนี้ดีน้อยที่สุด

(๖) ประชาธิปไตย (Democracy) เป็นการปกครองโดยคนจนซึ่งเป็นเสียงส่วนใหญ่ในสังคม เพื่อประโยชน์ของคนจนเท่านั้น อริสโตเติลใช้คำว่าประชาธิปไตยในความหมายที่ว่าเป็นการปกครองโดยคนจนเพื่อคนจน และตามปกติคนเป็นเสียงส่วนใหญ่ในรัฐ ดังที่ อริสโตเติลกล่าวว่า มีประชาธิปไตยเมื่อคนจนเป็นผู้ปกครองหาใช่คนมั่งมีเป็นผู้ปกครองไม่ ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่เลวน้อยที่สุด

ฌอง-ฌักส์ รูสโซ

รูสโซมีแนวคิดที่รัฐจะต้องมีระบอบการปกครองที่สอดรับการบริหารบ้านเมือง ดังนั้นการแบ่งประเภทระบอบการปกครองเขาจึงใช้จำนวนคนที่มีส่วนร่วมในการควบคุมการบริหารเป็นหลัก มี ๓ ประการคือ^{๔๔}

^{๔๓} พระราชวรมณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**, หน้า ๒๖๖ - ๒๖๗.

(๑) ถ้าอำนาจบริหารอยู่ในการควบคุมของประชาชนส่วนใหญ่ ก็ถือว่ามี การปกครองระบอบประชาธิปไตย ควรเป็นรัฐที่มีขนาดเล็กมีราษฎรน้อย

(๒) ถ้าอำนาจบริหารอยู่ในการควบคุมของคนที่เป็นคนละใดคนหนึ่ง ก็ถือว่ามี การปกครองระบอบอภิชนาธิปไตย ควรเป็นรัฐขนาดกลางมีราษฎรพอสมควร

(๓) ถ้าอำนาจบริหารอยู่ในการควบคุมของคน ๆ เดียว ก็ถือว่ามี การปกครอง ระบอบราชาธิปไตย ควรเป็นรัฐที่มีขนาดใหญ่ราษฎรมีมาก

แต่อำนาจทั้งหมดต้องได้รับความเห็นชอบจากองค์อธิปัตย์ แต่โดยทั่วไปแล้วแบบ ทั่ว ๆ จะหาได้ยาก มักจะมีแบบผสมมากกว่า เขากล่าวว่าไม่มีการปกครองแบบใดที่จะดีกว่า แบบอื่น ๆ ถึงกับจะนำไปใช้ได้กับทุกสังคมในโลก ระบอบการปกครองย่อมจะแตกต่างกันไป ตามสภาพบริบทของแต่ละสังคม การปกครองแบบเดียว ย่อมจะไม่เหมาะกับทุกประเทศ เพราะมีปัจจัยหลายอย่างที่ทำให้รัฐต้องใช้ระบอบการปกครองที่แตกต่างกันไป

รูสโซกล่าวว่า ยากที่จะมีการปกครองประชาธิปไตยที่แท้จริงเกิดขึ้นได้ เพราะ เสี่ยงต่อความวุ่นวายและสงครามกลางเมืองประชาธิปไตยในทัศนะของรูสโซต้องเป็นรัฐ ขนาดเล็กที่ประชาชนมาประชุมกันได้ง่าย ผู้คนมีความเป็นอยู่แบบง่าย ๆ ทุกคนมีฐานะ พอ ๆ กัน ไม่ฟุ่มเฟือยและมีวิสัยที่เห็นแก่ส่วนรวมมีคุณธรรมกันทั่วหน้า ในความคิดของรูสโซ เขาบอกว่าอภิชนาธิปไตยแบบที่ประชาชนเลือกตั้งฝ่ายบริหารนั้นนับว่าดีที่สุดใน ความคิดของรูสโซ ทอดตามเหล่ากอดันตระกูลกันมาเป็นสิ่งที่เลวที่สุด^{๔๕}

๒.๖ ผู้ปกครอง

ตามหลักการเมืองการปกครองนั้น ผู้ปกครองถือว่ามีสิทธิพลที่จะทำให้รัฐ มีขับเคลื่อนไปในทิศทางต่างๆได้ ดังนั้นรัฐจึงควรมีผู้ปกครองที่ดีเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการ พัฒนาประเทศในที่สุด ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้ปกครองตาม ทรรศนะของนักปรัชญาที่สำคัญ ๆ ไว้ดังนี้

---

^{๔๔} ทินพันธุ์ นาคะตะ, **นักคิดผู้ยิ่งใหญ่ของโลก (ปรัชญาและทฤษฎีการเมือง)**, โครงการ เอกสารและตำราสมาคมรัฐประศาสนศาสตร์ นิด้า, (กรุงเทพมหานคร : สหายบลิ๊อการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๘๘.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๘.

แมกซ์ เวเบอร์

แมกซ์ เวเบอร์ นักสังคมวิทยาผู้มีชื่อเสียงชาวเยอรมัน ได้จัดประเภทของผู้ปกครองที่ถือว่าชอบธรรมตามลักษณะสัมพันธภาพระหว่างผู้ปกครองกับผู้ที่อยู่ใต้ปกครอง ออกเป็น ๓ ประเภทใหญ่ๆ ดังนี้^{๔๖}

๑. ผู้ปกครองตามกฎหมายและเหตุผล คือผู้ปกครองที่มาเป็นผู้ปกครองได้จากการเลือกสรร โดยวิธีการที่กำหนดไว้โดยกฎหมายที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่อย่างมีเหตุผลของประเทศ ผู้ปกครองประเภทนี้ได้รับการยอมรับว่าเหนือกว่า โดยการรับรองของกฎหมาย และเป็นผู้เคารพกฎหมายเช่นเดียวกันกับผู้ที่อยู่ใต้ปกครอง ซึ่งเป็นผู้เท่าเทียมกันตามกฎหมาย

๒. ผู้ปกครองตามจารีตประเพณี คือผู้ปกครองที่ได้เป็นผู้ปกครองและทำการปกครองตามความเชื่อที่กำหนดไว้โดยจารีตประเพณีของสังคม กล่าวคือมาเป็นผู้ปกครองโดยการสืบทอดตำแหน่งในลักษณะเดียวกันกับสืบทอดทางกรรมพันธุ์ ผู้ปกครองมีลักษณะเป็นนาย ผู้ใต้ปกครองต้องทำตามคำบัญชาของผู้ปกครอง

๓. ผู้ปกครองบุญญาบารมี คือผู้ปกครองที่มีลักษณะโดดเด่นเป็นพิเศษส่วนตัว อันเป็นลักษณะของผู้ที่มีพรสวรรค์ในทางปกครอง ผู้สามารถพิสูจน์ให้ผู้อื่นเห็นว่าตนเองมีบารมีในการเป็นผู้ปกครองไม่ว่าจะเป็นการแสดงออกโดยการใช้อำนาจที่ดูลึกลับ โดยผู้ใต้ปกครองจะต้องเชื่อฟังในฐานะผู้ตามหรือในฐานะสานุศิษย์ผู้เลื่อมใสในบารมีพิเศษของผู้นำ โดยไม่คำนึงถึงกฎเกณฑ์หรือจารีตประเพณี การปกครองที่มีผู้ปกครองประเภทนี้มักขาดการจัดการองค์การในการปกครองที่แน่นอนเพราะทุกอย่างขึ้นอยู่กับผู้นำจะสั่ง

นอกจากนี้การพิจารณาประเภทของผู้ปกครอง อาจที่จะพิจารณาแยกประเภทตามลักษณะของการปกครอง หรือการใช้อำนาจของผู้ปกครอง ๓ ประเภท คือ^{๔๗}

๑. ผู้ปกครองแบบอำนาจนิยมหรืออัตตาธิปไตย เป็นผู้นำแบบเผด็จการชอบใช้อำนาจเป็นใหญ่ เป็นผู้ปกครองที่รวบอำนาจ ขอบวางระเบียบกฎเกณฑ์ที่เข้มงวดตายตัว

---

^{๔๖} วิสุทธิ์ โพธิ์แทน, ผู้ปกครองที่พึงประสงค์ กับการเมืองการปกครองของไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ ๑๙๙๑ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๙.

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

๒. ผู้ปกครองแบบเสรีเต็มที่ เป็นผู้นำประเภทปล่อยปละให้ผู้ได้ปกครองทำอะไรก็ได้ตามใจชอบ ไม่มีความเชื่อมั่นในตัวเอง ขาดหลักการและอุดมการณ์ ทำให้การปกครองขาดระเบียบ ไร้สาระสาย

๓. ผู้ปกครองแบบประชาธิปไตย เป็นผู้ปกครองที่ดำเนินการปกครองโดยยึดหลักเหตุผลตามหลักการ และหลักเกณฑ์ที่เกิดจากการยินยอมเห็นชอบของประชาคม ดำเนินการปกครองโดยการสร้างความเคารพซึ่งกันและกันระหว่างผู้ปกครองกับผู้ได้ปกครอง

นอกจากนี้ยังมีการจัดประเภทของผู้ปกครองไปอีกหลายอย่าง เป็นต้นว่าผู้ปกครองแบบพ่อขุนอุปถัมภ์ ผู้ปกครองแบบเจ้าระเบียบ ผู้ปกครองแบบจงใจ ผู้ปกครองแบบบงการ หรือผู้ปกครองแบบร่วมใจ เป็นต้น

ขงจื้อ

คุณลักษณะของผู้ปกครองในทฤษฎีของขงจื้อ จะต้องไม่เกียจคร้านในการปฏิบัติหน้าที่ มีความซื่อสัตย์ ตั้งอยู่ในคุณธรรม ทั้งนี้เพราะชีวิตและการเป็นอยู่ของประชาชนขึ้นอยู่กับผู้ปกครอง ผู้ปกครองที่ดีจึงต้องเข้าใจในสิ่งที่ประชาชนต้องการจะต้องทำงานมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม รู้หน้าที่ของตนมีสายตายาวไกล^{๔๘} ซึ่งส่วนหนึ่งรัฐจะต้องทำหน้าที่เพื่อประโยชน์สุขอาณาประชาราษฎร์ ดังวาทะของประธานาธิบดีลินคอล์นของประเทศอเมริกาที่ว่า “รัฐบาลของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน” (...government of the people, by the people, for the people...) ^{๔๙}

ในยุคที่สังคมมีการปกครองด้วยระบบกษัตริย์ ขงจื้อถือว่าผู้นำเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการปกครอง จึงจำเป็นต้องมีคุณลักษณะ ๓ ประการ คือ^{๕๐}

๑. มีอำนาจสูงสุด ใครจะละเมิดมิได้ ถือกษัตริย์เป็นโอรสแห่งสวรรค์

---

^{๔๘} พระมหาอภิวชิฐ ธีรปญโญ, “การศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการเมืองของขงจื้อกับพุทธปรัชญาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๒๑.

^{๔๙} คำลงท้ายในการปราศรัยของประธานาธิบดี อับราฮัม ลินคอล์น ณ สุสานสมรภูมิ สงครามกลางเมือง ที่ Gettysburg วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๐๖ (ค.ศ. ๑๘๖๓) เช่นใน *The Dictionary of Cultural Literacy*, 1991. และ *A First Dictionary Cultural Literacy*, 1991. อ้างใน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *การสร้างสรรคประชาธิปไตย*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : สหธรรมิก, ๒๕๓๘), หน้า ๕๐.

^{๕๐} ไพโรจน์ โพธิ์ไทร, *ภูมิหลังจีน*, (กรุงเทพฯ : เพื่อนนคร, ๒๕๑๗), หน้า ๒๙-๓๐.

๒. มีความสามารถในการปกครองประชาชนให้อยู่เย็นเป็นสุขตามวิถีแห่งสวรรค์ นั่นคือจะต้องทรงคุณธรรม ถ้าละเมิด ประชาชนมีสิทธิ์ก่อกบฏได้ ดังหลักที่ว่า น้ำลายเรือได้ ก็จมนเรือได้ เพราะผู้นำเปรียบเสมือนเรือ ประชาชนเปรียบเสมือนน้ำ

๓. รู้จักเลือกคนดีมีคุณธรรม เข้าไปบริหารบ้านเมือง ต่างพระเนตรพระกรรณ จะเห็นว่า ผู้ปกครองที่มีความรู้ความสามารถย่อมนำประชาชนไปสู่เป้าหมาย อีกทั้งยังเป็นทีเคารพนับถือในฐานะโอรสแห่งสวรรค์ แต่ในความหมายนี้เป็นการยกย่องผู้ปกครองในฐานะผู้มีคุณธรรมดุจดั่งเทพที่คอยเอื้ออำนวยความสุขสวัสดิแก่ประชาชนยามยาก แน่หนอว่าระบบคุณธรรมไม่ใช่สิ่งที่จะบังคับให้เกิดขึ้นในบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่ต้องอาศัยการคัดเลือกผู้ที่มีอุปนิสัยเท่านั้น

เมื่อพิจารณาผู้ปกครองในทรรศนะของขงจื้อนั้น จะเห็นว่าคุณธรรมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการปกครองประเทศ โดยจะต้องเว้นจากความไม่ชอบธรรม ๕ ประการ คือ^{๕๑}

๑. จิตใจชั่วร้ายอำมหิต แต่สามารถซ่อนเร้นได้อย่างมิดชิด
๒. ประพฤติชั่วต่ำทราม แต่ยื่นหยัดแฉ่งแน่
๓. พูดยาไปปิด มืดคติ ด้วยวาทศิลป้อย่างยอดเยี่ยม
๔. ก่อนทำเชิฐด้วยความรู้สึกกว้างไกล
๕. เมตตอล้วนล้นเหลือต่อผู้ก่อกรรมทำเข็ญ

แนวคิดดังกล่าวนี้ ถือเป็นหลักที่ผู้ปกครองควรพิจารณาอย่างรอบครอบ เพื่อสันติสุขของประชาชนในประเทศของตน แม้นักปรัชญาร่วมสมัยของอินเดียอย่างมหาตมะ คานธี ก็ประนามความพุดิตดังกล่าวว่าเป็นบาปของผู้ปกครอง ๗ ประการ คือ^{๕๒}

๑. เล่นการเมืองโดยไม่มีหลักการ
๒. หาความสุขสำราญโดยไม่ยั้งคิด
๓. ร่ำรวยเป็นอนิภูฐิโดยไม่ต้องทำงาน
๔. มีความรู้มหาศาลแต่ความประพฤติไม่ดี

^{๕๑} Archie J. Bahm, *The Heart of Confucius*, (New York : John Weatherhill, Inn, 1969), pp.101-102. อ้างใน พระมหาอภิวิชญ์ ธีรบุญโณ, “การศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการเมืองของขงจื้อกับพุทธปรัชญาเถรวาท”, หน้า ๒๔.

^{๕๒} มหาตมา คานธี, *โลกทั้งผองพี่น้องกัน*, กรุณา-เรื่องอุไร กุศลาลัย, แปล, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ: มหาคำผง, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

- ๕. คำขายโดยไม่มีหลักศีลธรรม
- ๖. วิทยาศาสตร์เลิศล้ำแต่ไม่มีธรรมแห่งมนุษย์
- ๗. นุชาสิ่งสูงสุดแต่ไม่มีความเสียสละ

ดังนั้น ผู้ปกครองในฐานะผู้ปกครองดูแลความเป็นอยู่ของประชาชน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการพัฒนาที่ดี เช่น มีความเที่ยงธรรม คำนึงถึงผลประโยชน์ของบ้านเมือง ไม่เห็นแก่พวกพ้องของตน ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความซื่อสัตย์เข้ามาควบคุมความประพฤติของตนโดยจะต้องคำนึงถึงคุณธรรม ๕ ประการ คือเมตตา ธรรมจริยา ปัญญา และสัจจะ...^{๕๓}

จกณียะ หรือเกาฏิลยะ^{๕๔}

การปกครองของเกาฏิลยะเป็นแบบราชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ตามลักษณะของการปกครองแบบนี้ ราชาคือรัฐ ประชาชนเป็นผู้เลือกกษัตริย์ของเขาเอง กษัตริย์ต้องเป็นผู้บริหารประเทศโดยมีเจ้าหน้าที่ของรัฐแนะนำพระองค์ อย่างไรก็ตาม เกาฏิลยะยังเห็นว่าต้องมีผู้ทรงไว้ซึ่งยศศักดิ์ผู้หนึ่ง คือพราหมณ์ปุโรหิต เป็นผู้แนะนำแนวทาง เช่นเดียวกับ ครูสอนศิษย์ บิดาสอนบุตร หรือนายสอนคนใช้ ซึ่งเป็นไปตามความคิดเก่าของชาวอินเดียว่าด้วย อำนาจราชวงศ์จะรุ่งเรืองได้ต้องมีอำนาจของพราหมณ์เข้ามาสนับสนุนด้วย แต่ปุโรหิตก็ถูกแต่งตั้ง และลงโทษโดยกษัตริย์เช่นกัน ในฐานะของกษัตริย์ไม่อยู่ในฐานะเทพเจ้าตามแบบลัทธิเทวราช เกาฏิลยะได้แนะนำให้พระเจ้าจันทรคุปต์ทำตนเป็นเสมือนเจ้าผู้รับใช้ประชาชน และให้สิทธิประชาชนในการถอดถอนกษัตริย์ออกได้ ในกรณีที่เจ้าทำตัวไม่เหมาะสม ในมหากาพย์ได้กล่าวเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า “ประชาชนมีอำนาจที่จะถอดถอนกษัตริย์หากกษัตริย์ทำผิด การที่กษัตริย์กดขี่ประชาชนและกระทำความผิดอื่นๆ ก็เพราะขาดการอบรมการเป็นกษัตริย์ที่ดี” สำหรับเกาฏิลยะนั้นผู้ปกครองที่จะเป็นที่ชื่นชมของประชาชนจะต้องมีลักษณะดังนี้ คือ

เป็นคนพื้นเมืองเดียวกัน เป็นผู้ดำเนินรอยตามคำสอนของศาสตร์การ ปกครองปราศจากโรคภัยและแข็งแรง เกิดอยู่ในตระกูลขุนนางรวมถึงคุณสมบัติที่คล้อยให้ผู้อื่น

^{๕๓} อุดลย์ รัตนมันเษธา, **วาทะสองเต้**, (กรุงเทพมหานคร : สามัคคีสาร, ๒๕๔๑), หน้า ๖๙.

^{๕๔} ลุง ตรีชัยพร, “การศึกษาเปรียบเทียบความคิดทางการเมืองในคัมภีร์วรรคศาสตร์ เกาฏิลยะกับแนวความคิดในหนังสือเรื่องเจ้าของมาเคียเวลลี”, หน้า ๑๓.

เชื่อมั่นในตัวเอง ผู้ได้ปกครองพบหาได้สะดวก เป็นคนมีศรัทธาแก่กล้า มีความจริงใจ มีคุณสมบัติดีด้านปัญญาโดยสามารถเข้าใจสิ่งต่างๆ ได้ดี สามารถใช้ความคิด มีความกล้าหาญตัดสินใจเร็ว หนักแน่น และอื่นๆ^{๕๕}

คุณสมบัติดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ จะต้องได้คนที่เคร่งครัดในวินัย มีความรู้ความสามารถเป็นผู้สอน โดยในตอนเช้าเจ้าชายจะต้องเรียนยุทธศาสตร์ ป่ายเรียนอิติहाสะ (Itihasa) ซึ่งประกอบด้วย ประวัติศาสตร์ ธรรมศาสตร์ ทักษะนิติ อรรถศาสตร์ และปรัชญา ซึ่งเกาฏิลยะเห็นว่า วิชาปรัชญานั้นมีความสำคัญสำหรับผู้ปกครอง เพราะเป็นตัวขัดเกลาสติปัญญา ทำให้นักปกครองแยกแยะได้ว่า อะไรถูก อะไรผิด ทำให้มีขันติ อารมณ์ราบรื่น ดังนั้นเกาฏิลยะจึงได้แยกประเภทกษัตริย์ออกเป็น ๓ ประเภทคือ

๑. ธรรมราชา (Dharma Vijiayin) หมายถึง กษัตริย์ที่ดี
๒. โลกะราชา (Lobha Vijiayin) หมายถึง กษัตริย์ที่มีแต่ความโลภ
๓. อสูรราชา (Asura Vijiayin) หมายถึง กษัตริย์ที่มีแต่ความโหดเหี้ยม

มาเคียเวลลี

มาเคียเวลลีถือว่าผู้ปกครองนั้นต้องมีจุดมุ่งหมายอยู่อย่างเดียว คือการรักษารัฐให้มีความมั่นคงเป็นเอกภาพสืบไป ดังนั้นผู้ปกครองจึงสามารถทำได้ทุกอย่าง แม้แต่การล่วงเกินพระเจ้าถ้าผู้ปกครองต้องการรักษาอำนาจการปกครอง เขาจะต้องเรียนรู้ว่าเป็นผู้ไร้คุณธรรมได้อย่างไร และต้องรู้จักใช้หรือไม่ใช้ตามความจำเป็น แต่จะต้องแสดงให้เห็นอยู่เสมอว่าตนเป็นคนดีอยู่ตลอดเวลา ผู้ปกครองจะต้องเป็นนักแสวงอำนาจ ต้องทำให้คนอื่นนับถือและยำเกรง ให้คนอื่นเห็นว่าตนนั้นมีสติปัญญาอันลึกซึ้ง และมีความกล้าที่จะกระทำการด้วยความเด็ดขาดรวดเร็วฉับพลัน คุณสมบัติของผู้ปกครองที่มาเคียเวลลีคิดว่าผู้ปกครองต้องเอาใจใส่เป็นอย่างดี ๔ ประการ คือ^{๕๖}

๑. ความตระหนี่ เป็นความซื่ออย่างหนึ่งซึ่งช่วยให้ผู้ปกครองมั่นคงอยู่ได้ และเห็นว่าความโอบอ้อมอารีเป็นของอันตราย แต่ก็จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีชื่อเสียงในด้านความโอบอ้อมอารี

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

^{๕๖} สมบัติ จันทรวงศ์, แปล, **นิคโคโล มาเคียเวลลี เจ้าผู้ปกครอง**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : คบไฟ, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๕.

๒. ความเมตตาและความโหดร้าย

ผู้ปกครองควรระวังไม่ใช้ความเมตตากรุณาไปในทางที่ผิด ถ้าใช้ความทารุณโหดร้าย เพื่อสร้างระเบียบในเมืองให้คนมีความสามัคคีและนำมาซึ่งสันติภาพก็ไม่ใช่ไร ผู้ปกครองจึงไม่ต้องห่วงหรือกังวลต่อการถูกกล่าวหาว่าโหดร้าย หากสิ่งนี้ทำให้ผู้อยู่ใต้ปกครองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและรักดีได้ โดยเฉพาะผู้ปกครองใหม่ ไม่อาจหลีกเลี่ยงจากการมีชื่อเสียงทางด้านโหดร้ายได้ มาเคียเวลลีคิดว่า การทำโหดร้ายเป็นเพียงการสร้างความกลัวมากกว่าความเกลียดชัง มนุษย์สามารถทำอันตรายคนที่ตนรักได้ง่ายกว่าทำอันตรายคนที่ตนกลัวและมนุษย์มักเป็นกังวลต่อการที่จะทำตัวให้เป็นที่รักของบุคคลอื่นมากกว่า

๓. การรักษาคำพูดและความซื่อสัตย์

ลักษณะภายนอกของผู้ปกครองนั้นควรจะเป็นคนมีเมตตาซื่อสัตย์มีความรักเพื่อนมนุษย์ รักษาคำพูดและเคร่งศาสนา แต่ในใจนั้นเขาจะต้องรู้ว่าถ้าจำเป็นเขาจะต้องมีลักษณะตรงกันข้ามได้

๔. ความระมัดระวังตัวไม่ให้ถูกคนดูหมิ่นและเกลียดชัง

มาเคียเวลลีมีทัศนะว่า ตราบใดที่ผู้ปกครองยังไม่ถูกคนอื่นดูหมิ่นเกลียดชัง ตราบนั้นเขาจะไม่มึนอันตรายจากความชั่วที่ตนได้ทำไว้ สำหรับผู้ปกครองควรจะต้องเลือกกระทำหน้าที่ที่มีแต่จะทำให้ผู้อื่นนิยมชมชอบตน ผู้ปกครองควรจะต้องยกย่องพวกขุนนาง แต่ไม่ควรจะทำให้ตนเองเป็นที่เกลียดชังของประชาชน ดังนั้นมาเคียเวลลีจึงถูกมองว่าเป็นผู้เสนอความคิดของผู้ปกครองที่ชั่วร้ายถึงกลอก ทั้งนี้เนื่องจากมาเคียเวลลีเห็นว่ามนุษย์ส่วนใหญ่แล้วไม่ใช่คนดี ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ผู้ปกครองต้องทำทุกวิธีที่จะทำให้ตนอยู่ในอำนาจได้นานที่สุด ถึงแม้ว่าสิ่งนั้นจะขัดต่อคุณธรรมจริยธรรมก็ตาม และผู้ปกครองประเภทนี้มักถูกโค่นล้มในที่สุด

๒.๗ เป้าหมายการปกครอง

รัฐมีเป้าหมายอยู่ในตัวเองและมีธงชัยเป็นของตนเอง เป้าหมายของรัฐก็คือ อิสรภาพแห่งชาติและเอกราชของชาติ ความมั่นคง ความปลอดภัย และข้อบังคับ แบบแผนทางการเมืองที่มีระเบียบวินัย เป้าหมายเหล่านี้ประกอบกันขึ้นเป็นเหตุผลของรัฐ เป้าหมายของรัฐจึงต้องเป็นเป้าหมายที่ผ่านมคฺควิธีที่ทำให้รัฐได้ว่า การกระทำเป้าหมายเหล่านี้บรรลุผลสำเร็จตามมคฺควิธีที่เลือกไว้ จะต้องเป็นมคฺควิธีที่ดีและมีประสิทธิภาพสูงสุด

เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ทางการเมือง เช่น การแพร่ขยายของอุดมการณ์ทางการเมืองปกครอง จะได้รับการตอบสนองของกลุ่มชนมากน้อยเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางสังคม อันได้แก่บุคลิกภาพ ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรม รวมทั้งความเชื่อดั้งเดิมโดยทั่วไปของคนในกลุ่ม^{๕๗} นักปรัชญา

ตะวันตกก็มีความเห็นเกี่ยวกับเป้าหมายในการปกครองแตกต่างกันออกไปดังนี้

ฮอบส์มีความเห็นว่าการมีผู้ทรงอำนาจสูงสุดแต่เพียงผู้เดียวจะทำให้การบริหารบ้านเมืองมีประสิทธิภาพและความมั่นคงกว่าคณะบุคคล เพราะเป็นการปกครองที่อาศัยอธิปไตยองค์เดียว ไม่ต้องกังวลเรื่องความแตกแยกและแก่งแย่งชิงดีกัน^{๕๘}

นอกจากองค์อธิปัตย์จะต้องมีอำนาจสูงสุดในสังคมนั้น องค์อธิปัตย์มีหน้าที่ปฏิบัติตามกฎแห่งธรรมชาติ และรับรู้ถึงสิทธิตามกฎหมายแห่งประชาชน องค์อธิปัตย์มีอำนาจอย่างไม่มีขอบเขตจำกัด คือ ทั้งในทางนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ ตลอดจนการควบคุมทหารและการเก็บภาษีอากร นอกจากนี้ยังมีอำนาจในการลงโทษและให้รางวัลตอบแทน และควบคุมความคิดเห็นของประชาชน^{๕๙}

ถึงแม้ว่าองค์อธิปัตย์หรือกษัตริย์ในทัศนะของฮอบส์ จะมีอำนาจเด็ดขาดและสูงสุด ไม่มีผู้ใดทัดทานได้ก็ตาม แต่ฮอบส์ไม่ได้สนับสนุนลัทธิเทวสิทธิ์แต่ประการใดเลย ฮอบส์ไม่เคยอ้างว่ากษัตริย์ขึ้นปกครองอาณาประชาราษฎร์ด้วยสิทธิที่มีมาแต่กำเนิด หรือได้รับอาณัติจากสวรรค์ตามลักษณะที่เชื่อกันอยู่ในการปกครองระบบที่กษัตริย์เป็นสมมติเทพทั้งหลาย แต่ในทางตรงกันข้าม ตามทัศนะของฮอบส์นั้น กษัตริย์ทำหน้าที่เป็นผู้บริหารประเทศทั่วไป เป็นบุคคลธรรมดาแต่มีอำนาจทางการเมืองพิเศษที่เด็ดขาดและสูงสุด ที่คอยคุ้มครองคนในสังคมทั่วไป คอยแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้น สร้างความเป็นระเบียบและความมีเสถียรภาพในสังคม ไม่ให้เกิดกบฏขึ้นมากกว่าที่จะเป็นผู้วิเศษ หรือเทวดาที่จุติมาเกิด^{๖๐} ดังนั้นรัฐจะต้องมีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายในการปกครองรัฐอย่างชัดเจนและเป็นธรรม

^{๕๗} ชัยอนันต์ สมุทวณิช, **อุดมการณ์ทางการเมือง**, (กรุงเทพมหานคร : เดลิเวอรี่ไทย, ๒๕๑๗), หน้า ๑๖๐.

^{๕๘} ชัยอนันต์ สมุทวณิช, “โลกทัศน์ของฮอบส์”, ใน **วารสารสังคมศาสตร์** (คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม ๒๕๑๓), หน้า ๑๙.

^{๕๙} สมบัติ อารังธัญวงศ์, **การเมือง : แนวคิดและการพัฒนา**, หน้า ๑๔๒.

^{๖๐} ชัยอนันต์ สมุทวณิช, “โลกทัศน์ของฮอบส์”, หน้า ๒๒.

สามารถที่จะสนองความต้องการของสังคมในส่วนต่างๆ ได้ โดยให้สิทธิเสรีภาพกับสมาชิกในสังคม และปกป้องคุ้มครองให้สังคมมีแต่สันติสุข จอนห์ ล็อค กล่าวว่า “วัตถุประสงค์ของรัฐบาล คือรักษาทรัพย์สินของเอกชน และต้องปฏิบัติภายในขอบเขตความมั่นคงของเอกชน”^{๖๑}

ส่วนอริสโตเติลเห็นว่า สถานะที่ปั่นปลายหรือเป้าหมายสุดท้ายของรัฐนั้น คือการมีชีวิตที่ดีของประชาชนภายในรัฐ ซึ่งจะต้องประกอบไปด้วยความสุข ๓ ประการ ได้แก่ (๑) สุขภายนอก คือ การมีฐานทางเศรษฐกิจที่มั่นคง (๒) สุขภาพทางร่างกาย คือมีความแข็งแรงทางทหาร (๓) สุขภายใน คือมีคุณธรรมในการปกครอง^{๖๒} ดังนั้นเป้าหมายในการปกครองหรือวัตถุประสงค์ของรัฐ จึงสรุปได้ ๓ ประการ คือ^{๖๓}

- (๑) เพื่อสร้างความเป็นระเบียบของสังคม
- (๒) เพื่อให้สวัสดิการสาธารณะ เช่นการอำนวยความสะดวกประเภทต่างๆแก่ประชาชน
- (๓) เพื่อสร้างและเพิ่มพูนศีลธรรม หรือจริยธรรมตามหลักศาสนาให้แก่ประชาชน

---

^{๖๑} คณิน บุญสุวรรณ, เอกสารการสอนชุดวิชาปัญหาการเมืองไทยในปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๘), หน้า ๑๖๘.

^{๖๒} สุลักษณ์ ศิวรักษ์, “ความสูงสุดของศาสตร์แห่งการเมือง”, เอกสารการสอนชุดวิชาปรัชญาการเมือง (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๔), หน้า ๑๓๓.

^{๖๓} จรูญ สุภาพ, **หลักรัฐศาสตร์**, (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔), หน้า ๘๔.

บทที่ ๓

แนวความคิดทางการเมืองและการปกครองในคัมภีร์ที่ชนิกาย

แนวความคิดทางการเมืองในคัมภีร์ที่ชนิกายไม่มีการจัดเป็นระเบียบทางการเมืองและการปกครองอย่างชัดเจน แต่แนวความคิดนี้ปรากฏอยู่ในลักษณะการสนทนาที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสเรื่องการเมืองกับพระสงฆ์ในบางโอกาสเท่านั้น ดังเช่น ตรัสกับพระอานนท์เกี่ยวกับการล่มสลายของเมืองปาฏลีบุตร^๑ การกำเนิดรัฐในอัครคัมภีร์และตรัสข้อสงสัยเรื่องการเมืองการปกครองที่เหล่าพระสาวกทูลถามในโอกาสต่างๆ บางครั้งทรงกล่าวถึงเรื่องการเมืองแก่พราหมณ์และกษัตริย์ที่มาทูลถามถึงวิธีการบริหารบ้านเมืองและทรงให้คำแนะนำตลอดจนกลยุทธ์ในแนวทางแก้ไข ดังนั้นแนวความคิดทางการเมืองการปกครองที่ปรากฏในพระไตรปิฎก จึงเป็นการวิเคราะห์พุทธดำรัสของพระพุทธเจ้าในโอกาสต่างๆ เพื่อให้เชื่อมโยงแนวความคิดดังกล่าวให้ชัดเจนยิ่งขึ้น และเพื่อเป็นประโยชน์แก่การศึกษาทางการเมืองต่อไป

๓.๑ การกำเนิดรัฐ

ในอัครคัมภีร์^๒ ได้กล่าวถึงการกำเนิดของรัฐและวิวัฒนาการมาเป็นขั้นๆ จากสมัยที่โลกพินาศ มีสัตว์ผู้มีบุญได้ไปเกิดในชั้นอาภัสสรพรหม มีปิตีเป็นอาหาร ไม่มีเพศ มีรัศมีอยู่ในวิมาน เมื่อโลกอุบัติขึ้นใหม่ๆ ยังมีน้ำปกคลุมทั่วไป จักรวาลมืดมน ไม่มีดวงอาทิตย์ ดวงดาว ไม่มีกลางคืนกลางวัน ต่อมาเกิดพื้นดินลอยขึ้นอยู่บนผิวน้ำ(จวันดิน) มีสี กลิ่นและรสชาติ จึงชิมดู พวกอื่นๆ จึงชิมตาม เกิดจิตใจในรส ความอยาก (ตัณหา) จึงเกิดขึ้น ทำให้ร่างกายเหยาบ รัศมีหมดไป เกิดมีดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ขึ้นมาแทน เกิดดวงดาวต่างๆ เต็มท้องฟ้า กลางคืนกลางวันจึงมีขึ้นตามกัน เมื่อสัตว์เหล่านั้นกินจวันดินเป็นอาหาร ร่างกายก็เปลี่ยนเป็นแข็งกล้าขึ้นทั้งผิวพรรณก็ปรากฏแตกต่างกันไป บางพวกมีผิวพรรณงาม บางพวก

^๑ ชู.ธ. (ไทย) ๒๕/๗๖/๒๕๒-๒๕๘.

^๒ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๙-๑๓๑/๘๙-๙๗.

ไม่งาม ทำให้เกิดการดูหมิ่นเหยียดหยามขึ้น ง้วนดินหายไป ต่างก็พากันบ่นเสียดาย แล้วก็เกิดสะเก็ดดินที่สมบูรณ์ด้วยสี กลิ่น และรสขึ้นแทนใช้กินเป็นอาหารได้ แต่เมื่อกินเข้าไปแล้ว ร่างกายก็หยาบกระด้างยิ่งขึ้น ความทรมานของผิวพรรณก็ปรากฏชัดขึ้น เกิดการดูหมิ่น ถือตัว เพราะเหตุผิวพรรณนั้นมากขึ้น สะเก็ดดินก็หายไป เกิดเครื่องดินซึ่งมีลักษณะคล้ายเถาผักกูด สมบูรณ์ด้วย สี กลิ่น และรสขึ้นแทน ใช้กินเป็นอาหารได้ ความหยาบกระด้างของกาย และความทรมานของผิวพรรณก็ปรากฏมากขึ้น เกิดการดูหมิ่นถือตัว เพราะเหตุผิวพรรณนั้นมากขึ้น เครื่องดินก็หายไป ข้าวสาลี ไม่มีเปลือก มีกลิ่นหอม มีเมล็ดเป็นข้าวสารก็เกิดขึ้นแทน ข้าวนี้เก็บเย็นเข้าก็แก่แทนที่ขึ้นมาอีก เก็บเข้าเย็นก็แก่แทนที่ขึ้นมาอีก ไม่ปรากฏความพ่องเลย ความหยาบกระด้างของกาย ความทรมานของผิวพรรณก็ปรากฏมากขึ้น ทำให้สัตว์โลกตกต่ำ ในด้านความคิดและจิตใจเกิดความยึดมั่นถือมั่น ความแตกต่างซึ่งแต่เดิมไม่ปรากฏชัดเจน เพราะปราศจากรูปปร่างก็เริ่มเกิดขึ้น ลักษณะที่แตกต่างทางผิวพรรณนี้ เริ่มจะเป็นมูลเหตุให้มีการแบ่งแยกกำหนดความ สูงต่ำเกิดทิฐิในวรรณะ และร่างกายมีวิวัฒนาการมาเรื่อยๆ จนเริ่มปรากฏเป็นเพศชายเพศหญิง มีการเพ่งเล็งกันเองในกลุ่มขึ้น มีการเสพเมถุนตาม สัตว์ชาติญาณ เมื่อสัตว์อื่นเห็นจึงขว้างปาด้วยสิ่งของต่างๆ จึงเริ่มมีการสร้างบ้านเรือนขึ้นเพื่อ ปิดบังอสังกรรม มีข้อความปรากฏในอัคคัณฺฐสูตรว่า “สมัยนั้น เหล่าสัตว์ผู้เสพ เมถุนธรรม ไม่ได้เข้าไปยังหมู่บ้านหรือนิคม ตลอด ๑ เดือนบ้าง ๒ เดือนบ้าง เนื่องจากสัตว์เหล่านั้น ต้องการเสพสังกรรมเกินเวลา ต่อมาจึงพากันสร้างเรือนขึ้นเพื่อปกปิด อสังกรรมนั้น”^๓

เมื่อมีกาม ความเกียจคร้านจึงเกิดขึ้น และมีบุคคลผู้หนึ่งคิดหาวิธีแห่งความ สะดวกสบายให้กับชีวิตโดยการนำอาหารมากักตุนไว้ มีข้อความปรากฏในพระสูตรต่อไปว่า

ครั้งนั้น สัตว์บางคนเกิดความเกียจคร้านขึ้น จึงมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า “ท่านผู้ เจริญ เรานี้ช่างลำบากเสียจริง ที่ต้องไปเก็บข้าวสาลีมาเพื่อเป็นอาหารทั้งในเวลาเย็น สำหรับอาหารเย็น ทั้งในเวลาเช้าสำหรับอาหารเช้า ทางที่ดีเราควรนำข้าวสาลีมาครั้ง เดียวให้พอเพื่อเป็นอาหารเช้าและอาหารเย็น”^๔

เมื่อมีการนำอาหารมากักตุนเอาไว้ ทำให้เกิดการเลียนแบบ ดังนั้นเมื่อมี การเก็บกักตุนไว้มากๆ จึงเกิดการขาดแคลน สัตว์เหล่านั้นจึงปรึกษาถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจาก การขาดแคลนและหาวิธีการแก้ไขจนนำไปสู่การแบ่งปันเขตแดนกันว่า

^๓ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๒๗/๙๓.

^๔ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๒๗/๙๓.

ท่านผู้เจริญ บาปกรรมปรากฏชัดแล้ว ในกาลก่อนพวกเรานึกคิดอะไรก็ได้สมควรปรารถนา.....มีข้าวสาลีเป็นอาหารดำรงอยู่ได้นานแสนนาน เพราะบาปอกุศลกรรมอันเลวปรากฏขึ้นแก่พวกเราข้าวสาลีนั้น จึงกลายเป็นข้าวมีรำห่อหุ้มเมล็ดบ้าง มีกลบหุ้มเมล็ดบ้าง ทางที่ดีพวกเราควรมาแบ่งข้าวสาลี และปักปันเขตแดนกันเสียเถิด ครั้งนั้น สัตว์ทั้งหลาย จึงแบ่งข้าวสาลีและปักปันเขตแดนกัน^๕

เมื่อมีกาม มีความเกียจคร้าน มีความเห็นแก่ได้เกินควร จนเกิดการขาดแคลนปัจจัยด้านต่างๆ เรื่อยมา จนถึงการแบ่งปันสิทธิและทรัพย์สินในการยึดครอง อธรรมที่ทำลายความปกติสุขดั้งเดิมของชีวิตและสังคมจึงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจากการประพฤติดัวของสัตว์นั้น และเมื่อมีการยึดครองจึงเกิดการละเมิดสิทธิกันขึ้น และได้พากันตักเตือนห้ามกระทำอีก สัตว์บางพวกทนไม่ไหวจึงมีการทำร้ายกันด้วยก้อนดิน ด้วยท่อนไม้เมื่อเกิดเหตุการณ์เช่นนี้ขึ้น สัตว์ที่มีความคิดกลุ่มหนึ่งได้ปรึกษากัน โดยกล่าวถึงปัญหาว่า

บาปกรรมปรากฏในหมู่สัตว์แล้ว คือการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้จักปรากฏ การตีเตียนจักปรากฏ การพูดเท็จจักปรากฏ การถือทันทวารุจักปรากฏ ทางที่ดีพวกเราควรสมมติ (แต่งตั้ง) สัตว์ผู้หนึ่ง ให้เป็นผู้กล่าวผู้ควรว่ากล่าว ให้เป็นผู้ตีเตียนบุคคลที่ควรตีเตียนได้โดยชอบ ให้เป็นผู้ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่ได้โดยชอบ พวกเราจักแบ่งส่วนข้าวสาลีให้แก่ผู้นั้น^๖

ด้วยเหตุนี้ จึงจำเป็นที่จะต้องมีการตั้งเจ้าหน้าที่คุ้มครองป้องกันชีวิตและทรัพย์สิน ผู้ที่ได้รับการเลือกจากมหาชนได้รับการขนานนามว่า “มหาชนสมมติ” มีหน้าที่ที่จะต้องปกป้องคุ้มครองอาณาเขตกว้างใหญ่ ได้รับขนานนามว่า “กษัตริย์” เพราะเป็นใหญ่ในนาและโดยที่หัวหน้านั้นเป็นผู้มีคุณธรรม ยังความพอใจให้เกิดคนเป็นอันมาก จึงเรียกว่า “ราชา”

การกำเนิดรัฐและผู้ปกครองทางพระพุทธศาสนายังปรากฏในมหาโควินทสูตร^๗ แม้จะไม่ได้กล่าวการเกิดขึ้นของรัฐโดยตรง เพียงแต่แสดงการเกิดรัฐหรือการขยายตัวของรัฐอีกลักษณะหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นประวัติการเกิดขึ้นของรัฐหลายๆ รัฐในประเทศอินเดียโบราณ การกำเนิดรัฐนั้นอาจจะเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการและประการหนึ่งในเหตุเหล่านั้น คือการแบ่งเขตให้ผู้ขึ้นปกครอง ซึ่งคำว่า “ผู้ขึ้น” ในที่นี้อาจหมายถึงมิตรสหายหรือ

^๕ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๒๘/๙๔-๙๕.

^๖ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๓๐/๙๖.

^๗ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๙๓-๓๑๐/๒๒๗ - ๒๔๒.

โอรสหลายพระองค์ของพระมหากษัตริย์ สุดแต่แต่ทรงพอพระทัยจะแบ่งให้ผู้ใดก็ได้ นอกจากนี้การเกิดรัฐตามแนวปฏิจาสุมุบาทก็สามารวิเคราะห์ให้เห็นถึงเหตุปัจจัยภายในตามธรรมชาติของมนุษย์ว่าเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่เกิดผลักดันให้มนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นสังคมเป็นรัฐได้ เพราะเป็นการมองจากสภาพภายในธรรมชาติจิตใจของมนุษย์ว่าเป็นเหตุก่อให้เกิดการมีความสัมพันธ์ ปฏิสัมพันธ์ยังผลให้เกิดปัญหาต่างๆ มีวิวัฒนาการเรื่อยมาจนกลายมาเป็นสถาบันการเมืองและรัฐเพื่อแก้ปัญหา ซึ่งจะเห็นได้ว่าการเกิดขึ้นของสถาบันรัฐมีผลมาจากความต้องการภายในมนุษย์นั่นเอง

๓.๒ หน้าทีของรัฐ

เมื่อจะกล่าวถึงหน้าที่ของรัฐก็คือหน้าที่ของผู้ปกครองรัฐนั่นเอง ตามที่ปรากฏในอัคคัญสูตร^๕ มีเนื้อหาอยู่เพียง ๓ ประการ คือ (๑) ให้เป็นผู้ว่าที่ควรว่ากล่าวได้โดยชอบ (๒) ให้เป็นผู้ตีเตียนผู้ที่ควรตีเตียนได้โดยชอบ (๓) ให้เป็นผู้ขับไล่ผู้ที่ไม่ควรขับไล่โดยชอบ (ลงโทษ) จะเห็นได้ว่า หน้าที่ของผู้ปกครองในแต่ละข้อนั้น ล้วนมีคำสั่งโดยชอบอยู่ข้างหลังหมดทุกข้อ เพราะนั่นเป็น ข้อตกลงของผู้ใต้การปกครองกับผู้ปกครอง คำว่าโดยชอบในที่นี้หมายถึงความยุติธรรมที่ผู้ปกครองจำเป็นต้องยึดหลักความชอบธรรมเป็นเกณฑ์เป็นขอบเขต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้อำนาจในหน้าที่และขอบเขตแห่งการใช้อำนาจของผู้ปกครองรัฐ ถือเป็นตัวกำหนดถึงความเจริญหรือความเสื่อมของสังคมได้ ซึ่งการใช้อำนาจของผู้ปกครองรัฐเกี่ยวกับการบริหารนโยบายทางด้านเศรษฐกิจสังคมและราชการแผ่นดินนี้ มีปรากฏอยู่ในกฎทนต์สูตรตอนหนึ่งว่า

...บ้านเมืองของพระองค์ยังมีเสี้ยนหนาม ยังมีการเบียดเบียนกัน โจรยังปล้นบ้าน ปล้นนิคม ปล้นเมืองหลวง ดักจี้ในหนทางเปลี่ยวก็ดี พระองค์จะโปรดให้ฟื้นฟูพลีกรรม จะพึงชื่อว่าทรงกระทำกรมิบังควร พระองค์มีพระราชดำริอย่างนี้ว่า “เราจักปราบเสี้ยนหนามคือโจร ด้วยการประหาร ด้วยการจองจำ ด้วยการปรับไหม ด้วยการตำหนิโทษหรือเนรเทศ” อันการปราบปรามด้วยวิธีการเช่นนี้ไม่เชื่อว่าเป็นการปราบปรามโดยชอบ เพราะว่าโจรบางพวกที่เหลือจากการถูกกำจัด ยังมีอยู่ภายหลังมันก็จักเบียดเบียน

^๕ ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๑๑๙-๑๓๑/๘๙-๙๗.

บ้านเมืองของพระองค์ แต่ว่าการปราบปรามเลี่ยนหนามคือโจรนั้นจะเชื่อว่าเป็นการปราบปรามโดยชอบ ต้องอาศัยวิธีการดังต่อไปนี้

๑. ขอให้พระองค์พระราชทานพันธุ์พืชและอาหารให้แก่พลเมืองผู้ชะมัดเขม่นในกสิกรรมและการเลี้ยงปศุสัตว์ ในบ้านเมืองของพระองค์ในโอกาสอันควร

๒. ขอให้พระองค์พระราชทานต้นทุนให้แก่พลเมืองผู้ชะมัดเขม่นในพาณิชยกรรมในบ้านเมืองของพระองค์ในโอกาสอันควร

๓. ขอให้พระองค์พระราชทานอาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการที่ยืนชั้นแข็งในบ้านเมืองของพระองค์ในโอกาสอันควร

พลเมืองเหล่านั้น จักเป็นผู้ชวนชวายเป็นในงานของตน ๆ จักไม่เบียดเบียนบ้านเมืองของพระองค์ อนึ่งกองพระราชทรัพย์จำนวนมากจักเกิดแก่พระองค์บ้านเมืองก็จะอยู่อย่างร่มเย็น หาเลี่ยนหนามไม่ได้ จักไม่มีการเบียดเบียนกัน พลเมืองจักชื่นชมยินดีต่อกันยังบุตรให้พื่อนอยู่บนอก(มีความสุขกับครอบครัว) จักอยู่อย่างไม่ต้องปิดประตูเรือน...^๙

จากพระสูตรนี้จะกล่าวถึงปัญหาเกี่ยวกับโจรผู้ร้ายมาคุกคาม หากผู้ปกครองมีการจัดการและส่งเสริมเศรษฐกิจภายในรัฐดีแล้ว ปัญหาที่จะหมดไป ส่วนแนวทางแก้ไขโดยการใช้อำนาจลงโทษนั้นเป็นการแก้ไขปัญหาที่ปลายเหตุ ไม่อาจจะทำให้โจรผู้ร้ายหมดสิ้นลงไปได้ และปัญหาโจรผู้ร้ายยังมีความสลับซับซ้อนในการกระทำความผิดเพิ่มขึ้นอีก เพราะกลัวแต่การลงโทษดังที่ปรากฏในอัคคัณสูตรตอนว่าด้วยการกำเนิดรัฐแล้ว ในพระสูตรนี้ได้แนะนำให้ผู้ปกครองเอาใจใส่สอดส่องดูแลข้าราชการบริหารหรือหน่วยงานที่สนองงานของตน ด้วยการเสริมกำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบขยันชั้นแข็ง ซึ่งถือว่าเป็นหลักในการบริหารราชการแผ่นดินที่สำคัญ

อีกประการหนึ่ง การที่พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงอำนาจของผู้ปกครองระบบธรรมาธิปไตยหรือธรรมราชาดูเหมือนจะเป็นผู้ปกครองรัฐที่อ่อนแอ นั้น ปัญหาข้อนี้ต้องพิจารณาหลายด้าน เพราะแท้ที่จริงการเป็นธรรมราชาของผู้ปกครองเท่านั้น ผู้ปกครองยังคงมีอำนาจ รวมทั้งมีข้าราชการผู้บริหารงานหรือทหารในความควบคุมดูแลอาณาเขต เหมือนผู้ปกครองทั่วไป แม้แต่การใช้อำนาจต่างๆ ย่อมเหมือนกับผู้นำรัฐทั่วไป และน่าจะมีกองทัพที่ทรงอำนาจมากกว่าและยิ่งใหญ่กว่า โดยเฉพาะพระราชอำนาจของพระเจ้าจักรพรรดิ

^๙ ที.สี.๙/๓๓๘/๑๓๑-๑๓๒.

ไม่เช่นนั้นกษัตริย์น้อยใหญ่คงไม่เกรงกลัวพระบารมี ด้วยเหตุที่พระองค์ใช้ธรรมเป็นทัพน้า และเกียรติศัพท์ของพระองค์ในฐานะผู้ทรงธรรมขจรไปทั่ว จึงทำให้กษัตริย์ยอมสวามิภักดิ์ เพราะตระหนักดีว่าพระเจ้าจักรพรรดิมีข้อปฏิบัติเช่นไรกับเหล่ากษัตริย์หรือแคว้นที่อยู่ในความคุ้มครองของพระองค์ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นถึงข้อปฏิบัติของพระเจ้าจักรพรรดิว่าพระองค์ไม่ได้ใช้อำนาจไปในทางแสวงหาประโยชน์ส่วนพระองค์ พระองค์ทรงใช้ธรรมเป็นอำนาจในการเข้าไปยึดครองหัวใจของเจ้ากษัตริย์ทั้งหลายแทนการยึดครองอาณาเขตด้วยกำลังอาวุธหรือการสงคราม

สรุปได้ว่า หน้าที่ของรัฐหรือผู้ปกครอง จะต้องทำหน้าที่หรือปฏิบัติตามอำนาจในการสั่งการควบคุม และทั้งอำนาจหน้าที่ล้วนย่อมมีขอบเขตกำกับ เหตุนี้อำนาจ หน้าที่ และขอบเขตของผู้ปกครองหรือผู้นำตามทรรคนะของพระพุทธศาสนาจึงตกอยู่ภายใต้กรอบแห่งหลักการของความถูกต้องและชอบธรรมทั้งสิ้น กล่าวคือ การใช้ธรรมเป็นอำนาจ

๓.๓ ความเจริญและความเสื่อมของรัฐ

ความเจริญและความเสื่อมของรัฐในสมัยพุทธกาลนั้น มีหลักฐานปรากฏอย่างชัดเจน ในแต่ละรัฐมีผู้ปกครองอิสระไม่ขึ้นต่อกัน มีอาณาเขตที่แน่นอน ทำให้เศรษฐกิจบ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง มีความมั่นคงและมั่งคั่ง แต่ด้วยเหตุผลและสภาพของสังคมย่อมจะต้องมีการกระทบกระทั่งกันบ้าง จนก่อให้เกิดเป็นกรณีพิพาทถึงกับเกิดสงครามแย่งชิงบุกรุกยึดครองอาณาเขตอยู่เสมอๆ ในพุทธกาลนั้นมี ๑๖ รัฐ หรือเรียกรวมกันว่า “โสฬสมหาชนบท” แต่ละแคว้นมีอิสระ ซึ่งการเกิดขึ้นของแคว้นเหล่านี้ เกิดจากการรวมตัวกันเข้าของชนเผ่าพื้นเมืองหรืออาณาเขตใกล้เคียงๆ รวมตัวกันเป็นหมู่บ้านกลายมาเป็นเมืองและรวมเมืองเล็กๆ กลายมาเป็นแคว้นหรือรัฐ ผู้ปกครองส่วนใหญ่จะเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลซึ่งเป็นที่นับถือของกลุ่มหนึ่งหรือกลุ่มชนอื่นๆ ในแถบนั้น อาจจะใช้กำลังและอำนาจในการเข้าไปยึดครองก็ได้ ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

...แคว้นต่างๆ ดังกล่าวนี (๑๖ รัฐ) เป็นรัฐอิสระ ซึ่งจัดเป็นวิวัฒนาการของการปกครองในระยะแรกๆ รัฐหรือแคว้นใดนั้น อาจเป็นหัวหน้าชน กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่เป็นที่นับถือของชนกลุ่มอื่นๆ หรืออาจด้วยการใช้กำลังเข้ายึดครอง ดังนั้นเราจึงพบแคว้นที่เป็น ราชาธิปไตย เช่น แคว้นกาสิและแคว้นโกศล กับแคว้นที่เป็นสมพันธรัฐ... แคว้น

รัชชี่เป็นตัวอย่างของ (การปกครอง) แคว้นนี้ แคว้นมัลละซึ่งเคยเป็นแคว้นที่ปกครองแบบราชาธิปไตย ภายหลัง ก็เป็นแคว้นแบบสมพันธรัฐ...^{๑๑}

แสดงให้เห็นได้ว่า การเมืองการปกครองในสมัยพุทธกาลนั้น ถ้าแคว้นไหนมีอิสระในการปกครองต่างแย่งชิงอำนาจกัน รัฐไหนแพ้ก็ถูกรวมเข้ากับรัฐที่ชนะและกลายเป็นเมืองลูกหลวงหรืออยู่ภายใต้การปกครองรัฐที่ชนะ ทำให้จำนวนรัฐเล็กลงแล้วเกิดเป็นอาณาจักรใหญ่ๆ ที่มีอำนาจมากกว่ามีอยู่ ๔ อาณาจักร คือ โกศลพิหรือวังสะ อวันตี โกศล และมคธ หากจะแบ่งการเมืองการปกครองในสมัยพุทธกาลนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ลักษณะ ดังจะได้แสดงรายละเอียดต่อไปนี้

๑. ระบบราชาธิปไตย คือพระมหากษัตริย์มีอำนาจสูงสุดในการปกครองมีตำแหน่งการบริหารที่ลดหลั่นกันลงมาตั้งแต่ปุโรหิต เสนาบดี เป็นต้น ยังแบ่งการปกครองแยกย่อยออกเป็นระดับการปกครองท้องถิ่นอีก เช่นคาม นิคม ชนบท ซึ่งมีหัวหน้าเผ่าทำหน้าที่ปกครองแบบประเทศราช มีอิสระในการปกครองรัฐแบบราชาธิปไตย โดยพระราชามีอำนาจสมบูรณ์ไม่ต้องมีสภา ในยุคนี้อาจมีสภาแต่ก็อาจที่จะนำความคิดเห็นของเผ่าต่างๆ มาใช้กับกลุ่มคนส่วนใหญ่ที่มีอำนาจ มีความเชื่อถือในสิ่งเดียวกันได้ เหตุนี้รัฐในสมัยพุทธกาลจึงล้วนแต่เป็นรัฐที่ได้รวบรวมเอาเผ่าเล็กต่างๆ ที่ใกล้เคียงมาผนวกเป็นรัฐเดียวกัน ซึ่งอาจจะได้มาโดยยินยอมหรือโดยกำลังก็ได้ อำนาจเบ็ดเสร็จจึงตกอยู่ที่พระราชหรือกษัตริย์แต่เพียงผู้เดียว รัฐที่มีการปกครองตามระบบนี้ ได้แก่รัฐมคธอันมีพระเจ้าพิมพิสารเป็นผู้ปกครองรัฐโกศลมีพระเจ้าปเสนทิโกศลเป็นผู้ปกครอง รัฐวังสะมีพระเจ้าอุเทนเป็นผู้ปกครอง และรัฐ อวันตีมีพระเจ้าจันทปัชชิตเป็นผู้ปกครอง

๒. ระบบสาธารณรัฐ ซึ่งมีอยู่ ๒ แบบ คือ สาธารณรัฐเฉพาะรัฐเป็นการปกครองแบบสภาของตระกูล โดยมีประธานสภาเป็นกษัตริย์กับแบบสมพันธรัฐที่มีรัฐอิสระรวมเข้าด้วยกัน มีการสับเปลี่ยนกันเป็นผู้นำ มีการกำหนดระยะเวลาของการปกครองของพระราชแต่ละพระองค์เป็นคราวๆ ไป ซึ่งสาธารณรัฐหรือสามัคคีธรรมนี้เป็นการปกครองแบบไม่มีกษัตริย์เป็นประมุข มีแต่การคัดเลือกผู้มาทำหน้าที่เป็นประมุขรัฐ บริหารงานโดยการปรึกษาหารือกับสภา มีสมาชิกแห่งเจ้าวงศ์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการออกกฎหมาย การทำ

^{๑๑} ปรีชา ช้างขวัญยืน, **ทรงสนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : สามัคคีสาส์น, ๒๕๔๐), หน้า ๓-๔.

สงคราม แม้แต่การบริหารงานภายใน ซึ่งสถานที่นั้นคล้ายรัฐสภาในปัจจุบัน เรียกว่า “สัณฐาคาร” รัฐที่มีการปกครองแบบนี้ มีรัฐวัชชี รัฐมัลละ รัฐโกลิยะ และรัฐสักกะ

คำว่า สมาพันธรัฐ และสาธารณรัฐ หรือสามัคคีธรรม ทั้งสามคำนี้เป็นคำใช้เรียกระบบการปกครองของรัฐเล็กๆ ทางตอนเหนือของอินเดีย แคว้นที่เรียกว่าสมาพันธรัฐ มีรามะ คังกร ตรีปติ เรียกตามลักษณะของรัฐซึ่งเกิดจากการรวมตัวกันอย่างหลวมๆ ของรัฐ แคว้นที่เรียกว่าสาธารณรัฐมีอัลเตการ^{๑๑} ตามลักษณะการปกครอง ซึ่งประชาชนเป็นผู้เลือกผู้ปกครอง การปกครองแบบสามัคคีธรรมนี้จึงมีลักษณะคล้ายกับการปกครองในระบบประชาธิปไตยในยุคปัจจุบันมากที่สุด พระพุทธเจ้าตรัสถึงเหตุที่ทำให้รัฐเหล่านั้นเข้มแข็ง โดยตรัสอธิบายนิยธรรม ซึ่งเป็นธรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคีในรัฐ ดังนั้นหัวใจของการปกครองแบบสามัคคีธรรมนี้ จึงอยู่ที่ความสามัคคีของบุคคลภายในรัฐนั่นเอง รัฐจะไม่ล่มสลายตราบเท่าที่ความสามัคคียังมีอยู่

ดังนั้น คำทั้งสามข้างต้นที่กล่าวมา จึงมีความหมายเหมือนกัน แต่จะสังเกตได้ว่าภายหลังรัฐที่ปกครองแบบสามัคคีธรรมส่วนใหญ่ไม่อาจจะดำรงอยู่ได้นาน เพราะขาดความสามัคคีกันที่สุดในที่สุด ฤรัฐที่ปกครองแบบราชาธิปไตยทำลายแล้วรวบรวมอำนาจไว้ได้ แม้แต่รัฐวัชชีที่ถือได้ว่าเป็นความเข้มแข็งและมีเอกภาพมาก ภายหลังการปรินิพพานของพระพุทธองค์ก็ตกอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐมคธ ปัจจัยที่สำคัญที่สุดของการปกครองแบบสามัคคีธรรม คือระเบียบวินัยที่เป็นเครื่องดำรงไว้ซึ่งความสามัคคี เมื่อใดไม่มีระเบียบวินัย ความสามัคคีก็หมดไป ระบบสามัคคีธรรม หรือประชาธิปไตยนี้ก็สูญสลายไปในที่สุด

ความเจริญและความเสื่อมของรัฐในสมัยนั้นก็อยู่ที่บทบาทของกษัตริย์ซึ่งพัฒนาจากการเป็นหัวหน้าเผ่าแล้วขยายอิทธิพลทางการเมืองเป็นวงกว้างมากขึ้น มีการเก็บภาษี มีกองกำลังทหารที่ใหญ่โต เพราะต้องเตรียมไว้รักษาอาณาเขตและขยายอาณาเขตของตนกับรัฐอื่นๆ ซึ่งการเป็นผู้นำลักษณะนี้ ครั้งแรกจะเป็นผู้ที่ประชาชนสรรหาคัดเลือกเข้ามาเป็นผู้นำ และได้ผ่านวิวัฒนาการเรื่อยมาจนกลายมาเป็นกษัตริย์ที่มีการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ระบบการคัดเลือกผู้นำแบบเก่าในระดับชนเผ่าจึงหมดไปในที่สุด เปลี่ยนมาเป็นการใช้ระบบสืบสันตติวงศ์แทน ซึ่งจะเห็นระบบการคัดเลือกผู้นำทั้งสองแบบนี้เสมือนในสมัยพุทธกาล ส่วนในเรื่องสังคมชนชั้น (วรรณะ) ในสมัยนั้นก็คงมีอยู่ ชนวรรณะกษัตริย์ถือว่าเป็นชนชั้นสำคัญทางการเมืองและการสงคราม ดังมีพุทธวจนะตอนหนึ่งเรื่อง

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน.

การนับโคตรว่า “ในหมู่ชนที่ถือตระกูลเป็นใหญ่ กษัตริย์จัดว่าประเสริฐที่สุด ส่วนท่านผู้
เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะจัดว่าเป็นผู้ประเสริฐที่สุดในหมู่เทวดาและมนุษย์”^{๑๒}

แต่ถึงอย่างไร ชนชั้นพราหมณ์ยังคงยกย่องวรรณะตนว่าเป็นชนชั้นสูง ถือว่าวรรณะ
ตนเกิดจากปากพระพรหม แต่เนื่องจากชนชั้นพราหมณ์ในยุคหลังนี้ ไม่ได้ยึดถือข้อวัตรปฏิบัติ
ดังพราหมณ์รุ่นก่อน ดังลักษณะของพราหมณ์ในสมัยพุทธกาลที่ปรากฏในอัมพวิสูตร^{๑๓}
ว่า การปฏิบัติตนไม่แตกต่างไปจากปุถุชนผู้บริโภคคามคุณ จะพบคำว่า “พราหมณ์
มหาศาล” อยู่ในปกรณ์บาลีเสมอๆ ซึ่งหมายเอาเหล่าเศรษฐีคหบดีในสมัยนั้น เพราะชนชั้น
พราหมณ์มีพิธีมานะสำคัญตนเองในประเพณีเก่าที่ผิด ส่วนแพทย์เป็นกลุ่มชนที่ถือว่าอยู่ใน
ชั้นกลุ่มผู้ผลิต และวรรณะศูทรที่เชื่อว่าเกิดจากพระบาทของพระพรหมยังคงถูกกดขี่มี
สถานภาพที่ต่ำต้อย ไม่มีสิทธิทางการเมืองการปกครอง

ความเจริญและความเสื่อมของรัฐตามทฤษฎีของพระพุทธศาสนานั้น ใน
จกวัตติสูตร^{๑๔} ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงที่เริ่มจากยุคที่เจริญที่สุดก่อนไปสู่ความเสื่อม
โทรมและหันวัฏฏะกลับเข้าสู่ยุคแห่งความรุ่งเรืองอีกครั้ง ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงในแง่ของ
ความเจริญและความเสื่อมของรัฐตามนัยแห่งจกวัตติสูตรจึงมี ๔ ยุค ดังนี้^{๑๕}

๑. ธรรมราชสมัย คือสมัยที่ผู้ปกครองและประชาชนใช้ชีวิตอยู่อย่างสงบสุข
เพราะทุกคนล้วนตั้งอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม
๒. อทินนาทานสมัย คือสมัยที่ผู้ปกครองไม่ประพฤติธรรมบ้านเมืองจึงไม่มี
ความผาสุกเหมือนเก่าก่อน มีการลักขโมยกันเกิดขึ้น
๓. ปานาติบาตสมัย คือสมัยที่มีผลต่อเนื่องมาจากการลงโทษผู้ลักขโมย จึงทำ
ให้ประชาชนต้องทำการสะสมศัตรารูธเพื่อฆ่าหรือทำร้ายผู้จับกุม
๔. มุสาวาทสมัย คือสมัยที่บุคคลผู้ลักขโมยเมื่อถูกจับกุมก็กล่าวเท็จว่าตนมิได้
เป็นโจรปล้นทรัพย์หรือยกยอกผู้อื่น

^{๑๒} ที.สี. (ไทย) ๙/๒๗๗/๙๙.

^{๑๓} ที.สี. (ไทย) ๙/๒๕๕-๒๗๗/๘๗-๙๙.

^{๑๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๐/๕๙-๘๒.

^{๑๕} คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, **ทฤษฎีเกี่ยวกับสังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์**

- ๕. ปิสุณวาจาสมัย คือสมัยที่เมื่อมีการลักขโมยกันเกิดขึ้น จึงมีการกราบทูลรายงานว่าบุคคลผู้นี้ได้ทำการลักขโมย ทำให้เกิดการพุดจาស់เสียดกันเป็นประจำ
- ๖. กาเมสุมิจจารสมัย คือสมัยที่ผู้คนเสื่อมจากศีลธรรมอันดีงามทำให้มีผิวพรรณแตกต่างกัน พวกที่มีผิวพรรณไม่ดี ก็ประพฤติผิดในลูกเมียของพวกที่มีผิวพรรณดี
- ๗. อุกุศลสมัย คือสมัยที่ความชั่วทั้งมวลได้เกิดขึ้นมีการฆ่าฟันกันผูกอาฆาตพยาบาท มีความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม ไม่มีการบำรุงสมณพราหมณ์ บิฑามารดา มีการประพฤติผิดธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม โลกจึงเข้าสู่ยุคสุดท้ายคือยุคมิคสัญญีมีการฆ่าฟันกันด้วยอาวุธอย่างรุนแรง
- ๘. ภัทรกัปป์ คือยุคที่โลกหันกลับมาสู่ความเจริญอีกครั้งหนึ่ง

๓.๔ รัฐในอุดมคติ

พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่มีคำสอนทางจริยธรรมเกี่ยวกับการปกครองไว้หลากหลาย ซึ่งหลักธรรมที่ใช้ในการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความสำเร็จในชีวิต หรือในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น ถือเป็นหลักการเมืองการปกครองของรัฐในอุดมคติเพื่อให้เหมาะสมกับกลุ่มบุคคล ดังนั้นจึงมีหลักธรรมที่สามารถสังเคราะห์รัฐในอุดมคติได้ดังนี้

หลักธรรมรัฐสำหรับนักการเมืองการปกครอง

ในการการเมืองการปกครองนั้น การมีหลักธรรมถือเป็นอุดมคติสำคัญและเป็นหลักการที่จะเอื้ออำนวยต่อประโยชน์สุขของประชาชนภายในรัฐ ทั้งประชาชนเองก็ปรารถนาอยากได้ผู้นำที่มีคุณธรรม เรียกว่าหลักธรรมรัฐสำหรับนักการเมืองการปกครองเพื่อความสันติของสังคมแคว้นแคว้นนั้น ประกอบด้วย

(๑) จักรวรรดิวัตร ๑๒

จักรวรรดิวัตร คือ ข้อวัตรของพระเจ้าจักรพรรดิที่ทรงบำเพ็ญสม่าเสมอ ถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของพระเจ้าจักรพรรดิ หน้าพินักปกครองผู้ยิ่งใหญ่^{๑๖} ซึ่งพระราชวรยานวัตร

^{๑๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **ธรรมบุญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๒๙.

สำหรับพระราชาเอกแห่งโลก ท่านแสดงไว้ว่าพระมหากษัตริย์ผู้ปกครองประชาชนทรงอิงอาศัยสักการะเคารพนับถือบูชาธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นใหญ่ เป็นอธิบดี ดังปรากฏในพระไตรปิฎกเป็นคำที่ทัพเหนมิฤกษ์กล่าวพลอบพระราชาที่จักรแก้วอันเป็นทิพย์ที่แสดงความเป็นพระจักรพรรดิหายไปว่า

ลูกเอ๋ย ถ้าเช่นนั้น ลูกจงอาศัยธรรมเท่านั้น สักการะธรรม ทำความเคารพธรรม นับถือธรรมบูชาธรรม ยำเกรงธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่ จงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองอันเป็นธรรมในชนภายใน (พระมเหสี พระราชโอรส และพระราชธิดา) ในกำลังพล ในพวกกษัตริย์ผู้ตามเสด็จ ในพวกพราหมณ์และคฤหบดี ในชาวนิคม และชาวชนบททั้งหลาย ในพวกสมณพราหมณ์ ในเหล่าเนื้อและนกก ลูกเอ๋ย การกระทำสิ่งที่ผิดแบบแผน อย่าให้มีได้ในแว่นแคว้นของลูกเลย อนึ่งบุคคลเหล่าใดในแว่นแคว้นของลูก ไม่มีทรัพย์ ลูกพึงให้ทรัพย์แก่บุคคลเหล่านั้นด้วย อนึ่งสมณพราหมณ์เหล่าใดในแว่นแคว้นของลูกงดเว้นจาก ความเมาและความประมาท ตั้งมั่นอยู่ในขันติและโสรัจจะ ฝึกตนแต่ผู้เดียว สงบตนแต่ผู้เดียว ให้ตนดับกิเลสอยู่แต่ผู้เดียว พึงเข้าไปหาสมณพราหมณ์เหล่านั้น โดยกาลอันควรแล้วได้ถามสอบถามว่า ท่านขอรับ กุศลคืออะไร ท่านขอรับ อกุศลคืออะไร กรรมมีโทษคืออะไร กรรมไม่มีโทษคืออะไร กรรมอะไรควรเสพ กรรมอะไรไม่ควรเสพ กรรมอะไรอันข้าพเจ้ากระทำอยู่ พึงมีเพื่อไม่เป็นประโยชน์ เพื่อทุกข์ สิ้นกาลนานหรือว่ากรรมอะไรที่ข้าพเจ้ากระทำอยู่ พึงมีเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขสิ้นกาลนาน ลูกได้ฟังคำของสมณพราหมณ์เหล่านั้นแล้ว สิ่งใด เป็นอกุศล พึงละเว้นสิ่งนั้นเสีย สิ่งใดเป็นกุศลพึงถือมั่นสิ่งนั้น ประพฤติ ลูกเอ๋ย นี้แล คือจกักวัตติวัตตรอันประเสริฐนั้น^{๑๗}

จากเนื้อความในจกักวัตติวัตตรปรากฏหัวข้อธรรมใหญ่อยู่ ๔ ข้อ มีข้อย่อยแยกออกไปอีก ซึ่งแต่ละข้อถือว่ามีค่าสำคัญมาก เป็นหลักธรรมที่ช่วยให้ผู้ปกครองดำเนินกุศลบายหรือวิเทโศบายในทางการเมือง วัตถุประสงค์สำคัญของหลักจักรวรรดิวัตตรเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขอย่างแท้จริงของสังคมโดยส่วนรวม

^{๑๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๔/๖๒.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(๒) ทศพิธราชธรรม ๑๐

ทศพิธราชธรรมเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญที่ครอบคลุมในหลายๆ ด้าน เหมาะสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน หรือนักการเมืองการปกครองที่ดีสามารถบริหารแผ่นดินโดยธรรม ยังประโยชน์สุขให้เกิดแก่ประชาชน^{๑๔} ซึ่งหลักทศพิธราชธรรมปรากฏในมหาหังสชาดก เป็นส่วนหนึ่งของบทสนทนาธรรมที่พระยาหงส์ตรัสสนทนาธรรมกับพระเจ้ากาสิว่า

พระยาหงส์ทูลถามพระเจ้ากาสิว่า

พระองค์ไม่มีโรคอาพาธแลหรือ ทรงดำรงอายุดีอยู่หรือ ทรงปกครองรัฐมณฑลอันสมบูรณ์นี้โดยธรรมหรือ?

พระเจ้ากาสิตรัสตอบว่า

ดูกรพระยาหงส์ เราไม่มีโรคอาพาธ อนึ่งเรามีความสำราญดี และเราก็ปกครองรัฐมณฑลอันสมบูรณ์นี้โดยธรรม

พระยาหงส์ทูลถามพระเจ้ากาสิว่า

โทษอะไรๆ ไม่มีในหมู่อำมาตย์ของพระองค์แลหรือ และอำมาตย์เหล่านั้น ไม่อาลยชีวิตในประโยชน์ของพระองค์แลหรือ?

พระเจ้ากาสิตรัสตอบว่า

โทษอะไรๆ ไม่มีในหมู่อำมาตย์ของเรา และอำมาตย์เหล่านั้นไม่อาลยชีวิตในประโยชน์ของเรา

พระยาหงส์ทูลถามพระเจ้ากาสิว่า

พระมหาลีซึ่งมีพระชาติเสมอกัน ทรงเชื้อฟงมีพระเสาวนีย์อันน่ารัก ทรงประกอบด้วยพระโอรส พระรูปพระโคมและพระยศ เป็นไปตามพระราชอัธยาศัยของพระองค์แล ฯลฯ พระเจ้ากาสิตรัสตอบว่า

ดูกรพระยาหงส์ เราพิจารณาเห็นชัดซึ่งอายุอันเป็นอนาคตยังยืนยาวอยู่เราตั้งอยู่แล้วในธรรม ๑๐ ประการ จึงไม่สะดุ้งกลัวปรโลก เราเห็นกุศลธรรมที่ดำรงอยู่ในตนเหล่านี้ คือ ทาน ศีล การบริจาค ความซื่อตรง ความอ่อนโยน ความเพียร ความไม่โกรธ ความไม่เบียดเบียน ความอดทนและความไม่พิโรธ แต่นั้นปีติและโสมนัสไม่ใช่น้อยย่อมเกิดแก่เรา ก็สุขุมหงส์นี้ไม่ทันคิดถึงคุณสมบัติของเราไม่ทราบความประทุษร้ายแห่งจิตจึงเปล่ง

^{๑๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๒๕๐.

วาจาอันหยาบคาย ย่อมกล่าวถึงโทษที่ไม่มีอยู่ในเรา คำของสุขุมหงส์นี้ ย่อมไม่เป็นเหมือนคำของคนมีปัญญา^{๑๙}

ดังนั้นหลักธรรม ๑๐ ประการนี้ แสดงว่าพระเจ้าจักรพรรดิทรงมีบริบูรณ์ เป็นผู้ปกครองที่ดี ไม่รุกรานผู้อื่นด้วยอำนาจเพราะมีธรรมเป็นอุบาย ประเทศทั้งหลายจึงสวามิภักดิ์ยอมเข้าอยู่ในปกครองท่านเรียกว่าปกครองโดยธรรมไม่ใช่โดยอำนาจ และต่างก็มีความสุขร่วมกันทั้งหมด ในหลักทศพิธราชธรรมนี้ เป็นคุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมืองหรือธรรมของผู้ปกครองซึ่งแต่ครั้งเดิมถือเป็นธรรมะ หรือพระราชกิจวัตรของพระมหากษัตริย์หรือนักการเมืองการปกครองทุกระดับชั้นควรนำไปปฏิบัติเพื่อเป็นหลักในการเกื้อกูลต่อแนวทางในการปกครองตนเองและสังคมส่วนรวม

(๓) หลักธรรมผู้ครองแผ่นดิน หรือราชสังคหวัตถุ ๔

หลักธรรมของผู้ครองแผ่นดิน หรือราชสังคหวัตถุ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจประชาชนเป็นหลักสงเคราะห์ประชาชนที่นักการเมืองการปกครองต้องทำให้เกิดในตน ธรรมะหัวข้อนี้ พระพุทธเจ้าตรัสเมื่อครั้งประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน ใกล้พระนครสาวัตถี ปราภฏในพระไตรปิฎกตอนหนึ่งว่า

ก็ผู้ใดมีสติมั่นคง เจริญเมตตาอันหาประมาณมิได้ สังโยชน์ของผู้นั้น ผู้เห็นธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอุปภิกิเลส ย่อมมีสังโยชน์เบาบาง หากว่าเขาไม่มีจิตคิดประทุษร้ายสัตว์แม้สักตัวเดียว เจริญเมตตาจิตอยู่ เพราะเจริญเมตตาจิตนั้น ย่อมเป็นกุศลเขามีใจอนุเคราะห์หมู่สัตว์ทั้งปวงเป็นผู้ประเสริฐ กระทำบุญมาก พระราชาผู้ทรงธรรมเช่นกับฤาษี ทรงชนะใจหมู่สัตว์ทั่วแผ่นดินอันประกอบด้วยหมู่สัตว์เจริญรอยตามกัน นุชชาญญเหล่าใด คือ สัสสมณะ ความทรงพระปรีชาในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร บุริสเมณะ ทรงพระปรีชาในการเกลี้ยกล่อมประชาชน สัมมาปาสะ มีพระอภัยาคัยดุจบ่วงคล้องน้ำใจประชาชน วาชเปยยะ มีพระวาจาเป็นที่ดูดีมีน้ำใจคน นิรัคคพะ ทำให้นครไม่ต้องมีลิ้มกลอน ปราศจากโจรผู้ร้าย มหายุญเหล่านั้นทั้งหมด ยังไม่เทียบเท่าส่วนที่ ๑๖ แห่งเมตตาจิตที่บุคคลเจริญ ดีแล้ว ดุจกลุ่มดวงดาวทั้งหมด ไม่เทียบเท่าแสงจันทร์ ฉะนั้น

^{๑๙} พุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๔๐/๖๒.

ผู้ใดมีเมตตาจิตในสรรพสัตว์ ไม่ฆ่า (สัตว์) เอง ไม่ใช่ให้ผู้อื่นฆ่า ไม่ชนะเอง ไม่ใช่ให้ผู้อื่นชนะ ผู้นั้น ย่อมไม่มีเวรกับใครๆ^{๒๐}

จะเห็นได้ว่าตามทฤษฎีของพระพุทธศาสนานั้น ไม่ได้กล่าวถึงรูปแบบการปกครองแบบใดแบบหนึ่งเลยว่าจะทำให้รัฐนั้นๆ เป็นรัฐในอุดมคติ แต่จะชี้ให้เห็นว่าคุณธรรมของผู้ครองจะมีส่วนทำให้รัฐนั้นเป็นรัฐในอุดมคติได้ นั่นคือยึดการปกครองแบบธรรมาธิปไตยเป็นหลัก

๓.๕ รูปแบบการปกครอง

รูปแบบการปกครองในสมัยพุทธกาลมีอยู่ ๒ รูปแบบด้วยกันคือแบบราชาธิปไตยหรือสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และแบบสาธารณรัฐ แบบราชาธิปไตยพระมหากษัตริย์มีอำนาจเด็ดขาดในการปกครอง อำนาจการปกครองจึงขึ้นอยู่กับผู้ปกครองรัฐแต่เพียงผู้เดียว พระราชาไม่ต้องอาศัยสภา และยังมีตำแหน่งที่ลดหลั่นกันลงมา คือ ปุโรหิต เสนาบดี เสนา แต่ส่วนย่อยมีสภาการปกครองจากจุดย่อย คือ คาม นิคม ชนบท ระดับชนบทยังมีหัวหน้าใหญ่ ทำนองเจ้าประเทศราชปกครองอีกด้วย แบบสาธารณรัฐ เป็นการปกครองแบบสภาของตระกูลนั้นๆ โดยมีประธานสภาเป็นกษัตริย์เช่นเดียวกัน^{๒๑} หรือแบบสมาพันธ์รัฐที่มีรัฐอิสระหลายๆรัฐมารวมกัน แต่พระราชาไม่ได้มีสิทธิ์ขาดแต่เพียงพระองค์เดียว มีการสับเปลี่ยนกันเป็นพระราชาของสาธารณรัฐโดยมีการกำหนดอายุของพระราชาด้วย อาจเรียกระบบการปกครองนี้ว่าระบบสามัคคีธรรมก็ได้

เมื่อการปกครองแบ่งแยกออกเป็น ๒ ระบบเช่นนี้ จึงทำให้เกิดการปกครองแบบรัฐขึ้นโดยมีการแบ่งอาณาเขตกันอย่างชัดเจน ซึ่งบางรัฐก็ถือว่าเป็นรัฐพี่น้องกัน หรือไม่ก็เป็นรัฐที่ผูกสัมพันธ์ไมตรีกัน รัฐที่มีอำนาจมากก็สามารถที่จะขยายอาณาเขตการปกครองของตนจนกว้างใหญ่ไพศาล ตีเมืองต่างๆ เพื่อยึดครอบครองและเป็นการประกาศอำนาจของตนไปในตัวด้วย ดังนั้นเมื่อบ้านเมืองเจริญขึ้นจึงทำให้รูปแบบการปกครองมีความเป็นระเบียบมาก

^{๒๐} อภ.อภุสฎก.(ไทย) ๒๓ /๑/๑๙๔-๑๙๕.

^{๒๑} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ วิฑิตญาโณ), **ประวัติศาสตรพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า๙-๑๐.

ขึ้นด้วย โดยมีการจัดเก็บภาษีต่างๆให้แก่รัฐทำให้รัฐมีรายได้และมีความมั่นคงยิ่งขึ้น รัฐในสมัยพุทธกาลมีหลักฐานปรากฏใน อุโปสถสูตรดังนี้^{๒๒}

๑. รัฐอังคะ มีเมืองหลวงชื่อจัมปา มีอาณาเขตติดกับริมฝั่งแม่น้ำจัมปาและตอนปลายของแม่น้ำคงคา ในสมัยก่อนพุทธกาลเป็นรัฐที่เคยรุ่งเรืองมาก่อน แต่มาถึงสมัยพุทธกาลก็ตกอยู่ภายใต้อำนาจของแคว้นมคธ ซึ่งมีพระเจ้าพิมพิสารเป็นผู้ปกครอง

๒. รัฐมคธ มีเมืองหลวงชื่อกรุงราชคฤห์ ในสมัยพุทธกาลเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ในแถบของอินเดียตอนบน และเป็นมหาอำนาจ ๑ ใน ๔ ของชมพูทวีป ซึ่งมีแคว้นโกศล แคว้นมคธ แคว้นวังสะ และแคว้นอวันตี รัฐมคธถือว่าเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาที่สำคัญอย่างยิ่งในสมัยพุทธกาล เพราะพระพุทธองค์ทรงประกาศพระศาสนาจนมั่นคงในรัฐนี้เป็นแห่งแรก ซึ่งมีพระเจ้าพิมพิสารและพระเจ้าอชาตศัตรูเป็นกำลังหลักในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา

๓. รัฐกาสิ มีเมืองหลวงชื่อพาราณสี ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของแคว้นมคธ ในสมัยก่อนพุทธกาลเป็นรัฐที่เคยรุ่งเรืองและมีอำนาจมาก แต่มาถึงสมัยพุทธกาลก็เริ่มเสื่อมลงและดินแดนส่วนใหญ่ก็ตกอยู่ภายใต้อำนาจของแคว้นโกศล

๔. รัฐโกศล มีเมืองหลวงชื่อว่าสาวัตถี ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของแคว้นมคธในสมัยพุทธกาลเป็นเมืองที่มั่งคั่งสมบูรณ์และมีอำนาจมาก แม้แต่กรุงกบิลพัสดุ์เองก็ตกอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของแคว้นโกศล ซึ่งมีพระเจ้าปเสนทิเป็นผู้ปกครองและพระองค์ก็ทรงมีความศรัทธาอย่างมากในพระพุทธเจ้า

๕. รัฐวัชชี มีเมืองหลวงชื่อเวสาลี มีความเจริญรุ่งเรืองมากในสมัยพุทธกาล เป็นแคว้นที่มีการปกครองแบบสาธารณรัฐ มีเจ้าผู้ครองนครถึง ๘ ราชวงศ์ด้วยกัน เช่น วิเทหะ ลิจฉวี และวัชชี เป็นต้น การปกครองจะมีรัฐบาลกลางรับผิดชอบด้านความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ และเรื่องการเมืองการบริหารโดยให้เจ้าผู้ครองนครต่างๆ ผลัดกันเป็นประธานตามความเหมาะสม ดังนั้นราชวงศ์ที่มีอิทธิพลมากที่สุดในการจัดการปกครองคือวงศ์ลิจฉวีแห่งเวสาลี และวงศ์วิเทหะแห่งมิลิลา

๖. รัฐมัลละ มีเมืองหลวงแยกออกเป็น ๒ ส่วน คือกุสินาราและปาวา อยู่ทางทิศตะวันตกของแคว้นวัชชี แคว้นนี้มีการปกครองแบบสาธารณรัฐ หรือระบบสามัคคีธรรม

๗. รัฐเจติ หรือเจติยะ มีเมืองหลวงชื่อ โสตถวดี ตั้งอยู่ทางใต้ของแคว้นวังสะ

^{๒๒} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๗๑/๒๔๘.

๘. รัฐวังสะ มีเมืองหลวงชื่อโกสัมพี อยู่ทางทิศใต้ของแคว้นโกศลหรือทางทิศเหนือของแคว้นอวันตี รัฐนี้ในสมัยพุทธกาลมีความรุ่งเรืองและมีอำนาจมาก มีพระเจ้าอุเทนเป็นผู้ปกครองและพระพุทธองค์ก็ทรงเสด็จไปยังกรุงโกสัมพีหลายครั้ง

๙. รัฐกุรุ มีเมืองหลวงชื่ออินทปัตถ์ อยู่ทางทิศตะวันตกของแคว้นปัญจาละ มีกษัตริย์ผู้ปกครองรัฐนี้คือ พระเจ้าโกรพยะ พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงธรรมที่สำคัญเช่น มหานิทานสูตร และมหาสติปัญญาสูตรแก่พุทธบริษัทในแคว้นนี้

๑๐. รัฐปัญจาละ มีเมืองหลวงชื่อสังกัสสะ อยู่ทางทิศตะวันออกของแคว้นกุรุและทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของแคว้นโกศล

๑๑. รัฐมัจฉะ มีเมืองหลวงชื่อวิราฎนคร อยู่ทางทิศใต้ของแคว้นสุรเสน ในสมัยพุทธกาลพระราชผู้ปกครองแคว้นนี้คือพระเจ้าวิราฎะ

๑๒. รัฐสุรเสนะ มีเมืองหลวงชื่ออมฤธา อยู่ทางใต้ของของแคว้นกุรุและวังสะ ในสมัยพุทธกาลกษัตริย์ผู้ปกครองรัฐนี้ทรงพระนามว่า มจฺจราชอวันตีบุตร

๑๓. รัฐอัชสกะ มีเมืองหลวงชื่อโปตนะ ในสมัยพุทธกาลมีกษัตริย์ทรงพระนามว่า อรุณ เป็นผู้ปกครอง รัฐนี้ยังเป็นที่ตั้งอาศรมของพราหมณ์พาวรี ริมฝั่งแม่น้ำโคธาวรี

๑๔. รัฐอวันตี อยู่ทางทิศใต้ของแคว้นมัจฉะ และทางทิศตะวันตกของแคว้นวังสะ ในสมัยพุทธกาล รัฐอวันตีแบ่งออกเป็นอวันตีเหนือและใต้ มาหิสมตีเป็นเมืองหลวงของอวันตีเหนือ อุชเชนี เป็นเมืองหลวงของอวันตีใต้ อวันตีเป็นแคว้นที่มีความสำคัญ ๑ ใน ๔ ของแคว้นที่มีการปกครองด้วยระบบราชาธิปไตย คือ มคธ โกศล และวังสะ มีพระเจ้าจันทปัชชิตีเป็นผู้ปกครอง พระองค์ทรงเป็นพระราชที่เข้มแข็งและทรงมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับพระเจ้าพิมพิสารแห่งแคว้นมคธ

๑๕. รัฐคันทาระ มีเมืองหลวงชื่อ ตักศิลา มีพระเจ้าปุกกุสาตีเป็นผู้ปกครอง พระองค์มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับพระเจ้าพิมพิสาร เมืองนี้เป็นเมืองแห่งการศึกษา ทำให้บุคคลชั้นสูง ในสมัยนั้นนิยมที่จะมาศึกษาเล่าเรียนวิชาต่างๆ ที่เมืองนี้เป็นจำนวนมาก

๑๖. รัฐกัมโพชะ ตั้งอยู่ทางเหนือของแคว้นคันทาระ ในคัมภีร์อินเดียโบราณ แคว้น กัมโพชะมักจะได้รับกรกล่าวขานควบคู่กับแคว้นคันทาระเสมอ

นอกจากนี้ในคัมภีร์ต่างๆ ยังปรากฏว่ามีชื่อแคว้นอื่นๆอีก เช่น แคว้นโสวีระ มัททะ สักกะ ภัคคะ พูลลิ โกลิยะ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าในสมัยพุทธกาลนั้น รัฐที่มีการปกครองด้วยระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์โดยสมบูรณ์ พระราชาไม่ต้องอาศัยสภาและสมมติอีกต่อไป

เพราะว่าการปกครองในระดับเผ่าที่ใช้กันในสมัยก่อน ไม่สามารถที่จะนำมาใช้กับระบบการปกครองรัฐที่มีอาณาเขตกว้างใหญ่ได้ และไม่สามารถที่จะเอาความคิดของเผ่ามาใช้กับกลุ่มคนที่ไม่ได้นับถือพระเวทที่อยู่ภายในรัฐเดียวกันได้ อย่างไรก็ตามความเป็นเผ่าก็ได้ถูกแทนด้วยระบบวรรณะ และกลายเป็นการเมืองการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในที่สุด

อภิธานิยธรรม ๗

อภิธานิยธรรม เป็นหลักธรรมที่ปรากฏในมหาปริณีพยานสูตรที่ขนิภายมหาวรรค พระศาสดาได้ตรัสเสนอหลักธรรมนี้ เพื่อแก้ปัญหาทางการเมือง เรียกว่าระบบสามัคคีธรรม ซึ่งเป็นระบอบการปกครองที่ใช้อยู่ในแคว้นวัชชี แคว้นศากยะ และแคว้นมัลละจะปกครองโดยมีกษัตริย์ แต่ไม่มีอำนาจสิทธิ์ขาด การบริหารจะกระทำโดยรัฐสภา ซึ่งสมัยนั้นเรียกว่า สันฐาครุ ประธานหรือประมุขรัฐสภาดำรงตำแหน่งตามเวลาที่กำหนด คณะกรรมการก็คัดเลือกจากหัวเมืองต่างๆ รัฐที่ปกครองด้วยระบบนี้พระองค์ทรงแนะนำหลัก อภิธานิยธรรมในการปกครอง ซึ่งมีอยู่ ๗ ประการ คือ^{๒๓}

๑. หมั่นประชุมกันเนืองๆ
๒. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุมและพร้อมเพรียงกันทำกิจพึงกระทำ
๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่บัญญัติไว้ ไม่ถอนสิ่งที่ได้บัญญัติไว้แล้วสมาทานประพฤติกุณอยู่ในวัชชีธรรมของเก่าตามที่บัญญัติไว้แล้ว
๔. สักการะเคารพ นับถือ บูชา ท่านที่เป็นใหญ่ของพวกเจ้าวัชชี และจักเชื่อฟังถ้อยคำของท่านเหล่านั้น
๕. ไม่ดูดคร่ำ ขึ้นใจสตรี หรือกุมารีในสกุลให้อยู่ร่วมด้วย
๖. สักการะเคารพ นับถือบูชาเจดีย์ของพวกเจ้าวัชชี ทั้งภายในและภายนอก และไม่ละเลยการบูชาอันชอบธรรมที่เคยให้ที่เคยทำแก่เจดีย์เหล่านั้นให้เสื่อมสูญไป
๗. อารักขาป้องกัน คุ่มครองอันเป็นธรรม ในพระอรหันต์ทั้งหลาย ด้วยตั้งใจว่า ไฉนหนอพระอรหันต์ที่ยังมิได้มา พึงมาสู่แคว้นแคว้น และที่มาแล้วพึงอยู่เป็นผาสุกในแคว้นแคว้น

^{๒๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๔/๗๘-๘๐.

หลักธรรมที่กล่าวมานี้ เป็นหลักการเมืองการปกครองปกครองโดยระบอบสามัคคีธรรม เรียกว่า อปริหานิยธรรม หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วัชชือปริหานิยธรรม เป็นธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม

๓.๖ ผู้ปกครอง

ปัญหาหนึ่ง ซึ่งมักเกิดขึ้นกับบรรดาทฤษฎีทางการเมืองและการปกครองต่างๆ คือ ปัญหาเกี่ยวกับเรื่องที่มาของผู้นำหรือการสรรหาผู้นำหรือผู้ปกครองว่าจะเข้ามาด้วยวิธีใด หรือมีคุณลักษณะอย่างไร ในทรรศนะพระพุทธศาสนาปรากฏว่ามีพระดำรัสที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงที่มา หรือลักษณะผู้นำหรือ ผู้ปกครองที่ถือว่าดีที่สุดในโลก (อุดมคติ) ๒ ประเภท คือ (๑) พระเจ้าจักรพรรดิ (๒) พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังพุทธดำรัสที่ตรัสถึงลักษณะของคนสองประเภทนี้ว่า

...บุคคลทั้งสองจำพวกนี้ เมื่อเกิดขึ้นในโลกย่อมเกิดขึ้น เพื่อประโยชน์เกื้อกูล...เพื่อประโยชน์และความสุขแก่มหาชนเพื่อมหาชน เพื่อประโยชน์และสุขแก่เหล่าเทวดาและมนุษย์บุคคลสองจำพวกนั้น คือพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าหนึ่ง พระเจ้าจักรพรรดิหนึ่ง...บุคคลทั้งสองจำพวกนี้ เมื่อเกิดขึ้นในโลกย่อมเกิดขึ้นเป็นอัจฉริยะมนุษย์ คือ พระตถาคตสัมมาสัมพุทธเจ้าหนึ่ง พระเจ้าจักรพรรดิหนึ่ง...^{๒๔}

ด้วยเหตุผลที่พระเจ้าจักรพรรดิเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งธรรมมีธรรมเป็นข้อวัตรปฏิบัติอย่างดีเยี่ยม สถานการณ์และสังคมรอบข้างพระองค์ตลอดทั้งอนุประเทศที่พระองค์ทรงปกครองจึงมีลักษณะความเป็นอยู่อย่างสันติสุขอันเป็นอันสงฆ์ที่เกิดจากการประพฤติตนของพระเจ้าจักรพรรดิ ดังนั้นความอุดมสมบูรณ์ ความสงบสุขของประชาชน ความเป็นเอกภาพของรัฐ และความเพียบพร้อมด้วยบริวารสมบัติที่ดีนี้ ถือว่าจะมีขึ้นเฉพาะแก่พระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรมคู่บารมีกล่าวคือจะเกิด “แก้ว” หรือ “สิ่งประเสริฐ ๗ ประการ” ขึ้นสำหรับพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรมนั้น ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

...พระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นพระราชาโดยธรรมเป็นใหญ่ในแผ่นดินมีมหาสมุทร ๔ เป็นขอบเขต ทรงชนะแล้วมีราชอาณาจักรมั่งคั่งสมบูรณ์แก้ว ๗ ประการ คือ จักกรแก้ว (เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ) ช้างแก้ว (หมายเอา ความเจริญทางด้านขนส่ง)

^{๒๔} อ.จ.ท.ก. (ไทย) ๒๐/๒๙๗/๙๖.

ม้าแก้ว (คือ ความเจริญทางด้านสื่อสาร) แก้วมณี (คือ ทรัพย์สินมั่งคั่ง ท้องพระคลัง สมบูรณ์) นางแก้ว (คือ ได้พระชายาที่ดี และอาจจะรวมถึงสังคมญาติพี่น้องที่ดีด้วย) คฤหบดีแก้ว (คือ เศรษฐกิจในแว่นแคว้นหรือเขตการปกครองของพระองค์รุ่งเรือง) ปริณายกแก้ว (คือ ผู้บริหารแทนพระองค์และหมายรวมเหล่าข้าราชการบริพาร เหล่าข้าราชการผู้รับใช้ต่างพระเนตรพระกรรณของพระองค์ล้วนแต่มีคุณภาพตั้งอยู่ในธรรม ไม่ฉ้อราษฎร์บังหลวง แสวงหาผลประโยชน์อื่นไม่ใช่ธรรม) เป็นที่ ๗ พระราชบุตรของพระองค์มีกว่าพันล้วนกล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีระกษัตริย์ สามารถย้ายเสนาของข้าศึกได้พระองค์ทรงชำนะโดยธรรม มีต้องใช้อาญา มีต้องใช้ศัสตรา ครอบครองแผ่นดินมีสาครเป็นขอบเขต ...^{๒๕}

นี่คืออานิสงส์จากการอุบัติขึ้นของพระเจ้าจักรพรรดิผู้เป็นธรรมราชาในทศวรรษของพุทธศาสนา ในส่วนการอุบัติขึ้นของพระตถาคตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ถือว่าเป็นการอุบัติขึ้นเพื่อประโยชน์สูงสุดของมวลมนุษย์อย่างแท้จริง ยิ่งกว่าความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ดังนั้นในกฎทันตสูตรจึงได้กล่าวถึงคุณลักษณะของพระเจ้ามหาวชิตราชไว้ ๘ ประการ คือ

๑. ทรงมีพระชาติกำเนิดดี ทั้งฝ่ายพระมารดาและพระบิดา ฝึกอบรมบริสุทธิดี ตลอด ๗ ชั่วบรรพบุรุษ ไม่มีใครจะคัดค้านติเตียน ด้วยอ้างถึงพระชาติได้
๒. ทรงมีพระรูปร่าง น่ารัก น่าเลื่อมใส มีพระฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนักดุจพรหม มีพระวรกายดุจพรหม น่ารัก น่าชมไม่น้อย
๓. ทรงมั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคสมบัติมาก มีทองและเงินมาก มีเครื่องใช้สอยอันน่าปลื้มใจมาก มีทรัพย์และข้าวเปลือกมาก มีท้องพระคลังและฉางเต็มบริบูรณ์.
๔. ทรงมีกองทัพที่เข้มแข็ง ประกอบด้วยกองทัพ ๔ เหล่า (พลช้าง พลม้า พลรถ และพลเดินเท้า) ซึ่งอยู่ในระเบียบวินัย คอยปฏิบัติตามพระราชบัญชา มีพระบรมเดชานุภาพดังว่าจะเผาผลาญราชศัตรูได้ด้วยพระราชอิสริยยศ
๕. ทรงมีพระราชศรัทธา เป็นทายก เป็นทานบดี มิได้ปิดประตู เป็นดุจโรงงานของสมณพราหมณ์ คนกำพร้า คนเดินทาง วณิพก และยากจก ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอยู่เนืองๆ
๖. ได้ทรงศึกษาทรงสดับเรื่องนั้นๆ มาก
๗. ทรงทราบความหมายแห่งภษิตที่ทรงศึกษานั้นๆว่า นี้จุดมุ่งหมายแห่งภษิตนี้ๆ

^{๒๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๑/๖๐.

๘. ทรงเป็นบัณฑิต เจียบแหลม ทรงพระปรีชาสามารถ ทรงพระราชดำริเรื่องราวอัน เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบันได้^{๒๖}

จะเห็นได้ว่าคุณสมบัติทั้ง ๘ ประการของพระเจ้ามหาวิชิตราชนี้ ทำให้สามารถที่จะปกครองบ้านเมืองให้มีความเจริญรุ่งเรืองได้ เพราะพระองค์ทรงพระปรีชาสามารถ ทรงอาศัยการปกครองแผ่นดินโดยอาศัยพระปัญญา ทรงมีสายพระเนตรที่ยาวไกล

การเป็นผู้นำแบบพระเจ้าจักรพรรดิตามแนวพระพุทธศาสนานั้นถือว่าเป็นผู้นำในอุดมคติ เพราะจะต้องเป็นผู้ทรงธรรม ปกครองโดยธรรม รวมทั้งจะต้องประกอบคุณลักษณะของพระเจ้าจักรพรรดิและพระตถาคตสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้พอสรุปย่อได้ ๓ ประการคือ

๑. ต้องเป็นบุรุษ ประกอบด้วยมหาบุริสลักษณะ ๓๒ ประการ ดังปรากฏหลักฐานในพระไตรปิฎกว่า

...ข้อที่มีฐฐานะ มิใช่โอกาส คือ พระเจ้าจักรพรรดิ ๒ องค์ พึงเสด็จอุบัติในโลกธาตุเดียว ไม่ก่อนไม่หลังกันนั้น มิใช่ฐฐานะที่มีได้และรู้ได้ชัดว่าข้อที่เป็นฐฐานะมีได้แล คือ พระเจ้าจักรพรรดิพระองค์เดียวพึงเสด็จอุบัติในโลกธาตุเดียว นั้นเป็นฐฐานะที่มีได้... ข้อที่มีฐฐานะ มิใช่โอกาส คือสตรีพึงเป็นพระเจ้าจักรพรรดินั้น มิใช่ฐฐานะที่มีได้ และรู้ได้ชัดว่า ข้อที่เป็นฐฐานะมีได้แล คือ บุรุษพึงเป็นพระเจ้าจักรพรรดินั้นเป็นฐฐานะที่มีได้...^{๒๗}

...ด้วยมหาบุริสลักษณะ ๓๒ ซึ่งมีคติเป็นสองเท่านั้น ไม่เป็นอย่างอื่น คือถ้าครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ผู้ทรงธรรมเป็นพระราชาโดยธรรม...ถ้าออกบวชจะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า...^{๒๘}

๒. เป็นพระโพธิสัตว์ และหากจะเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นจะต้องให้รับการพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าองค์ใดองค์หนึ่งมาก่อน ผู้ที่หวังจะเป็นพระพุทธเจ้าแต่ยังไม่ได้รับการพยากรณ์ยังเป็นพระโพธิสัตว์ไม่ได้เป็นเจ้าจักรพรรดิอาจจะเป็นเพียงพระราชาหรือกษัตริย์ ผู้ทรงคุณธรรม เพราะการเป็นพระโพธิสัตว์เป็นการปรารถนาพุทธภูมิจะต้องผ่านขั้นตอนการประพาศิคุณธรรมขั้นอุกฤษฏ์มายาวนาน บุคคลที่จะเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ หรือพระพุทธเจ้านั้น จะเลือกเกิดหรือดำเนินชีวิตในสามอาชีพที่ประเทืองปัญญา และอาชีพะที่

^{๒๖} ที.สี. (ไทย) ๙/๓๔๐/๑๓๓-๑๓๔.
^{๒๗} ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๒๔๕/๑๗๐-๑๗๓.
^{๒๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๙๙/๑๕๙.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ส่งเสริมการสั่งสมบารมี คือ สมณะ หรือนักบวช พระเจ้าจักรพรรดิ อาจารย์ผู้สั่งสอน ซึ่งจะวนเวียนอยู่ในสามอาชีพนี้เสมอ

๓. เป็นผู้มีบารมีระดับปรมาตบารมี กล่าวคือต้องเป็นผู้สะสมบารมีอย่างอุกฤษฏ์ เช่น ในกรณีพระเวสสันดรเป็นต้น เป็นลักษณะการสั่งสมปรมาตบารมีเพื่อความเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ดังนั้น บุคคลที่มีสมบัติประกอบด้วยลักษณะ ๓ ประการนี้เท่านั้น จึงจะสามารถเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ซึ่งจะกลายมาเป็นผู้นำหรือผู้ปกครองที่ประเสริฐของอาณาจักรและประชาชนที่แท้จริงได้ ซึ่งดูเหมือนเป็นการแสดงถึงลักษณะของผู้นำทั้งอาณาจักร และศาสนจักรที่ถือว่าปฏิบัติได้ยากและหาได้ยากยิ่ง จึงคล้ายกับเป็นการแสดงถึงผู้นำในอุดมคติซึ่งคงจะหาได้ยากในโลกปัจจุบัน และด้วยเหตุที่คนทั้งสองประเภทนี้หายากและปฏิบัติขึ้นมายากนี้เอง การปฏิบัติขึ้นของคนทั้งสองประเภทจึงก่อให้เกิดประโยชน์แก่คนหมู่มาก ดังความที่ปรากฏในพระสูตรที่แสดงไว้แล้วเบื้องต้นนั้น การเป็นพระเจ้าจักรพรรดิในทรรศนะพุทธศาสนานี้มีข้อสังเกตประการหนึ่งว่า คุณลักษณะของพระเจ้าจักรพรรดินั้นเป็นการบำเพ็ญของพระโพธิสัตว์ เมื่อถึงกาลสุดท้ายจะออกบวชแล้วบรรลุธรรมและถึงที่สุดแห่งวิมุตติสงสารบรรลุธรรมสิ้นกิเลสในที่สุด ดังหลักฐานยืนยันกรณีนี้ของพระเจ้ามหาสุทิสสนะที่ทรงดำริถึงอำนาจขององค์ว่าได้มาอย่างไรว่า

...นี่เป็นผลแห่งกรรมอะไรของเราหนอ เป็นวิบากแห่งกรรมอะไรที่เป็นเหตุให้เรา มีฤทธิ์มากอย่างนี้มีอนุภาพมากอย่างนี้...ลำดับนั้นพระเจ้า มหาสุทิสสนะได้ทรงดำริว่า นี่เป็นผลแห่งกรรม ๓ ประการของเรา...ที่เป็นเหตุให้เรา มีฤทธิ์มากอย่างนี้...กรรม ๓ ประการ คือ (๑) การให้ (๒) การข่มใจ (๓) การสำรวม ...^{๒๙}

ดังนั้นพระเจ้ามหาสุทิสสนะจึงทรงสมบูรณด้วยฤทธิ์ หรือความสำเร็จ ๔ ประการ ประการ คือ

๑. พระเจ้ามหาสุทิสสนะ มีพระรูปร่างน่าดู น่าเลื่อมใส มีพระฉวีผุดผ่องยิ่งนัก เกินกว่าคนอื่น

๒. พระเจ้ามหาสุทิสสนะ เป็นผู้ที่มีพระชนมชีพยืนยาวนาน เกินกว่าคนอื่น

๓. พระเจ้ามหาสุทิสสนะทรงมีพระโรคพาธน้อย มีทุกข์น้อย ประกอบด้วยไพศาตุอันเกิดแต่วิบากสม่าเสมอ ไม่เย็นนัก ไม่ร้อนนัก เกินกว่าคนอื่น

^{๒๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๖๐/๑๙๓.

๔. พระเจ้ามหาสุทนต์ เป็นที่รักใคร่ เป็นที่ชอบใจของพวกพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย เหมือนอย่างบิดา ย่อมเป็นที่รักใคร่ เป็นที่ชอบใจของบุตรทั้งหลายฉันใด พระเจ้ามหาสุทนต์ก็เป็นที่รักใคร่ เป็นที่ชอบใจของพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายฉันนั้น อานนท์ พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย เป็นที่รักใคร่ เป็นที่ชอบใจของ พระเจ้ามหาสุทนต์ เหมือนอย่างบุตร ย่อมเป็นที่รักใคร่ เป็นที่ชอบใจของบิดา ฉันใด พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ก็เป็นที่รักใคร่ เป็นที่ชอบใจของพระเจ้ามหาสุทนต์ฉันนั้น อานนท์ เรื่องเคยมีมาแล้ว พระเจ้ามหาสุทนต์ เสด็จออกประพาสพระราชอุทยานด้วยจาดูรงคินีเสนา พวกพราหมณ์และคฤหบดีเข้าเฝ้าพระเจ้ามหาสุทนต์แล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเดชะ ขอพระองค์อย่าด่วนเสด็จไป พวกข้าพระพุทธเจ้าจักได้เฝ้าพระองค์นานๆ อานนท์ ฝ่ายพระเจ้ามหาสุทนต์ตรัสเตือนสารถีว่า จงขับรถข้าๆ เราจะพึง ได้ดูพวกพราหมณ์และคฤหบดีนานๆ อานนท์ พระเจ้ามหาสุทนต์ทรงประกอบด้วยฤทธิ์นี้^{๓๐}

แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงเป็นผู้ปกครองที่มีบุญญาบารมีเนื่องด้วยกุศลกรรมที่เคยสั่งสมมาจากอดีตชาติ ทำให้พระองค์มีพระรูปที่งดงาม มีพระชนมายุที่ยืนยาว มีพระวรกายที่สมบูรณ์แข็งแรง ทรงเป็นที่รักเคารพของปวงชน ส่วนการปฏิบัติตนของพระองค์นั้น พระองค์ทรงถือศีลวันอุโบสถดังคำที่ปรากฏว่า

...เมื่อพระเจ้ามหาสุทนต์ทรงสมานพระเศียรในวัน ๑๕ ค่ำ อันเป็นวันอุโบสถ ทรงรักษาอุโบสถ เสด็จขึ้นบนปราสาทอันประเสริฐ จักรแก้วอันเป็นทิพย์...ปรากฏขึ้น ทำวเธอตอดพระเนตรเห็นจึงทรงพระดำริว่า ก็เราได้สดับเรื่องนี้มีมานานแล้วว่า ผู้ใดเป็นชาติติยราชผู้ได้มูรธาภิเษกแล้ว สนานเศียรในวัน ๑๕ ค่ำ อันเป็นวันอุโบสถทรงรักษาอุโบสถ...^{๓๑}

การเสด็จออกศึกสงครามพระองค์เองก็ไม่ได้ออกไปเพื่อแย่งชิงฆ่าหรือทำลายยึดครองเอาแว่นแคว้น การเสด็จออกศึกแต่ละครั้งมवलเหล่ากษัตริย์ต่างๆ ที่เป็นฝ่ายตรงข้ามล้วนเข้ามาสวามิภักดิ์ยอมอยู่ใต้พระราชอำนาจของพระเจ้าจักรพรรดิเองโดยไม่ต้องใช้กำลังทหาร และเมื่อกษัตริย์เหล่านั้นยอมตนเข้าสวามิภักดิ์แล้ว พระเจ้าจักรพรรดิก็ไม่ได้ยึดครองประเทศหรือแคว้นนั้น พระองค์กลับสั่งสอนให้กษัตริย์เหล่านั้นตั้งมั่นในธรรม ซึ่งการประพฤติ

^{๓๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๕๒/๑๘๗-๑๘๘.
^{๓๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๕๓/๑๘๓.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตนของพระเจ้าจักรพรรดิในลักษณะนี้มีลักษณะเหมือนพระองค์ทรงเผยแผ่ธรรมไปในตัว
ดังพระราชกิจที่พระเจ้ามหาสุทิสสนะทรงปฏิบัติต่ออนุภคินีที่ว่า

พระเจ้าสุทิสสนะเสด็จเข้าพักแรมพร้อมด้วยจตุรงคเสนาในประเทศนั้น...ใน
ปุรัตติมทิศ พระราชาเหล่าใดเป็นปฏิปักษ์พระราชาเหล่านั้นเข้าเฝ้าพระเจ้าสุทิสสนะ
แล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า “ข้าแต่มหाराช ขอพระองค์จงเสด็จมาเถิด พระองค์เสด็จมาดี
แล้ว ราชสมบัติของหม่อมฉัน ย่อมเป็นของพระองค์ ขอพระองค์จงประทานพระบรม
ราชาภิเษก” พระเจ้าสุทิสสนะจึงได้ตรัสอย่างนี้ว่า “พวกท่านไม่ฟังฆ่าสัตว์ ไม่ฟังถือเอา
ของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ไม่ฟังประพฤติผิดในกาม ไม่ฟังกล่าวเท็จ ไม่ฟังดื่มน้ำเมา จง
ครองราชสมบัติตามเดิมเถิด”^{๓๒}

จะเห็นว่า การประพฤติตนของพระเจ้าจักรพรรดิในพระสูตรเมื่อก้าวโดยที่สุด
แล้วพระพุทธองค์ก็ตรัสสรุปว่าเป็นเรื่องของพระองค์ในอดีตหรือของพระสาวกเป็นส่วนใหญ่
เพราะเป็นการสะสมบารมีเพื่อบรรลุความเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือบรรลุธรรมสิ้นกิเลส
ไปในที่สุด ดังมีพุทธพจน์ยืนยันว่า ...ดูก่อนอานนท์ เธอคงจะคิดอย่างนี้ว่า สมัยนั้นพระเจ้า
มหาสุทิสสนะคงจะเป็นคนอื่นแน่...ข้อนั้นเธอไม่ฟังเห็นอย่างนั้น สมัยนั้นเราได้เป็นพระเจ้า
สุทิสสนะ...^{๓๓}

ดังนั้นพระเจ้าจักรพรรดิผู้เป็นธรรมราชาที่แท้จริงในพระไตรปิฎกคือพระโพธิสัตว์
ในอดีตกำลังสะสมบารมีธรรม ดังนั้นผู้ปกครองในลักษณะนี้จึงเป็นผู้ปกครองในอุดมคติที่มี
ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น

๓.๗ เป้าหมายการปกครอง

ดังที่ทราบว่พระพุทธเจ้าพระองค์ไม่มีพระประสงค์ที่จะสนับสนุนการแข่งขันทาง
การเมือง ไม่ว่าจะเป็ระบบใดๆก็ตาม แต่พระองค์ทรงมุ่งที่จะสอนหลักธรรมที่จะก่อให้เกิด
ความสุขความเจริญแก่ชาวโลกเป็นสำคัญ ดังนั้นการที่พระองค์ทรงเสด็จออกผนวชนั้นจึง
ไม่ได้มีมูลเหตุมาจากการแสวงหาอำนาจทางการเมือง แต่เป็นเพื่อแสวงหาความหลุดพ้นจาก
ทุกข์อันมีความเกิดแก่เจ็บตายเป็นมูล พระองค์ทรงเมืงต่ออำนาจทางการเมืองคือความเป็น

^{๓๒} ที.ม. (ไทย). ๑๐/๒๔๔/๑๘๔.

^{๓๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๕/๑๗๙.

พระเจ้าจักรพรรดิ แต่ทรงมุ่งแสวงหาสิ่งใหม่คือความตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงทำให้พระเกียรติคุณของพระองค์แผ่กระจายไปทั่วโลก คำสอนของพระองค์ยังคงมีคุณค่าและเหมาะสมแก่การประพฤติปฏิบัติในทุกยุคทุกสมัย และองค์กรที่พระองค์ทรงก่อตั้งขึ้นคือองค์กรรมสิทธิ์ ก็ยังคงมีความเจริญมั่นคงมาจนถึงทุกวันนี้

หลักในการปกครองสงฆ์ของพระพุทธองค์นั้น เป็นการปกครองโดยอาศัยพระธรรมวินัยเป็นหลัก พระองค์ทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อเป็นระเบียบแห่งข้อปฏิบัติสำหรับพระภิกษุสงฆ์ และทรงใช้ธรรมเป็นหลักในการบริหารและการปกครองสงฆ์ เพราะพระธรรมวินัยจะทำให้ภิกษุที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนามีความเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงาม ทำให้น่าเคารพ น่าบูชา ดังนั้นการที่พระพุทธองค์ทรงปกครองสงฆ์ โดยการที่ทรงบัญญัติพระวินัยที่ดี การที่ทรงแสดงธรรมที่ดี ก็เพื่อประโยชน์และความอยู่ผาสุกแก่หมู่สงฆ์เท่านั้น มิใช่เพื่อความสุขส่วนตัวของพระองค์เลย พระองค์ทรงบรรลุถึงความสุขที่แท้จริงแล้ว ทรงเหลือแต่การบำเพ็ญพุทธกิจตามพุทธจริยาเท่านั้น พระองค์จึงทรงแสดงพระธรรมและทรงบัญญัติพระวินัยที่ตัวบุคคล ซึ่งเมื่อบุคคลมีพระธรรมวินัยอยู่ในใจแล้ว พฤติกรรมที่แสดงออกมาก็จะดูสงบเรียบร้อยและดีงาม เพราะพระวินัยเป็นระเบียบแห่งกายส่วนพระธรรมนั้นเป็นระเบียบแห่งใจ บุคคลเมื่อมีพระธรรมวินัยเป็นเครื่องคุ้มครองตน เมื่ออยู่รวมกันเป็นหมู่คณะก็จะทำให้หมู่คณะอยู่กันอย่างผาสุก เกิดความเรียบร้อยในหมู่คณะ ทำให้เกิดศรัทธาแก่ผู้พบเห็น จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ทรงวางระบบสังคมสงฆ์บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมกันของพระภิกษุทุกรูป พระองค์มิได้มีพระประสงค์ที่จะรวมอำนาจการปกครองไว้ที่พระองค์หรือที่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเลย ดังนั้นจุดประสงค์ในการปกครองสงฆ์ก็คือเพื่อรักษาพระธรรมวินัย เพื่อประโยชน์แก่หมู่สงฆ์ และเพื่อที่ประชาชนจะเกิดความยอมรับใน สถาบันสงฆ์ ซึ่งจะเห็นได้จากวัตถุประสงค์ในการบัญญัติสิกขาบทของพระพุทธองค์ ๑๐ ประการ ที่สามารถย่อได้เป็น ๕ หมวดคือ^{๓๔}

- ๑. เพื่อประโยชน์แก่สงฆ์หรือส่วนรวม มี ๒ ประการคือ
  - ๑.๑ สงฆ์สุขุมสุตา ย เพื่อความยอมรับว่าดีแห่งสงฆ์ คือเพื่อความดีงามของสถาบันสงฆ์ทั้งหมดโดยส่วนรวม ที่จะมีความเรียบร้อย อยู่กันด้วยดี ด้วยการตั้งวินัยขึ้นมาบนฐานแห่งการยอมรับร่วมกัน ที่ว่ายอมรับว่าดีแห่งสงฆ์หมายความว่าพระพุทธเจ้าไม่ใช้วิธี

^{๓๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) , **นิติศาสตร์แนวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๖๒-๖๓.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บังคับขึ้นใจแต่ทรงบัญญัติสิกขาบทเพื่อผลดีร่วมกันและโดยความยอมร่วมนั้น

๑.๒ สงฺขมาสุตตาย เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ ไม่ใช่เฉพาะแต่อยู่เรียบร้อยดีเท่านั้น แต่ต้องอยู่สบายด้วย และเป็นความสบายของส่วนรวม

๒. เพื่อประโยชน์แก่ตัวบุคคลมี ๒ ประการคือ

๒.๑ ทุมมัญญํ ปุคฺคานํ นิคฺคหาย เพื่อกำราบคนหน้าด่าน

๒.๒ เปสฺสานํ ภิกฺขุณฺํ ผาสุวิหาราย เพื่อความอยู่ผาสุกของภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก หรือเพื่อส่งเสริมคนที่ประพฤติดี และกำราบคนที่ประพฤติชั่ว

๓. เพื่อประโยชน์แก่ชีวิตของมนุษย์เอง คือคำนึงถึงผลดีและผลร้ายที่จะเกิดกับชีวิตของมนุษย์ เช่นเรื่องความดี ความชั่วเป็นต้น โดยมุ่งที่จะสร้างสภาพเอื้อต่อชีวิตที่ดีงามมี ๒ ประการคือ

๓.๑ ทิฏฐธมฺมิกานํ อาสวานํ สํวราย เพื่อปิดกั้นผลเสียหายที่จะเกิดในปัจจุบัน

๓.๒ สมฺปฺรายนิกานํ อาสวานํ ปฏิกฺขาทาย เพื่อป้องกันผลเสียหายที่จะเกิดในอนาคต

๔. เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนทั่วไป คือ เพื่อผลดีแก่จิตใจของประชาชน ทำให้คนมีจิตใจผ่องใสด้วยอาศัยความดีงามของพระสงฆ์เป็นสื่อมี ๒ ประการคือ

๔.๑ อปฺปสฺนุนานํ ปสฺสาทาย เพื่อความเลื่อมใสของประชาชนที่ยังไม่มีความเลื่อมใส

๔.๒ ปสฺนุนานํ ภิกฺขุโยภาวาย เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของประชาชนที่มีความเลื่อมใสอยู่แล้ว

สองข้อนี้มุ่งเพื่อประโยชน์แก่ประชาชนเอง เพราะความสัมพันธ์ระหว่างพระศาสนากับประชาชนมีจุดเริ่มต้นอยู่ที่ทำให้เขามีจิตใจที่สงบเข้มแข็ง สบาย ผ่องใส เกิดศรัทธามีปิติและความสุขเป็นกุศลพื้นฐานที่จะนำไปสู่คุณความดีที่สูงยิ่งขึ้นไป

๕. เพื่อประโยชน์แก่ตัวพระศาสนามิ ๒ ประการคือ

๕.๑ สทฺถมฺมญฺจฺฐิติยา เพื่อให้พระสัทธรรมดำรงอยู่ได้มั่นคง

๕.๒ วินยานุคฺคหาย เพื่ออนุเคราะห์วินัย คือ เพื่อช่วยค้ำจุนให้ระเบียบแบบแผนและระบบการต่างๆ เกิดมีผลในการปฏิบัติตามหลักการอย่างหนักแน่นมั่นคง เป็นไปตามวัตถุประสงค์อย่างยั่งยืน

ในการปกครองพระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญในหลักธรรมมากกว่าตัวบุคคล เพราะว่าหากมีการประพฤติตามความคิดของบุคคลแล้วอาจก่อให้เกิดปัญหาขึ้นมาในภายหลังได้ แต่ถ้าหากว่าประพฤติปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยแล้วความเสื่อมก็ไม่สามารถที่จะเกิดขึ้นได้ ในสมัยที่พระผู้มีพระภาคเจ้าใกล้จะเสด็จดับขันธปรินิพพานพระองค์ก็ยังตรัสให้ภิกษุยึดมั่นในพระธรรมวินัยว่า “ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย”^{๓๕}

ข้อนี้แสดงให้เห็นว่าพระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญแก่พระธรรมวินัยมาก เพราะการที่พระพุทธศาสนาจะมีความมั่นคงได้นั้นก็ขึ้นอยู่กับ การปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดของหมู่ภิกษุ และการทำหน้าที่ของตนอย่างถูกต้องของเหล่าพุทธศาสนิกชน พระองค์ทรงยกย่องผู้ที่บูชาพระองค์ด้วยการปฏิบัติบูชา มากกว่าการบูชาด้วยวัตถุสิ่งของ เพราะว่า การบูชาด้วยการปฏิบัติบูชา นั้นนอกจากจะทำให้พระศาสนามีความเจริญมั่นคงแล้ว ยังส่งผลดีแก่คนในสังคมด้วย เพราะเป็นการสนับสนุนให้บุคคลสร้างคุณธรรมให้เกิดขึ้นแก่ตนเอง และพระพุทธองค์ยังทรงยึดความถูกต้องเป็นหลัก ถ้าหากว่ามีภิกษุรูปใดรูปหนึ่งทำผิดพระธรรมวินัย ถึงภิกษุรูปนั้นจะเป็นลูกเจ้าฟ้ามหากษัตริย์ก็ตาม ก็จะต้องถูกตำหนิและถูกลงโทษตามความผิดที่ได้ทำนั้นอย่างไม่มีข้อยกเว้นเช่นพระเทวทัตต์ เป็นต้น

ดังนั้นเป้าหมายในการปกครองในทัศนะของพระพุทธศาสนาจึงมุ่งเน้นไปที่การสร้างให้บุคคลมีคุณภาพมีคุณสมบัติที่ถึงพร้อมทั้งความรู้และความประพฤติ คือถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะนั่นเอง เพื่อเป็นธรรมทายาท เป็นเนื้อนาบุญของชาวโลก และเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

เมื่อกล่าวถึงหลักธรรมที่เป็นเป้าหมายในการปกครองตามทรรศนะพระพุทธศาสนาแล้ว จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนามีทั้งระบบความเชื่อในหลักธรรม และการประพฤติปฏิบัติอันมีคุณค่าต่อการปกครอง ทั้งในด้านการปกครองตน หมู่คณะ และปกครองประเทศหรือสังคมโดยส่วนรวม พอสรุปกรอบคุณค่าการปกครองแบบธรรมรัฐได้ ดังนี้

๑. ธรรมรัฐเป็นการปกครองที่มีระบบวัฒนธรรมที่ส่งเสริม ควบคุม และกำหนดจริยธรรม ศีลธรรมของบุคคลชุมชนซึ่งมีผลไปถึงการประพฤติปฏิบัติ อันก่อให้เกิดสันติสุขในสังคม

^{๓๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. หลักธรรมในธรรมรัฐสามารถช่วยตรวจสอบ ควบคุม และเปลี่ยนแปลงความต้องการ แรงขับหรือความสนใจ ตลอดจนบังคับจิตใจ ความรู้สึก หรืออารมณ์ของคน ด้วยการให้แบบแผนแห่งค่านิยมหรืออุดมการณ์อันสูงสุด ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของการบังคับตัวเอง หรือควบคุมบังคับภายใน อันได้แก่การที่คนเราจะมีศีลสัตย์ รวมทั้งมีวิชาและความประพฤติพร้อมกันไปด้วย

๓. หลักธรรมรัฐมุ่งส่งเสริมให้บุคคลหมั่นสำรวจ ผีภพณ ปรับปรุง เคารพ เชื่อมมั่น ช่วยเหลือและรับผิดชอบตัวเอง และยังสอนให้คนเรารู้จักเหตุผล กาลเทศะรู้จักธรรมชาติและ ความต้องการของผู้อื่นตามความเป็นจริง รวมทั้งมีหลักเกณฑ์ในการปกครองหมู่คณะหรือปกครองประเทศ

๔. หลักธรรมในธรรมรัฐยังส่งเสริมให้มนุษย์มีความรับผิดชอบต่อสังคมในการปกครอง โดยมุ่งไปที่มีการตรวจสอบภายใน เพื่อก่อให้เกิดการปรับปรุงตนเองและการพัฒนาจิตใจเป็นสำคัญ เพราะการปกครองหรือการเป็นผู้บังคับบัญชาโดยหลักธรรมย่อมจะขึ้นอยู่กับการมีคุณธรรมหรือจริยธรรมของผู้นำเองเป็นหลัก ซึ่งหากผู้ปกครองหรือผู้นำมีจิตใจสูง และรู้จักการใช้พระคุณควบคู่กับการใช้พระเดช และมีการตรวจสอบตนเองอยู่เสมอ ๆ การแก้ไข ปัญหาที่ปลายเหตุก็จะไม่เกิดขึ้นเป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ การปกครองแบบธรรมรัฐจึงมีลักษณะแตกต่างจากการปกครองโดยทั่ว ๆ ไป พระพุทธศาสนามีทรรคนะในการปกครองแบบมองจากตัวเองไปสู่ภายนอก กล่าวคือมีทรรคนะว่า เมื่อมีมนุษย์แต่ละคนสามารถปกครองตนเองได้แล้ว เขาย่อมสามารถปกครองผู้อื่นได้ ดังคำภาษิตที่ว่า คนจมน้ำในหลุมโคลนไม่อาจยังบุคคลที่มีจมอยู่ด้วยกันขึ้นมาได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่จะเป็นผู้นำหรือผู้ปกครองคนอื่นแล้วหลักจริยธรรมยิ่งจำเป็น เนื่องจากผู้ปฏิบัติตนเป็นไปตามกฎเกณฑ์และบทบาททางสังคมที่จะต้องรับผิดชอบแล้ว ยังจะต้องเป็นแบบอย่างสมควรกับความเป็นผู้นำอีกด้วย ดังพุทธพจน์ที่ว่า “...บุคคลพึงยังตนนั้นแลให้ตั้งอยู่ในคุณอันสมควรเสียก่อน พึงพำสอนผู้อื่นภายหลัง...”^{๓๖}

ดังนั้น หากปัจเจกบุคคลแต่ละคนสามารถปกครองตัวเองให้อยู่ในภายในขอบเขตแห่งกฎศีลธรรมปกครองของตนได้แล้วย่อมมีผลทำให้สังคมดีตามขึ้นไปด้วยเช่นกัน แต่ถ้าหากปัจเจกบุคคลแต่ละคนไม่สามารถควบคุมหรือปกป้องตัวเองได้แล้ว เมื่อมารวมกลุ่มเข้ากันเป็นสังคมเป็นรัฐสังคมหรือรัฐนั้นก็ไม่ได้แตกต่างไปจากสังคมพิการหรือรัฐที่มีแต่

^{๓๖} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๒/๓๖.

ปัญหาที่น่ายกความสงสัยไม่ได้ เหตุนี้การปกครองแบบธรรมรัฐจึงเริ่มต้นขึ้นจากการปกครองตนเองก่อนซึ่งพระพุทธศาสนาก็มีหลักคำสอนและแนวปฏิบัติในการปกครองตนในการดำรงชีวิตอยู่ในโลกหรือในสังคม การกำเนิดรัฐนั้นก็สืบเนื่องมาจากกระบวนการอันอาศัยปัจจัยหลายๆ อย่างประกอบกันเข้าทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน การกำเนิดรัฐในทฤษฎีพระพุทธศาสนาเห็นว่าการมีรัฐเป็นสิ่งที่จำเป็น ความเป็นรัฐไม่ใช่สิ่งที่เลวร้ายทั้งโดยจุดมุ่งหมาย เป้าหมายและอุดมการณ์

บทที่ ๔

วิเคราะห์บูรณาการปรัชญาการเมืองในคัมภีร์ที่มิกายกับทฤษฎีการเมือง

๔.๑ การกำเนิดรัฐ

การกำเนิดรัฐตามแนวพระพุทธศาสนาได้แสดงถึงสภาพการณ์ที่ปรากฏลักษณะของสังคม เริ่มแรกมีลักษณะบริสุทธิ์เป็นเหมือนดังโลกสวรรค์ เพราะก่อนที่โลกจะมีความเจริญนั้นโลกได้พินาศไปแล้วจึงทำให้สัตว์(ผู้มีบุญ)ส่วนมากไปเกิดในชั้นอาภัสสรพรหม เมื่อโลกได้หมุนกลับมาสู่ความเจริญอีกครั้งหนึ่ง จึงทำให้โลกนี้เป็นดุจโลกในสรวงสวรรค์ มีความสมบูรณ์ด้วยสิ่งต่างๆ สงบสุขร่มเย็น สัตว์ (คน) เสมอกัน ต่างคนต่างอยู่ ความขัดแย้งยังไม่ปรากฏ แต่เนื่องจากที่มนุษย์ต้องดำรงชีพอยู่ด้วยปัจจัยพื้นฐาน มีการกินอาหารเป็นต้น ในระยะแรกยังไม่รู้จักการสะสม เพราะปัจจัยพื้นฐานสมบูรณ์อยู่แล้ว ทพยสินส่วนบุคคลยังไม่มี ทพพยากรทุกอย่างยังเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนรวมปัญหาจึงยังไม่เกิด เมื่อกาลเวลาผ่านไปความดีที่มนุษย์ในอดีตเคยดำรงอยู่เริ่มจางหาย ซึ่งอาจจะเป็นไปได้ด้วยหลายสาเหตุ แต่ถือว่าเป็น วิวัฒนาการของธรรมชาติของมนุษย์ในพระพุทธศาสนาได้ชี้ตัวอย่างไปที่การเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและจิตใจของมนุษย์ เช่น ความแตกต่างทางผิวพรรณและจิตใจที่เริ่มตกต่ำเป็นต้นจึงเกิดการดูหมิ่นเหยียดหยามกัน ความชั่ว(อกุศลธรรม)จึงก่อตัวเกิดขึ้นเรื่อยๆ ปรีชา ช้างขวัญยืน มีความเห็นเกี่ยวกับการกำเนิดรัฐของพระพุทธศาสนาว่า “ถ้าพิจารณาในแง่ของเหตุผลแล้ว จะเห็นว่าพระพุทธองค์แสดงการเกิดของรัฐโดยธรรมชาติ ที่ว่านี้ก็นั่นไปที่ถึงพื้นฐานทางกายและทางจิตใจของมนุษย์”^๑

การสืบพันธุ์ถือว่าเป็นสัญชาตญาณดั้งเดิมของมนุษย์ และเป็นเหตุให้เกิดครอบครัวทำให้เกิดความผูกพันเฉพาะบุคคล มีความคิดที่จะสะสมอาหารเพื่อความสะดวกสบาย จนก่อให้เกิดการขาดแคลนจากการสะสมเกินประมาณ ก่อให้เกิดมีการแบ่งเขตการทำมาหากินกัน เมื่อสังคมเติบโตใหญ่ขึ้นไปเรื่อยๆ สภาพที่แท้จริงของมนุษย์ที่ย่อมมีดีมีชั่วก็เริ่มปรากฏเด่นชัดขึ้น สิ่งแรกที่ปรากฏ คือความอยาก (ตณหา) การเหยียดหยามดู

^๑ ปรีชา ช้างขวัญยืน, **ทรรศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : สามัคคีสาส์น, ๒๕๔๐), หน้า ๗๑.

หมิ่นกัน ความใคร่ ความโลภ ความเห็นแก่ตัว การลักขโมย การโกหก และการทะเลาะวิวาท ผลก็คือทำให้สังคมปั่นป่วนระส่ำระสาย แต่ด้วยเหตุที่ธรรมชาติของสัตว์มีความต้องการสุขเกลียดทุกข์หรือแม้แต่ความขัดแย้งต่างๆ ความระส่ำระสายในสังคม จึงเป็นสิ่งขัดต่อความรู้สึกของมนุษย์ เป็นเหตุให้มนุษย์นี้ยกขึ้นไปในอดีตเก่าๆ หรือประสบการณ์ในอดีตที่พวกเขาเคยอยู่อย่างสงบสุขจึงต้องหาวิถีทางในการแก้ไขโดยร่วมมือกันไปขอให้ผู้มีความสามารถมีกำลังแข็งแรงกว่าทำหน้าที่ปิดเป่าความระส่ำระสายในสังคม ผู้ที่ได้รับการเลือกสรรมีฐานะเป็น ผู้นำ เป็นตำแหน่ง “มหาชนสมมติ” แต่ต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตในการกระทำที่มหาชนยินยอมหรือมีข้อตกลงกัน โดยมีค่าจ้างเป็นสิ่งตอบแทนจากมหาชน

สรุปได้ว่า ผู้ที่มีสิทธิและอำนาจเป็นผู้ปกป้องคุ้มครองชีวิตและทรัพย์สินช่วยตัดสินใจปัญหาในกรณีที่มีความขัดแย้งในสังคม ทำหน้าที่หลักที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของมหาชนสมมติ ก็คือการลงโทษและด้วยเหตุที่ผู้เป็นผู้นำที่มหาชนสมมติขึ้นมา (การเห็นร่วมของประชาชน) จึงเรียกว่า มหาชนสมมติ ซึ่งถือว่าเป็นครั้งแรกในการปรากฏตัวขึ้นของผู้เป็นผู้นำ เพราะเหตุที่ผู้เป็นใหญ่ยิ่งแห่งเขตแดน เพราะต้องจัดแบ่งสรรปันส่วนให้คนในกลุ่มนั้น ๆ เพื่อการเกษตรกรรม คำว่า “กษัตริย์” จึงเกิดขึ้นเป็นอันดับที่สอง และด้วยเหตุที่ผู้เป็นหัวหน้าจะต้องทำให้คนอื่นมีความสุขโดยธรรม คำว่า “ราชา” จึงเกิดขึ้นเป็นอันดับที่สาม ผู้ปกครองที่ได้รับการเลือกจากมหาชนนั้นย่อมมีอำนาจโดยชอบธรรมที่จะตัดสินลงโทษผู้ที่กระทำความผิดตลอดจนดินแดนที่มหาชนสมมติให้ดูแลก็ไม่ต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจของใคร ดังนั้นความขัดแย้งการทะเลาะวิวาท การเอาวัดเอาเปรียบกันในหมู่มนุษย์ เป็นเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องผู้นำ ผู้ปกครอง มีผู้ได้ปกครอง จนก่อรูปร่างเป็นรัฐในที่สุด จะเห็นว่องค์ประกอบของรัฐนั้นมี ๔ ประการด้วยกันคือ^๒

๑. กลุ่มคนที่มีประโยชน์และจุดหมายร่วมกัน ได้แก่ประชากร
๒. มีดินแดนที่เป็นสัดส่วน
๓. มีอิสระจากการควบคุมของต่างประเทศ หรือมีรัฐบาลเป็นของตนเอง
๔. มีอำนาจสูงสุด หรือมีอำนาจอธิปไตย

เรื่องการทำเนิตรัฐในอัคคัญญสูตรนี้มีความขัดแย้งกับทฤษฎีเทวสิทธิ์ที่ถือว่า สรรพสิ่งเกิดจากการดลบันดาลหรือจากการเลือกสรรของพระเจ้า ด้วยเหตุผลที่ว่า หลัก

^๒ อานนท์ อากาภิรม, รัฐศาสตร์เบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕), หน้า

คำสอนของพระพุทธศาสนามีลักษณะที่เป็นอเทวนิยมนั่นเอง แต่มีลักษณะเหมือนทฤษฎีสัญญาประชาคม ด้วยการมอบสิทธิให้บุคคลผู้หนึ่งมีอำนาจสิทธิ์ขาด ซึ่งนักปรัชญาที่มีชื่อเสียงในทฤษฎีนี้มี ๓ ท่านด้วยกัน คือ โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes) จอห์น ล็อก (John Locke) และฌอง ฌาคส์ รูสโซ (Jean Jacques Rousseau) ตัวอย่างเช่น สัญญาประชาคม (Social contract) ของรูสโซ เป็นเรื่องของหลักการที่เกี่ยวกับสิทธิของพลเมืองและการสถาปนารัฐขึ้นมาใหม่ โดยมีพื้นฐานอยู่ที่พลเมืองในรัฐมาร่วมทำสัญญาประชาคมที่มีความชอบธรรม สิทธิดังกล่าวมิได้มาจากธรรมชาติ แต่เกิดจากการทำสัญญาประชาคมต่อกัน ซึ่งจะทำให้คนเรามีเสรีภาพทางการเมืองขึ้นมาได้ โดยจะต้องละการมีเสรีภาพที่เกินขอบเขตในสภาวะธรรมชาตินั้นเสีย เพราะในสภาพเช่นนั้นไม่เหมาะสำหรับมนุษย์อีกต่อไป ในสภาวะธรรมชาตินั้นมนุษย์ไม่สามารถบรรลุความสมบูรณ์ (Perfection) ได้ มนุษย์อยู่ในระดับเปรียบพร้อมไปด้วยลักษณะที่ดีในสภาวะธรรมชาตินั้น เพราะมนุษย์ยังไม่รู้จักความชั่ว ความดี ศีลธรรม และไม่มีเหตุผล^๓ หากจะให้กลับไปในสภาวะธรรมชาตินั้น

ตามทัศนะของรูสโซนั้นบ่อเกิดของอำนาจทางการเมืองคือประชาชน อำนาจอธิปไตย จึงต้องเป็นของประชาชนทั้งหมด ทั้งนี้เพราะสังคมเกิดขึ้นมาจากเจตน์จำนงอิสระของมนุษย์ ผู้ปกครองกับประชาชนก็คือคนๆ เดียวกัน ดังนั้นคำว่ารัฐ จึงได้แก่รัฐของประชาชน

จากข้อสรุปดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การกำเนิดรัฐตามทัศนะของพระพุทธศาสนานั้น เกิดขึ้นจากความขัดแย้งและการเอาวัดเอาเปรียบกันของคนในสังคม ผู้ปกครองจึงเป็นทางเลือกเดียวที่คนในสังคมจะต้องทำการคัดเลือกบุคคลที่มีความรู้ความสามารถให้เป็นผู้นำ เพื่อจะเป็นผู้ที่ใช้อำนาจรัฐด้วยความชอบธรรม ซึ่งผู้ปกครองรัฐนั้นจะต้องคอยควบคุมความต้องการอันเกินขอบเขตของคนในสังคม เพื่อที่จะให้คนในสังคมสามารถใช้ชีวิตร่วมกันได้อย่างสันติสุข แต่ในความเป็นจริงแล้วรัฐไม่สามารถที่จะทำให้ทุกคนในสังคมดำเนินไปสู่จุดมุ่งหมายที่ตนปรารถนาได้และไม่สามารถที่จะปลูกฝังคุณธรรมให้แก่ทุกคนได้ รัฐจึงทำได้เพียงแต่ควบคุมพฤติกรรม (ชั่วร้าย) ภายนอกของมนุษย์ และขจัดความเลวร้ายในสังคมให้หมดไป จัดการปกป้องคุ้มครองคนดีให้มีความเป็นอยู่อย่างสันติสุข ดังนั้นรัฐจึงเป็นเพียงเครื่องมือที่จะทำให้มนุษย์สามารถที่จะอยู่ร่วมกันได้โดยปราศจากปัญหาต่างๆ จึงสรุปได้ว่าการกำเนิดรัฐในอัครคัมภีร์พุทธนี้ เป็นการทำสัญญาประชาคมเชิงพุทธนั่นเอง

^๓ เดือน คำดี, **ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖), หน้า

๔.๒ หน้าที่ของรัฐ

เมื่อมนุษย์ได้มาอยู่รวมกันจนสามารถก่อตั้งเป็นรัฐได้ ก็เนื่องจากที่มนุษย์มีความต้องการเรื่องความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ดังนั้นความหวังหนึ่งของประชาชนในรัฐก็คือ ต้องการให้ผู้ปกครองหรือรัฐบาลช่วยปกป้องคุ้มครองพวกตนให้มีความเป็นอยู่อย่างผาสุก จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ปกครองหรือรัฐจะต้องทุ่มเทกำลังสติปัญญาความสามารถทั้งหมดต่อการพัฒนาประเทศ เพื่อที่จะนำรัฐไปสู่จุดมุ่งหมายสูงสุดในการปกครอง การพัฒนาประเทศจะเป็นไปในทางเจริญขึ้นหรือเสื่อมลงนั้นก็ขึ้นอยู่กับนโยบายของรัฐที่มีต่อประชาชนและภาวะของผู้บังคับเป็นอีกปัจจัยหนึ่งในการกำหนดทิศทางของรัฐว่าจะเป็นอย่างใด ดังนั้นการพัฒนาประเทศผู้ปกครองจะต้องปฏิบัติหน้าที่หรือพันธกิจที่มีต่อประชาชนอย่างเต็มความสามารถเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเป็นหลัก ซึ่งหน้าที่ของรัฐหรือผู้ปกครองนั้น มี ๓ ประการคือ (๑) หน้าที่ทางสังคม (Social Function) (๒) หน้าที่ทางเศรษฐกิจ (Economic Function) (๓) หน้าที่ทางการบริหาร การปกครอง และการเมือง (Political Function) หน้าที่หลักทั้ง ๓ ประการนี้ ผู้ปกครองจะต้องกำหนดเป็นนโยบายหลักของรัฐเพื่อที่จะเป็นเครื่องนำพาประเทศชาติไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองได้ หากผู้ปกครองละไว้ในส่วนใดส่วนหนึ่งแล้ว ก็ยากที่จะนำพาประเทศไปสู่จุดมุ่งหมายได้ จึงสรุปได้ว่า ผู้ปกครองรัฐที่ดีต้องรู้จักบริหารตน บริหารคน และบริหารงาน

ในคัมภีร์ที่หมินกายได้กล่าวถึงการพัฒนาประเทศหรือแนวทางของการบริหารบ้านเมืองของผู้ปกครองไว้ในกฎทันทสูตร^๕ ซึ่งเมื่อวิเคราะห์กันตามหลักการที่ปุโรหิตได้ทูลเสนอต่อพระเจ้ามหาราชิตราแล้ว ทำให้ทราบว่ามันคือกุศโลบายอันชาญฉลาดในการพัฒนา รัฐ เพราะเป็นการปฏิบัติแนวความคิดเรื่องการบูชาผู้ยิ่งใหญ่ด้วยการฆ่าสัตว์ ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมของคนในยุคนั้น มาเป็นการบูชาด้วยเนยใส เนยข้น นมเปรี้ยว น้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำอ้อย โดยไม่สร้างความสะดวกร้อนให้แก่คนและสัตว์ ตลอดจนการตัดไม้ทำลายป่า นับว่าเป็นการพลิกปัญหาและอุปสรรคให้กลายเป็นโอกาส เพราะเป็นการสอนคนให้รู้จักใช้ปัญญา มากกว่าที่จะใช้ศรัทธาเป็นตัวกำหนดทิศทางชีวิตของตน พร้อมกับนั้นก็ยังสามารถนำเสนอ

^๕ ที.สี. (ไทย) ๙/๓๓๘/๑๓๑-๑๓๒.

แนวทางในการปราบโจรผู้ร้ายแบบถอนรากถอนโคน เพื่อที่จะไม่ให้โจรที่ถูกปราบแล้วนั้น กลับมาเป็นเสี้ยนหนามของรัฐเบียดเบียนประชาชนอีกต่อไป โดยวิธีการ ๓ อย่าง คือ

๑. ให้พระราชทานพันธุ์พืชและอาหารให้แก่พลเมืองผู้ขยันในการทำเกษตรและการเลี้ยงปศุสัตว์ ในบ้านเมืองในโอกาสอันควร

๒. ให้พระราชทานต้นทุนให้แก่พลเมืองผู้ขยันในการค้าขาย ในบ้านเมืองในโอกาสอันควร

๓. ขอให้พระราชทานอาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการที่ขยันขันแข็ง ในบ้านเมือง ในโอกาสอันควร^๕

หากพิจารณาจากหลักการทั้ง ๓ ประการนี้ ถือว่าเป็นการจุดประกายแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจแบบองค์รวม คือการพัฒนาตั้งแต่ระดับรากหญ้า (ประชาชนทั่วไป) จนถึงระดับบน (ข้าราชการ) การพัฒนาในรูปแบบนี้ถือว่าเป็นรูปธรรมมีความชัดเจนมากที่สุด เพราะนี่เป็นเพียงวิธีการเดียวที่ประชาชนจะได้รับประโยชน์สูงสุดจากนโยบายการส่งเสริมเศรษฐกิจของรัฐ และรัฐเองก็จะได้รับการสนับสนุนจากประชาชนเป็นอย่างดี ด้วยเหตุผลที่ว่าเมื่อรัฐมีความจริงใจต่อประชาชนมองเห็นปัญหาของประชาชนและเข้าไปแก้ไขปัญหาด้วยความจริงใจแล้ว ผู้ปกครองหรือรัฐก็ย่อมเข้าไปนั่งอยู่ในหัวใจของประชาชนโดยไม่มียากนัก ซึ่งปัญหาหลักที่รัฐจะต้องดำเนินการเป็นอันดับแรกก็คือปัญหาเรื่องปากท้องของประชาชน

ดังนั้นเมื่อรัฐดำเนินการตามนโยบายหลักทั้ง ๓ ประการนี้แล้ว จะก่อให้เกิดความเสมอภาคในสังคม เพราะรัฐได้ให้การสนับสนุนผู้ที่มีความสามารถในอาชีพต่างๆ นับเป็นการแก้ปัญหาแบบบูรณาการ เพราะรัฐจะมีความเจริญก้าวหน้าได้นั้นจะอาศัยเพียงผู้นำเพียงอย่างเดียวก็หาไม่ แต่ตามหลักความเป็นจริงมันอยู่ที่ประชาชนต้องอยู่ดีกินดี สามารถเลี้ยงตัวเองได้ ได้รับการสนับสนุนเงินกองทุนจากรัฐ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจระดับรากหญ้าให้มีความมั่นคงทำให้ประชาชนในประเทศมีเศรษฐกิจดี แม้กระทั่งข้าราชการเองก็มีกำลังใจในการทำงานรับใช้ประเทศชาติ ก่อให้เกิดความสามัคคีของคนในชาติ อันเป็นผลมาจากการดำเนินนโยบายอันถูกต้องของรัฐ และรัฐเองก็ไม่ได้เลือกปฏิบัติเฉพาะบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง นับว่าเป็นการแก้ปัญหาทางสังคมอย่างถูกต้อง เพราะการแก้ปัญหาสังคมด้านความไม่สงบไม่เรียบร้อยของประเทศนั้น จะต้องเริ่มที่ระบบเศรษฐกิจก่อน เพราะการลักขโมย ปล้น

^๕ ที.สี. (ไทย) ๙/๓๓๘/๑๓๑-๑๓๒.

ฆ่ากันเกิดขึ้น ก็เนื่องมาจากเศรษฐกิจไม่ดีนั่นเอง อย่างไรก็ตาม หากรัฐมุ่งจะพัฒนาเศรษฐกิจอย่างเดียวก็อาจก่อให้เกิดปัญหาในสังคมอย่างไม่รู้จักจบสิ้น ทางที่ดีรัฐควรที่จะปลูกฝังคนในรัฐให้มี ศีลธรรมมีคุณธรรมประจำใจ สามารถพึ่งพาตนเองและแก้ไขปัญหาต่างๆได้ ดังคำพูดที่ว่า “ศีลธรรมจึงนับเป็นสิ่งสำคัญมากกว่าเศรษฐกิจ แต่ถ้าเศรษฐกิจไม่ได้รับการรักษาศีลก็ยาก เศรษฐกิจจึงเป็นฐาน ส่วนศีลธรรมเป็นจุดหมาย”^๖ และถ้าผู้ปกครองรัฐได้ดำเนินตามนโยบายหลักทั้ง ๓ ประการนี้ได้อย่างสมบูรณ์ ก็นับว่า ได้เป็นผู้ปกครองที่ได้ทำหน้าที่ของตนครบทั้ง ๓ ประการ คือทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการปกครอง

ดังนั้นแนวความเกี่ยวกับหน้าที่ของรัฐหรือหน้าที่ของผู้ปกครอง ในทฤษฎีของพระพุทธศาสนา จึงมีความสอดคล้องกันกับแนวความคิดของขงจื้อที่ว่า รัฐจะต้องสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และต้องสร้างความเชื่อมั่นหรือความไว้วางใจให้เกิดแก่ประชาชนและที่สำคัญผู้ปกครองจะต้องเป็นคนมีคุณธรรม ไม่ดูแลอำนาจความอยาก ขงจื้อเองไม่เห็นด้วยกับการใช้อำนาจของรัฐ ในการกดขี่ข่มเหงประชาชนผู้บริสุทธิ์ ทางที่ดีรัฐควรปลูกฝังคนในสังคมให้มีคุณธรรมสามารถพึ่งพาตนเองได้ รัฐควรให้ความเคารพยกย่องคนที่มีความรู้ความสามารถ สนับสนุนส่งเสริมศิลปวิทยาการอาชีพต่างๆ ให้เจริญ มีความรักในราชฎเหมือนกับลูกของตนเอง และรัฐจะต้องทำการต้อนรับแขกต่างประเทศผู้มาเยือนด้วยน้ำใจอันงดงาม เพื่อเป็นการผูกมัดน้ำใจของคนเหล่านั้น พร้อมกันนั้นรัฐต้องมีการเจริญสัมพันธไมตรีกับเจ้าครองนครรัฐอื่นๆด้วย

ส่วนเกาฏิลยะเห็นว่านอกจากรัฐจะต้องทำการปกป้องคุ้มครองประชาชนแล้ว รัฐต้องเป็นผู้ให้บริการทางสังคมด้วยการส่งเสริมอาชีพต่างๆให้แก่ประชาชนและทำการปรับปรุงพัฒนาโครงสร้างสาธารณูปโภคต่างๆในรัฐอย่างต่อเนื่อง เกาฏิลยะยังให้ความสนใจทางด้านศีลธรรมและจริยธรรม โดยจัดกิจกรรมบางอย่างที่มุ่งผลให้มีการสร้างความเป็นอยู่ที่ดีทั้งทางด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการช่วยให้ประชาชนได้พัฒนาบุคลิกภาพอย่างสมบูรณ์แบบ นับได้ว่าได้สร้างความสมดุลย์ทั้งด้านธรรมะและอภิศาสตร์ โดยกษัตริย์จะพยายามบริหารงานให้ประชาชนเป็นสุขและมีความพอใจ วัตถุประสงค์ใจ และศีลธรรมของประชาชนจะเป็น กิจกรรมหลักของรัฐ จุดมุ่งหมายสำคัญของรัฐ คือ ต้องการให้มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และมุ่งหน้าที่จะยกระดับทางสังคมและจริยธรรม รัฐเปรียบเสมือนศูนย์กลางของสังคมที่จะผสมผสานความสนใจในด้านรูปแบบต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

^๖ ปรีชา ช้างขวัญยืน, ทฤษฎีทางการเมืองของพระพุทธศาสนา, หน้า ๘๔.

๔.๓ ความเจริญและความเสื่อมของรัฐ

ความเจริญและความเสื่อมของรัฐในแนวคิดพระพุทธศาสนานั้น มีลักษณะค่อนข้างไปทางทฤษฎีธรรมชาติ เริ่มจากที่เมื่อพวกมนุษย์ได้มารวมกันเป็นรัฐ ก่อเกิดสถาบันหลักคือสถาบันครอบครัวและอื่นๆ ซึ่งทำให้สังคมมีความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น จากสังคมที่เคยอยู่อย่างสงบสุข ก็เริ่มมีปัญหาเกิดขึ้นตามมาอย่างมากมาย ก่อให้เกิดความเดือดร้อนวุ่นวายในสังคมทำให้มนุษย์ต้องร่วมมือกันในการแสวงหาทางออกให้กับปัญหานี้ นั่นก็คือ จัดการคัดเลือกบุคคลที่มีคุณสมบัติเพียบพร้อมให้เป็นผู้คุ้มครองดูแลพวกตน และให้จัดการปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในรัฐให้เป็นไปอย่างเรียบร้อย จะเห็นว่าความชั่วร้ายในสังคมนั้นเองเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดรัฐ และถ้าหากรัฐจะเสื่อมหรือเจริญขึ้นนั้น ปัจจัยสำคัญที่สุดก็คือพฤติกรรมของมนุษย์นั่นเอง ในรัฐใดถ้าหากผู้นำเป็นผู้มีความรู้ความสามารถมีคุณธรรมและคนในรัฐก็มีคุณธรรมมีความสมัครสมานสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว รัฐนั้นก็มีความมั่นคง ไม่ล่มสลายง่าย ๆ เป็นรัฐในอุดมคติ แต่หากรัฐใดมีนัยตรงข้ามจากนี้ รัฐนั้นย่อมล่มสลายได้ง่าย สังคมแตกแยก มีแต่ความวุ่นวาย เพราะคนในรัฐไร้ศีลธรรม

ในจกักรัตติสูตร^๑ ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงที่เริ่มจากยุคที่เจริญที่สุดก่อนไปสู่ความเสื่อมโทรมและหันวัฏฏะกลับเข้าสู่ยุคแห่งความรุ่งเรืองอีกครั้ง ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงในแง่ความเจริญและความเสื่อมแห่งรัฐตามนัยแห่งจกักรัตติสูตรจึงมี ๔ ยุค ดังนี้

๑. ธรรมราชสมัย คือสมัยที่ผู้ปกครองและประชาชนใช้ชีวิตอยู่อย่างสงบสุขเพราะทุกคนล้วนตั้งอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม ยุคนี้ถือว่าเป็นยุคที่ผู้ปกครองเป็นผู้ทรงธรรม หรือธรรมราชา ทำให้ประชาชนในแว่นแคว้นอยู่กันอย่างมีความสุข จัดเป็นสังคมที่มีปัญหาน้อยที่สุด เพราะทุกคนล้วนมีศีลธรรม ทำให้การบริหารรัฐเป็นไปอย่างง่ายดาย

๒. อทินนาทานสมัย คือสมัยที่ผู้ปกครองไม่ประพฤติธรรม บ้านเมืองจึงไม่มีความสุขเหมือนเก่าก่อน มีการลักขโมยกันเกิดขึ้น เป็นยุคที่คนขาดศีลธรรม ผู้ปกครองเองก็ขาดคุณธรรม จึงไม่สามารถที่จะเป็นที่พึ่งของประชาชนได้ การปกครองรัฐจึงยากลำบาก

^๑ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๐/๕๙-๘๒.

^๒ คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, **ทรรศนะเกี่ยวกับสังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์** โดยสังเขป, หน้า ๑๓๘.

๓. ปานาติบาตสมัย คือสมัยที่มีผลต่อเนื่องมาจากการลงโทษผู้ลักขโมย จึงทำให้ประชาชนต้องทำการระงับการลักขโมยเพื่อฆ่าหรือทำร้ายผู้จับกุม เป็นยุคที่คนเริ่มใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา เกิดความระส่ำระสายในสังคม การปกครองจึงไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงวิธีการที่รุนแรงได้

๔. มุสาวาทสมัย คือสมัยที่บุคคลผู้ลักขโมยเมื่อถูกจับกุมก็กล่าวเท็จว่าตนมิได้เป็นโจรปล้นทรัพย์หรือยกยอกผู้อื่น เป็นยุคที่คนส่วนมากมีความโลภจัด แสวงหาทรัพย์ด้วยการโกหกหลอกลวงกัน ไม่มีความจริงใจต่อกัน การปกครองจึงเป็นไปอย่างยากลำบาก เพราะมันเป็นปัญหาที่เกิดจากภายในของบุคคล อะไรจริง อะไรเท็จ ก็ยากที่จะรู้ได้

๕. ปิณฑวajasสมัย คือสมัยที่เมื่อมีการลักขโมยกันเกิดขึ้น จึงมีการกราบทูลรายงานว่าบุคคลผู้นี้ได้ทำการลักขโมย ทำให้เกิดการพุดจาส่อเสียดกันเป็นประจำ เป็นยุคที่คนขาดความหนักแน่น มีการกระทบกระทั่งกันด้วยวาจาตลอด ซึ่งก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาท ถึงกับต้องเป็นคดีความกัน

๖. กาเมสุมิจฉาจารย์สมัย คือสมัยที่ผู้คนเสื่อมจากศีลธรรมอันดีงาม ทำให้มีผิวพรรณแตกต่างกัน พวกที่มีผิวพรรณไม่ดีก็ประพุดติผิดในลูกเมียของพวกที่มีผิวพรรณดี เป็นยุคที่สังคมเริ่มเสื่อมทรามลง มีการประพุดติผิดลูกเมียกันเป็นประจำ มนุษย์ไม่สามารถที่จะหยุดความต้องการภายในของตนได้ ซึ่งก็มีลักษณะใกล้เคียงกับสัตว์เข้าไปทุกที

๗. อุกุศลสมัยคือสมัยที่ความชั่วทั้งมวลได้เกิดขึ้น มีการฆ่าฟันกัน ผูกอาฆาตพยาบาท มีความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม ไม่มีการบำรุงสมณพราหมณ์ บิดามารดา มีการประพุดติผิดธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม จัดว่าเป็นยุคที่คนได้เสื่อมจากคุณธรรมทั้งมวล โลกจึงเข้าสู่ยุคสัถยันตรกัปปีคือยุคมิดัสญญี มีการฆ่าฟันกันด้วยอาวุธอย่างรุนแรง ผลก็คือความหายนะของชาวโลก

๘. ภัทรกัปปี คือยุคที่โลกหันกลับมาสู่ความเจริญอีกครั้งหนึ่ง เพราะเมื่อมีความเสื่อมจนถึงที่สุดแล้ว พวกมนุษย์ที่รอดตายจากการสู้รบกันเองจึงมาปรึกษากันว่าไม่ควรฆ่าฟันกันและกระทำผิดคิดร้ายอย่างอื่น ๆ ด้วย จวบจนถึงวาระที่ธรรมกลับมาครอบครองจิตใจของมนุษย์อีกและพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าเมตไตรย์ จักเสด็จอุบัติขึ้นในโลก ในสมัยนั้นแม้แต่จอมจักรพรรดิก็จะทรงสละราชสมบัติออกผนวช เป็นยุคที่คนเริ่มหันกลับมาสนใจธรรมะ มีการประพุดติปฏิบัติธรรม เพื่อไปสู่จุดหมายสูงสุดของชีวิต

เป็นการชี้ให้เห็นว่า รัฐจะมีความเจริญได้ก็เพราะผู้ปกครองและประชาชนมีคุณธรรม จริยธรรม และรัฐจะล่มสลายเพราะทุกคนในรัฐขาดคุณธรรม และจริยธรรม รัฐจะไม่มี ความเจริญก้าวหน้าได้ หากทุกคนยังมีความเห็นแก่ตัว มุ่งถึงแต่ประโยชน์ส่วนตน โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ดังนั้น ไม่ว่าจะอยู่ภายใต้การปกครองในระบบอบใด ๆ ก็ตาม มนุษย์จึงควรฝึกตนให้เป็นผู้มีคุณธรรม เพราะธรรมเท่านั้นที่จะทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติได้

จะสังเกตเห็นได้ว่าในจักรวตติสูตรนี้ ได้ชี้ให้เห็นถึงหลักการสังคมสงเคราะห์ที่ว่ามีส่วนสำคัญในการปกครองรัฐ เมื่อพระราชองค์ที่ ๔ ไม่ทรงปฏิบัติตามจักรวรรดิวัตร ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติดั้งเดิม ทำให้ข้าราชการบริพาร กองทัพ และประชาชนต้องประท้วง โดยให้พระองค์ยึดหลักปฏิบัติตามพระราชองค์ก่อนๆ พระองค์ปฏิบัติตาม แต่ไม่ให้สวัสดิการสังคมสงเคราะห์ ความยากจนจึงเกิด ทำให้มีการลักทรัพย์กันเกิดขึ้น เมื่อจับได้พระองค์ทรงสอบสวนแล้ว ทราบว่าสาเหตุมาจากความยากไร้ จึงพระราชทานทรัพย์แก่คนที่ถูกจับได้นั้น เมื่อประชาชนเห็นว่าลักทรัพย์แล้วกลับได้การพระราชทานทรัพย์ จึงพากันกระทำอย่างแพร่หลาย พระราช จึงใช้วิธีการตัดสินที่เฉียบขาดรุนแรง คือเมื่อจับโจรได้ก็สั่งให้แห่ประจานแล้วประหารชีวิตเพื่อไม่เป็นเยี่ยงอย่างกับคนอื่น เรื่องราวต่างๆ น่าจะเป็นไปในทางที่ดี แต่พวกที่ปล้นทรัพย์ กลับฆ่าเจ้าทรัพย์เพื่อที่จะให้จำหน้าตนไม่ได้ เมื่อถูกจับได้ก็ปฏิเสธข้อกล่าวหา จะเห็นว่าเมื่อรัฐใช้วิธีการที่รุนแรง ทำให้สถานการณ์ต่างๆ ยิ่งเสื่อมทรามลง จนในที่สุดคนในรัฐไม่สามารถที่จะอยู่ร่วมกันได้ สภาพทางสังคมล้มเหลว คนเสื่อมจากศีลธรรมที่ดีงาม เมื่อมนุษย์มีอายุเพียง ๑๐ ปี ทำให้ไม่มีความเคารพกันตามภาวะที่ควรจะเป็น มีการสมสู่ปะปนกันหมด มนุษย์เกิดความอาฆาตในกันและกันอย่างแรงกล้า จึงต้องจับอาวุธฆ่าฟันกัน เกิดเป็นแดนมิคสัญญี คือทุกคนต่างมองชีวิตของผู้อื่นเหมือนผัก ปลา ยุคนี้เรียกว่าเป็นยุคอนาธิปไตย ผู้ปกครองไม่สามารถที่จะควบคุมสถานการณ์ไว้ได้ และไม่มีอำนาจหลงเหลืออยู่ ทำให้คนที่ไม่อยากฆ่าใครต้องหนีไปอยู่ตามป่าเขา เมื่อเหตุการณ์บ้านเมืองเริ่มสงบ จึงพากันกลับเข้าเมือง แล้วพากันประพฤติกุศลธรรม จนอายุค่อยๆ ยืนยาวขึ้น บ้านเมืองสงบร่มเย็น จะมีพระเจ้าจักรพรรดิอีกครั้ง มีลักษณะเหมือนพระเจ้าทัฬหะนิมิ และพระพุทธเจ้าพระนามว่า เมตไตรย์ จะเสด็จอุบัติ สังคมจะสงบร่มเย็น จะเป็นธรรมิกิรัฐดั้งเดิม จัดเป็นรัฐในอุดมคติ

ความเจริญและความเสื่อมของรัฐ ตามแนวความคิดเรื่องสังคมอุดมคติของเพลโตเองก็มีแนวความคิดที่ว่า แม้ระบบการเมืองที่เป็นเลิศอันปกครองโดยเลิศบุรุษ (ราชา

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปราชญ์) ก็มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางร้ายได้ โดยเริ่มเปลี่ยนแปลงจากระบบ อภิชนาธิปไตย ไปจนถึงระบบทุชนาธิปไตย

จะเห็นได้ว่าความเจริญและความเสื่อมของรัฐนั้น ขึ้นอยู่กับระบอบการเมืองการปกครองเป็นหลักโดยชี้ให้เห็นว่า รัฐนั้นไม่ว่าจะมีการปกครองโดยราชาปราชญ์หรือคณะปกครองอื่นก็ตาม ย่อมสามารถที่จะนำพารัฐไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองหรือเสื่อมลงก็ได้ หากผู้ปกครองขาดความชอบธรรม ไม่มีจริยธรรมของผู้ปกครอง

ส่วนฮอบส์เห็นว่าการมีรัฐบาลปกครองนำมาซึ่งความสงบสุขได้ ฉะนั้นถ้าต้องการความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินก็ต้องยอมรับว่ารัฐบาลเป็นสิ่งจำเป็นที่สังคมจะต้องมีไว้เพื่อคุ้มกันภัยของแต่ละคน อำนาจการตัดสินใจที่แต่ละคนมีอยู่ตามธรรมชาติให้กับบุคคลหรือกลุ่มบุคคล เพื่อให้ทำหน้าที่ดูแลเรื่องความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของคนในสังคม โดยฮอบส์เห็นว่าการมีผู้ทรงอำนาจสูงสุดแต่เพียงผู้เดียว จะทำให้การบริหารบ้านเมืองมีประสิทธิภาพและความมั่นคงกว่าคณะบุคคล เพราะเป็นการปกครองที่อาศัยอธิปไตยองค์เดียว ไม่ต้องกังวลเรื่องความแตกแยกและแก่งแย่งชิงดีกัน การปกครองรูปแบบนี้จะทำให้จักรภพมีความเข้มแข็งในการธำรงรักษาสันติภาพ และเสริมสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้คงอยู่ตลอดไป ส่วนแนวคิดที่ว่า ผู้ปกครองรัฐควรมีอำนาจจำกัดเฉพาะ เพื่อการรักษาสันติภาพและการปกป้องจักรภพเท่านั้นฮอบส์เห็นว่า แนวคิดเช่นนี้จะนำไปสู่การผูกฉ้อฉลและการล่มสลายของรัฐในที่สุด เพราะการที่องค์อธิปัตย์ถูกจำกัดอำนาจอาจทำให้เกิดความกระด้างกระเดื่องอันกระทบต่ออำนาจในการรักษาสันติภาพของจักรภพในที่สุด

ดังนั้นการที่รัฐจะมีความเจริญหรือเสื่อมพินาศไปในทวศณะของพระพุทศศาสนา นั้นก็ขึ้นอยู่กับว่า ยุคสมัยนั้นๆ มีสภาพทางสังคมเป็นเช่นไร ทุกอย่างล้วนมีความสัมพันธ์กัน กัน ไม่ว่าจะเป็นผลกรทบที่เกิดจาก เศรษฐกิจไม่ดี คนในสังคมตั้งแต่ระดับชนชั้นผู้ปกครอง ลงมาจนถึงประชาชนทั่วไป ไม่สามารถที่จะดำเนินชีวิตอยู่อย่างถูกต้อง มีการประทุติผิดต่อกัน ต่างฝ่ายก็มุ่งแต่ประโยชน์ตนเป็นหลัก ทำให้เกิดความแตกแยกของคนในสังคมในที่สุด ดังนั้นการมีหลักการที่ดีในการปกครอง ซึ่งก็คือต้องยึดเอาหลักธรรมมาใช้ในการปกครอง และยึดถือเป็นข้อปฏิบัติโดยทั่วไปควบคู่กฎเกณฑ์ต่างๆที่ทางสังคมได้กำหนดขึ้นมา ก็จะทำให้รัฐนั้นๆ มีความมั่นคง สงบสุข ไม่ว่างจะมีการปกครองแบบอภิชนาธิปไตยหรือคณาธิปไตยก็ตาม

๔.๔ รัฐในอุดมคติ

รัฐในอุดมคติของพระพุทธศาสนานั้น มุ่งเอารัฐที่มีการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ซึ่งรัฐในลักษณะนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัยหลักธรรมในการปกครอง เพราะประชาชนในรัฐจะอยู่กันอย่างมีความสุขได้ก็เพราะผู้ปกครองมีคุณธรรม และหากรัฐใดมีผู้ปกครองที่มีความสามารถดีและมีคุณธรรม ก็ย่อมสามารถที่จะนำพารัฐนั้นไปสู่ความเจริญอันเป็นเป้าหมายของรัฐได้ไม่ยากนัก ดังนั้นในจกกวติสูตร^๙ จึงได้กล่าวถึงหลักธรรมรัฐสำหรับนักการเมืองการปกครองไว้เพราะการมีหลักธรรมถือว่าเป็นอุดมคติที่สำคัญ และเป็นหลักการที่จะเอื้ออำนวยต่อประโยชน์สุขของประชาชนภายในรัฐ และประชาชนก็ต้องการผู้นำที่มีคุณธรรมด้วย ดังนั้นหลักธรรมในจกกวติสูตร จึงเป็นหลักธรรมที่จะช่วยให้ผู้ปกครองดำเนินกุศโลบายในทางการเมือง โดยมีจุดประสงค์หลักอยู่ที่ประโยชน์สุขอย่างแท้จริงของส่วนรวม มุ่งสอนให้ผู้ปกครองใช้อำนาจเพื่อการสร้างสรรค์ความสงบสุขของราษฎร มีอยู่ ๑๒ ประการ คือ

๑. ให้ยึดถือธรรมเป็นธงชัยในการปกครองในประเทศ เคารพธรรม
๒. ให้ความคุ้มครองรักษาอันเป็นธรรมแก่ชน หรือชนภายใน เช่นพระมหากษัตริย์ พระโอรส พระธิดา ตลอดจนผู้ปฏิบัติราชการในพระองค์ทั้งหมด โดยการอบรมสั่งสอนให้อยู่ในความสงบเรียบร้อย ดิงาม เป็นต้น
๓. ให้ความคุ้มครองรักษาแก่กำลังพล เช่นทหาร ข้าราชการ ตำรวจโดยเป็นธรรม
๔. ให้ความคุ้มครองแก่กษัตริย์ที่เป็นเมืองขึ้น ตลอดจนชนชั้นผู้ปกครองและนักบริหารชั้นผู้ใหญ่ทั้งหลาย
๕. ให้ความคุ้มครองแก่อนุชน หรือข้าราชการบริวาร ผู้ตามเสด็จ ในสมัยปัจจุบันก็คือข้าราชการพลเรือนในราชสำนัก
๖. ให้ความคุ้มครองแก่ชนเจ้าพิธี ผู้ประกอบอาชีพวิชาการ พ่อค้าเกษตรกรด้วยวิธีการจัดหาทุนทรัพย์ และอุปกรณ์ในการประกอบอาชีพ เป็นต้น
๗. ให้ความคุ้มครองแก่ราษฎรทั้งปวง ทั้งในเมือง ชนบทและชายแดนโดยเป็นธรรมเสมอเหมือนกัน
๘. ให้ความคุ้มครองแก่พระสงฆ์ บรรพชิต นักบวช สมณชีพราหมณ์

^๙ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๔/๖๒.

๙. ให้ความคุ้มครองนก เนื้อ สัตว์ที่ควรสงวนทั้งหลาย

๑๐. ป้องกันมิให้อธรรมทุกชนิดเกิดขึ้นในพระราชอาณาจักรปราบปรามผู้มีอิทธิพลต่างๆ มิให้การกระทำทุจริต ผิดกฎหมายบ้านเมือง

๑๑. อนุญาตประทาน แบ่งปันทรัพย์เฉลี่ยให้แก่ประชาชนผู้ยากไร้ มิให้ผู้ขัดสนขาดแคลนอยู่ในแคว้นแคว้นโดยมิได้รับการช่วยเหลือแล โดยช่วยเหลือตามสมควร

๑๒. สมณพราหมณ์บริบูรณ์ มีความสนใจศาสนาและศีลธรรมหมั่นปรักษาไต่ถามสมณพราหมณ์ ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ นักวิชาการผู้ที่มีความรู้ดี ความสามารถดี ต้องแสวงหาปัญญา ความรู้ และคุณธรรมอยู่เสมอ^{๑๑}

เป็นที่น่าสังเกตว่า จักรวรรดิวัตรนี้ เปรียบเสมือนรัฐธรรมนูญ หรือระเบียบแบบแผนสูงสุดในการปกครองในสมัยนั้น ซึ่งผู้ปกครองต้องยึดถือปฏิบัติตาม มีลักษณะเป็นแบบอนุรักษนิยม ถือเป็นจารีตประเพณีที่กษัตริย์ทุกพระองค์ต้องปฏิบัติ ข้อวัตรทั้ง ๑๒ ประการนี้แม้ข้าราชการบริพารหรือประชาชนในแคว้นแคว้นเองก็ทราบเป็นอย่างดี จะเห็นว่าเมื่อพระราชองค์ที่ ๗ เสด็จออกผนวช พระโอรสองค์โตจึงได้ครองราชย์ต่อ แต่พระองค์ก็ไม่ได้ยึดถือข้อปฏิบัติตามประเพณีเดิม ทรงปกครองรัฐตามพระทัย ทำให้ข้าราชการบริพารและประชาชนเรียกร้องให้พระองค์ทรงปกครองด้วยหลักการทั้ง ๑๒ ประการดังเดิม แสดงให้เห็นว่ารูปแบบการปกครองรัฐ เป็นรูปแบบทฤษฎีสัญญาสังคม อำนาจดั้งเดิมเป็นของประชาชน หากผู้ปกครองใช้อำนาจในทางที่ไม่ถูกต้อง ประชาชนก็มีสิทธิถอดถอนได้ ดังนั้นผู้ปกครองต้องฟังเสียงของประชาชน พระราชาจึงทำตามข้อเรียกร้องปฏิบัติตามจักรวรรดิวัตร แต่ไม่ได้พระราชทานทรัพย์ให้แก่ผู้ยากไร้เลย คือขาดการให้สวัสดิการ ความยากจนจึงเกิดขึ้นมีการลักทรัพย์กัน จึงมีการจับกุมกัน ทำให้ความภาพชั่วร้ายต่างๆปรากฏชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ตามทฤษฎีคติของพระพุทธศาสนาถือว่าหลักทศพิธราชธรรม เป็นคุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมืองหรือเป็นธรรมของนักปกครองสำหรับควบคุมตนเอง การใช้อำนาจหน้าที่และการบำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม ๑๐ ประการ คือ

๑. ทาน การให้ คือสละทรัพย์สิ่งของ บำรุงเลี้ยง ช่วยเหลือประชาราษฎร์ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

^{๑๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๔/๖๒.

๒. คีล ความประพฤติดีงาม คือสำรวมกาย และวจีทวาร ประกอบแต่การสุจริต รักษาเกียรติคุณให้ควรเป็นตัวอย่าง และเป็นทีเคารพนับถือของประชาราษฎร์มิให้มีข้อที่ใครจะดูแคลน

๓. บริจาคะ การบริจาค คือ เสียสละความสุขสำราญเป็นต้น ตลอดจนชีวิตของตน ประโยชน์สุขของประชาชน

๔. อาชวะ ความซื่อตรง คือ ซื่อตรงทรงสัตย์ไร้มารยา ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริตมีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน

๕. มัทวะ ความอ่อนโยน คือมีอัธยาศัยไมเยอหยิ่งหยาบคายกระด้างถือองค์ มีความสง่าเกิดแต่ท่วงทีกิริยาสุภาพ นุ่มนวล ละมุนละไมให้ความรักภักดีแต่มีขาดยำเกรง

๖. ตปะ ความทรงเดช คือ แผดผากิเลสตัณหา มิให้เข้ามาครอบงำจิต ระวังยับยั้งข่มใจได้ไม่ยอมให้หลงไหล หมกมุ่นในความสุขสำราญและความปรนเปรอ มีความเป็นอยู่สม่ำเสมอหรืออย่างสามัญ มุ่งมั่น แต่จะบำเพ็ญเพียร ทำกิจให้บริบูรณ์

๗. อักโกธะ ความไม่โกรธ คือไม่กริ้วกราด ลุอำนาจความโกรธจนเป็นเหตุให้วินิจฉัยความและการกระทำต่าง ๆ ผิดพลาดเสียธรรม มีเมตตาประจำใจ ไร้ระงับความขุ่นเคือง วินิจฉัยความและการกระทำด้วยจิตอันราบเรียบเป็นตัวของตัวเอง

๘. อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน คือไม่บีบบั่นกดขี่ เช่น เก็บภาษีขูดรีดหรือเกณฑ์แรงงานเกินขนาด ไม่หลงระเหิงอำนาจ ขาดความกรุณาหาเหตุเบียดเบียน ลงโทษอาญาแก่ประชาราษฎร์ เพราะอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง

๙. ขันติ ความอดทน คือ ความอดทนต่องานที่ตรากตรำ ถึงลำบากกาย นำเหนื่อยหน่ายเพียงไรก็ไม่ย่อท้อ ถึงจะถูกย่ำถูกเหยียดด้วยคำเสียดสีถากถางอย่างไรก็ไม่หมดกำลังใจ ไม่ยอมมละทิ้งภารกิจที่บำเพ็ญโดยชอบธรรม

๑๐. อวิโรธนะ ความไม่คลาดธรรม คือ วางตนเป็นหลักหนักแน่นในธรรมคงที่ไม่เอนเอียง หวั่นไหวเพราะถ้อยคำที่ร้าย ลากัดการะหรืออภิสูรามณ์ อภิสูรามณ์ใดๆ สถิตมั่นในธรรม ทั้งส่วนยุติธรรม คือ ความเที่ยงธรรม กดี นิติธรรม คือ ระเบียบแบบแผน หลักการปกครองตลอดจน ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามก็ดี ไม่ประพฤติให้คลาดเคลื่อนวิบัติไป^{๑๑}

^{๑๑} ชุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๔๐/๖๒.

สรุปได้ว่า รัฐในอุดมคติในคัมภีร์ที่ชนิกายนี้ เป็นการกล่าวถึงหลักพุทธจริยธรรมที่ใช้ในทางการเมืองการปกครอง เป็นหลักปฏิบัติต่อผู้ที่อยู่รอบข้าง หรืออยู่ภายใต้การปกครอง บางครั้งก็เป็นหลักธรรมที่ช่วยให้การตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ได้ง่ายยิ่งขึ้น ถ้าผู้ปกครองปฏิบัติในหลักพุทธจริยธรรมเหล่านี้ เปรียบเหมือนมีที่ปรึกษาชั้นเยี่ยมอยู่กับตัว จึงเป็นหลักธรรมที่ช่วยให้การปกครอง การบริหารดำเนินงานประสบความสำเร็จด้วยดี และเป็นระเบียบแบบแผนสูงสุดในการปกครอง ซึ่งหลักพุทธจริยธรรมสำหรับนักการเมืองในฐานะเป็นผู้ปกครองเรือนด้วย จึงกล่าวถึงหลักธรรมในการครองเรือน ในฐานะที่เป็นคฤหัสถ์ที่ต้องมี ครอบครัวยุทธ ภรรยา ญาติพี่น้อง มีความจำเป็นต้องปฏิบัติในหลักธรรมเหล่านี้ เช่นเดียวกัน อาจกล่าวได้ว่าหลักพุทธจริยธรรมเหล่านี้เป็นหลักพื้นฐาน สำหรับนักการเมืองควรมีหลักพุทธจริยธรรมที่กล่าวมาซึ่งเป็นหลักที่ครอบคลุมในทุกๆด้าน ถ้าผู้ปกครองมีคุณลักษณะทางจริยธรรมเหล่านี้อยู่ในจิตใจ หรือปฏิบัติในหลักธรรมเหล่านี้แล้วก็สามารถกล่าวได้ว่าเป็นผู้บริหารผู้ปกครองที่มีประสิทธิภาพ เป็นที่พึ่งของประชาชน นำพาประเทศชาติไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง และปกครองประเทศโดยธรรม

เพลโตถือว่า การปกครองเป็นเรื่องของศิลปะ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อสิ่งที่ดีงามของผู้รับการปกครอง โดยมองเห็นว่ารัฐก็เสมือนกับจิตใจที่ขยายใหญ่ขึ้น ส่วนจิตใจของเราก็เสมือนกับรัฐที่ย่อส่วนลงมา กล่าวคือ รัฐนั้นจะประกอบด้วยโครงสร้างต่างๆที่มีดุลยภาพที่ไม่ค่อยมั่นคงระหว่างชนชั้นต่างๆซึ่งได้แก่ชนชั้นปกครอง อันได้แก่ผู้ปกครองและผู้ช่วยฝ่ายหนึ่งกับชนชั้นที่ถูกปกครอง ซึ่งประกอบด้วยชนชั้นที่ทำงานหาเงินกับทาสอีกฝ่ายหนึ่ง ในขณะที่เดียวกันจิตใจของคนเราก็ประกอบด้วยโครงสร้างที่ประกอบด้วยดุลยภาพที่ไม่มั่นคงหรือขัดแย้งกันระหว่างธรรมดาฝ่ายสูงซึ่งได้แก่ เหตุผลกับการมีจิตใจที่เข้มแข็งอย่างหนึ่ง กับธรรมดาฝ่ายต่ำซึ่งได้แก่ สัญชาติญาณกับตัณหาอีกอย่างหนึ่ง เพื่อการมีชีวิตที่ดีขึ้น จึงควรให้อย่างแรกเป็นฝ่ายควบคุมอย่างหลัง

เขาถือว่าระบบการเมืองที่ดีจะต้องได้รับการปกครองโดยคนฉลาด และคนเราจะต้องมีเหตุผลในการควบคุมจิตใจและค้นหาหรือความต้องการของตน และมองเห็นว่าการมีเสถียรภาพของสังคมเป็นสิ่งที่ดีงาม ส่วนการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่เลวร้าย และนำไปสู่ความเสื่อม สาเหตุของความเสื่อมเกิดจากการมีความคิดที่แตกแยกในหมู่ชนชั้นปกครองเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเสื่อมในสายเลือดของคนกลุ่มนี้ที่ทำลายความเหมาะสมของตนเอง

และทำลายความมุ่งมั่นที่จะปกครอง รวมทั้งเกิดความขัดแย้งทางวัฒนธรรมที่เกิดจากการพัฒนาอุตสาหกรรม และการมีประชากรเพิ่มขึ้นด้วย

ทฤษฎีการเมืองของเขามีลักษณะเป็นแบบเผด็จการ ซึ่งตรงกันข้ามกับระบอบประชาธิปไตยเพราะถือว่าคนฉลาดจะต้องเป็นผู้นำและเป็นผู้ปกครอง ความรู้คือที่มาของอำนาจ คนโง่จะต้องเป็นผู้ตามและเป็นฝ่ายรับการปกครอง คนเราเกิดมาเพื่อส่วนรวม

ทฤษฎีการเมืองของเพลโต จึงเกิดจากการใช้ความคิดของเขาเอง มิได้มีรากฐานมาจากโลกแห่งความเป็นจริง คือเกิดจากความเชื่อของตนที่ว่า ความจริงนั้นอาจค้นพบได้จากการแสวงหาสาระสำคัญของสิ่งต่าง ๆ ในลักษณะที่เป็นนามธรรมหรืออุดมคติ รัฐในอุดมคติของเขาจึงคิดขึ้นมาจากการใช้ความพยายามในการเข้าถึงภาพลักษณ์ของความเห็นในอุดมคติโดยการใช้การศึกษาวิเคราะห์แบบอุปมาน (Deductive) หรือลงความเห็นตามหลักตรรกะ และวิธีวิภาษ (Dialectic) หรือการโต้แย้งด้วยเหตุผล

ทฤษฎีของเขาจึงถูกนำมาใช้สำหรับเป็นเหตุผลสนับสนุนความเชื่อ และการกระทำอย่างหนึ่งอย่างใด ปรัชญาการเมืองจึงมีไว้เพื่อเป็นปทัสถานทางศีลธรรมเพื่อนำมาวิเคราะห์แนวโน้มต่างๆ และเพื่อสร้างระบบกับเป้าหมายใหม่ๆ สำหรับเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายให้แก่สังคมรวมทั้งกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์

อาจกล่าวได้ว่าทฤษฎีของเขาเป็นสิ่งที่อยู่ในด้านความคิดเท่านั้น ไม่อยู่ในโลกแห่งความเป็นจริง อุดมรัฐของเขามีได้เกิดจากการสังเกตการณ์ในเชิงประจักษ์ ถึงแม้ว่าเขาจะอ้างอิงประวัติศาสตร์อยู่บ้างก็ตาม ความรู้ที่ได้มาจึงพิสูจน์ไม่ได้ว่าจริงหรือเท็จ

เพลโตเป็นผู้บุกเบิกทางวิชาการรัฐศาสตร์ที่ยังหาคนเทียบมิได้และความคิดทางการเมืองของคนกรีกและโดยเฉพาะอย่างยิ่งของเพลโต ได้มีอิทธิพลอย่างมหาศาลต่อทฤษฎีการเมือง สังคม การศึกษา และอื่นๆ อาจจะสามารถกล่าวได้ว่าระบบการเมืองทั้งหลายทั้งปวงในปัจจุบันนี้ รวมทั้งลัทธิคอมมิวนิสต์ ล้วนได้รับอิทธิพลมาจากนักปราชญ์ผู้นี้ทั้งสิ้น

การที่กำหนดให้ราชาปราชญ์เป็นผู้ปกครองก็เพื่อว่าเขาจะได้ใช้ความรู้นำชนไปสู่สันติสุข และราชาปราชญ์เท่านั้นที่จะรู้ว่า ควรจะปกครองหรือนำรัฐไปในทิศทางใดในสภาพแวดล้อมที่สับสนและเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ นี่แสดงว่า ระบอบปกครองที่ดีที่สุดในทัศนะของเพลโต คืออภิชนาธิปไตย (Aristocracy) ที่อำนาจสิทธิ์ขาดในการปกครองตกอยู่ในมือของชนชั้นสูง

ในฐานะที่เป็นผู้ปกครองรัฐ เขาเป็นพิทักษ์ชนในฐานะที่เป็นนักปราชญ์ผู้เห็น
สัจจะ ที่แท้เขาทราบว่าคุณสมบัติที่บริสุทธิ์เป็นอย่างไร เมื่อเขากลับมาสู่รัฐเขาก็
สามารถชักนำให้รัฐหันไปสู่ความชอบธรรมอันแท้จริงนี้ได้ กล่าวคือเขาได้สร้างกฎหมายและ
ระเบียบของรัฐขึ้นเพื่อให้รัฐนี้เข้าสู่ความประเสริฐและความชอบอันจริงแท้ ซึ่งเขารู้จักใน
ฐานะที่เขาเป็นปราชญ์^{๑๒}

ส่วนอริสโตเติลเห็นว่ารัฐในอุดมคตินั้นจะต้องไม่เล็กและไม่ใหญ่จนเกินไปเพื่อ
ง่ายต่อการป้องกันอาณาจักรและการบังคับใช้กฎหมาย สามารถที่จะพัฒนาในด้าน
เศรษฐกิจของรัฐได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนการปฏิบัติหน้าที่ของคนในรัฐนั้น คนวัยหนุ่มจะ
เป็นทหาร คนวัยกลางคนจะทำหน้าที่ในการปกครอง คนในวัยชราจะเป็นนักบวชคอยสอน
ธรรม พวกกรรมกรไม่มีสิทธิเป็นพลเมือง เขาถือว่าการศึกษาคือเครื่องมือในการพัฒนา
พลเมือง รัฐจะต้องจัดการศึกษาให้กับประชาชน ส่วนมากเป็นวิชาเกี่ยวกับศิลปะ แต่วิชา
สำคัญก็คือจริยศึกษา

สรุปได้ว่ารัฐในอุดมคติของพระพุทธศาสนาจึงมุ่งไปที่ตัวของผู้ปกครองเป็นอันดับ
แรก เพราะผู้ปกครองจะมีบทบาทในการกำหนดหลักการและวิธีการในการปกครอง ซึ่งหาก
ผู้ปกครองขาดหลักธรรมในการปกครองแล้วก็อาจใช้อำนาจไปในทางที่ผิดก็ได้ จะเห็นได้ว่า
การยึดเอาหลักธรรมในจักรวาลวิสูตรทั้ง ๑๒ ประการ และทศพิธราชธรรมมาเป็นหลักในการ
ปกครอง ก็จะทำให้เกิดผลดีในการปกครองเป็นอย่างมาก และรัฐก็ควรที่จะสนับสนุนในด้านของ
การศึกษาทุกๆ ด้านแก่เยาวชนดังแนวคิดของพลาโตและอริสโตเติลที่เห็นว่าการศึกษาคือ
เครื่องมือในการพัฒนาพลเรือน แต่รัฐไม่ควรไปริดรอนสิทธิของประชาชนในดำเนินชีวิตและ
การประกอบกิจกรรมต่างๆ อันชอบธรรมของประชาชนในรัฐ ดังนั้นหากจะมองเรื่องรัฐใน
อุดมคติตามทฤษฎีของพระพุทธศาสนาให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น รัฐจึงเปรียบเหมือนกับ
ครอบครัวหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยพ่อ แม่ ลูก คนรับใช้ ซึ่งหากทุกคนในครอบครัวนั้นยึดถือ
หลักธรรมในการปฏิบัติหน้าที่ ทุกคนล้วนทำหน้าที่ของตนอย่างถูกต้องชอบธรรมแล้ว ปัญหา
ก็จะไม่เกิดขึ้น คนในครอบครัวก็จะอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข แต่หากพ่อแม่ไม่ยึดถือหลักธรรม
ในการปกครอง ไม่มีคุณธรรมประจำใจ ลูกเองก็ไม่รู้จักหน้าที่ๆ จะต้องปฏิบัติต่อพ่อแม่อย่าง
ถูกต้อง คนรับใช้ก็ไม่ทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ ก็จะทำให้ครอบครัวนั้นแตกสลายในที่สุด

^{๑๒} วิทย์ วิศทเวทย์, แปล, **ปรัชญา**, (ซี อี เอ็ม ใจดี), (กรุงเทพฯ : โครงการตำราสังคมศาสตร์และ
มนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๓), หน้า ๓๕.

๔.๕ รูปแบบการปกครอง

รูปแบบการปกครองในสมัยพุทธกาลแบ่งเป็น ๒ ระบบ คือ ๑. ราชาธิปไตย หรือ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ ๒. สมาพันธรัฐ หรือ สยามคคีธรรม จะเห็นได้ว่ารัฐที่มีการปกครองด้วยระบบราชาธิปไตยนี้ เป็นคู่แข่งกันกับรัฐที่ปกครองด้วยระบบสยามคคีธรรม อย่างไรก็ตาม การต่อสู้เพื่อแย่งชิงอำนาจกันระหว่างรัฐที่ปกครองด้วยระบบราชาธิปไตยด้วยกันก็ยังคงมีปรากฏอยู่เสมอในสมัยพุทธกาล แต่รัฐที่มีการปกครองแบบ ราชาธิปไตยดูจะมีความเข้มแข็งกว่ารัฐที่ปกครองด้วยระบบสยามคคีธรรม จะมีก็เพียงแต่รัฐวัชชีเท่านั้นที่มีความแข็งแกร่งมาก ภายใต้การปกครองด้วยระบบสยามคคีธรรม แต่ภายหลังพุทธกาลไม่นาน รัฐวัชชีก็ตกอยู่ภายใต้อำนาจของรัฐมคธซึ่งมีการปกครองด้วยระบบราชาธิปไตย ด้วยสาเหตุหลักคือการแตกสยามคคีกันนั่นเอง

ในสมัยพุทธกาลรัฐวัชชีถือว่าเป็นรัฐที่มีอำนาจมาก รัฐอื่นๆ ยากที่จะเอาชนะได้ จะทราบได้จากคราวที่พระพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏในเขตปกครองของกรุงราชคฤห์ ในสมัยนั้นพระเจ้าอชาตศัตรูผู้เป็นเจ้าปกครองแคว้นมคธ มีพระราชประสงค์จะเสด็จไปปราบแคว้นวัชชี จึงทรงรับสั่งว่า “เราจะโค่นล้มพวกวัชชีผู้มีฤทธิ์มากอย่างนี้ มีอำนาจมากอย่างนี้ ให้พินาศย่อยยับ”^{๑๓} พระองค์รับสั่งให้วัสสการพราหมณ์มหาอำมาตย์ เข้าเฝ้าแล้ว รับสั่งให้ไปพูลถามถึงความประสงค์ที่พระองค์จะเสด็จไปปราบพวกวัชชีว่า จะสำเร็จไหมกับพระผู้มีพระภาคเจ้า เพราะพระองค์ทรงเชื่อว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าจะไม่ตรัสคำเท็จ วัสสการพราหมณ์รับกระแสพระราชโองการแล้ว ก็ไปกราบทูลให้พระผู้มีพระภาคเจ้า ทราบแต่พระองค์มิได้ตรัสว่าจะสำเร็จหรือไม่ เพียงแต่ทรงตรัสกับพระอานนที่ผู้ถวายงานพัด อยู่เกี่ยวกับการปฏิบัติตามหลักอภิธานิยธรรม ๗ ประการ ของเจ้าวัชชีอย่างเคร่งครัด โดยชี้ให้เห็นว่าถ้าหากว่าพวกเจ้าวัชชียังคงประพฤติมั่นอยู่ในหลักอภิธานิยธรรมแล้ว ก็จะมีแต่ความเจริญอย่างเดียวหาความเสื่อมมิได้เลย ทำให้วัสสการพราหมณ์ทราบเคล็ดลับทางการเมืองว่า ถ้าหากว่าพวกเจ้าวัชชีมีอภิธานิยธรรมเพียงข้อเดียว ก็จะมีแต่ความเจริญหาความเสื่อมมิได้ไม่จำเป็นต้องกล่าวว่ามีครบทั้ง ๗ ประการดังนั้นพระเจ้าอชาตศัตรูจึงไม่ควรทำ

^{๑๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๑/๗๗.

สงครามกับพวกเจ้าวัชชี นอกจากจะใช้วิธีปรองดองทางการทูต หรือไม่ก็ทำให้แตกสามัคคีกัน^{๑๔}

การปกครองแบบสาธารณะรัฐนี้ มีจุดสำคัญอยู่ที่ความพร้อมเพรียงกันและความสามัคคีกันของคณะผู้บริหารนั่นเอง โดยคณะผู้บริหารจะต้องประชุมปรึกษาหารือกันเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับรัฐอย่างสม่ำเสมอ โดยพึงมตติเสียงข้างมากเป็นสำคัญ แล้วจะมีการเสนอนโยบายต่างๆ ของรัฐออกไป เหมือนกับในคราวที่พระอานนท์ไปแจ้งข่าวการเสด็จดับขันธปรินิพพานของพระผู้มีพระภาคเจ้าแก่เจ้ามัลละซึ่งกำลังทำการประชุมกันด้วยพระกรณียกิจบางอย่างในสันฐาคาร และกษัตริย์มัลละทั้งหลายก็ได้ประชุมปรึกษาหารือกันเกี่ยวกับการจัดการกับพระสรีระศพของพระผู้มีพระภาคเจ้า ซึ่งเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า การปกครองแบบสาธารณะรัฐนี้มีส่วนคล้ายคลึงกับการปกครองแบบประชาธิปไตย เพราะมีการบริหารงานโดยการปรึกษาหารือกับสภาซึ่งประกอบด้วยสมาชิกแห่งราชวงศ์ต่างๆ ซึ่งรวมเข้ากันเป็นคณะผู้ปกครอง อาจกล่าวได้ว่าเป็นระบบประชาธิปไตยแบบโบราณก็ได้

การศึกษาถึงแนวคิดทางปกครองทางพระพุทธศาสนา จึงมีขอบเขตจำกัดด้วยเหตุผลข้างต้น ในขณะที่เดียวกัน “ธรรมะ” หรือคำสอนของพระพุทธเจ้าก็สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการปกครองรัฐ อันก่อให้เกิดความผาสุกของประชาชน ซึ่งถือว่าเป็นจุดหมายปลายทางแห่งการศึกษาการปกครองแบบธรรมรัฐในพระพุทธศาสนา อนึ่งจะเห็นว่าพระพุทธเจ้าในสมัยที่ยังไม่ได้เสด็จออกผนวชนั้น ทรงได้ศึกษาได้ทราบระบบการปกครองแบบต่างๆ ในยุคนั้นทุกระบบ เนื่องจากพุทธบิดาต้องการให้พระองค์เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ครั้นทรงบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว พระพุทธองค์จึงทรงมีวิสัยทัศน์ในการที่ใช้หลักธรรมะเข้าไปใช้กับการปกครองและสอนให้นักปกครองสร้างความผาสุกสมบูรณ์แก่ประชาชน แทนที่จะ ยึดติดกับระบบหรือรูปแบบในการปกครอง ระบบการปกครองที่ดีอยู่แล้วจะให้ผลดีตามอุดมคติก็ต้องได้ผู้ปกครองตามอุดมคติด้วย หากคนไม่ดี ระบบนั้นๆ ก็ จะตกเป็นเครื่องมือในการแสวงหาผลประโยชน์ แสวงหาอำนาจ ให้แก่ตัวผู้ปกครองและบรรดาพวกพ้อง

ในส่วนคำสอนเกี่ยวกับการปกครองรัฐ พระองค์ทรงมุ่งให้ผู้ปกครองในสมัยนั้นปกครองโดยธรรม เป็นอยู่ด้วยธรรม ใช้ธรรมตัดสิน และบริหารรัฐด้วยธรรม พระองค์ไม่ได้เข้าไปเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของระบบหรือแม้แต่ตัวผู้ปกครอง แต่พระองค์ทรงสอน

^{๑๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๕/๘๑.

หลักธรรม (หลักการแนวทางปฏิบัติ) ให้เหมาะสมกับผู้ปกครองและประชาชนตามความเหมาะสมกับรูปแบบหรือระบบการปกครองที่เขาเป็นอยู่ ดังนั้น คำสอนเกี่ยวกับการปกครองรัฐในพระพุทธศาสนาจึงสามารถใช้ได้กับทุกระบบ และที่สำคัญพระพุทธศาสนายังมีคำสอนเกี่ยวกับการจัดการทางด้านเศรษฐกิจ สิทธิเสรีภาพ การศึกษา รวมทั้งแนวคิดและข้อปฏิบัติในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ขึ้นสู่ความเป็นอารยะด้วย ซึ่งถือว่าเป็นส่วนสำคัญในกระบวนการดำเนินกิจการการปกครองรัฐ หนึ่งใน การแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้งพระองค์จะทรงพิจารณาถึงตัวบุคคล เวลา โอกาส สถานที่ และตรัสให้เหมาะสมตามจริตผู้ฟังเสมอ ดังนั้นการที่จะศึกษาคำสอนของพระองค์ในรูปแบบเกี่ยวกับคำสอนในการปกครองรัฐต้องมีความเข้าใจสถานการณ์ในสมัยนั้นประกอบด้วยจึงจะสามารถเข้าใจถึงสภาพความเป็นจริง

หลักการปกครองไม่ว่าจะเป็นการปกครองระบบใด มักไม่พ้นไปจากการใช้อำนาจหรือทรรศนะ (ทิวี่) โดทรรศนะหนึ่ง เป็นตัวกำหนดในการปกครองทุกระดับชั้นไม่ว่าจะเป็นการปกครองตน การปกครองผู้อื่นหรือการปกครองสังคม พระพุทธศาสนาองระบบการปกครองหรือทรรศนะการปกครองทั้งหมดตามนัยนี้ ซึ่งก็คล้ายในอธิปไตยสูตรที่กล่าวถึงการใช้ทรรศนะ (ทิวี่) ของมนุษย์ต่อการแสดงออกหรือเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมที่แสดงออกมาภายนอก ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงมุ่งเน้นให้ตระหนักถึงสถานภาพตัวเองในสังคมและประพฤติตนให้เหมาะสมตามสภาพนั้นๆ ให้สำนึกในการที่จะพัฒนาตนเองให้ขึ้นสู่สภาวะสูงสุด กล่าวคือมีความสำเหนียกหมั่นตรวจสอบระวังอกุศลธรรมอยู่เสมอ โดยใช้กำลังสติปัญญาพิจารณาอย่างถ่องแท้ถึงสภาพความเป็นจริง และอธิปหานิยธรรมซึ่งเป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสเพื่อแก้ปัญหาทางการเมือง ดังจะอธิบายต่อไป

อธิปไตย ๓

อธิปไตย ๓ นี้ พระพุทธเจ้าไม่ได้ตรัสไว้ในลักษณะเป็นรูปแบบการปกครองรัฐโดยตรงแต่พระองค์ตรัสหลักอธิปไตย ๓ นี้ แก่ภิกษุทั้งหลายเพื่อให้ถือเอามาเป็นหลักการในพัฒนาตนเอง ไปสู่จุดสูงสุดแห่งชีวิตพรหมจรรย์ตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งมีอยู่ ๓ ประการคือ

๑. อัตตอธิปไตย การถือตนเป็นใหญ่ คือ ถือเอาตนเอง ฐานะ เกียรติภูมิของตนเป็นใหญ่กระทำการต่างๆ ด้วยการปรารภตน และสิ่งที่เนื่องด้วยตนเป็นประมาณ เช่น

ประชาชนชาวไทยทุกคนมีหน้าที่ในการไปใช้สิทธิในการลงประชามติรับหรือไม่รับร่างรัฐธรรมนูญ ถึงแม้ว่ากฎหมายจะบังคับหรือไม่บังคับก็ตามว่าทุกคนจะต้องไปใช้สิทธิ แต่ถ้าหากรู้จักปรารภตน คือคิดว่าเป็นหน้าที่ของตนแล้ว ก็ไปใช้สิทธิโดยมิได้คิดว่าจะเป็นการเสียเวลาโดยเปล่าประโยชน์ นี้เรียกว่าอัตตาริปไตย ส่วนในฝ่ายกุศลได้แก่ การเว้นการทำชั่ว ทำดีด้วยเคารพตน ส่วนความหมายในเชิงการเมืองนั้นก็คือการปกครองแบบราชาธิปไตยหรืออภิชนาธิปไตย

๒. โลกาธิปไตย คือ ถือโลกเป็นใหญ่ คือถือเอาความเป็นนิยมของชาวโลกเป็นใหญ่ หวั่นไหวไปตามเสียงนินทาและสรรเสริญ กระทำการด้วยปรารถนาจะเอาใจชนหาความนิยมหรือหวั่นกลัวเสียงกล่าวว่าเป็นประมาธ เช่นถ้าหากไม่ไปใช้สิทธิกลัวว่าจะถูกผู้อื่นตำหนิติเตียนได้ ก็เลยไปใช้สิทธิ นี้เรียกว่าปรารถนาชาวโลก (มवलชน) เป็นใหญ่ส่วนในฝ่ายกุศล ได้แก่ การเว้นชั่ว ทำดี ด้วยความเคารพเสียงหมู่่มาก ส่วนความหมายในเชิงการเมืองก็คือ การปกครองแบบประชาธิปไตย

๓. ธรรมาธิปไตย การถือธรรมเป็นใหญ่ คือ ถือธรรมเป็นหลักการ คือ ถือความจริงความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผลเป็นใหญ่ กระทำการด้วยความปรารถนาสิ่งดี ได้ศึกษาตรวจสอบข้อเท็จจริงและความเห็นที่รับฟังอย่างกว้างขวาง แจ่มชัดและพิจารณาอย่างดีที่สุดเต็มขีดแห่งสติปัญญา จะมองเห็นได้ด้วยความบริสุทธิ์ใจว่า เป็นไปโดยชอบธรรมและเพื่อความดีงามเท่านั้น ทำการด้วยความเคารพหลักการ กฎ และระเบียบกติกา^{๑๕}

จากข้อความข้างต้น เมื่อวิเคราะห์หลักอริปไตย ๓ นี้แล้วสามารถสรุปเป็นหลักการได้ ดังนี้

๑. หากถือตนเป็นใหญ่ (อัตตาริปไตย) มีตนเองเป็นศูนย์กลาง การพัฒนาศักยภาพตามสถานการณ์ของตนต้องมีสติเป็นเครื่องพิจารณาเป็นหลักยึด

๒. หากมีโลกเป็นใหญ่ (โลกาธิปไตย) กล่าวคือ ถือเอากระแสปัจจัยภายนอกเป็นเครื่องยึดควรพิจารณาด้วยปัญญาเป็นเครื่องกำกับ

๓. หากถือธรรมความถูกต้องเป็นใหญ่ (ธรรมาธิปไตย) ควรประพฤติอย่างจริงจังเคร่งครัดสม่ำเสมอไม่ขาดตอน ดังพระดำรัสที่ตรัสไว้ทำยอริปไตยสุตตราว่า ...คนที่มีตนเป็นใหญ่ (อัตตาริปไตย) ควรมีสติเที่ยวไป คนที่มีโลกเป็นใหญ่ (โลกาธิปไตย) ควรมี

^{๑๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๔.

ปัญญาและแห่งพินิจ และคนที่มีความเป็นใหญ่ (ธรรมาธิปไตย) ควรเป็นผู้ประพฤติโดยสมควร แก่ธรรม มุนี้ผู้มีความบากบั่นอย่างจริงจัง ย่อมจะไม่เลวลง...^{๑๖}

หลักอธิปไตย ๓ ข้างต้นนี้ หากนำมาอธิบายเชิงทฤษฎีการปกครองจะพบว่า พระพุทธศาสนามองการใช้อำนาจในการปกครองออกเป็น ๓ ลักษณะ กล่าวคือ

๑. หากถือเอาตนเป็นศูนย์กลางในการใช้อำนาจ ควรมีสติสำเหนียกอยู่เสมอ ไม่ ลุแก่อำนาจฝ่ายต่ำ

๒. หากสำคัญคนรอบข้างด้วยเหตุที่ถือว่า คนอื่นที่เป็นปราชญ์ที่มีความสามารถมีอยู่ ควรที่ตนจะน้อมรับคำแนะนำมาปฏิบัติและจะต้องใช้ปัญญาพิจารณา ใฝ่เพียรระวังไม่ใช้อำนาจในการปกครองไปในทางที่ผิดเพราะละอาย เกรงกลัวต่อกระแสคำ ครหาของปราชญ์บัณฑิตส่วนใหญ่ (มติส่วนใหญ่ของคนดี) มีการสำเหนียก ละอายต่ออกุศล อยู่เสมอ เรียกว่า เป็นผู้มีการปกครองแบบโลกาธิปไตย เพราะตระหนักถึงกระแสของคนส่วนใหญ่ (ที่ดี) เป็นข้อพิจารณาตัดสินในการใช้อำนาจ

๓. ส่วนการปกครองแบบธรรมาธิปไตยนั้นถือว่่าเป็นหลักการปกครองขั้นสูงสุด และถือว่่าเป็นหลักการที่ผู้ปกครองหรือนำทุกคนจำเป็นต้องมีและถือเป็นอุดมการณ์สูงสุด

จากเนื้อความอธิปไตยสูตรข้างต้น จะเห็นว่าอธิปไตยในพระสูตรกับอธิปไตยใน ระบบการปกครองนั้นมีความหมายต่างกัน ในพระสูตรนั้นถือว่่าอธิปไตยเป็นหลักธรรมที่มี อยู่ในแต่ละบุคคล ไม่ว่าจะอยู่ภายใต้การปกครองในระบบใดก็ตาม ทุกคนสามารถที่จะ เป็นอัคราธิปไตย โลกาธิปไตย และธรรมาธิปไตยได้ทั้งนั้น “แต่สำหรับผู้ที่เป็่นหัวหน้าหมู่หรือ ผู้ปกครอง พึงถือหลักธรรมาธิปไตย”^{๑๗} ดังนั้นพระพุทธเจ้าทรงอธิบายอธิปไตยหรือการใช้ ทรรณะในการใช้อำนาจปฏิบัติแบบกลางๆ กล่าวคือ มีลักษณะถือเอาผู้ใช้อำนาจเป็น ศูนย์กลาง แต่ให้ยึดธรรมเป็นใหญ่ และไม่ได้ทรงเน้นว่่าอธิปไตย (ฝ่ายโลก) แบบใดดีที่สุด พระองค์ไม่ได้ทรงเสนอว่่าจะเลือกผู้ปกครองด้วยวิธีใดหรือมีระบบใด หากผู้ปกครองยึด หลักอัคราธิปไตย (อาจจะเทียบระบบการปกครองแบบเผด็จการ) ให้ถือธรรมและมีสติ เสมอ หากผู้ปกครองยึดหลักโลกาธิปไตย (อาจเทียบได้กับการปกครองแบบประชาธิปไตย)

^{๑๖} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๗๙/๑๘๖-๑๘๙.

^{๑๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒๘.

ให้มีธรรมและมีปัญญาเป็นเครื่องพิจารณา ไตร่ตรองอย่างรอบคอบ ในสิ่งที่พระพุทธศาสนา เน้นที่สุดและถือว่าเป็นอุดมการณ์สูงสุด ดังนั้นเมื่อพระพุทธศาสนาไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง โดยตรงเช่นนี้ จึงพยายามชี้ผ่านคำสอนว่าผู้ปกครองควรยึดอะไรในการปกครอง จะใช้อำนาจอธิปไตยอย่างไร เพราะหากจะกล่าวโดยภาพรวมของระบอบการปกครองแล้ว ระบบการปกครองต่างๆ ล้วนแต่เชื่อว่าระบบการปกครองตนตามระบอบนั้นๆ เป็นไปเพื่อความถูกต้องและชอบธรรมทั้งสิ้นแม้ว่าพระพุทธศาสนาจะแบ่งหลักการปกครองข้างต้นออกเป็น ๓ ลักษณะ แต่การปกครองทั้งแบบอัตตาธิปไตยและโลกาธิปไตยนี้ ย่อมถือหลักธรรมมาธิปไตยเป็นหลักประกอบด้วยเสมอ การแบ่งลักษณะการปกครองออกมาเช่นนี้ เพียงแบ่งตามระดับชั้นจิตสภาวะความถนัดของผู้ใช้ (ผู้ปกครอง) แต่ละบุคคล หรือตามแต่สถานการณ์ สถานที่ ชุมชน และสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องนั้นๆ อันมีลักษณะแตกต่างกันเท่านั้น

ส่วนอธิปไตยธรรม ๗ ประการของเจ้าวัชชีนั้น เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว เป็นธรรมสำหรับผู้นำชุมชนหรือประเทศ เพราะหลักธรรมนี้สอนให้มีการประชุมกันเนื่องนิത്യ ด้วยความสามัคคี จึงต้องใช้สติปัญญาช่วยกันบริหารบ้านเมือง นอกจากฝ่ายอาณาจักรใช้ระบบสามัคคีธรรมดังกล่าวแล้ว สังคมสงฆ์ก็ใช้ระบบนี้เหมือนกัน แต่หลักการปฏิบัติอาจมีความแตกต่างกันบางประการ เนื่องจากสังคมสงฆ์เป็นสังคมอุดมคติที่ยึดหลักพระวินัยหรือสิกขาบทเป็นหลักธรรมนุญในการปกครอง โดยมีจุดมุ่งหมายพัฒนาจิตให้ไปสู่เป้าหมายสูงสุด คือพระนิพพาน มีข้อสังเกตวิธีการประชุม ปรีกษาหารือกัน โดยมีหลักการสำคัญ ๓ ประการ คือ (๑) ให้สามัคคีกันในการประชุม (๒) ให้ถือปฏิบัติมั่นในหลักการ (๓) ให้รับฟัง

การประชุมโดยยึดหลักการ ๓ อย่างนี้จะทำให้การปกครองมีความมั่นคง เข้มแข็ง ไม่มีทางเสื่อมแน่นอน และการใช้หลักอธิปไตยธรรมของฝ่ายอาณาจักรและศาสนจักรนี้ มีความสอดคล้องกันกับหลักประชาธิปไตย คือ ให้มีการประชุมปรึกษาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันก่อนที่จะลงมติด้วยเสียงข้างมากให้ตัดสินใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยถือหลักการที่ว่า ทุกคนที่เข้าร่วมประชุมมีปัญญา เหตุผล และความสามารถเท่าเทียมกัน^{๑๔}

ส่วนรูปแบบการปกครองในทรรคนะของอริสโตเติลนั้น นับว่าเขาได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากเพลโตมากที่สุด ทั้งนี้จะเห็นได้จากอริสโตเติลเชื่อว่าการปกครองที่ดีที่สุดก็คือการปกครองโดยคนคนเดียว และมีจุดมุ่งหมายในการปกครองเพื่อประโยชน์สุขของ

^{๑๔} พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, **การเมืองกับพุทธธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : สยามบรรณการพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๕๔.

ประชาชนเท่านั้น ซึ่งการปกครองแบบนี้เรียกว่าราชาธิปไตย ถ้าการปกครองโดยคนคนเดียว ในลักษณะนี้ แต่ผู้ปกครองชอบที่จะใช้อำนาจตามอำเภอใจดำเนินการต่างๆ เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเองเป็นที่ตั้งแล้ว จะเรียกรูปแบบการปกครองแบบนี้ว่าทระราชหรือทฤษฏีราชาธิปไตย ซึ่งถือว่าเป็นรูปแบบการปกครองที่เลวร้ายที่สุดในบรรดา รูปแบบการปกครองทั้งหลาย ส่วนรูปแบบการปกครองที่ดีลดลงมาก็ได้แก่ อภิชนาธิปไตย ซึ่งเป็นการปกครองโดยคณะบุคคลที่มีทั้งชาติวุฒิ วิทยุฒิ และความเฉลียวฉลาด และที่สำคัญมีจุดมุ่งหมายที่จะนำสันติสุขมาสู่ประชาชนในรัฐนั่นเอง ในทางตรงกันข้ามถ้าคณะผู้ปกครองที่ว่ามีอำนาจเพื่อหาความพอใจและประโยชน์สุขให้แก่กลุ่มพวกพ้องของตนเองเท่านั้น และที่สำคัญเน้นเรื่องทรัพย์สินสมบัติมากกว่าความรักชาติและความเฉลียวฉลาด อริสโตเติลเรียกรูปแบบการปกครองโดยคนกลุ่มนี้ว่าคณาธิปไตย ซึ่งเป็นการปกครองที่เลวร้ายรองลงมาจากทระราช ส่วนรูปแบบการปกครองที่อริสโตเติลเห็นว่าดีน้อยที่สุดนั้นก็คือรูปแบบที่เรียกว่าประชาธิปไตยสายกลาง หรือมัชฌิมชนาธิปไตย ซึ่งเป็นการปกครองที่ผู้ปกครองจะใช้อำนาจเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนส่วนรวม ในขณะที่เดียวกันประชาชนก็มีสิทธิ์ที่จะเลือกผู้ปกครอง สำหรับการปกครองที่เลวร้ายที่สุดนั้น อริสโตเติลเรียกว่าประชาธิปไตยเนื่องจากว่าไม่มีการกำหนดคุณสมบัติในการเลือกตั้งผู้ปกครองเอาไว้ และที่สำคัญการปกครองในรูปแบบนี้ผู้ปกครองจะสนับสนุนผลประโยชน์ของคนจนแต่เพียงกลุ่มเดียว อริสโตเติลได้อธิบายไว้ว่าประชาธิปไตยไม่ใช่เป็นการปกครองโดยคนส่วนใหญ่ แต่เป็นการปกครองโดยคนจน คณาธิปไตยนั้นเป็นการปกครองที่อำนาจอยู่ในกำมือของคนร่ำรวย ส่วนประชาธิปไตยนั้นอำนาจในการปกครองอยู่ในกำมือของคนจน และโดยปกติของแต่ละสังคมการเมือง จะพบว่ามิใช่ชนที่เป็นคนยากจนมากกว่าคนร่ำรวยเสมอ ดังนั้นจึงมักจะเข้าใจกันว่าประชาธิปไตยคือการปกครองโดยเสียงข้างมาก^{๑๙}

ในการที่จะพิจารณาว่าการปกครองระบอบใดจะเหมาะสมกับสังคมหนึ่งสังคมใด นั้นจะต้องดูที่การถ่วงดุลระหว่างปริมาณกับคุณภาพแห่งองค์ประกอบของสังคมด้วย ถ้าจำนวนคนจนมีน้ำหนักมากกว่าการมีคุณภาพของกลุ่มอื่นๆ แล้วประชาธิปไตยย่อมเหมาะสม ถ้าคุณภาพของคนชั้นสูงมีน้ำหนักมากกว่าจำนวนคนจน คณาธิปไตยก็ย่อมเหมาะสม แต่ถ้าคนชั้นกลางมีน้ำหนักมากกว่าคนกลุ่มใดหรือทั้งสองกลุ่ม ก็ควรใช้การ

^{๑๙} เอกสารการสอนชุดวิชา **มนุษย์กับสังคม**, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๙), หน้า ๑๖๘.

ปกครองระบอบผสม เพราะกลไกต่างๆ ที่ช่วยให้คนเราเชื่อว่ามีสิทธิในการปกครองขึ้นมาด้วย แต่การปกครองที่พึงปรารถนาย่อมขึ้นอยู่กับการผสมผสานกันระหว่างคุณภาพและปริมาณของคน ซึ่งคุณภาพ ได้แก่ ความเสมอภาค ทรัพย์สิน การเกิดมาเป็นผู้ดี ส่วนปริมาณก็ได้แก่ความเห็นอกว่าในเรื่องจำนวนคนนั่นเอง

อริสโตเติลไม่เห็นด้วยกับเพลโตในประเด็นเกี่ยวกับการล้มล้างสถาบันครอบครัว อริสโตเติลกล่าวว่า การแยกเด็กออกจากบิดามารดาแล้วนำไปเลี้ยงในโรงเลี้ยงเด็กนั้นเท่ากับทำให้เด็กนั้นเป็นของกลางคือเป็นบุตรของทุกคนในรัฐ ผู้เป็นบุตรของทุกคนเท่ากับไม่ได้เป็นบุตรของใครเลย อริสโตเติลเห็นว่าการเป็นลูกพี่ลูกน้องกันยังดีกว่าเป็นบุตรในอุดมคติในอุดมรัฐของเพลโต นอกจากนี้ อริสโตเติลยังวิจารณ์ทัศนะของเพลโตที่ว่าด้วยการยกเลิกสิทธิในทรัพย์สินส่วนตัว การทำทรัพย์สินสมบัติให้เป็นของกลางก่อให้เกิดความขัดแย้งและความเฉื่อยชาไร้ประสิทธิภาพ ทรัพย์สินสมบัติก่อให้เกิดความเพเลิดเพลินยินดี เมื่อไม่มีทรัพย์สินสมบัติส่วนตัวแล้วประชาชนจะเพเลิดเพลินยินดีและมีความสุขได้อย่างไร

อริสโตเติลมีทัศนะว่า รัฐมีความสำคัญและมีจุดหมายในตัวเองก็จริง แต่ความสำคัญของรัฐไม่ได้บดบังความสำคัญของครอบครัวและปัจเจกชน ทั้งนี้เพราะครอบครัวและปัจเจกชนก็มีความจริงแท้ ในฐานะเป็นส่วนประกอบที่แท้จริงของรัฐ ครอบครัวและปัจเจกชนก็มีจุดหมายในตัวเองและมีสิทธิสมบูรณ์ที่ไม่อาจรื้อถอนได้ อย่างไรก็ตาม จุดหมายของ ครอบครัวและปัจเจกชนเป็นจริงได้ภายในรัฐเท่านั้น

จะเห็นว่ารูปแบบการปกครองที่ปรากฏในสมัยพุทธกาลนั้นมี ๒ ระบบด้วยกัน คือ ๑. ราชาธิปไตย หรือสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ๒. สมาพันธรัฐ หรือระบบสามัคคีธรรม ซึ่งในการปกครองทั้ง ๒ ระบบนี้ พระองค์ทรงชี้ให้เห็นจุดบกพร่องและข้อควรแก้ไขโดยทรงแนะนำการปกครองแบบราชาธิปไตยให้ใช้หลักทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ และจักรวรรดิวัตร ๑๒ ประการ และการปกครองแบบสาธารณรัฐให้ใช้หลักอภิธานิยธรรม ๗ ประการ เป็นหลักในการปกครอง เป็นที่น่าสังเกตว่าแนวความคิดในเรื่องของรูปแบบการปกครองของพระพุทธศาสนามีความโดดเด่นอยู่ที่การเสนอหลักการอันจะนำมาเป็นหลักยึดถือในการปฏิบัติของผู้ปกครอง ที่จะมีต่อผู้ใต้ปกครองอย่างถูกต้อง เทียงธรรม ดังนั้นการปกครอง ไม่ว่าจะเป็นการปกครองด้วยคนๆเดียว หรือคณะบุคคลก็ตาม ถ้าหากผู้ปกครองเหล่านั้นสามารถที่จะประพฤติอยู่ในกรอบของศีลธรรมอันดีงามแล้ว ก็ชื่อว่าทำเพื่อประชาชนและประเทศชาติโดยแท้ และรัฐก็ควรที่จะมีกฎหมายเกี่ยวกับการปกครองที่เข้มข้น มีประสิทธิภาพ ครอบคลุม

ทุกระดับชั้น เพื่อความเสมอภาคของคนภายในรัฐ แต่กฎหมายนั้นๆจะต้องไม่ไปปิดรอนสิทธิของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือไปเพิ่มอำนาจให้แก่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เพราะนั่นอาจเป็นสาเหตุของอุปสรรคในการพัฒนาประเทศชาติก็ได้

หลักการบริหารนิยธรรม ๗ ประการ ของเจ้าวัชชี นับว่าเป็นกฎระเบียบแบบแผนอันดีเยี่ยม เพราะนอกจากจากจะเป็นรัฐธรรมนูญแล้ว ยังเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดั่งามด้วยถึงแม้ว่าจะเป็นการบริหารแบบคณะบุคคล (อภิชนาธิปไตย) ก็ตาม แต่นั่นก็ไม่ได้เป็นเครื่องบ่งชี้ว่าเป็นการปกครองที่เลวแต่ประการใด พระองค์ทรงตรัสถึงอุปทานิยธรรมของเจ้าวัชชีว่า เป็นธรรมที่นำมาซึ่งความเจริญถ่ายเดียวไม่มีเสื่อม แนวคิดนี้มีหลักการที่สอดคล้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอย่างยิ่ง การหมั่นประชุมกันเนื่องนิิตย์ การพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิก และการไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่ถอนสิ่งที่ได้บัญญัติไว้แล้ว สมทานประพุดติอยู่ในหลักวัชชีธรรมของเก่าตามที่ได้บัญญัติไว้ นับว่าเป็นการปกครองแบบธรรมาธิปไตยด้วย โดยเน้นคุณธรรมเป็นสำคัญ และแสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติตามข้อบัญญัติที่ได้ตกลงกันไว้อย่างเคร่งครัด ซึ่งเทียบได้กับรัฐธรรมนูญการปกครองในปัจจุบัน การไม่ลบล้างกฎเกณฑ์ต่างๆ ซึ่งเป็นของเดิมหรือการอนุรักษ์ของเดิมไว้นั้น นับว่ามีผลดีมากกว่าผลเสีย เปรียบเทียบกับการไม่ลบล้างรัฐธรรมนูญนั่นเอง อันจะนำมาซึ่งความสันติสุขแก่สังคมภยรัฐ ความเป็นเอกภาพ ภวตราบภาพจะเกิดขึ้น มีรูปแบบการปกครองเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน ไม่มีการแทรกแซงจากรัฐอื่น จะเป็นชาติที่มีมหาอำนาจทางวัฒนธรรมเป็นของตนเอง แต่ก็เป็นที่น่าแปลกกว่ารัฐที่มีการปกครองแบบสามัคคีธรรมนี้ ไม่สามารถที่จะรักษากฎเกณฑ์อันโดดเด่นนี้ไว้ได้ เนื่องด้วยการแตกสามัคคีของคณะบริหารนั่นเอง ดังนั้นไม่ว่ารัฐจะมีขนาดเล็ก ขนาดกลางหรือขนาดใหญ่ก็ตาม จะมีการปกครองโดย ราชาธิปไตย คณะบุคคล หรือประชาธิปไตยก็ตาม ก็อาจเป็นการปกครองที่ไม่ดีได้ เช่นการปกครองแบบราชาธิปไตยซึ่งถือเอาเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ หากในสภามีคนไม่ดีมากกว่าคนดีเสียงข้างมากย่อมตกอยู่ในฝ่ายของคนไม่ดีเสมอ ในทางพระพุทธศาสนานั้นถือว่ามีเกณฑ์การตัดสินโดยยึดเอาเสียงข้างมากเช่นเดียวกัน เรียกว่าเยภยยลิกา เช่น ในการตัดสินอธิกรณ์ ในบางกรณีไม่อาจชี้มติเอกฉันท์ได้ พระองค์ทรงอนุญาตให้ตัดสินโดยถือเอาเสียงข้างมากเป็นประมาณ แต่เสียงข้างมากนั้นต้องอยู่บนพื้นฐานของความชอบธรรม คือจะต้องปราศจากอคติใดๆทั้งสิ้น และพระองค์ยังทรงอนุญาตให้ใช้หลักการประนีประนอมกันตามหลักติณถารกวิธี คือเมื่อเกิดความขัดแย้งในองค์กรหรือในหมู่คณะ ถ้าหากจะตัดสินว่าใครผิดใครถูกก็จะ

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ทำให้เหตุการณ์นั้นๆทวีความรุนแรงขึ้นจนก่อให้เกิดความแตกแยกกันได้ พระองค์จึงทรงอนุญาตให้ใช้วิธีการ ประนีประนอมหรือเลิกแล้วต่อกัน ซึ่งเรียกว่าการระงับอิทธิฤทธิ์ด้วยติณวัตตารกวิธี

๔.๖ ผู้ปกครอง

ผู้ปกครองตามทัศนะของพระพุทธศาสนานั้น ไม่ได้จำกัดว่าผู้ใดจะเป็นผู้ปกครองโดยตรงดังในอัครัญสูตรก็เพียงแค่แสดงว่า เมื่อเกิดเรื่องดังกล่าวแล้วมหาชนจึงปรึกษากันแล้วคัดเลือกคนใดคนหนึ่งที่มีรูปร่างที่สวยงามกว่า น่าดูน่าชมกว่า น่าเลื่อมใสกว่า และน่าเกรงขามมากกว่าสัตว์ทุกตนแล้วจึงแจ้งเรื่องนี้ให้ทราบ โดยมีข้อตกลงกันเป็นสัญญาประชาคมว่าให้เป็นผู้ว่าคนที่ควรว่าโดยชอบ ตีเตียนคนที่ควรตีเตียนโดยชอบ ชับไล่คนที่ควรขับไล่โดยชอบ แล้วมหาชนจะแบ่งข้าวสาละให้เป็นการจ้าง เนื้อความในอัครัญสูตรที่พูดถึงที่มาของผู้ปกครองมีเท่านี้ ซึ่งจะเห็นได้ว่า ที่มาของผู้ปกครองในระยะเริ่มต้นมาจากการเลือกสรรของมหาชนและมีสัญญาประชาคมหรือมีข้อตกลงร่วมกันว่า จะให้ผู้ปกครองมีอำนาจหน้าที่เพียงใด เป็นไปลักษณะไหน ผู้ปกครองในลักษณะนี้จึงอาจจะถูกยกเลิกได้หากไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขหรือมติมหาชน แต่หากจะวิเคราะห์ถึงแนวคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับที่มาของผู้ปกครองในสมัยนั้นแล้ว พระพุทธศาสนายอมรับการปกครองทุกระบบไม่ว่าจะเป็นระบบราชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ที่สืบราชสันตติวงศ์เป็นผู้นำ ซึ่งการปกครองชนิดนี้เป็นอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่ถือว่า กษัตริย์เป็นเทวราชา (ราชาที่มาจากเทพเจ้า) แต่พระพุทธเจ้าทรงปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแนวความเชื่อเก่าๆ ที่ผิดพลาดของศาสนาพราหมณ์มาเป็นกษัตริย์ ผู้ทรงธรรมเรียกว่า “ธรรมราชา” หรือผู้ปกครองที่ตั้งอยู่ในศีลธรรม แม้การปกครองแบบระบบสามัคคีธรรมหรือสาธารณรัฐประชาธิปไตยแบบโบราณ พระองค์ก็ทรงยอมรับ

ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงไม่ได้เน้นการสอนระบบการเมืองการปกครองรัฐโดยตรง แต่ยอมรับระบบการปกครองทุกชนิดแล้วนำเสนอวิธีผ่านคำสอนเป็นหลักธรรมหรือข้อประพฤติปฏิบัติตนสำหรับผู้ปกครองในการปกครอง หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นเครื่องช่วยเสริมระบบนั้น ๆ ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ปัญหาจึงไม่ได้อยู่ที่ระบบการปกครอง แต่อยู่ที่ผู้ปกครองหรือผู้ที่จะมาใช้อำนาจรัฐในทางปกครองนั่นเอง เพราะหาก

ผู้ปกครองดีมีคุณธรรม ปัญหาอันเกิดแต่การมีระบบที่บกพร่องย่อมหมดไป เพราะผู้ปกครอง หรือผู้นำย่อมมีอำนาจที่จะกำหนด หรือยกเลิกหลักการแก้ไขเปลี่ยนแปลง ระบบหรือระเบียบ ทางสังคมต่าง ๆ ได้ตามความเหมาะสม ซึ่งหลักธรรมสำหรับผู้ปกครองนอกจากหลัก ทศพิธราชธรรมที่กล่าวมาแล้วยังต้องมีหลักธรรมอื่นๆ เป็นเครื่องประกอบดังต่อไปนี้

(๑) ราชสังคหวัตถุ หลักการสงเคราะห์ประชาชน ๔ ประการคือ

๑. สัสสมณะ ผู้ปกครองต้องฉลาดในการบำรุงธัญญาหาร การบำรุงบ้านเมืองให้ เจริญรุ่งเรืองทางด้านเศรษฐกิจให้มีภาวะเศรษฐกิจดี ผู้ปกครองต้องเป็นผู้ฉลาดในการ ส่งเสริมอาชีพ และการผลิตของประชาชนให้มีความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ ใน พระพุทธศาสนาได้แสดงหลักการใหญ่ๆ ให้เห็นว่าประเทศชาติจะมีเศรษฐกิจที่มั่นคงได้ ประชาชนในชาติจะต้องมีเศรษฐกิจในครัวเรือนที่มั่นคงเสียก่อน คือ ประชาชนจะต้องมี เศรษฐกิจที่พอเพียง มีความสุขตามแบบอย่างของชาวบ้านพอสมควรถือ ทรัพย์สิ้นเงินทอง เก็บไว้กับครอบครัวและได้ใช้จ่ายทรัพย์นั้นไปในทางที่ถูกที่ควร มีอาชีพการงานที่สุจริต ไม่ผิด ศีลธรรม และไม่มีหนี้สิน

๒. บุริสมณะ ผู้ปกครองฉลาดในการบำรุงข้าราชการ ความเป็นผู้ฉลาดในการรับ คนเข้ามารับราชการ เพื่อทำหน้าที่ในการบริหารของรัฐ รู้จักคัดเลือกคนและจัดสรรตำแหน่ง ให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถ ปูเนบ่าเหน็จความชอบในบางโอกาส รู้จักส่งเสริมคน ดี เปิดโอกาสให้คนเข้ามารับราชการ

๓. สัมมาปาสะ ผู้ปกครองต้องรู้จักผูกประสานปวงประชา ฉลาดในการแก้ไข ปัญหาสังคม รู้จักผูกสมานรวมใจของประชาชน ดูแลสุขทุกข์ของประชาชน มีการส่งเสริม อาชีพด้วยวิธีการต่างๆ แก่ประชาชน เช่นการให้กู้ยืมไปลงทุนโดยคิดอัตราดอกเบี้ยต่ำ เป็นต้น

๔. วาชเปยยะ ผู้ปกครองมีวาจาอันดูดีมีใจ ไพเราะอ่อนหวานชวนฟัง ประกอบด้วยความสามัคคี รู้จักใช้คำพูดให้เหมาะสมกับคนฟัง ตามวัย เพศ สถานภาพ ภาวะ รู้จักโน้มน้าวให้คนทำความดี ยกย่องการทำความดี^{๒๐}

(๒) อคติ ๔

อคติ ถือเป็นหลัก การกระทำสิ่งที่ไม่ควรกระทำและ เป็นความประพฤติผิด ของนักการเมืองการปกครอง ต้องเป็นผู้ที่วินิจฉัยในสิ่งต่างๆ ด้วยความยุติธรรมเว้นอคติไม่

^{๒๐} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๕/๑๑๐.

ตัดสินใจโดยผลุนผลัน ผู้ปฏิบัติเช่นนี้จะไม่ต้องมลทินหรือได้รับการติเตียนจากคนทั่วไป หากผู้ปกครองมีอคติ ๔ เป็นที่ตั้งก็จะถูกตำหนิติเตียน ดังที่ปรากฏในสุมังคลชาดกว่า พระราชาเมื่อลงอาชญาโดยอคติครอบงำ จัดว่าเป็นผู้ที่น่าถูกติเตียน เมื่อสิ้นไปจากโลกนี้แล้วก็จะไปสู่ทุกขคติ ปัญหาที่เป็นอุปสรรคของความยุติธรรม แก่ผู้อื่นไม่ได้ก็เพราะลำเอียงที่ทรงเรียกว่าอคติ ซึ่งแปลว่าฐานะอันไม่พึงถึง ทางความประพฤติผิด ความไม่เที่ยงธรรม ความลำเอียงมี ๔ อย่าง คือ

๑. ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ เป็นการกระทำในสิ่งที่ไม่ควรกระทำ ด้วยความชอบพอรักใคร่กัน เช่นการให้ลาภยศกียรติ การตัดสินความหรือตัดสินอื่นๆ กิติ ย่อมตัดสินด้วยอำนาจความพอใจของตน

๒. โทษาคติ ลำเอียงเพราะชัง เป็นการทำสิ่งที่ไม่ควรทำ ด้วยความเกลียดชังไม่ชอบกัน เช่นการไม่ให้ลาภไม่ให้ยศกิติ การตัดสินความหรือ ตัดสินอื่นๆ กิติ ย่อมตัดสินด้วยอำนาจแห่งความเกลียดชัง

๓. โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลง หรือเขลา เป็นการทำสิ่งที่ไม่ควรทำด้วยความโง่เขลา เช่น การให้ลาภยศ หรือไม่ให้กิติ การตัดสินความหรือตัดสินอื่นๆ กิติ ด้วยอำนาจความโง่เขลา

๔. ภยากติ ลำเอียงเพราะความกลัว เป็นการทำสิ่งที่ไม่ควรทำด้วยความกลัว เช่นการให้ลาภยศหรือไม่ให้กิติ การตัดสินความหรือตัดสินอื่นๆ กิติ ด้วยอำนาจแห่งความกลัวทำให้เสียความเป็นธรรม^{๒๑}

อคติทั้ง ๔ อย่างนี้ มีโทษมาก เพราะเป็นมโนกรรมเป็นต้นเค้าของอคติทั้งปวง ควรเว้นให้ห่างไกล คนที่ถู้อนาจอคติ จะเสียชื่อเสียงเปรียบเหมือนพระจันทร์ในข้างแรม การเมืองการปกครองมีอคติอยู่ในจิตใจ ผู้ที่อยู่ในปกครองก็จะไม่ได้รับความยุติธรรม ถ้ามีอยู่ในผู้ใดแล้วสามารถสร้างความวุ่นวายให้กับสังคมอย่างแน่นอน ผู้บริหารถ้าไม่มีอคติอยู่ในจิตใจ ทำให้การปกครองการบริหารราบรื่นอย่างแน่แท้ความลำเอียงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความวุ่นวายในสังคม เพราะสร้างความแตกแยกจนเกิดความไร้สามัคคีกันได้ง่าย ผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบต่อสังคมจักต้องไม่เป็นผู้มีความลำเอียงโดยเด็ดขาด และอคติ ๔ อย่างนี้เป็นอกุศลธรรม เป็นสิ่งที่ควรหลีกเลี่ยงไม่ควรประพฤติผู้ใดหลีกเลี่ยงอคติเหล่านี้ ผู้นั้นย่อมจะเป็นผู้เจริญด้วยเกียรติยศ เป็นผู้มีศรัทธาเคารพนับถือบูชา มีผู้เชื่อฟังคำ มีผู้ยกย่องสรรเสริญ

^{๒๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๑/๒๔๔.

อคติ ๔ อย่างนี้เป็นอกุศลธรรมทำลายการปกครอง มีโทษธรรมส่งเสริมการปกครอง แต่ที่สำคัญที่การประพฤตินี้ให้หลีกเลี่ยงจากอคติ ๔ ประการนี้ ย่อมเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมกระบวนการยุติธรรมให้เกิดมีในสังคมการปกครอง ก่อให้เกิดผลดีสมประสงค์ที่หวังผลสำเร็จในการปกครอง หวังความเจริญก้าวหน้าของหมู่คณะของสังคมส่วนรวม

(๓) พรหมวิหาร ๔

พรหมวิหาร หมายถึง ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและความประพฤติของนักการเมืองการปกครอง จึงจะชื่อว่า ดำเนินชีวิตหมั่นจดและประเสริฐ เป็นธรรมของผู้ใหญ่ หรือผู้นำมี ๔ ประการ ได้แก่

๑. เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาดี อยากให้เขามีความสุขมีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์และสัตว์ทั่วหน้า ดังนั้นความเมตตาที่มีความสำคัญมาก ถ้าผู้ปกครองมีเมตตาแก่ประชาชนแล้ว บ้านเมืองก็เจริญก้าวหน้าเป็นอย่างดี ประชาชนก็จะมีความสุข

๒. กรุณา ความสงสาร ช่วยเหลือพ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากของปวงสัตว์

๓. มุทิตา ความยินดีในเมื่อผู้อื่นได้ดี มีจิตใจเฝอ่งใสบันเทิง ประกอบด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีเมื่อเขาได้ดีมีสุขเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป

๔. อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือ มีจิตเรียบตรง เทียงธรรมดุจตาชั่ง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีผลชั่วสมควรแก่เหตุอันตนประกอบพร้อมที่จะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดูในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมแก่ความประพฤติของตนเอง^{๒๒}

^{๒๒} ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๘/๒๕๐.

พรหมวิหารนี้ บางทีแปลว่าธรรมเครื่องอยู่ของพรหม ธรรมเครื่องอยู่อย่างพรหม ธรรมประจำใจที่ทำให้เป็นพรหมหรือให้เสมอด้วยพรหม หรือธรรมเครื่องอยู่ของท่านผู้มีคุณ ยิ่งใหญ่ พรหมวิหาร ๔ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อัปมัณฺญา ๔ เพราะแผ่ส่งมาเสมอโดยทั่วไป มนุษย์ สัตว์ทั้งหลายไม่มีประมาณ ไม่จำกัดขอบเขต พรหมวิหารมีในผู้ใด ย่อมทำให้ผู้นั้น ประพฤติปฏิบัติเกื้อกูลแก่ผู้อื่น ด้วยสังคหวัตถุ เป็นต้น

(๔) สปัปฺริสฺสธรรม ๗

หลักสปัปฺริสฺสธรรม คือเป็นหลักธรรมของคนดีที่สมบูรณ์ จัดเป็นหลักธรรมที่ นักการเมืองการปกครองควรประพฤติในการบริหาร เพราะเป็นหลักการสร้างความสัมพันธ์ ทุกด้าน มีอยู่ ๗ ประการ คือ

๑. รู้จักเหตุและผล (ธัมมัญญ) คือ รู้ความจริง รู้หลักการ รู้กฎเกณฑ์ รู้กฎแห่ง ธรรมชาติ รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล
๒. รู้ความมุ่งหมาย (อิตถัญญ) คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ พึงประสงค์ รู้จักผลที่เกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำตามหลักการ
๓. รู้จักตน (อิตตัญญ) คือ รู้จักว่าเรานั้นโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความสามารถ และคุณธรรมเป็นอย่างไร และเท่าใด แล้วประพฤติให้เหมาะสมและรู้จักที่จะ ปรับปรุงแก้ไขต่อไป
๔. รู้จักประมาณ (มัตตัญญ) คือ ความพอดี ในการใช้จ่ายโภคทรัพย์
๕. รู้จักกาล (กาลัญญ) คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาในการ ประกอบกิจ
๖. รู้จักชุมชน (ปริสฺสัญญ) คือ รู้ரியที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้นๆ ว่าควรจะทำ และจะมีกริยาอย่างไร
๗. รู้จักบุคคล (บุคคฺลัญญ) คือ รู้จักความแตกต่างของบุคคลว่า โดยอรรถาศัย ความสามารถ และคุณธรรมของบุคคลนั้นยิ่งและหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้น ด้วยอาการอย่างไร ตลอดจนถึงการรู้จักเลือกใช้คนให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคล^{๒๓}

^{๒๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๓.

จริยธรรมของนักการเมืองในฐานะผู้ครองเรือน

นอกจากนักการเมืองการปกครองจะต้องดูแลผู้ที่อยู่ในปกครองทั่วไปในฐานะผู้บริหารราชการแผ่นดินแล้ว บุคคลเหล่านี้ยังต้องปกครองดูแลครอบครัว ได้แก่ภรรยา บุตร ตลอดจนญาติพี่น้อง พระพุทธศาสนาได้กล่าวหลักธรรมเพื่อชีวิตครอบครัว เพื่อการครองเรือนด้วยความสุขสมบูรณ์ ดังนั้นนักการเมืองการปกครองในฐานะผู้ครองเรือนควรมีธรรมในการครองเรือนอยู่ในจิตใจ ธรรมหัวข้อนี้ เป็นธรรมสำหรับฆราวาส ธรรมสำหรับการครองเรือน หลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์ ซึ่งฆราวาสธรรมนี้ พระพุทธเจ้าตรัสเมื่อครั้งประทับในที่อยู่ของอาฬวกยักษ์ เขตเมืองอาฬวี อาฬวกยักษ์ได้ทูลถามปัญหาเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าหลายเรื่อง และหนึ่งปัญหาหลาย ๆ ข้อ ก็คือถามว่าทำอย่างไรจึงไม่เศร้าโศก พระพุทธเจ้าจึงตรัสตอบว่า ควรมีฆราวาสธรรม ๔ ประการ คือ

๑. สัจจะ ความจริง ความซื่อตรง จริงใจ พูดจริง ทำจริง ไม่หลอกหลวงกัน ความเป็นผู้มีสัจจะเป็นสิ่งที่ขาดเสียมิได้สำหรับผู้อยู่ในฐานะบริหารและปกครอง ซึ่งควรจะเป็นผู้ที่พูดแล้วไม่คืนคำ ดังมีที่มีสำนวนที่ได้ยินเสมอๆ ว่ากษัตริย์ตรัสแล้วไม่คืนคำ ซึ่งในคัมภีร์ขุททกนิกายกล่าววยกย่องสัจจะไว้ว่า “รสเหล่าใดมีอยู่ในแผ่นดิน สัจจะเป็นรสที่ยังประโยชน์ให้สำเร็จกว่ารสเหล่านั้น เพราะว่าสมณพราหมณ์ผู้ตั้งอยู่ในสัจจะย่อมข้ามพินผิงแห่งชาติและมรณะได้”^{๒๔}

๒. ทมะ การฝึกฝน การข่มใจ ฝึกนิสัย ปรับตัว รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดตัดนิสัย แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา

๓. ขันติ ความอดทน ตั้งหน้าทำหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็งทนทาน ไม่หวั่นไหว ยึดมั่นในจุดหมาย ไม่ท้อถอย หนักเอาเบาสู คนมีความอดทนย่อมตั้งตัวได้

๔. จาคะ การเสียสละสิ่งของของตนแก่คนที่ควรให้ปัน ทั้งแก่คนภายในครอบครัว และญาติมิตร หรือส่วนรวม^{๒๕}

ดังนั้น หลักธรรมสำหรับผู้ครองเรือนของนักการเมืองการปกครองทั้ง ๔ ประการที่กล่าวมานี้ สัจจะเป็นการแสดงถึงวาจา กับพฤติกรรมสอดคล้องกัน ทมะมุ่งเอาสติปัญญา รู้จัก

^{๒๔} พุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๓๕๕/๑๙๔.

^{๒๕} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๘๔๕/๒๑๘.

ข่มตน ชันติเน้นในความเพียรพยายามในการทำหน้าที่ จาคะรู้จักสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

จริยธรรมของนักการเมืองในฐานะพุทธศาสนิกชน

หลักพุทธจริยธรรมของนักการเมืองในฐานะพุทธศาสนิกชน ในที่นี้หมายถึงการปฏิบัติตนต่อพุทธศาสนาว่าควรปฏิบัติตนอย่างไรให้เหมาะกับการเป็นพระมหากษัตริย์ หรือนักการเมืองการปกครอง ในฐานะเป็นอุบาสกผู้ใกล้ชิดพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ได้แก่

(๑) บุญกิริยาวัตต ๓

บุญกิริยาวัตต เป็นหลักที่ตั้งแห่งการทำบุญ เรื่องที่จัดเป็นการทำความดี หลักการทำความดีทางทำความดี ซึ่งเป็นหลักธรรมที่สำคัญที่นักการเมืองการปกครองจะต้องทำให้มีในตน ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสว่า ผู้ที่ใคร่ประโยชน์ พึงศึกษาบุญ ที่ให้ผลอันเลิศ มีสุขเป็นกำไร เข้าถึงโลกอันไม่มีความเบียดเบียน^{๒๖} อันได้แก่กรรม ๓ ประการ คือ

๑. ทานมัย ทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของ เป็นการบริจาคสิ่งของของตนแก่คนที่ควรให้ปัน การให้ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับนักการเมืองการปกครอง โดยเฉพาะต้องรู้จักให้อภัยซึ่งกันและกัน เพราะร่วมงานกันย่อมมีข้อผิดพลาดบ้าง

๒. สีลมัย ทำบุญด้วยการรักษาศีล หรือประพฤติดี มีระเบียบวินัย เป็นการรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย การที่นักการเมืองการปกครองเป็นผู้ศีลสามารถสร้างความเชื่อถือให้กับผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาเป็นอย่างดี

๓. ภวานามัย ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา คือฝึกอบรมจิตใจ การภาวนา หรือการทำสมาธิเป็นอุบายฝึกจิตให้มีสมาธิ การที่จิตใจมีสมาธิช่วยให้ทำงานมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น มีความผิดพลาดในการปฏิบัติงานน้อยลง^{๒๗}

การปฏิบัติในหลักบุญกิริยาวัตต เป็นการสร้างคุณธรรม เป็นหลักสำคัญที่บุคคลผู้อยู่ในฐานะพุทธศาสนิกชนพึงปฏิบัติและเป็นหลักของการขัดเกลาจิตใจที่มีความสำคัญ ถ้าผู้นำปฏิบัติตามหลักบุญกิริยาวัตตได้อย่างสมบูรณ์แล้ว ก็สามารถกล่าวได้ว่าเป็นผู้นำที่มีคุณธรรม เป็นที่ไว้วางใจของผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครอง

^{๒๖} พุ.พ. (ไทย) ๒๕/๒๓๘/๒๔๖.

^{๒๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๑๙๘.

(๒) สัปปริสบัญญัติ ๓

ข้อบัญญัติของสัตบุรุษนี้ ถือเป็นสิ่งสำคัญที่นักการเมืองการปกครองต้องทำให้เกิด ในตน เป็นข้อปฏิบัติที่สัตบุรุษวางไว้เพื่อกล่าวสรรเสริญความดีที่คนดีถือตรงกัน นักการเมืองการปกครองก็สามารถจัดเป็นสัตบุรุษเช่นเดียวกัน จึงควรมีธรรมประจำตน ประกอบด้วย

๑. ทาน การให้ปัน สละของตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น ไม่เป็นคนเห็นแก่ตัว ผู้บริหารต้องเป็นผู้ที่กล้าเสียสละเพื่อให้เป็นอย่างของผู้ที่อยู่ใต้ปกครอง ในอังคุตตรนิกาย ทานได้กล่าวถึงอานิสงส์การให้ทานไว้ ๕ ประการ ดังนี้

๑. ผู้ให้ทานย่อมเป็นที่รักที่ชอบใจของชนหมู่มาก
๒. สัตบุรุษผู้สงบยอมคบหาผู้ให้ทาน
๓. กิตติศัพท์อันงามของผู้ให้ทานย่อมขจรทั่วไป
๔. ผู้ให้ทานย่อมไม่ห่างเหินจากกรรมของคฤหัสถ์
๕. ผู้ให้ทานเมื่อตายไปแล้วย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ^{๒๔}

๒. ปัพพัชชา การถือบวช เป็นการเว้นการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ข้อนี้หมายถึง การเบียดเบียนผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครองโดยอุบายที่ไม่ถูกต้อง การเบียดเบียนผู้ที่ได้ปกครอง ให้ได้รับความลำบากเป็นสิ่งที่ไม่สมควรทำเป็นอย่างยิ่ง สำหรับผู้บริหาร ผู้ปกครอง

๓. มาตาปิตุอุปัฏฐาน การบำรุงมารดาบิดา ปฏิบัติมารดาบิดาของตนให้เป็นสุข การบำรุงมารดาบิดา เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญู รู้ถึงคุณผู้อื่น เป็นสิ่งที่ควรกระทำ เพื่อให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครอง

(๓) ศีล ๕

ศีลเป็นคุณธรรมสำหรับนักการเมืองการปกครองเช่นเดียวกัน และเป็นหัวข้อที่มีความสำคัญมากจนเรียกว่าขาดไม่ได้เลย สำหรับผู้ที่อยู่ในฐานะผู้นำของมหาชน เป็นธรรมที่มีมาก่อนสมัยพุทธกาล พระพุทธศาสนาเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดี จึงสนับสนุนเช่นเดียวกัน และมีข้อความปรากฏในพระไตรปิฎกหลายแห่ง ถือเป็นพระดำรัสที่พระเจ้าจักรพรรดิ ซึ่งเป็นพระโอรสของพระเจ้าทรงธรรมประทานโอวาทแก่เจ้าเมืองต่างๆ ที่อยู่ในอำนาจของพระองค์ว่า

^{๒๔} อ.จ.ปญจ. (ไทย) ๒๒/๓๔/๓๘.

“พวกท่านไม่ฟังฆาตกร ไม่ฟังเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ไม่ฟังประพจน์ผิดในกามทั้งหลาย ไม่ฟังกล่าวคำเท็จไม่ฟังดื่มน้ำเมา และจงครองราชสมบัติตามเดิมเถิด”^{๒๙}

ดังนั้น อานิสงส์ของการรักษาศีล & ปรากฏในพระไตรปิฎกหลายแห่ง เช่น ผู้ที่รักษาศีล & เหมือนถูกเชิญไปสู่สวรรค์ จะอยู่ในสมาคมใดๆ ก็เป็นผู้แก่ลือล่ำ และพระดำรัสที่พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า เคยเห็นพระราชาลงโทษเพราะรักษาศีลหรือไม่ ภิกษุทั้งหลายทูลว่าไม่เคยเห็น พระพุทธเจ้าตรัสว่า ถูกต้องแล้วไม่เคยมีเหตุ พระราชาลงโทษเพราะเหตุแห่งการรักษาศีลผู้มีศีลชื่อว่าเป็นผู้ไม่มีภัย ไม่มีเวร ไม่เบียดเบียน ในมหาธรรมปาลชาดก ได้มีการกล่าวถึงว่าจะอะไรเป็นเหตุให้ไม่ตายในวัยหนุ่มคำตอบคือรักษาศีล & คนถูกธีรชนตีเตียนเพราะไม่รักษาศีล & อานิสงส์แห่งศีลสมบัติมี & ประการ ได้แก่

๑. ย่อมได้รับกองโภคะใหญ่
๒. เกียรติศัพท์อันงามของคนมีศีล ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล ย่อมขจรไป
๓. จะเข้าไปสู่บริษัทใด ๆ คือ ชัตติยะบริษัท พราหมณ์บริษัท คฤหบดีบริษัท หรือสมณะบริษัท ย่อมมองอาจไม่เก้อเขิน
๔. ย่อมไม่หลงทำกาละ
๕. เมื่อตายย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์^{๓๐}

ดังนั้น ศีล & เป็นความประพฤติชอบทางกาย และวาจา เพราะการรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย ถือว่าเป็นการรักษาตนให้ปกติตามระเบียบวินัยข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน ศีลมีความสำคัญต่อนักการเมืองเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้ปกครองกระทำแล้วเป็นกิจประเสริฐ

แนวคิดเกี่ยวกับผู้ปกครองของพระพุทธศาสนา มุ่งไปที่คุณธรรมของผู้ปกครองเป็นหลัก ดังนั้นผู้ปกครองที่ดีนอกจากจะทำตนให้เป็นคนมีคุณธรรมแล้วยังต้องสร้างคนในรัฐให้มีคุณธรรมด้วย จึงจะสามารถนำพาประเทศไปสู่จุดมุ่งหมายได้ ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ของนักปรัชญาท่านอื่นๆ ก็ยังคงสนับสนุนให้ผู้ปกครองรัฐเป็นผู้มีคุณธรรมเช่นเดียวกัน เช่น ขงจื้อเห็นว่าผู้ปกครองจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการปกครองประชาชนให้อยู่เย็นเป็นสุขและต้องทรงคุณธรรม เกาฏิลยะยกย่องผู้ปกครองที่เป็นธรรมราชาว่าเป็น

^{๒๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๖/๖๔.

^{๓๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๐/๙๔.

ผู้ปกครองที่ดีที่สุด ส่วนมาเคียเวลลีเห็นว่าผู้ปกครองต้องมีความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวกล้าตัดสินใจมีเมตตา รักษาคำพูด รักเกียรติศักดิ์ศรีของตนเอง

ส่วนเพลโต (Plato) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับราชาปราชญ์ (Philosopher King) ไว้ในหนังสือ อุดมรัฐ (The Republic) ตอนหนึ่งว่า “รัฐจะก้าวขึ้นสู่ความสมบูรณ์ได้ ก็ต่อเมื่อนักปราชญ์และนักปกครองต้องเป็นคนเดียวกัน เพราะมิฉะนั้นแล้วมนุษย์จะไม่หลุดพ้นจากความทุกข์ ทั้งนี้เพราะนักปราชญ์เป็นแบบแห่งความดี ย่อมปฏิบัติดีและแสวงหาความดียิ่งๆ ขึ้นไป”^{๓๑}

จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาได้กำหนดคุณลักษณะที่ดีของผู้ปกครองเอาไว้อย่างมากมาย โดยในด้านกายภาพนั้นผู้นำจะต้องมีลักษณะที่งดงาม ประกอบด้วยมหาบุริสลักษณะ ๓๒ ประการ ในกฎทนต์สูตร ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของพระเจ้ามหาวชิระไว้ว่า ทรงมีชาติตระกูลดี มีรูปร่างงาม มีราชสมบัติมาก มีกำลังรบพร้อม มีศรัทธาในการบริจาคทาน มีการศึกษาอบรมมาก มีความรู้กว้างขวาง มีความรู้ละเอียดลึกซึ้งเข้าใจความหมายภาษาิตต่างๆ สามารถอธิบายความหมายได้อย่างชัดเจน และเป็นผู้มีปัญญา ดังนั้นพระองค์จึงทรงปกครองแผ่นดินโดยอาศัยพระปัญญา และการศึกษาเป็นสำคัญ นอกจากนี้พระองค์ยังมีข้าราชการบริพาร หรือพราหมณ์ปุโรหิตที่มีคุณสมบัติที่ดีเช่นเดียวกัน จะเห็นได้ว่าลักษณะทางกายภาพที่ดีของผู้ปกครองนั้นย่อมมีส่วนที่สำคัญอย่างยิ่ง ในการที่จะยึดใจของประชาชนไว้ได้ในส่วนหนึ่ง คือประชาชนมักมีความนิยมในตัวผู้นำมีรูปร่างงดงาม งามอาจ ไม่ว่าจะเป็นผู้ผู้นำในระดับใดๆก็ตาม ดังนั้นผู้ปกครองที่ดีตามทรรณะของพระพุทธศาสนานั้น จะต้องมิลักษณะทางกายภาพที่ดี และต้องเป็นผู้ทรงคุณธรรมอย่างครบถ้วน จึงจะเป็นที่รักของประชาชน ส่วนการได้มาซึ่งผู้ปกครองที่ดีนั้น หากได้มาโดยวิธีการเลือกสรร โดยวิธีการที่กำหนดไว้โดย กฎหมาย จะด้วยเหตุผลใดๆก็ตาม ผู้ปกครองนั้นจะต้องอยู่ภายใต้กฎหมายเช่นเดียวกับประชาชน ส่วนผู้ปกครองที่ได้มาตามจารีตประเพณีนั้น มักเป็นผู้ปกครองโดยการสืบทอดตำแหน่ง ผู้ได้ปกครองจะต้องปฏิบัติตามคำบัญชาของผู้ปกครอง และผู้ปกครองที่มีบุญญาบารมี คือผู้ที่มีความสามารถพิเศษเหนือมนุษย์ แต่มักมีผลเสียคือผู้ปกครองประเภทนี้ไม่ค่อยที่จะคำนึงถึงกฎเกณฑ์จารีตประเพณี มีการทำงานที่ไร้ระเบียบแบบแผน ดังนั้นการใช้อำนาจของผู้ปกครองหรือลักษณะของการปกครอง ควรที่จะเป็นไปในระบอบ

^{๓๑} คณะอนุกรรมการศึกษาและกำหนดหลักวิชาการรัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์, **รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์กราฟิเคอาร์ท, ๒๕๒๖), หน้า ๑๙.

ประชาธิปไตย ทั้งนี้เพราะพระพุทธศาสนานั้นมีคำสอนที่มีเหตุมีผล มีหลักการที่ชัดเจน ซึ่งหากศึกษาและนำไปปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมแล้ว ก็สามารถที่จะเป็นบันไดก้าวไปสู่การปกครองแบบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ได้ เพราะการที่จะไปพึ่งเพียงแต่วิธีการ แต่ขาดมรรควิธีที่ชัดเจน ก็ยากที่จะดำเนินไปสู่จุดมุ่งหมายของการปกครองได้ ด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาจึงสอนให้รู้จักการอบรมตนเอง ฝึกฝนตนเองให้ดี ก่อนที่จะไปอบรมคนอื่น ดังนั้นประชาชนต้องมีส่วนร่วมอย่างมากในการคัดสรรผู้นำที่ตนคิดว่าดีมีความสามารถมาเป็นผู้นำของรัฐ โดยพึงคำนึงคุณธรรมและความสามารถเป็นสำคัญ จึงจะได้ผู้ปกครองที่ตนพึงประสงค์ แต่ลักษณะของผู้ปกครองในอุดมคติตามทฤษฎีของเพลโตคือต้องเป็นราชาปราชญ์และตามทฤษฎีของพระพุทธศาสนาคือต้องเป็นผู้ที่มีบารมีมากมีความสมบูรณ์ในทุกๆด้าน เหมือนอย่างพระเจ้ามหาสุทิสสนะและพระเจ้ามหาวิชิตราชนั้นล้วนหาได้ยากอย่างยิ่งในปัจจุบัน

๔.๗ เป้าหมายการปกครอง

การเมืองการปกครองไม่ว่าจะเป็นระบบใดๆก็ตาม ล้วนมีจุดมุ่งหมายที่ความอยู่ดีกินดีของประชาชน ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนภายในรัฐ รัฐจะต้องมุ่งพัฒนาในทุกๆด้านที่เห็นว่าก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชน เช่นพัฒนาสาธารณูปโภคต่างๆ การให้การศึกษา การเพิ่มพูนความรู้ทางวิชาการและการอบรมด้านศีลธรรมจริยธรรมให้แก่ประชาชน รัฐจะต้องพัฒนาทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจของประชาชนควบคู่กันไป เพราะหากรัฐมุ่งแต่ที่จะพัฒนาในด้านใดด้านหนึ่งแล้ว ก็ไม่สามารถที่จะนำรัฐไปสู่จุดมุ่งหมายของการปกครองได้

ดังนั้นการพัฒนาเศรษฐกิจภายในรัฐจึงเป็นสิ่งแรกๆที่ผู้ปกครองจะต้องทุ่มเทความสามารถอย่างเต็มที่ในการพัฒนา เพราะนั่นหมายถึงความเจริญรุ่งเรืองของรัฐ ประชาชนจะมีความมั่งคั่งมีความเพียงพอในปัจจุบันขั้นพื้นฐาน มีความเป็นอยู่อย่างมีความสุข ส่วนการพัฒนาทางด้านจิตใจก็เป็นสิ่งที่รัฐจะละเลยไม่ได้ เพราะทุกคนในรัฐจะอยู่กันอย่างสันติสุขได้นั้น ผู้ปกครองจะต้องมีคุณธรรมจริยธรรม ประชาชนจะต้องรู้จักหน้าที่ของตนและเป็นคนดีมีศีลธรรมด้วย จึงกล่าวได้ว่าการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นฐาน ส่วนศีลธรรมเป็นเป้าหมายของการปกครอง

เป้าหมายในการปกครองตามทัศนะของพระพุทธศาสนาคือเพื่อรักษาพระธรรมวินัย เพื่อประโยชน์แก่หมู่สงฆ์ และเพื่อที่ประชาชนจะเกิดความยอมรับในสถาบันสงฆ์จะเห็นได้จากวัตถุประสงค์ในการบัญญัติสิกขาบทของพระพุทธองค์ ๑๐ ประการ ที่สามารถย่อได้เป็น ๕ หมวด ซึ่งสามารถที่จะปฏิบัติแนวคิดนี้เข้ากับการบัญญัติกฎหมายของรัฐหรือการร่างรัฐธรรมนูญ เพื่อเป็นข้อปฏิบัติของทุกคนในรัฐดังนี้

๑. เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนหรือเพื่อส่วนรวม มี ๒ ประการคือ

๑.๑ เพื่อความยอมรับของประชาชน และเพื่อความดีงามขององค์กรทางการเมืองทั้งหมดโดยส่วนรวม ด้วยการตั้งกฎระเบียบขึ้นมาบนฐานแห่งการยอมรับร่วมกัน ไม่ใช้วิธีบังคับขึ้นใจ แต่บัญญัติไว้เพื่อผลดีร่วมกันและโดยความยอมรับร่วมกัน

๑.๒ เพื่อความผาสุกของประชาชนภายในรัฐ

๒. เพื่อประโยชน์แก่ตัวบุคคลมี ๒ ประการคือ

๒.๑ เพื่อกำจัดคนที่ไร้คุณธรรม คือป้องกันไม่ให้คนชั่วมาแสวงผลประโยชน์ของรัฐ

๒.๒ เพื่อความอยู่อย่างผาสุกของคนดีหรือเพื่อส่งเสริมคนที่ประพฤติดีให้ทำหน้าที่ในการปกครอง และป้องกันคนที่ประพฤติชั่วไม่ให้มีอำนาจ

๓. เพื่อประโยชน์แก่ชีวิตที่ดีของประชาชน คือคำนึงถึงผลดีและผลร้ายที่จะเกิดกับวิถีชีวิตของประชาชน เช่นเรื่องความดี ความชั่วเป็นต้น โดยมุ่งที่จะสร้างสภาพแวดล้อมชีวิตที่ ดีงามมี ๒ ประการคือ

๓.๑ เพื่อปิดกั้นความวุ่นวายในสังคมที่จะเกิดในปัจจุบัน

๓.๒ เพื่อป้องกันความวุ่นวายในสังคมที่จะเกิดในอนาคต

๔. เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนทั่วไป คือเพื่อผลดีแก่จิตใจของประชาชนในรัฐ ทำให้ประชาชนมีความสุขด้วยอาศัยความดีของผู้ปกครองหรือเจ้าหน้าที่รัฐมี ๒ ประการคือ

๔.๑ เพื่อความชื่นชอบของประชาชนที่ยังไม่ชอบใจในตัวผู้ปกครองหรือรัฐบาล

๔.๒ เพื่อความชอบใจของประชาชนยิ่งๆ ขึ้นไป และประชาชนที่มีความชอบใจอยู่แล้วจะให้ความร่วมมือกับรัฐ เป็นกำลังในการช่วยกันพัฒนาประเทศให้มีความเจริญรุ่งเรือง

สองข้อนี้มุ่งเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนเอง เพราะความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนมีจุดเริ่มต้นอยู่ที่ทำให้ประชาชนมีความร่มเย็นเป็นสุข ประชาชนเกิดศรัทธาในตัวผู้ปกครองพร้อมที่จะพัฒนาตนเองไปสู่คุณความดีที่สูงยิ่งขึ้นไป

๕. เพื่อประโยชน์แก่ประเทศชาติมี ๒ ประการคือ

๕.๑ เพื่อให้ประเทศชาติมีความมั่นคง ประชาชนในรัฐเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๕.๒ เพื่อช่วยค้ำจุนให้กฎระเบียบแบบแผนและระบบการต่างๆ เกิดมีผลในการปฏิบัติตามหลักการอย่างหนักแน่นมั่นคง เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของรัฐอย่างยั่งยืน

ดังนั้นเป้าหมายในการปกครองในทัศนะของพระพุทธศาสนาจึงมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาเศรษฐกิจขั้นพื้นฐานคือคำนึงถึงคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน ทำให้รัฐมีความมั่นคงและการสร้างให้บุคคลมีคุณภาพมีคุณสมบัติที่ถึงพร้อมทั้งความสามารถและความประพฤติคือถึงพร้อมด้วยความรู้และคุณธรรมจริยธรรมนั่นเอง บุคคลในชาติจึงควรที่จะยึดมั่นในรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐ ไม่ควรลบล้างรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นของเก่า ประชาชนควรเรียนรู้เกี่ยวกับกฎหมายต่างๆ และปฏิบัติตามกฎระเบียบนั้นๆอย่างเคร่งครัด เพราะถ้าหากไม่ยึดมั่นในรัฐธรรมนูญหรือกฎระเบียบต่างๆ โดยมีการลบล้างฝ่าฝืนอยู่เรื่อยไป รัฐธรรมนูญหรือกฎระเบียบต่างๆ ของรัฐก็ไม่ต่างอะไรกับเศษกระดาษเท่านั้น

มีคำเปรียบเทียบอย่างชัดเจนเกี่ยวกับการปกครอง คือคำว่า “ผู้นำรัฐนาวา” ถ้าเรือเปรียบเสมือนระบอบการปกครอง ซึ่งถ้าหากดี สมบูรณ์ ก็จะเสมือนกับเรือที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพสมบูรณ์ นายท้ายเรือเปรียบเสมือนผู้นำรัฐ จะเป็นผู้กำหนดทิศทางการเดินเรือ เพื่อให้จะให้ข้ามพ้นอุปสรรคนานัปการ จนตลอดรอดฝั่ง ส่วนผู้โดยสารในเรือก็คือประชาชน ถ้าหากอยู่กันโดยความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีระเบียบวินัยเชื่อฟังผู้นำแล้ว ย่อมจะเกิดความสงบเรียบร้อยภายในเรือ ผู้นำย่อมสามารถที่จะนำเรือผ่านพ้นภัยไปได้ หรือถ้าหากเรื่อนั้นไม่มีความสมบูรณ์หรือมีรอยร้าว แต่ผู้นำและลูกเรือล้วนช่วยกันอุดรอยร้าวช่วยกันพายเรือ มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ก็ย่อมข้ามพ้นอุปสรรคต่างๆ ไปสู่ฝั่งโดยความสวัสดิ์

๔.๘ อิทธิพลของปรัชญาการเมืองในคัมภีร์ที่มณฑลที่มีผลต่อการเมืองไทย

เนื่องจากระบอบการปกครองของไทยนั้น ได้เปลี่ยนจากการปกครองแบบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาสู่ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์พระ ประมุข จึงทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงวัฒนธรรมทางการเมืองการปกครอง ดั้งเดิมให้เข้ากันได้กับการปกครองแบบใหม่ อย่างไรก็ตาม การปกครองที่มีกษัตริย์เป็น ประมุขน่าจะมีผลดีว่าการปกครองที่มีประธานาธิบดีเป็นประมุข ดังคำกล่าวของนาย วอลเตอร์ ลิปแมน ชาวอเมริกันที่ว่า

ระบอบประชาธิปไตยซึ่งมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข ดีกว่าระบอบ ประชาธิปไตยที่มีประธานาธิบดีเป็นประมุข เพราะเท่าที่ผ่านมาระหว่างสงครามโลก ครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒ เมื่อประเทศอยู่ในภาวะอันคับขัน พระมหากษัตริย์ทรงแก้ไข วิฤตการณ์ได้ดีกว่าประธานาธิบดี เช่นอังกฤษ สวีเดน เป็นต้น เนื่องจากทรงมีพระ บารมีและพระปรีชาสามารถสูง ประกอบกับทรงได้รับความจงรักภักดีจากพสกนิกร โดยทั่วถ้วน ทั้งพระองค์ทรงปราศจากอคติทางการเมืองด้วยประการทั้งปวง เพราะทรง อยู่เหนือการเมือง ส่วนประเทศที่มีการปกครองแบบสาธารณรัฐ เช่นฝรั่งเศส เยอรมัน และอิตาลีนั้น ประธานาธิบดีเกลือกก่ลัวอยู่กับการเมือง ย่อมตกเป็นเป้าของการ วิพากษ์วิจารณ์ได้ แม้จะมีอิทธิพลในทางการเมืองอย่างไร ก็ไม่เท่ากับพระบารมีที่ พระมหากษัตริย์มีต่อประชาชน^{๓๒}

จะเห็นว่าหลักธรรมสำคัญของพระพุทธศาสนา ก็ยังคงมีคุณค่าต่อหลักการ ปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาจะมีส่วนใน การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ผู้ปกครอง เพราะการมีคุณธรรมจริยธรรมในการ ปกครองจะช่วยให้ฝ่ายปกครองมีความสำนึกในหน้าที่ ความรับ ผิดชอบ มีความจริงใจ และ บำเพ็ญตนเพื่อผลประโยชน์ของผู้รับการปกครองอย่างแท้จริง

จากการศึกษาถึงหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาในด้านเกี่ยวกับทางโลกจะ เห็นว่า มีหลักธรรมมากมายที่มีคุณค่าต่อการนำมาเป็นจริยธรรมในการปกครองสำหรับ สังคมไทยตลอดมาเป็นเวลาหลายศตวรรษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายใต้ระบอบการปกครอง แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์^{๓๓} ที่มีส่วนช่วยในการควบคุมจิตใจและความประพฤติปฏิบัติ

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘.

^{๓๓} ทินพันธุ์ นาคะตะ, **พระพุทธศาสนากับสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สหายบลิ๊กและการ พิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑๗.

ของฝ่ายปกครองและผู้รับการปกครองให้ตั้งอยู่ในคุณงามความดีก่อให้เกิดความสงบร่มเย็น
ขึ้นในสังคมไทยเสมอมา บ่อยครั้งที่ประเทศไทยนั้นเจอกับวิกฤตทางเศรษฐกิจ สังคม
การเมือง แต่ปัญหาต่างๆ นั้นก็คลี่คลายไปได้ด้วยดี ด้วยพระบารมี และพระปรีชาสามารถ
ขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงเป็นธรรมราชา ปกครอง
ประเทศโดยธรรม จึงทรงเป็นที่รักใคร่ของปวงชนชาวไทย และเป็นศูนย์รวมใจของคนไทยทั้ง
แผ่นดิน อย่างไม่เสื่อมคลาย ดังนั้น จริยธรรมในการปกครองส่วนใหญ่อจึงได้รับอิทธิพลมาจาก
หลักธรรมในพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นการปกครองระดับประเทศ ระดับหมู่คณะ หรือการ
ปกครองตนเองก็ตาม

๔.๘.๑ ด้านเศรษฐกิจ

หลักธรรมในคัมภีร์ที่มณีกายที่มีผลต่อการเมืองไทย ในด้านเศรษฐกิจนั้นได้แก่
หลักธรรมในกฎทนต์สูตร^{๓๔} ซึ่งในพระสูตรนี้ได้กล่าวถึงการพัฒนาบ้านเมืองด้วยการพัฒนา
ทางเศรษฐกิจ เริ่มด้วยหลักการปราบโจรผู้ร้ายแบบถอนรากถอนโคน เพื่อไม่ให้กลับมาเป็น
เสี้ยนหนามของรัฐเปียดเบียนประชาราษฎร์อีกต่อไป โดยวิธีการ ๓ อย่าง คือ

๑. ให้พระราชทานพันธุ์พืชและอาหารแก่เกษตรกรผู้ขยันในการทำเกษตร
๒. ให้พระราชทานต้นทุนแก่ราษฎรผู้ขยันในการค้าขาย
๓. ให้พระราชทานอาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการผู้ขยันในหน้าที่ราชการ

จะเห็นได้ว่าหลักการทั้ง ๓ ประการนี้ พระเจ้ามหาวิชิตราชทรงใช้เป็นหลักการ
พัฒนาบ้านเมืองของพระองค์มาแล้วในอดีต ก็ปรากฏว่าได้ผลเป็นอย่างดี คือพระราช
ทรัพย์เพิ่มพูนมากขึ้นๆ บ้านเมืองไม่มีโจรผู้ร้าย บ้านเรือนไม่ต้องปิดประตู ทำให้อาณา
ประชาราษฎร์อยู่เย็นเป็นสุขกันถ้วนหน้า นโยบายทั้ง ๓ ประการนี้ นับว่าเป็นนโยบายที่ส่งผลดี
ต่อการปกครองในปัจจุบันอย่างมาก เพราะเป็นการแก้ปัญหาสังคมอย่างถูกทาง เป็นกุศโล
บายในการปกครองรัฐให้มีความเจริญรุ่งเรือง เพราะประชาชนจะอยู่กันอย่างมีความสุขได้
นั้น ก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยขั้นพื้นฐานในการครองชีพ หากประชาชนยังยากไร้ รัฐก็ไม่สามารถที่
ก้าวไปสู่อุดมการณ์สูงสุดได้ เราจะเห็นได้จากการปฏิรูปการเมืองของรัฐบาลในแต่ละยุคซึ่ง
มุ่งไปที่การปฏิรูปเศรษฐกิจ ปฏิรูปการศึกษา ปฏิรูปสังคม ปฏิรูปราชการ ปฏิรูปคุณภาพชีวิต
หรือแม้แต่การประกาศทำสงครามกับความยากจน ทั้งหมดนี้ก็เพื่อที่จะให้ประชาชนในรัฐมี

^{๓๔} ที.สี. (ไทย) ๙/๓๒๓/๑๒๕.

คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สามารถที่จะอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขได้ เพราะทุกฝ่ายล้วนได้รับการเหลียวแลจากรัฐ ได้รับการสนับสนุนและการคุ้มครองจากรัฐ ทุกฝ่ายจึงมีกำลังใจในการพัฒนาอาชีพของตนอย่างเต็มความสามารถ ข้าราชการจะให้ความทุ่มเทในการทำหน้าที่ของตนเพื่อผลประโยชน์ของชาติ ผลที่ตามมาก็คือประชาชนจะให้ความร่วมมือกับรัฐ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนจะเป็นไปในทิศทางที่ดี ประชาชนจะคอยเป็นหูเป็นตาให้กับทางบ้านเมือง ทุกคนจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศชาติ และคนในสังคมไม่ว่าจะนับถือศาสนาใดๆ หรือลัทธิใดๆ ก็ตาม สามารถที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติได้ มีความเจริญรุ่งเรืองต่อไปด้วยฐานอันมั่นคง จะเห็นว่าสังคมไทยนั้นนับว่าเป็นสังคมที่มีการเป็นอยู่แบบพี่แบบน้องมีอะไรก็พึ่งพากันได้ ในยามที่ประชาชนในสวนใดสวนหนึ่งของประเทศมีความเดือดร้อนด้วยเหตุการณ์ต่างๆ ประชาชนในภาคส่วนต่างๆ ก็จะทำให้ความช่วยเหลืออย่างเต็มกำลัง องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมราชินีนาถ พระองค์ทรงเป็นบุคคลแรกที่พระราชทานความช่วยเหลือ ให้แก่ประชาชนผู้ยากไร้ ลำเค็ญ ทำให้ผู้บริหารประเทศและองค์ต่างๆ พากันร่วมแรงร่วมใจกันในการที่จะช่วยเหลือเพื่อนร่วมชาติให้ข้ามพ้นเหตุการณ์วิกฤตินั้นๆไปได้ด้วยดี

๔.๘.๒ ด้านสังคม

หลักธรรมสำหรับให้มนุษย์ดำเนินวิถีชีวิตไปอย่างมีประโยชน์สุข และมีจุดมุ่งหมายเพื่อสังคมส่วนรวมนั้น นับว่าเป็นหลักธรรมที่สอนให้ดำเนินชีวิตอย่างมีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม มิใช่สอนให้ทำตามกระแสของสังคม แต่ควรเป็นผู้ชี้ทางออกให้แก่สังคมว่าที่ภูคนั้นควรเป็นอย่างไร สังคมไทยในปัจจุบันนี้นับว่าตกอยู่ภายใต้กระแสของสังคมแห่งการเลียนแบบ ซึ่งสิ่งที่เลียนแบบมานั้นหากเป็นสิ่งที่ดีมีประโยชน์ก็ดีไป แต่หากเป็นสิ่งไร้ คุณค่าก็จะทำให้สังคมเหลวแหลก เพราะไปยึดถือแบบที่ผิดนั่นเอง แม้กระทั่งความเชื่อในเรื่องต่างๆ เช่นเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ หรือในอำนาจเทพเจ้าทั้งหลายว่าสามารถที่จะดลบันดาลชีวิตของตนให้ดีขึ้น ปราศจากอุปสรรคต่างๆในการดำเนินชีวิต และอีกหลายๆอย่าง ซึ่งนั้นขัดต่อคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธศาสนาสอนให้คนพึ่งตนเอง ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยสติปัญญา ไม่หลงไปตามกระแสสังคม พระพุทธศาสนาถือว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพทางความคิดและการกระทำ มนุษย์ทุกคนสามารถที่จะกำหนดวิถีชีวิตของตนเองได้ โดยที่ไม่ต้องพึ่งพาท่านเจ้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใดๆ ก็ได้ ทุกคนสามารถไปถึง

จุดมุ่งหมายที่ตนเองตั้งไว้ได้ด้วยตัวเอง ทุกคนมีเสรีภาพในการตัดสินใจที่จะทำสิ่งต่างๆได้ด้วยตนเอง แต่การใช้เสรีภาพนั้นจะต้องมีขอบเขต มิใช่ใช้เสรีภาพอย่างสุดโต่ง จนเกิดผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น ดังนั้นการใช้เสรีภาพจะต้องเป็นไปในทางที่ถูกต้อง ดีงาม สร้างสรรค์ เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนและผู้อื่น และพระพุทธศาสนายังให้เสรีภาพในทางความคิดแก่คนทุกคนด้วย คือพระพุทธเจ้าพระองค์มิได้ทรงบังคับให้ใครเชื่อถือ หรือปฏิบัติตามที่พระองค์สอน แต่พระองค์จะทรงตรัสไว้เป็นแนวทางแห่งการปฏิบัติเท่านั้น ทรงสอนให้บุคคลรู้จักใช้วิจารณญาณ ใช้สติปัญญาพิจารณาดูให้ถูกต้องตามหลักเหตุผลเสียก่อนว่าจะเชื่อในสิ่งนั้น ๆ ดีหรือไม่ ดังที่มีใจความปรากฏในกาลามสูตรว่า

- อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา
- อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบๆกันมา
- อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ
- อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์
- อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ (การคิดเอาเอง)
- อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุমান
- อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล
- อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว
- อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้
- อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือว่า สมณะนี้เป็นครูของเรา^{๓๕}

การที่แต่ละคนจะเป็นพลเมืองที่ดีตามหลักพระพุทธศาสนา จึงต้องมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว ญาติมิตรและสังคมโดยส่วนรวม โดยเฉพาะในด้านสังคมนั้น จำเป็นที่จะต้องมีการสงเคราะห์มหาชนด้วยสังคหวัตถุ ๔ ประการคือ^{๓๖}

๑. ทาน (การให้) หมายถึงเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละแบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดจนการให้ความรู้และแนะนำ สั่งสอน ด้วยความจริงใจ
๒. เปยยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก) กล่าวคำสุภาพไพเราะ อ่อนหวานสมานสามัคคีให้เกิดไมตรีความรักใคร่นับถือ

^{๓๕} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๖๖/๒๕๗.

^{๓๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๓/๒๕๕.

๓. อัศจรรย์ (การประพาศประโยชน์) หมายถึงการช่วยเหลือกิจการบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ ช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมจริยธรรม

๔. สมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ) หมายถึงการทำตนให้เสมอด้านเสมอปลายเข้ามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของผู้อื่น ตลอดจนการวางตนเหมาะสมฐานะภาวะบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม

หลักสัปติธรรม ๗ ประการ^{๓๗} คือ รู้จักเหตุและผล รู้ความมุ่งหมาย รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักชุมชน และรู้จักบุคคล เป็นหลักธรรมของคนดีที่สมบูรณ์ จัดเป็นหลักธรรมเป็นหลักธรรมสำหรับการดำรงชีวิตอยู่อย่างรู้เท่าทันความเป็นไปของสังคม เพราะเป็นหลักการสร้างความสัมพันธ์ทุกด้าน ดังนั้นสาระของสัปติธรรมจึงมีลักษณะโน้มเอียงไปทางวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยที่ว่า บุคคลพึงมีเหตุผลในการดำรงชีวิตและการดำเนินชีวิตอย่างเสรีเพราะสังคมยังมีความเสรีเท่าไรบุคคลต้องยิ่งรู้จักความพอดี ทั้งหน้าที่การงาน ภาวะ เพศ ความรู้ กาลเทศะ ชุมชนและบุคคล การปฏิบัติตนตามหลักสัปติธรรม ๗ ประการ จะสามารถบรรลุการมีชีวิตอยู่อย่างเสรีร่วมกันได้ และคนในสังคมควรที่จะมีส่วนร่วมในการปกครองด้วย ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวลักษณะของคนที่มีส่วนร่วมในการปกครองที่ดี หรือสมาชิกที่ดีของรัฐว่า สมาชิกของรัฐมีส่วนร่วมให้เกิดการปกครองที่ดี โดยเฉพาะคนในสังคมประชาธิปไตย พึงรู้หลักและปฏิบัติดังนี้

ก. รู้หลักอธิปไตย คือรู้หลักความเป็นใหญ่ที่เรียกว่า อธิปไตย ๓ ประการดังนี้

๑. อุตตราชิปไตย ถือตนเป็นใหญ่

๒. โลกาธิปไตย ถือโลกเป็นใหญ่

๓. ธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่

หลักการทั้ง ๓ ประการนี้ ถ้าต้องการรับผิดชอบต่อรัฐประชาธิปไตย พึงถือหลักข้อ ๓ คือ ธรรมาธิปไตย ดังนั้นการที่จะเป็นธรรมาธิปไตย ก็ต้องเริ่มตั้งแต่รู้ว่าอะไรเป็นธรรมชาติ ความรู้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยปัญญา จะให้มีปัญญาก็ต้องศึกษาเพื่อจะให้คนมีปัญญาเกิดขึ้นจะได้รู้จักเลือก รู้จักวินิจฉัย ว่าอะไรดีอะไรชั่ว อะไรเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม^{๓๘}

^{๓๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๓.

^{๓๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธศาสนากับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : โกมลคิมทอง, ๒๕๓๙), หน้า ๔๙.

ข. มีส่วนร่วมในการปกครอง โดยปฏิบัติตามหลักการร่วมรับผิดชอบที่จะช่วยกันป้องกันความเสียหายไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองโดยส่วนเดียวที่เรียกว่าอธิปไตยธรรม ๗ ประการ^{๓๙}

หลักการดังกล่าวมานี้ นับว่าเป็นหลักการที่จะทำให้คนในสังคมสามารถที่จะใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ มีความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดำเนินกิจกรรมทางการเมืองร่วมกันอย่างไร้ปัญหา ปราศจากความขัดแย้งในเรื่องแนวคิดทางการเมืองการปกครอง นอกจากนี้ยังมีหลักธรรมที่จะทำให้บุคคลเป็นพลเมืองที่ดีและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขอีกมากมาย เช่น หลักพรหมวิหาร ๔ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้จึงทำให้คนในสังคมไทยมีความเป็นอยู่อย่างสงบสุขพึ่งพาอาศัยกันได้และช่วยเหลือกันในยามทุกข์ยาก คนในสังคมไทยมักมีการเป็นอยู่ที่ยืดหยุ่น มีความกตัญญูต่เวทีต่อบุพพการีชน และต่อประเทศชาติ

๔.๘.๓ ด้านการปกครอง

ในสังคมไทยนั้น ได้มีการสอนเกี่ยวกับเรื่องคุณธรรมหรือจริยธรรมของนักปกครองและนักบริหารมาเป็นเวลาช้านาน พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะ ทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก และทรงยึดหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการปกครองประเทศตลอดมา ไม่ว่าจะอยู่ในการปกครองระบบใดก็ตาม ดังนั้นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม ผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครองจะไม่ทำอะไที่เป็นเหตุให้เกิดความแตกร้างในสังคม โดยมีส่วนควบคุมจิตใจของชนชั้นปกครองให้อยู่ในศีลธรรมอันดีไม่ให้ใช้อำนาจเกินขอบเขต ทำให้ค่านิยมและพฤติกรรมทางสังคมของคนไทยมีลักษณะที่พึ่งพาตนเอง มีความเอื้ออาทรต่อกัน เคารพผู้ใหญ่ รักความสงบ ยึดมั่นในประเพณีที่ดีงามเสมอมา แต่หากมีปัญหาเกิดขึ้นปัญหานั้นย่อมเกิดจากการที่คนส่วนใหญ่ที่มีหน้าที่ในการบริหารบ้านเมืองไม่สามารถที่จะควบคุมพฤติกรรมของตนเองและไม่สามารถที่จะนำหลักธรรมมาใช้กับตนเองได้ จึงทำให้เกิดการยึดติดในตัวบุคคล และยังมีการใช้ระบบพวกพ้องกันอยู่เสมอ ดังนั้นหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อวิธีการพัฒนา

^{๓๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมนุญชีวิต**, หน้า ๒๕-๒๖.

เศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเจริญและความสุขในด้านจิตใจ ย่อมเป็นปัจจัยสำคัญที่เราจะต้องนำมาพิจารณาควบคู่ไปกับความเจริญและความสุขในด้านวัตถุเสมอ

การนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามาใช้ย่อมมีคุณค่าต่ออุดมการณ์ของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอยู่ไม่น้อย การถือหลักประชาธิปไตย การใช้สิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคแก่มนุษย์ทุกชั้นวรรณะ การถือหลักอธิปไตย ๓ ประการ รวมทั้งหลักธรรมในการปกครอง หรือการบริหารงานโดยหมู่คณะในหลักกิจฉวีบริหารนิยธรรม ย่อมมีคุณค่าต่อการที่จะนำมาใช้กลมกลืนเกลาทำที่ในการปฏิบัติต่อกันตามอุดมการณ์ของการปกครองระบอบนี้ได้เป็นอย่างดี^{๕๐} อย่างไรก็ตาม การปกครองทุกระบบนั้นล้วนมีข้อบกพร่องผิดพลาดได้ทั้งสิ้น “ทุกระบบอาจมีข้อบกพร่อง ส่วนที่บกพร่องคือส่วนที่ไม่เป็นธรรม ถ้าแก้ไขส่วนนั้นให้เป็นธรรมได้ ระบบอะไรก็เป็นธรรมเหมือนกันหมด”^{๕๑}

ในปัจจุบันมีการกล่าวถึงปัญหาเกี่ยวกับจริยธรรมของนักปกครองกันอย่างกว้างขวางเพราะเนื่องจากผู้ปกครองมักมีพฤติกรรมที่ขัดต่อศีลธรรมอันดีงาม ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเกี่ยวกับการทุจริตคอร์รัปชัน การบริหารงานยังมีการเอื้ออำนาจผลประโยชน์แก่พวกพ้อง ไม่มีความโปร่งใสในการทำงาน จึงก่อให้เกิดการต่อต้านหรือปฏิเสธผู้นำที่ขาดจริยธรรมในการปกครอง พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ ประธานองคมนตรีและรัฐบุรุษ ได้กล่าวถึงจริยธรรมของการบริหารงานภาครัฐ ๒ ประการ^{๕๒} คือ

๑. จริยธรรมตามแบบนิติรัฐ ที่ยังมีปัญหาเรื่องความไม่ครอบคลุมและไม่เพียงพอทุกกรณี เพราะยังมีจุดอ่อน คือผู้มีอำนาจอาจจะละเว้นไม่ออกกฎหมายเพื่อลิดรอนสิทธิของกลุ่มตนได้

๒. จริยธรรมตามมาตรฐานจริยธรรม ข้อนี้มีความครอบคลุมกว้างขวางกว่าจริยธรรมตามแบบนิติรัฐ แต่ยังมีจุดอ่อนที่สำคัญคือ ขาดบทบังคับการลงโทษเมื่อมีการละเมิด

^{๕๐} ทินพันธุ์ นาคะตะ, พระพุทธศาสนากับสังคมไทย, หน้า ๑๐๑.

^{๕๑} ปรีชา ช้างขวัญยืน, วรรณคดีการเมืองของพระพุทธศาสนา, หน้า ๑๗๒.

^{๕๒} พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์, “จริยธรรมของการบริหารภาครัฐ”, เนชั่นสุดสัปดาห์, ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๖๘ (กรกฎาคม ๒๕๔๘), หน้า ๑๘.

ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีหลักธรรมที่พระเจ้าแผ่นดินใช้ในการปกครองราชอาณาจักรเรียกว่าทศพิธราชธรรม และมีวัตรหรือพระจริยาที่พระเจ้าจักรพรรดิพึงบำเพ็ญสม่ำเสมอ ๑๒ ประการ เรียกว่าจักรวรรดิวัตร

พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ยังได้กล่าวถึงการใช้จริยธรรมและคุณธรรมในการบริหารงานภาครัฐและเอกชน ที่ผู้บริหารพึงนำไปใช้และขจัดสิ่งที่ไม่ดีให้หมดไป ๗ ประการ คือ^{๔๓}

๑. ความซื่อสัตย์
๒. กฎหมาย
๓. ความเป็นธรรม
๔. ประสิทธิภาพ
๕. ความโปร่งใส
๖. ความมั่นคงของรัฐ
๗. ค่านิยม

จะเห็นว่าหลักการทั้ง ๗ ประการนี้ผู้บริหารจะต้องใส่ใจและยึดเป็นหลักในการบริหารงานเสมอ เพราะจะทำให้ผู้บริหารเป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรมในการบริหาร ยึดมั่นในหลักการที่ถูกต้อง ไม่ลุแก่อำนาจ ใช้อำนาจเบียดเบียนผู้อื่น ใช้ช่องว่างของกฎหมายเพิ่มอำนาจให้ตนเอง โสเครติส ถือว่า “ผู้ที่จะมี ความเจริญทางจิตใจได้จะต้องมีคุณธรรมประจำใจ เพื่อใช้เป็นหลักในการดำรงชีวิต คุณธรรมนับเป็นสิ่งที่มีความค่าเหนือสิ่งอื่น”^{๔๔}

จึงกล่าวได้ว่าหลักธรรมที่ผู้ปกครองควรยึดเป็นหลักในการปกครองตนและปกครองประเทศก็คือ หลักทศพิธราชธรรม^{๔๕} ได้แก่ ทาน คือการให้ ศีล คือการสำรวมกาย วาจา ใจ บริจาค คือการบำเพ็ญตนเพื่อสาธารณประโยชน์ อาชวะ คือ ความซื่อตรง มัทวะ คือความสุภาพอ่อนโยน ตปะ คือการเอาชนะความชั่ว อโภชะ คือความไม่กลัวเกรง อวิหิงสา คือความไม่เบียดเบียนผู้อื่น ขันติ ความอดทน และอวิโรหนะ คือการไม่ผิดจากความเที่ยงตรง หรือความยุติธรรม เพราะถือว่าเป็นคุณธรรมในการปกครองที่สำคัญของนักปกครอง

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘.

^{๔๔} ทินพันธุ์ นาคะตะ, พระพุทธศาสนากับสังคมไทย, หน้า ๑๐๘.

^{๔๕} ชู.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๕๐/๖๒.

กษัตริย์พระองค์ใดก็ตามที่ยึดหลักธรรมนี้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ ย่อมได้ชื่อว่าผู้ทรงธรรม (ธรรมราชา) เป็นที่รักใคร่ของปวงชน ดังพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเรา

นอกจากทศพิธราชธรรมดังกล่าวแล้ว ยังมีหลักธรรมที่ผู้ปกครองจะต้องใช้เป็นแนวทางในการดำเนินกุศโลบายทางการเมือง คือจักรวรรดิวัตร ๑๒ ประการ^{๔๖} ได้แก่

๑. การอบรมผู้ที่อยู่ใต้ปกครองหรือบุคคลใกล้ชิดคิดให้อยู่ในศีลธรรมอันดีงาม รวมทั้งให้การอนุเคราะห์และให้การคุ้มครองตามสมควร

๒. การผูกสัมพันธ์ไมตรีกับประเทศใหญ่่น้อยด้วยการให้ปันสิ่งของที่มีค่าเป็นมงคลบรรณาการ

๓. ให้รางวัลแก่ผู้ที่บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม

๔. อุปถัมภ์ผู้ทรงศีลด้วยปัจจัย ๔ และอนุเคราะห์ประชาชนด้วยการให้ความช่วยเหลือในสิ่งที่จำเป็นสำหรับประกอบอาชีพ

๕. อนุเคราะห์ประชาชนให้เลี้ยงชีพได้ตามสมควรแก่อัตภาพ

๖. ให้การอุปการะผู้ทรงศีลที่ประพฤติชอบ และการขจัดบาปของตนเอง

๗. ห้ามการเบียดเบียนสัตว์

๘. ห้ามชนทั้งหลายทำบาปกรรม และชักนำให้ประชาชนตั้งอยู่ในธรรม

๙. ให้การสังคมสงเคราะห์แก่ชนผู้ยากไร้

๑๐. เข้าหาผู้ทรงศีลในโอกาสอันควร เพื่อศึกษาสิ่งที่เป็นกุศลและอกุศล แล้วรับเอาสิ่งที่เป็นกุศลมาประพฤติปฏิบัติ

๑๑. ตั้งวิริตติห้ามจิตไม่ให้เกิดอธรรม

๑๒. ระวังความโลภ ไม่ลุแก่อำนาจความอยากของตน

ราชสังคหัตถ์ ๔ ประการ^{๔๗} ได้แก่

๑. สัสสมณะ คือการบำรุงบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองทางด้านเศรษฐกิจให้มีภาวะเศรษฐกิจดี

๒. บุริสมณะ คือผู้ปกครองฉลาดในการบำรุงข้าราชการ ความเป็นผู้ฉลาดในการรับคนเข้ามารับราชการเพื่อทำหน้าที่ในการบริหารของรัฐ รู้จักคัดเลือกคนและจัดสรรตำแหน่งให้

^{๔๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๔/๖๒.

^{๔๗} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๕/๑๑๐.

๓. สัมมาปาสะ ผู้ปกครองต้องรู้จักผูกประสานปวงประชา ฉลาดในการแก้ไข ปัญหาสังคม รู้จักผูกสมานรวมใจของประชาชน ดูแลสุขทุกข์ของประชาชน

๔. วาชเปยยะ ผู้ปกครองมีวาจาอันดีมีใจ ไพเราะอ่อนหวานชวนฟัง ประกอบด้วยความสามัคคี รู้จักใช้คำพูดให้เหมาะสมกับคนฟัง รู้จักโน้มน้าวให้คนทำความดี

จึงกล่าวได้ว่าราชสังคหวัตถุ ๔ ประการนี้ เป็นหลักธรรมที่ใช้เป็นแนวทาง ในการวางนโยบายในการปกครองบ้านเมือง ให้มีความเจริญรุ่งเรือง เป็นการปกครองโดยยึด มั่นในหลักธรรม ก่อให้เกิดสันติสุขในสังคม สังคมจะปราศจากการแย่งชิงกัน โจรผู้ร้ายจะมี น้อยเพราะทุกคนมีกินมีใช้ บ้านเมืองจะมีแต่ความสงบสุข และจะทำให้ผู้ปกครองนั้นสามารถ ที่จะบริหารประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะว่าเป็นผู้ที่มองการณ์ไกล ฉลาดในการ วางแผนฉลาดในการใช้คน จัดการธุระได้ดี มีความเชี่ยวชาญในการบริหาร และเป็นที่พึ่ง อาศัยของประชาชนได้ ถึงแม้ว่าหลักทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร และราชสังคหวัตถุจะเป็น คุณธรรมในการปกครองของพระมหากษัตริย์หรือผู้ปกครองประเทศ แต่คนทั่วไปย่อมจะ นำเอาหลักธรรมดังกล่าวมาใช้เป็นแนวทางในการปกครองหมู่คณะระดับต่างๆได้เสมอ^{๔๔} จะ เห็นได้ว่าหลักธรรมในพระพุทธศาสนานั้นมีมากมายหลายประการที่ก่อให้เกิดผลดีในทาง การเมืองการปกครอง แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตว่าระบบการเมืองไทยนั้นไม่สามารถที่จะพัฒนา ไปสู่ระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ได้สักที เนื่องด้วยข้อจำกัดหลายประการโดยเฉพาะใน ด้านตัวผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง คือการไม่มีความเคารพในเหตุผลของกันและกัน การ ยึดถือตัวบุคคลมากกว่าหลักการที่ถูกต้อง การไม่รู้จักประนีประนอม การมักใช้อารมณ์ในการ ตัดสินปัญหา การขาดระเบียบวินัย เชื่อในสิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้ และการไม่มีความรับผิดชอบต่อ รวมรวม อย่างแท้จริง ปัญหาเหล่านี้ล้วนเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศภายใต้การ ปกครอง ในระบอบประชาธิปไตย เพราะนับตั้งแต่ประเทศไทยได้เปลี่ยนการปกครองจาก ระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตยที่มีองค์พระมหากษัตริย์ทรงเป็น พระประมุข นับเป็นเวลา ๗๕ ปี (๒๔๗๕-๒๕๕๐) มีการใช้กำลังเข้าทำหั่นกัน นับครั้งไม่ถ้วน ฉีกรัฐธรรมนูญทิ้งไปถึง ๑๗ ฉบับ จึงหวังว่าหากคนไทยทุกคนร่วมมือกันในการขจัดปัญหา ข้างต้นนี้ให้หมดไปได้ เราก็อาจจะได้เห็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์เกิดขึ้นในสังคมไทยนี้ ซึ่งเรา ใฝ่ฝันกันมานานแสนนานเสียที

^{๔๔} ทินพันธุ์ นาคะตะ, พระพุทธศาสนากับสังคมไทย, หน้า ๑๑๑.

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาการเมืองในคัมภีร์ที่สมณิกายนี้ เป็นความพยายามที่จะนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาทำการศึกษาวิเคราะห์และบูรณาการกับทฤษฎีการเมืองทั่วไป และอิทธิพลของปรัชญาการเมืองในคัมภีร์ที่สมณิกายที่มีผลต่อการเมืองไทย จากการวิจัยนี้ทำให้ทราบว่าหลักธรรมที่เกี่ยวกับการเมืองการปกครองตั้งแต่การกำเนิดรัฐจนถึงเป้าหมายการปกครองอย่างมากมาย อีกทั้งหลักธรรมเหล่านั้นยังคงใช้ได้ผลเป็นอย่างดีในสังคมการเมืองการปกครองในปัจจุบัน ถึงแม้ว่าเวลาจะผ่านมานานแล้วก็ตาม ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอสรุปประเด็นต่างที่ได้จากการวิจัยดังต่อไปนี้

๑. แนวความคิดทางการเมืองและการปกครอง จากการศึกษาพบว่า การเมืองการปกครองเป็นคำนิยามของพฤติกรรมทางสังคมที่สังคมนั้นๆได้ใช้ กลไกหนึ่งในการทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบไม่ให้เกิดความวุ่นวาย นั่นคือกลไกทางการเมืองการปกครองจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลเกิดขึ้นครบทุกภาคฝ่าย ได้แก่ภาคบริหารหรือภาครัฐ ซึ่งเป็นฝ่ายปกครอง และภาคประชาชน หรืออาจรวมภาพทางจิตวิญญาณเข้ามาด้วย คือภาคศาสนาและสถาบันกษัตริย์ ซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญที่มีอิทธิพลต่อระบบการเมืองการปกครอง

ดังนั้นการกำเนิดของรัฐ จึงได้แก่การพยายามมองว่า อะไรน่าจะเป็นเหตุให้เกิดมีการรวมตัวของคนในสังคมขึ้นมาเป็นองค์การทางการเมือง โดยกล่าวว่า นับตั้งแต่เริ่มแรกหรือในสังคมแบบดั้งเดิม (Primitive Society) มนุษย์ได้รวมตัวขึ้นมาเป็นองค์การทางการเมืองได้อย่างไร ทฤษฎีเกี่ยวกับกำเนิดรัฐมี ๔ ทฤษฎี แต่สามารถสรุปได้ ๔ ประเด็น คือ

๑. เกิดจากความต้องการภายในของมนุษย์ที่จะทำให้ตนเองมีความเป็นอยู่อย่างปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน โดยการมอบสิทธิตามธรรมชาติของตนให้แก่ผู้ปกครอง เพื่อดูแลปกป้องสิทธิของตนเอง

๒. เกิดจากการใช้อำนาจของผู้ปกครอง ซึ่งมีความเชื่อว่าอำนาจไม่ใช่สิ่งเลวร้าย แต่อำนาจก่อให้เกิดธรรม เกิดความเรียบร้อยในสังคม

๓. เกิดจากสภาวะที่เหนือธรรมชาติ คือเชื่อว่ารัฐเกิดจากการสร้างของเทพเจ้า ผู้ปกครองเกิดจากการประทานของเทพเจ้า

๔. เกิดขึ้นตามกฎเกณฑ์ธรรมชาติ คือมนุษย์ยอมมีสัญชาติญาณในการรวมตัวกันเป็นรัฐ จะอยู่โดยปราศจากรัฐไม่ได้ องค์กรต่างๆ ภายในรัฐล้วนมีความสำคัญ รัฐมีความสำคัญมากกว่าปัจเจกบุคคลภายในรัฐ

ส่วนหน้าที่ของรัฐนั้นผู้ปกครองประเทศมีหน้าที่สำคัญที่จะต้องทำการปกครองให้ประชาชนและประเทศชาติดำเนินไปสู่จุดมุ่งหมายที่ต้องการ นั่นคือเพื่อความเป็นเอกราช เพื่อความเจริญรุ่งเรืองและเพื่อความสงบเรียบร้อยของประเทศ ผู้ปกครองจะต้องคอยบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาชน

หน้าที่ของรัฐนั้น หรือหน้าที่ของผู้ปกครอง สรุปได้ ๓ ประการ คือ

(๑) หน้าที่ทางสังคม (Social Function) คือรัฐหรือผู้นำต้องดูแลความสงบเรียบร้อยภายในสังคม สร้างและธำรงไว้ซึ่งสวัสดิภาพและสวัสดิการของประชาชน ส่งเสริมศีลธรรมและจริยธรรมให้แก่ประชาชน

(๒) หน้าที่ทางเศรษฐกิจ (Economic Function) คือการส่งเสริมในด้านต่างๆ ที่เห็นว่าจะมีความจำเป็นต่อการประกอบอาชีพของคนภายในรัฐ เพื่อความเจริญของรัฐ

(๓) หน้าที่ทางการบริหาร การปกครอง และการเมือง (Political Function) คือการปกครองรัฐให้มีความมั่นคง ดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรม ดำเนินนโยบายต่างๆของรัฐ ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและชอบธรรม

ในด้านความเจริญและความเสื่อมของรัฐนั้น ในทฤษฎีทางการเมือง มักมีการกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงแห่งองค์การทางการเมืองหรือระบบการเมืองไว้ด้วย ความคิดเรื่องวัฏฏะแห่งการเจริญขึ้นและเสื่อมลงของสิ่งต่างๆ มีมาตั้งแต่สมัยอารยธรรมที่เก่าแก่แล้วทั้งในโลกตะวันตกและโลกตะวันออกแนวคิดหลัก มี ๒ คือ

(๑) เป็นแนวคิดที่เน้นเรื่องวัฏฏจักรแห่งการเปลี่ยนแปลง คือมีความเจริญแล้วก็กลับเสื่อมลงไปอีก

(๒) เป็นทฤษฎีวิวัฒนาการซึ่งถือว่ามีเปลี่ยนแปลงดีขึ้นเรื่อยๆ คือนำไปสู่ทิศทางความเจริญก้าวหน้าอย่างเดียว

ความเจริญและความเสื่อมของรัฐนี้ มีประเด็นที่น่าสนใจ ๒ ประการคือ

๑. ขึ้นอยู่กับการปกครองในระบบนั้นๆ เช่นการปกครองแบบราชาธิปไตยนำความเจริญมาสู่รัฐ การปกครองแบบทฤษฎีประชาธิปไตยนำความเสื่อมมาสู่รัฐ

๒. การสนับสนุนอำนาจของผู้ปกครองก่อให้เกิดผลดีในการปกครอง ถือว่าผู้ปกครองมีอำนาจสูงสุด ส่วนการไม่เชื่อฟังหรือการจำกัดการใช้อำนาจของผู้ปกครอง ตลอดจนถึงการฝ่าฝืนกฎระเบียบต่างๆ เป็นปัจจัยนำไปสู่ความเสื่อมของรัฐ

ส่วนรัฐในอุดมคตินั้นมุ่งไปที่ตัวผู้ปกครองและนโยบายของรัฐเป็นหลักคือ

๑. ผู้ปกครอง เพลโตกำหนดให้ราชาปราชญ์ (Philosopher King) ผู้ทรงปัญญาสามารถรู้ซึ่งถึงความจริงเป็นผู้ปกครอง เพราะเขาถือว่าการเมืองเป็นศิลปะอย่างหนึ่ง ผู้ที่จะรู้ซึ่งถึงศิลปะแห่งการเมืองต้องเป็นผู้ที่มีความรอบรู้อย่างดีเลิศ ความสามารถในการปกครองนั้นขึ้นอยู่กับหลักความรู้ในหลักการปกครอง

๒. นโยบายของรัฐ เพลโตเชื่อว่ารัฐที่ดีที่สุดคือ รัฐที่มีความยุติธรรมสถิตเป็นหลักของรัฐ นั่นคือชนในรัฐทุกคนทำหน้าที่ตามคุณธรรมประจำจิตของตน ส่วนอริสโตเติลมุ่งไปที่คุณธรรมที่สมบูรณ์ และเพื่อสร้างคุณธรรมเป็นประการสำคัญ และรัฐต้องมีการสนับสนุนทางด้านสวัสดิการต่างๆ แก่ประชาชน โดยเฉพาะด้านการศึกษา

ส่วนรูปแบบการปกครองนั้นพบว่ามีหลายรูปแบบ รูปแบบการปกครองที่ดีหรือไม่ดีนั้นต้องพิจารณาจากปัจจัยหลัก ๒ ประการคือ (๑) พิจารณาจำนวนผู้ปกครองหรือบุคคลผู้ใช้อำนาจ (๒) พิจารณาจากเป้าหมายในการปกครองว่าเพื่อใคร ซึ่งการปกครองแต่ละระบอบนั้นสรุปได้ดังนี้

๑. การปกครองในระบอบราชาธิปไตย อภิชนาธิปไตย มัชฌิมชนาธิปไตย ถือว่าเป็นการปกครองเพื่อประชาชน

๒. การปกครองในระบอบทรราช คณาธิปไตย และประชาธิปไตย ถือว่าเป็นการปกครองเพื่อผู้ปกครอง

ในด้านของตัวผู้ปกครองตามหลักการเมืองการปกครองนั้น ผู้ปกครองถือว่าเป็นผู้ที่มีอิทธิพลที่จะทำให้รัฐมีขับเคลื่อนไปในทิศทางต่างๆ ได้ ดังนั้นรัฐจึงควรมีผู้ปกครองที่ดีเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศในที่สุด แมกซ์ เวเบอร์ ได้จัดประเภทของผู้ปกครองที่ถือว่าชอบธรรมตามลักษณะสัมพันธภาพระหว่างผู้ปกครองกับผู้ที่อยู่ใต้ปกครองออกเป็น ๓ ประเภทใหญ่ๆ โดยพิจารณาจากตัวผู้ปกครอง และการใช้อำนาจของผู้ปกครองดังนี้

๑. ผู้ปกครองตามกฎหมายและเหตุผล คือผู้ปกครองที่มาเป็นผู้ปกครองได้จากการเลือกสรร โดยวิธีการที่กำหนดไว้โดยกฎหมายที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่อย่างมีเหตุผลของประเทศ

๒. ผู้ปกครองตามจารีตประเพณี คือผู้ปกครองที่ได้เป็นผู้ปกครองและทำการปกครองตามความเชื่อที่ที่กำหนดไว้โดยจารีตประเพณีของสังคม

๓. ผู้ปกครองบุญญาบารมี คือผู้ปกครองที่มีลักษณะโดดเด่นเป็นพิเศษส่วนตัวอันเป็นลักษณะของผู้ที่มีพรสวรรค์ในทางปกครอง

ส่วนการใช้อำนาจของผู้ปกครองนั้น ผู้ปกครองแบบอำนาจนิยมหรืออัตตาธิปไตย เป็นผู้นำแบบเผด็จการชอบใช้อำนาจเป็นใหญ่ ผู้ปกครองแบบเสรีเต็มที่ เป็นผู้นำประเภทปล่อยปละให้ผู้ได้ปกครองทำอะไรก็ได้ตามใจชอบ ขาดหลักการและอุดมการณ์ ทำให้การปกครองขาดระเบียบ ผู้ปกครองแบบประชาธิปไตย เป็นผู้ปกครองที่ดำเนินการปกครองโดยยึดหลักเหตุผลตามหลักการ และหลักเกณฑ์ที่เกิดจากการยินยอมเห็นชอบของประชาคม

ในส่วนเป้าหมายการปกครองนั้น รัฐมีเป้าหมายอยู่ในตัวเองและมีธงชัยเป็นของตนเอง เป้าหมายของรัฐก็คืออิสระภาพแห่งชาติและเอกราชของชาติ ความมั่นคง ความปลอดภัย และข้อบังคับ แบบแผนทางการเมืองที่มีระเบียบวินัย เป้าหมายเหล่านี้ประกอบกันขึ้นเป็นเหตุผลของรัฐ เป้าหมายของรัฐจึงต้องเป็นเป้าหมายที่ผ่านมคควิธีที่ทำให้รู้ได้ว่าการกระทำเป้าหมายเหล่านี้บรรลุผลสำเร็จตามมคควิธีที่เลือกไว้ จะต้องเป็นมคควิธีที่ดีและมีประสิทธิภาพสูงสุด เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ทางการเมือง เช่น การแพร่ขยายของอุดมการณ์ทางการเมือง จะได้รับการตอบสนองของกลุ่มชนมากน้อยเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางสังคม อันได้แก่บุคลิกภาพ ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรม รวมทั้งความเชื่อดั้งเดิมโดยทั่วไปของคนในกลุ่มสถาบันนั้นปลายหรือเป้าหมายสุดท้ายของรัฐนั้น คือการมีชีวิตที่ดีของประชาชนภายในรัฐ ซึ่งจะต้องประกอบไปด้วยความสุข ๓ ประการ ได้แก่ (๑) สุขภายนอก คือ การมีฐานะทางเศรษฐกิจที่มั่นคง (๒) สุขภาพทางร่างกาย คือมีความแข็งแรงทางทหาร (๓) สุขภายใน คือมีคุณธรรมในการปกครอง ดังนั้นเป้าหมายในการปกครองหรือวัตถุประสงค์ของรัฐ คือ

(๑) เพื่อสร้างความเป็นระเบียบของสังคม

(๒) เพื่อให้สวัสดิการสาธารณะ เช่นการอำนวยความสะดวกต่าง ๆ แก่ประชาชน

(๓) เพื่อสร้างและเพิ่มพูนศีลธรรม หรือจริยธรรมตามหลักศาสนาให้แก่ประชาชน

๒. แนวความคิดทางการเมืองและการปกครองในคัมภีร์ที่ชนิกาย จากการศึกษาพบว่า ไม่มีการจัดเป็นระเบียบทางการเมืองและการปกครองอย่างชัดเจน แต่แนวความคิดนี้ปรากฏอยู่ในลักษณะการสนทนาที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสเรื่องการเมืองกับพระสงฆ์พราหมณ์ และกษัตริย์ที่มาทูลถามถึงวิธีการบริหารบ้านเมือง และทรงให้คำแนะนำตลอดจนกลยุทธ์ในแนวทางแก้ไขในบางโอกาสเท่านั้น ดังนั้นแนวความคิดทางการเมืองการปกครองที่ปรากฏในพระไตรปิฎก จึงเป็นการวิเคราะห์พุทธดำรัสของพระพุทธเจ้าในโอกาสต่างๆ เท่านั้น

ในการศึกษาถึงทฤษฎีการกำเนิดรัฐในคัมภีร์ที่ชนิกายนั้นพบว่า ไม่ได้มีการอธิบายถึงต้นกำเนิดของการกำเนิดรัฐว่าเป็นอย่างไร แต่จะอธิบายไปในทางทฤษฎีธรรมชาติคือการนำเอาสภาพธรรมชาติของมนุษย์มาอธิบาย ซึ่งเดิมทีเดียวนั้นมนุษย์ยังไม่มี การปกครอง อยู่กันตามธรรมชาติ การก่อกำเนิดรัฐขึ้นมาได้นั้นก็เพราะธรรมชาติของมนุษย์ที่มีกิเลส ตัณหา มานะ ทิฏฐิ นั้นเอง ดังนั้นเพื่อระงับความวุ่นวายและปัญหาต่างๆ ในสังคมให้หมดไปจึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีผู้นำ โดยการเห็นชอบของมหาชน

หน้าที่ของรัฐก็คือหน้าที่ของผู้ปกครองรัฐนั่นเอง ตามที่ปรากฏในอัคคัญสูตร มีเนื้อหาอยู่เพียง ๓ ประการคือ (๑) ให้เป็นผู้ว่าที่ควรว่ากล่าวได้โดยชอบ (๒) ให้เป็นผู้ตีเตียนผู้ ที่ควรตีเตียนได้โดยชอบ (๓) ให้เป็นผู้ขับไล่ผู้ที่ไม่ควรขับไล่โดยชอบ(ลงโทษ) คำว่าโดยชอบในที่นี้หมายถึงความยุติธรรมที่ผู้ปกครองจำเป็นต้องยึดหลักความชอบธรรมเป็นเกณฑ์ ซึ่งการใช้อำนาจของผู้ปกครองรัฐเกี่ยวกับการบริหารนโยบายทางด้านเศรษฐกิจสังคมและราชการแผ่นดินนี้ ในกฎทันตสูตรได้มีการนำเสนอหลักการบริหารรัฐให้มีความเจริญรุ่งเรืองเกิดความสงบสุขในสังคมอย่างสมเหตุสมผล พระสูตรนี้กล่าวถึงปัญหาเกี่ยวกับโจรผู้ร้ายมาคุกคาม หากผู้ปกครองมีการจัดการและส่งเสริมเศรษฐกิจในภยรัฐดีแล้วปัญหาก็จะหมดไป ส่วนแนวทางแก้ไขโดยการใช้อำนาจลงโทษนั้นเป็นการแก้ไขปัญหาที่ปลายเหตุ ไม่อาจจะทำให้โจรผู้ร้ายหมดสิ้นลงไปได้ ในพระสูตรนี้ได้แนะนำให้ผู้ปกครองเอาใจใส่สอดส่องดูแลข้าราชการบริพารหรือหน่วยงานที่สนองงานของตนด้วยการเสริมกำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบขยันขันแข็ง ซึ่งถือว่าเป็นหลักในการบริหารราชการแผ่นดินที่สำคัญ

ความเจริญและความเสื่อมของรัฐในสมัยพุทธกาลนั้น พบว่าในแต่ละรัฐมีผู้ปกครองอิสระไม่ขึ้นต่อกัน มีอาณาเขตที่แน่นอน ทำให้เศรษฐกิจบ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง มีความมั่นคงและมั่งคั่ง แต่ด้วยเหตุผลและสภาพของสังคมย่อมจะต้องมีการกระทบกระทั่งกัน

บ้าง จนก่อให้เกิดเป็นกรณีพิพาทถึงกับเกิดสงครามแย่งชิงบุกรุกยึดครองอาณาเขตอยู่เสมอๆ ในพุทธกาลนั้นมี ๑๖ รัฐ หรือเรียกรวมกันว่า โสฬสมหาชนบท

จะสังเกตได้ว่าภายหลังจากที่ปกครองแบบสามัคคีธรรมส่วนใหญ่ไม่อาจจะดำรงอยู่ได้นาน เพราะขาดความสามัคคีกันมากที่สุด ฤๅรัฐที่ปกครองแบบราชาธิปไตยทำลายแล้วรวบรวมอำนาจไว้ได้ แม้แต่รัฐวัชชีที่ถือได้ว่าเป็นมีความเข้มแข็งและมีเอกภาพมาก ภายหลังจากการปริณิพพานของพระพุทธองค์ก็ตกอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐมคธ

ความเจริญและความเสื่อมของรัฐตามทฤษฎีของพระพุทธศาสนานั้นก็อยู่ที่บทบาทของกษัตริย์เป็นสำคัญ ในจักรวัตติสูตร ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงที่เริ่มจากยุคที่เจริญที่สุดก่อนไปสู่ความเสื่อมโทรมและหันวัฏฏะกลับเข้าสู่ยุคแห่งความรุ่งเรืองอีกครั้ง ปัจจัยสำคัญก็คือการบริหารบ้านเมืองที่ผิดพลาด และการขาดคุณธรรมและจริยธรรมของผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง ซึ่งก็คือการล่วงละเมิดศีล ๕ นั่นเอง

ตามทฤษฎีของพระพุทธศาสนานั้น ไม่ได้กล่าวถึงรูปแบบการปกครองแบบใดแบบหนึ่งเลยว่าจะทำให้รัฐนั้นๆ เป็นรัฐในอุดมคติ แต่จะชี้ให้เห็นว่าคุณธรรมของผู้ครองจะมีส่วนทำให้รัฐนั้นเป็นรัฐในอุดมคติได้ นั่นคือยึดการปกครองแบบธรรมาธิปไตยเป็นหลัก หลักการของธรรมาธิปไตยในจักรวัตติสูตรคือ (๑) จงอาศัยธรรมเท่านั้น (๒) สักการะธรรม (๓) ทำความเคารพธรรม (๔) นับถือธรรม (๕) บูชาธรรม (๖) ยำเกรงธรรม (๗) มีธรรมเป็นธงชัย (๘) มีธรรมเป็นยอด (๙) มีธรรมเป็นใหญ่ รูปแบบการปกครองไม่สำคัญเท่ากับคุณธรรมในการปกครอง หากปฏิบัติถูกต้องแล้วก็เป็นกรปกครองที่ดีได้ รูปแบบการปกครองไม่ใช่จุดหมาย เป็นเพียงเครื่องมือเท่านั้น ดังนั้นจึงมีหลักธรรมสำหรับนักปกครองคือ จักรวรรดิวัตร ๑๒ ทศพิธราชธรรม ๑๐ และราชสังคหวัตถุ ๔

รูปแบบการปกครองในสมัยพุทธกาลมีอยู่ ๒ รูปแบบด้วยกันคือแบบราชาธิปไตยหรือสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และแบบสาธารณรัฐ แบบราชาธิปไตยพระมหากษัตริย์มีอำนาจเด็ดขาดในการปกครอง แบบสาธารณรัฐ เป็นการปกครองแบบสภาของตระกูลนั้นๆ โดยมีประธานสภาเป็นกษัตริย์เช่นเดียวกัน หรือแบบสมพันธรัฐที่มีรัฐอิสระหลายๆ รัฐมารวมกัน แต่พระราชามีได้มีสิทธิ์ขาดแต่เพียงพระองค์เดียว มีการสับเปลี่ยนกันเป็นพระราชอาของสาธารณรัฐ

เมื่อการปกครองแบ่งแยกออกเป็น ๒ ระบบเช่นนี้ จึงทำให้เกิดการปกครองแบบรัฐขึ้นโดยมีการแบ่งอาณาเขตกันอย่างชัดเจน ซึ่งบางรัฐก็ถือว่าเป็นรัฐพี่น้องกัน หรือไม่ก็เป็น

รัฐที่ผูกสัมพันธ์ไมตรีกัน รัฐที่มีอำนาจมากก็สามารถที่จะขยายอาณาเขตการปกครองของตนจนกว้างใหญ่ไพศาล ดังนั้นเมื่อบ้านเมืองเจริญขึ้นจึงทำให้รูปแบบการปกครองมีความเป็นระเบียบมากขึ้นด้วย โดยมีการจัดเก็บภาษีต่างๆ ให้แก่รัฐทำให้รัฐมีรายได้และมีความมั่นคงยิ่งขึ้น

อธิปหานิยธรรมปรากฏในมหาปรินิพพานสูตรที่มณีกาย มหาวรรค พระศาสดาได้ตรัสเสนอหลักธรรมนี้ เพื่อแก้ปัญหาทางการเมือง เรียกว่าระบบสามัคคีธรรม ซึ่งเป็นระบอบการปกครองที่ใช้อยู่ในแคว้นวัชชี แคว้นศากยะ และแคว้นมัลละ รัฐที่ปกครองด้วยระบบนี้พระองค์ทรงแนะนำหลักอธิปหานิยธรรมในการปกครอง เพราะเป็นธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม

ในด้านผู้ปกครอง ในทรรศนะพระพุทธศาสนาปรากฏว่ามีพระดำรัสที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงที่มา หรือลักษณะผู้นำหรือ ผู้ปกครองที่ถือว่าดีที่สุดในโลก (อุดมคติ) ๒ ประเภท คือ (๑) พระเจ้าจักรพรรดิ (๒) พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

ด้วยเหตุผลที่พระเจ้าจักรพรรดิเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งธรรมมีธรรมเป็นข้อวัตรปฏิบัติอย่างดีเยี่ยม สถานการณ์และสังคมรอบข้างพระองค์ตลอดทั้งอนุประเทศที่พระองค์ทรงปกครองจึงมีลักษณะความเป็นอยู่อย่างสันติสุข ดังนั้นความอุดมสมบูรณ์ ความสงบสุขของประชาชน ความเป็นเอกภาพของรัฐและความเพียบพร้อมด้วยบริวารสมบัติที่ดีนี้ ถือว่าจะมีขึ้นเฉพาะแก่พระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรมคู่บารมีกล่าวคือจะเกิด “แก้ว” หรือ “สิ่งประเสริฐ ๗ ประการ” ขึ้นสำหรับพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรมนั้น ในส่วนการอุบัติขึ้นของพระตถาคตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นถือว่าการอุบัติขึ้นเพื่อประโยชน์สูงสุดของมวลมนุษย์อย่างแท้จริง ยิ่งกว่าความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ

การเป็นผู้นำแบบพระเจ้าจักรพรรดิตามแนวพระพุทธศาสนานั้นถือว่าเป็นผู้นำในอุดมคติ เพราะจะต้องเป็นผู้ทรงธรรม ปกครองโดยธรรม รวมทั้งจะต้องประกอบคุณลักษณะของพระเจ้าจักรพรรดิและพระตถาคตสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้พอสรุปย่อได้ ๓ ประการคือ

๑. ต้องเป็นบุรุษ ประกอบด้วยมหาบุริสลักษณะ ๓๒ ประการ
๒. เป็นพระโพธิสัตว์ และหากจะเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นจะต้องให้การพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าองค์ใดองค์หนึ่งมาก่อน ผู้ที่หวังจะเป็นพระพุทธเจ้าแต่ยังไม่ได้รับการพยากรณ์ยังเป็นพระโพธิสัตว์ไม่ได้เป็นเจ้าจักรพรรดิอาจจะเป็นเพียงพระราชาหรือ กษัตริย์ ผู้ทรงคุณธรรม

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. เป็นผู้มีบารมีระดับปรมาตบารมี กล่าวคือต้องเป็นผู้สะสมบารมีอย่างอุกฤษฏ์ เช่น ในกรณีพระเวสสันดรเป็นต้น เป็นลักษณะการสั่งสมปรมาตบารมีเพื่อความเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ดังนั้น บุคคลที่มีสมบัติประกอบด้วยลักษณะ ๓ ประการนี้เท่านั้น จึงจะสามารถเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ซึ่งจะกลายมาเป็นผู้ปกครองที่ประเสริฐของอาณาจักรและประชาชนที่แท้จริงได้ ดังนั้นผู้ปกครองในลักษณะนี้จึงเป็นผู้ปกครองในอุดมคติที่มีปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น

พระพุทธเจ้าพระองค์ไม่มีพระประสงค์ที่จะสนับสนุนการแข่งขันทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นระบบใดๆก็ตาม แต่พระองค์ทรงมุ่งที่จะสอนหลักธรรมที่จะก่อให้เกิดความสุขความเจริญแก่ชาวโลกเป็นสำคัญ

หลักในการปกครองสงฆ์ของพระพุทธองค์นั้น เป็นการปกครองโดยอาศัยพระธรรมวินัยเป็นหลัก พระองค์ทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อเป็นระเบียบแห่งข้อปฏิบัติสำหรับพระภิกษุสงฆ์ และทรงใช้ธรรมเป็นหลักในการบริหารและการปกครองสงฆ์ ดังนั้นพระองค์จึงทรงแสดงพระธรรมและทรงบัญญัติพระวินัยที่ตัวบุคคล ซึ่งเมื่อบุคคลมีพระธรรมวินัยอยู่ในใจแล้ว พฤติกรรมที่แสดงออกมาก็จะดูสงบเรียบร้อยและดีงาม เพราะพระวินัยเป็นระเบียบแห่งกายส่วนพระธรรมนั้นเป็นระเบียบแห่งใจ

ในการปกครองพระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญในหลักธรรมมากกว่าตัวบุคคล เพราะว่าหากมีการประพฤติตามความคิดของบุคคลแล้วอาจก่อให้เกิดปัญหาขึ้นมาในภายหลังได้ แต่ถ้าหากว่าประพฤติปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยแล้วความเสื่อมก็ไม่สามารถที่จะเกิดขึ้นได้ พระองค์ตรัสให้ภิกษุที่ยึดมั่นในพระธรรมวินัยว่า “ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย”

ดังนั้นเป้าหมายในการปกครองในทัศนะของพระพุทธศาสนาจึงมุ่งเน้นไปที่การสร้างให้บุคคลมีคุณภาพมีคุณสมบัติที่ถึงพร้อมทั้งความรู้และความประพฤติ คือถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะนั่นเอง เพื่อเป็นธรรมทายาท เป็นเนื้อนาบุญของชาวโลก และเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก

๓. วิเคราะห์บูรณาการปรัชญาการเมืองในคัมภีร์นิกายกับทฤษฎีการเมือง พบว่าการกำเนิดรัฐตามหลักพระพุทธศาสนานั้น แท้จริงแล้วเกิดจากการกระทำชั่วของมนุษย์ มิใช่เกิดจากการดลบันดาลของเทพเจ้า โดยเริ่มต้นจากการขโมย จนถึงการประทุษร้ายกันในที่สุด

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

หากไม่มีการทำตัวผู้ปกครองก็แทบจะไม่มีความเป็น จากการทำมีการเลือกผู้ปกครอง จึงเป็นการเสนอทฤษฎีสัญญาประชาคมของพระพุทธศาสนา ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับทฤษฎีสัญญาประชาคมของ ฌอง ฌาคส์ รูสโซ ซึ่งเป็นเรื่องของหลักการที่เกี่ยวกับสิทธิของพลเมืองและการสถาปนารัฐขึ้นมาใหม่ โดยมีพื้นฐานอยู่ที่พลเมืองในรัฐมาร่วมทำสัญญาประชาคมที่มีความชอบธรรม ซึ่งเกิดจากการทำสัญญาประชาคมต่อกัน โดยจะทำให้คนเรามีเสรีภาพทางการเมืองขึ้นมาได้ การใช้กำลังบังคับให้ผู้ได้ปกครองยินยอม โดยการปฏิวัติ รัฐประหารปฏิรูป เข้ายึดอำนาจรัฐ โดยผู้ได้ปกครองไม่ยินยอม หรือไม่เห็นด้วย ซึ่งเป็นการได้อำนาจการปกครองโดยไม่ชอบธรรมตามสัญญาประชาคมเชิงพุทธ

ในเรื่องหน้าที่ของรัฐนั้นพบว่าผู้ปกครองจะต้องดำเนินนโยบายที่เห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อบ้านเมือง ในคัมภีร์ทีฆนิกายได้กล่าวถึงการพัฒนาประเทศหรือแนวทางของการบริหารบ้านเมืองของผู้ปกครองไว้ในกฎทนต์สูตร ซึ่งเมื่อวิเคราะห์กันตามหลักการแล้วจะพบว่า รัฐจะมีความเจริญรุ่งเรืองได้นั้น ผู้ปกครองจะต้องคอยเอาใจใส่ในทุกๆด้าน ที่เห็นว่าเป็นปัญหาที่จะต้องแก้ไขในปัจจุบันและอนาคต โดยยึดเอาความถูกต้องและผลประโยชน์ของชาติเป็นหลัก ในกฎทนต์สูตร ได้กล่าวถึงหน้าที่ของผู้ปกครอง ที่จะต้องบริหารบ้านเมืองเพื่อให้เกิดความสงบร่มเย็นด้วยวิธีการ ๓ อย่าง คือ (๑) ให้การสนับสนุนในด้านพันธุ์พืชและอาหารแก่คนที่ขยันในการทำเกษตรกรรม ซึ่งทำให้คนระดับรากหญ้ามีเศรษฐกิจพอเพียงสามารถเลี้ยงชีพได้อย่างไม่ขาดสน (๒) ให้การสนับสนุนเงินทุนแก่คนที่ขยันในการค้าขายส่งผลให้เกิดการลงทุนอย่างสม่ำเสมอไม่ขาดตอน ทำให้รัฐมีความมั่งคั่ง เพราะมีเศรษฐกิจดี (๓) ให้อาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการที่ขยันในการทำงาน ซึ่งจะทำให้ข้าราชการมีกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ในเรื่องหน้าที่ของรัฐนั้นพบว่าผู้ปกครองจะต้องดำเนินนโยบายที่เห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อบ้านเมืองก็ชื่อว่าทำหน้าที่ของรัฐหรือผู้ปกครอง ๓ ประการคือหน้าที่ทางสังคม หน้าที่ทางเศรษฐกิจ หน้าที่ทางการบริหาร การปกครอง และการเมือง สรุปได้ว่าการปฏิบัติตนของผู้ปกครองเช่นทำให้รัฐนั้นเป็นธรรมิกรัฐ คือมีลักษณะเป็นรัฐสวัสดิการ ด้วยการให้สวัสดิการอย่างทั่วถึง

ในเรื่องของความเจริญและความเสื่อมของรัฐตามหลักการของพระพุทธศาสนานั้นมีลักษณะค่อนข้างไปทางทฤษฎีธรรมชาติ เริ่มจากที่เมื่อพวกมนุษย์ได้มารวมกันเป็นรัฐ ก่อเกิดสถาบันหลักคือสถาบันครอบครัวและอื่นๆ ทำให้เกิดปัญหาต่างๆขึ้นตามมาอย่างมากมายมนุษย์ต้องร่วมมือกันในการแสวงหาทางออกให้กับปัญหานี้ นั่นก็คือ จัดการ

คัดเลือกบุคคลที่มีคุณสมบัติเพียงพร้อมให้เป็นผู้คุ้มครองดูแลพวกตน จะเห็นว่าความชั่วร้ายในสังคมนั่นเองเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดรัฐ และถ้าหากรัฐจะเสื่อมหรือเจริญขึ้นนั้น ปัจจัยสำคัญที่สุดก็คือพฤติกรรมของมนุษย์นั่นเอง ในรัฐใดถ้าหากผู้นำเป็นผู้มีความรู้ความสามารถมีคุณธรรมและคนในรัฐก็มีคุณธรรมมีความสมัครสมานสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว รัฐนั้นก็มีความมั่นคง ไม่ล่มสลายง่ายๆ เป็นรัฐในอุดมคติ

ในจกวัตตติสูตรได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงที่เริ่มจากยุคที่เจริญที่สุดก่อนไปสู่ความเสื่อมโทรมและหันวัฏฏะกลับเข้าสู่ยุคแห่งความรุ่งเรืองอีกครั้ง ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงในแง่ความเจริญและความเสื่อมแห่งรัฐตามนัยแห่งจกวัตตติสูตรจึงกำหนดได้จากสมัยนั้นๆ ว่ามนุษย์มีพฤติกรรมเช่นไร หากยุคใดสมัยใดผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครองยังประพฤติตนอยู่ในกรอบศีลธรรมอันดีงาม รัฐก็ยังคงมีความเจริญมั่นคงอยู่ได้ แต่รัฐจะล่มสลายเพราะคนขาดคุณธรรม

ดังนั้นตามหลักการของพระพุทธศาสนาจึงไม่ได้กล่าวถึงระบบในการปกครองว่าเป็นจุดล่มสลายของรัฐ เพียงแต่กล่าวว่าคุณธรรมและจริยธรรมของคนในรัฐนั่นเองที่จะเป็นตัวกำหนดความเจริญและความเสื่อมของรัฐ ซึ่งต่างจากแนวคิดของนักปรัชญาตะวันตก ซึ่งเพลโตเห็นว่าความเจริญและความเสื่อมของรัฐนั้น ขึ้นอยู่กับระบอบการเมืองการปกครองเป็นหลักโดยชี้ให้เห็นว่า รัฐนั้นไม่ว่าจะมีการปกครองโดยราชาปราชญ์หรือคณะปกครองอื่นก็ตาม ย่อมสามารถที่จะนำพารัฐไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองหรือเสื่อมลงก็ได้ หากผู้ปกครองขาดความชอบธรรม ส่วนฮอบส์เห็นว่าการมีรัฐบาลปกครองนำมาซึ่งความสงบสุขได้ โดยฮอบส์เห็นว่า การมีผู้ทรงอำนาจสูงสุดแต่เพียงผู้เดียวจะทำให้การบริหารบ้านเมืองมีประสิทธิภาพและความมั่นคงกว่าคณะบุคคล ส่วนแนวคิดที่ว่าผู้ปกครองรัฐควรมีอำนาจจำกัดเฉพาะเพื่อการรักษาสันติภาพและการปกป้องจักรภพเท่านั้น แนวคิดเช่นนี้จะนำไปสู่การ ผูกเรือนและการล่มสลายของรัฐในที่สุด

ในเรื่องรัฐในอุดมคติในคัมภีร์ที่มกนิคายนี้ เป็นการกล่าวถึงหลักพุทธจริยธรรมที่ใช้ในทางการเมืองการปกครอง เป็นหลักปฏิบัติต่อผู้ที่อยู่รอบข้าง หรืออยู่ภายใต้การปกครอง บางครั้งก็เป็นหลักธรรมที่ช่วยให้การตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ได้ง่ายยิ่งขึ้น ซึ่งรัฐในอุดมคติของพระพุทธศาสนานั้น มุ่งเอารัฐที่มีการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ซึ่งรัฐในลักษณะนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัยหลักธรรมในการปกครอง เพราะประชาชนในรัฐจะอยู่กันอย่างมีความสุขได้ก็เพราะผู้ปกครองมีคุณธรรม ส่วนประชาชนเองก็ต้องมีศีลเพราะการมีศีลทำให้คนในสังคม

รู้จักเคารพในสิทธิของกันและกัน การลงโทษอย่างรุนแรงตามกฎหมายนั้นไม่สามารถที่แก้ปัญหาต่างๆให้หมดไปได้ แต่บางครั้งอาจก่อให้เกิดความรุนแรงในรูปแบบต่างๆตามมา

ดังนั้นในจักรกวัตติสูตรจึงได้กล่าวถึงหลักธรรมรัฐสำหรับนักการเมืองการปกครอง คือจักรวรรดิวัตร ๑๒ ประการ ซึ่งเป็นเสมือนหนึ่งธรรมนูญในการปกครองตามทฤษฎีของพระพุทธศาสนา เพราะการมีหลักธรรมนี้ถือว่าเป็นอุดมคติที่สำคัญและเป็นหลักการที่จะเอื้ออำนวยต่อประโยชน์สุขของประชาชนภายในรัฐ การรู้จักผูกมิตรกับประเทศอื่นนั้น ทำให้ลดปัญหาเกี่ยวกับความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นระหว่างรัฐต่อรัฐได้ และประชาชนก็ต้องการผู้นำที่มีคุณธรรมด้วย และยังมีหลักธรรมที่ผู้ปกครองต้องยึดเป็นหลักปฏิบัติในการปกครองบ้านเมืองและความคุมตนเองคือหลักทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ ดังนั้นหลักธรรมในจักรกวัตติสูตร และทศพิธราชธรรม จึงเป็นหลักธรรมที่จะช่วยให้ผู้ปกครองดำเนินกุศโลบายในทางการเมือง โดยมีจุดประสงค์หลักอยู่ที่ประโยชน์สุขอย่างแท้จริงของส่วนรวม

ดังนั้นรัฐในอุดมคติตามทัศนะของพระพุทธศาสนาจึงไม่ได้ยึดติดกับระบบการปกครองแต่ประการใด แต่พยายามชี้ให้เห็นว่าคุณธรรมและความสามารถของผู้ปกครองเท่านั้นที่จะสามารถปกครองประเทศให้มีความสงบสุขได้ แนวคิดนี้ต่างจากแนวคิดของเพลโต โดยเขาถือว่าระบบการเมืองที่ดีจะต้องได้รับการปกครองโดยคนฉลาด และคนเราจะต้องมีเหตุผลในการควบคุมจิตใจและค้นหาหรือความต้องการของตน ทฤษฎีการเมืองของเขามีลักษณะเป็นแบบเผด็จการ ที่อำนาจสิทธิขาดในการปกครองตกอยู่ในมือของชนชั้นสูง เพราะการกำหนดให้ราชาปราชญ์เป็นผู้ปกครองก็เพื่อว่าเขาจะได้ใช้ความรู้ นำชนไปสู่สันติสุข

ในเรื่องของรูปแบบการปกครองนั้น ตามหลักพระพุทธศาสนาเห็นว่าการปกครองไม่ว่าจะเป็นระบอบราชาธิปไตย หรือสามัคคีธรรมก็ตาม ย่อมสามารถที่จะเป็นระบบการเมืองการปกครองที่ดีได้ หากแต่การปกครองในระบบนั้นๆ จำต้องมีหลักธรรมคอยสนับสนุนอยู่เสมอ รัฐในคติทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นรัฐที่มีธรรมะเป็นหัวใจ ทั้งในคุณสมบัติของผู้ปกครองตลอดจนการมีธรรมะประจำใจของประชาชนในรัฐ จนก่อให้เกิดธรรมิกรัฐ หรือธรรมิกสังคมขึ้นมา การศึกษาถึงแนวคิดทางปกครองทางพระพุทธศาสนา ก็เพื่อนำคำสอนของพระพุทธเจ้าไปประยุกต์ใช้กับการปกครองรัฐ อันก่อให้เกิดความผาสุกของประชาชน ซึ่งถือว่าเป็นจุดหมายปลายทางแห่งการศึกษาการปกครองแบบธรรมรัฐในพระพุทธศาสนา

หลักการปกครองไม่ว่าจะเป็นการปกครองระบบใด มักไม่พ้นไปจากการใช้อำนาจหรือทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่ง เป็นตัวกำหนดในการปกครองทุกระดับชั้นไม่ว่าจะเป็น

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การปกครองตน การปกครองผู้อื่นหรือการปกครองสังคม ดังนั้นไม่ว่าจะอยู่ภายใต้การปกครองระบบใดก็ตาม บุคคลควรเป็นผู้มีสติปัญญาดีเอาธรรมมาธิปไตยเป็นที่ตั้งส่วนการที่เจ้าวัชชียึดมั่นในอธิปไตยธรรม ๗ ประการนั้นนับว่าเป็นการยึดมั่นในรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐ ไม่ทำการลบล้างแก้ไขของเดิม เพราะถือว่าเป็นหลักการที่ถูกต้องดีงาม

ดังนั้น คำสอนเกี่ยวกับการปกครองรัฐในพระพุทธศาสนาจึงสามารถใช้ได้กับทุกระบบ และที่สำคัญพระพุทธศาสนายังมีคำสอนเกี่ยวกับการจัดการทางด้านเศรษฐกิจ สิทธิเสรีภาพ การศึกษา รวมทั้งแนวคิดและข้อปฏิบัติในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ขึ้นสู่ความเป็นอริยะด้วย ซึ่งถือว่าเป็นส่วนสำคัญในกระบวนการดำเนินกิจการการปกครองรัฐ รูปแบบการปกครองในทศวรรษของอริสโตเติลนั้น อริสโตเติลเชื่อว่าการปกครองที่ดีที่สุด ก็คือการปกครองโดยคนคนเดียว และมีจุดมุ่งหมายในการปกครองเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเท่านั้น ซึ่งการปกครองแบบนี้เรียกว่าราชาธิปไตย

ในเรื่องผู้ปกครองผู้ปกครองตามทัศนะของพระพุทธศาสนานั้น ไม่ได้จำกัดว่าผู้ใดจะเป็นผู้ปกครองโดยตรง ดังในอัครคัมภีร์สุตตรปิฎกเพียงแต่แสดงว่า เมื่อเกิดเรื่องดังกล่าวแล้วมหาชนจึงปรึกษากันแล้วคัดเลือกคนใดคนหนึ่งที่มีคุณสมบัติของผู้นำอย่างสมบูรณ์มาเป็นผู้ปกครอง โดยมีข้อตกลงกันเป็นสัญญาประชาคมว่าให้เป็นผู้ว่ากล่าว ตักเตือน ชับไล่คนที่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น แล้วมหาชนจะแบ่งข้าวสาลีให้เป็นค่าจ้าง ซึ่งจะเห็นได้ว่า ที่มาของผู้ปกครอง ในระยะเริ่มต้นมาจากการเลือกสรรของมหาชนและมีสัญญาประชาคมหรือมีข้อตกลงร่วมกันว่า จะให้ผู้ปกครองมีอำนาจหน้าที่เพียงใด เป็นไปลักษณะไหน ผู้ปกครองในลักษณะนี้จึงอาจจะถูกยกเลิกได้หากไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขหรือมติมหาชน

ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงไม่ได้เน้นการสอนระบบการเมืองการปกครองรัฐโดยตรง แต่ยอมรับระบบการปกครองทุกชนิดแล้วนำเสนอวิธีผ่านคำสอนเป็นหลักธรรมหรือข้อประพฤติปฏิบัติตนสำหรับผู้ปกครองในการปกครอง ผู้ปกครองตามหลักทางพระพุทธศาสนา นอกจากจะมีลักษณะทางกายภาพที่ดีและสมบูรณ์แล้วยังต้องประพฤติตามหลักธรรมของผู้ปกครอง(ธรรมราชา) ดังพระปฐมบรมราชโองการว่า “เราจะปกครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” แต่อำนาจของผู้ครองมิได้เป็นผลมาจากการปฏิบัติธรรมอย่างเดียว แต่ยังต้องประกอบด้วยอำนาจในทางโลกด้วยจึงจะสามารถปกครองประเทศชาติให้สงบสุข ซึ่งในจักกวัตติสูตรได้กล่าวถึงวัตนะ ๗ ประการอัน

เป็นสมบัติของพระเจ้าจักรพรรดิ ส่วนการสืบทอดอำนาจนั้น ก็จะเป็นการสืบทอดตามราชประเพณี คือมอบให้กับพระโอรสองค์แรก และเป็นที่น่าสังเกตว่าผู้ปกครองนั้นๆต้องเริ่มสร้างบารมีใหม่ทั้งหมด ด้วยเหตุนี้หากผู้ปกครองนั้นไม่มีคุณธรรมก็อาจลุอำนาจแห่งตัณหา โดยการแสวงหาอำนาจในทางที่ผิด มุ่งแต่ผลประโยชน์ของตนและพวกพ้องเป็นหลัก ซึ่งจะทำให้ถูกต้องด้านและโคนล้มในที่สุด

แนวคิดเกี่ยวกับผู้ปกครองของพระพุทธศาสนา มุ่งไปที่คุณธรรมของผู้ปกครองเป็นหลัก จึงจะสามารถนำพาประเทศไปสู่จุดมุ่งหมายได้ ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ของนักปรัชญาท่านอื่นๆ ก็ยังคงสนับสนุนให้ผู้ปกครองรัฐเป็นผู้มีคุณธรรมเช่นเดียวกัน ดังนั้นผู้ปกครองจึงควรเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้อง เคารพกฎหมายของสังคมและมีศีลธรรมประจำใจอย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าธรรมจะนำมาซึ่งอำนาจ แต่ก็ไม่ใช่ว่าปัจจัยเดียวที่จะก่อให้เกิดอำนาจทางโลก รัฐจำเป็นที่จะต้องมียกทัพที่เข้มแข็งด้วย

จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนานั้นยังมีข้อจำกัดเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้ปกครอง คือจะต้องเป็นบุรุษ มีลักษณะที่งดงาม และจะต้องเป็นผู้ที่มากด้วยบุญญาบารมี อ า จ เป็น เพราะในสมัยพุทธกาลนั้นมีความจำเป็นที่จะต้องผู้นำเป็นบุรุษ เพราะจะต้องปกป้องประเทศ ด้วยการสู้รบกับข้าศึกและขยายอาณาจักรให้กว้างใหญ่ไพศาล แต่เป็นที่น่าสนใจว่าในยุคปัจจุบันนี้ ด้วยอิทธิพลของการปกครองแบบประชาธิปไตย ทำให้เพศหญิงเริ่มมีบทบาทในสังคมมากขึ้น เพราะถือว่าชายหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกันในเรื่องของความสามารถ ส่วนในเรื่องกระบวนการยุติธรรมนั้น หากผู้ปกครองอาศัยหลักนิติธรรมในการตัดสินและยึดหลักธรรมาธิปไตยในการปกครอง โดยปราศจากอคติใดๆ การบวนการยุติธรรมก็ยังคงมีความเที่ยงตรงเข้มแข็ง และมีประสิทธิภาพ

ในเรื่องเป้าหมายในการปกครองนั้น ไม่ว่าจะ เป็นแนวคิดในทางพระพุทธศาสนา หรือแนวคิดของนักปรัชญาท่านอื่นๆ ก็ล้วนมีความคล้ายกันตรงที่สนับสนุนให้ผู้ปกครองเป็นผู้มีคุณธรรม มีความรู้ความสามารถพอที่จะกำจัดความขัดแย้งและความเลวร้ายในสังคมได้ พัฒนาเศรษฐกิจของรัฐ และสร้างรัฐให้มั่นคง สามารถปกป้องอาณาจักรของตนได้ แต่พระพุทธศาสนามีความเห็นแตกต่างออกไปอีกว่า นอกจากรัฐจะต้องพัฒนาทางด้านวัตถุแล้ว รัฐยังต้องพัฒนาจิตใจของบุคคลภายในรัฐควบคู่กันไปด้วย จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนามีทั้งระบบความเชื่อในหลักธรรมและการประพฤติปฏิบัติอันมีคุณค่าต่อการปกครอง ทั้งในด้านการปกครองตน หมู่คณะ และปกครองประเทศหรือสังคมโดยส่วนรวม ดังนั้นรัฐจะต้อง

ส่งเสริมควบคุมและกำหนดจริยธรรม ศีลธรรมของบุคคลชุมชน ซึ่งมีผลไปถึงการประพฤติปฏิบัติ อันก่อให้เกิดสันติสุขในสังคม เพราะทุกคนล้วนรู้จักหน้าที่ของตน ทำหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์ เคารพสิทธิของกันและกัน รัฐต้องมุ่งส่งเสริมให้บุคคลเหล่านั้นสำรวจ ฝึกฝนปรับปรุง เคารพ เชื้อมั่น ช่วยเหลือและรับผิดชอบตัวเอง

ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนามีทรรคนะในการปกครองแบบมองจากตัวเองไปสู่ภายนอก กล่าวคือมีทรรคนะว่าเมื่อมีมนุษย์แต่ละคนสามารถปกครองตนเองได้แล้ว เขาย่อมสามารถปกครองผู้อื่นได้ ดังนั้นหากปัจเจกบุคคลแต่ละคนสามารถปกครองตัวเองให้อยู่ในภายในขอบเขตแห่งกฎศีลธรรมปกครองของตนได้แล้วย่อมมีผลทำให้สังคมดีตามขึ้นไปด้วยเช่นกัน แต่ถ้าหากปัจเจกบุคคลแต่ละคนไม่สามารถควบคุมหรือปกป้องตัวเองได้แล้ว เมื่อมารวมกลุ่มเข้ากันเป็นสังคมเป็นรัฐสังคมหรือรัฐนั้นก็ไม่ได้แตกต่างไปจากสังคมพิกการหรือรัฐที่มีแต่ปัญหาหว่านวายหาความสงบไม่ได้

ในเรื่องอิทธิพลของปรัชญาการเมืองในคัมภีร์ที่ฆนิกายที่มีผลต่อการเมืองไทยนั้น เนื่องจากสังคมไทย มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ (โดยพฤตินัย) ทำให้พระพุทธศาสนามีอำนาจอยู่เหนือจริยธรรมในการปกครองของชาวไทยมาเป็นเวลาช้านาน นับตั้งแต่องค์ประมุขของประเทศลงมาจนถึงข้าราชการและคนธรรมดาสามัญ ทั้งนี้เพราะศาสนาเป็นที่มาของศีลธรรมหรือจริยธรรมและเป็นหลักในการดำรงชีวิตของคนไทย ดังนั้นหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นหลักในการปกครองประเทศ ปกครองหมู่คณะ และปกครองตนเองนั้น มีอยู่เป็นจำนวนมาก เช่นอภิธานิยธรรม ๗ ประการ ของเจ้าวัชชี หลักธรรมใน กุฏทันตสูตร ส่วนหลักธรรมที่พระมหากษัตริย์หรือผู้ปกครองทั่วไปพึงยึดถือปฏิบัติเสมอในการปกครองรัฐมี ๓ ประการคือ ทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ จักรวรรดิวัตร ๑๒ ประการ และราชสังคหะวัตร ๔ ประการ ดังนั้นหลักธรรมทั้ง ๓ หมวดนี้ ถึงแม้จะเป็นคุณธรรมในการปกครองของพระมหากษัตริย์หรือผู้ปกครองประเทศก็ตาม แต่คนทั่วไปก็สามารถที่จะนำเอาหลักธรรมดังกล่าวมาใช้เป็นแนวทางในการปกครองระดับต่างๆ ได้เสมอ

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาการเมืองในคัมภีร์ที่ฆนิกาย ทำให้ทราบว่า ในทัศนะของพระพุทธศาสนาแล้ว ไม่ว่าจะการเมืองการปกครองจะอยู่ในระบอบใดๆก็ตาม

สามารถที่จะเป็นระบอบการเมืองการปกครองที่ดีได้ หากรัฐได้นำหลักธรรมไปเป็นองค์ประกอบในการปกครองในระบอบนั้นๆ เพื่อสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์อันสูงสุดแก่อาณาประชาราษฎร์ ก่อให้เกิดสันติสุขแก่สังคม หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนานับว่ามีประโยชน์อย่างมากในการส่งเสริมศีลธรรมและจริยธรรมอันดีงามให้เกิดแก่สังคม และสามารถใช้ได้ผลดีในการปกครองทุกระดับ ดังนั้นจึงควรที่จะนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับสังคมไทยโดยเฉพาะผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา อย่างเป็นทางการ และผู้ที่จะต้องเป็น ผู้นำในการน้อมนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเข้ายึดถือเป็นข้อปฏิบัติก็คือชนชั้นระดับ ผู้ปกครองทุกระดับ เพราะจะได้เป็นตัวอย่างแก่ประชาชนทั่วไปที่จะได้ยึดถือปฏิบัติตาม ตลอดทั้งองค์กรในทางพระพุทธศาสนาทุกองค์กรต้องเผยแพร่และสนับสนุนให้คนในสังคมไทยที่นับถือพระพุทธศาสนา ให้มีความสนใจในหลักธรรมพร้อมที่จะนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ไปเป็นข้อประพฤติปฏิบัติ จนเกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ มีสติปัญญา ไม่หลงไหลไปตามกระแสของสังคม ที่หมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยในปัจจุบันนี้ เกิดขึ้นจากการที่คนในสังคมนั้นทำตัวเหินห่างจากหลักธรรม โดยเฉพาะปัญหาในด้านการเมืองจะเห็นว่ามีแต่ความวุ่นวาย ถ้าหากนักการเมืองหรือผู้ปกครองประกอบกิจกรรมทางการเมืองบนพื้นฐานของพุทธธรรมแล้ว ภาพพจน์ทางการเมืองก็จะดีขึ้น จะเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชาติ อาณาจักรและศาสนจักรจะต้องประสานร่วมมือกันในการพัฒนาสังคม คือศาสนจักรพัฒนาในด้านจิตใจของประชาชนให้มีการดำเนินชีวิตอยู่อย่างถูกต้อง มีศีลธรรมประจำใจ ส่วนอาณาจักรก็ทำหน้าที่ในการสนับสนุนกิจกรรมของทางศาสนจักรและบริหารประเทศให้มีความมั่นคง ศาสนาไม่ควรปฏิเสธการเมือง และการเมืองก็ไม่ควรปฏิเสธศาสนา แต่การเข้าไปเกี่ยวข้องกันนั้นควรที่จะบริหารจัดการมุ่งหวังประโยชน์ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่ควรยึดประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ

การที่คนในสังคมไม่สามารถที่จะใช้ชีวิตอย่างถูกต้องได้ จนทำให้เกิดความวุ่นวายในสังคม เกิดความความแตกแยกในเรื่องของความคิด ซึ่งต่างฝ่ายก็มักจะคิดว่าความคิดของตนเองนั้นถูกต้องเสมอ ไม่มีใครยอมใคร จนกลายเป็นความแตกแยกของคนในสังคมในที่สุด เนื่องจากทิวทัศน์ มานะของแต่ละฝ่ายนั่นเอง และอีกประการหนึ่งก็คือสังคมไทยกลายเป็นสังคมที่ขาดหลักการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง เพราะเนื่องจากการไม่มีความเข้าใจ

ในหลักธรรมที่ดีพอ และการยึดถือปฏิบัติในวัฒนธรรมที่ผิดอย่างเหินแค้นนั่นเอง ทั้งที่ก็มีตัวอย่างของคนที่ดีในสังคมไทยให้เห็นอย่างมากมาย แต่ก็ไม่สามารถเป็นที่สนใจของผู้คนเท่าใดนัก เพราะตัวอย่างที่ไม่ดีก็มีอีกมาก ลักษณะของสังคมไทยจึงเหมือนกับการต่อสู้อยู่ระหว่างธรรมะกับอธรรม ซึ่งดูเหมือนจะมีกำลังพอ ๆ กัน ดังนั้นสิ่งที่จะช่วยขจัดปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ก็คือธรรมะ หากทุกฝ่ายยึดเอาธรรมเป็นที่ตั้งแล้ว ก็จะมีความคิดที่ถูกต้องหรือมีสัมมาทิฐิ สามารถที่จะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ร่วมแรงร่วมใจกันในการพัฒนาประเทศชาติ ให้มีความเจริญรุ่งเรือง ผู้ปกครองก็ควรมีคุณธรรมจริยธรรมในการปกครอง มุ่งประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว ไม่ใช่อำนาจในทางที่ผิด รัฐจะต้องพัฒนาเศรษฐกิจและศีลธรรมไปพร้อม ๆ กัน จึงจะไปถึงเป้าหมายของการปกครองได้ ดังนั้นจึงควรที่จะมีการศึกษาถึงการนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการแก้ไขปัญหาสังคมในปัจจุบัน โดยเฉพาะในเรื่องของศีลธรรมและจริยธรรมของคนในสังคมไทย ซึ่งนับวันจะยิ่งเสื่อมโทรมไปทุกที ทั้งที่ประเทศไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่าควรมีการศึกษาวิจัยแนวความคิดทางการเมืองทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการประยุกต์ใช้หลักธรรมาธิปไตยในพระพุทธศาสนาเพื่อแก้ไขปัญหาทางการเมืองการปกครองของไทยด้วยเพราะถือว่าหลักธรรมาธิปไตยในพระพุทธศาสนานั้นจะมีส่วนในการกลมเกลียวท่าทีในการปฏิบัติต่อกันตามอุดมการณ์ทางการเมืองให้ดีขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องของคุณธรรมและจริยธรรมของผู้ปกครอง

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๔, ๑๕, ๒๐, ๒๒, ๒๓, ๒๕, ๒๗, ๒๘, ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. **ทรรศนะเกี่ยวกับสังคัมภีตามแนวพุทธศาสตร์** โดยสังเขป. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์กราฟิการ์ต, ๒๕๑๖.

คณะอนุกรรมการศึกษาและกำหนดหลักวิชาการรัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์. **รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์กราฟิการ์ต, ๒๕๒๖.

คณิน บุญสุวรรณ. **เอกสารการสอนชุดวิชาปัญหาการเมืองไทยในปัจจุบัน.**

กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๘.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. **ปรัชญาประยุกต์ชุดตะวันตก.** นครหลวง ฯ : แพรววิทยา, ๒๕๑๕.

จรรยา สุภาพ. **หลักรัฐศาสตร์.** พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. **อุดมการณ์ทางการเมือง.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เดลีส์ไทย, ๒๕๑๗.

ทินพันธ์ นาคะตะ. **พระพุทธศาสนากับสังคัมภีไทย.** กรุงเทพมหานคร : สหายบลิ๊อกและการพิมพ์, ๒๕๔๔.

_____. **นักคิดผู้ยิ่งใหญ่ของโลก (ปรัชญาและทฤษฎีการเมือง).** โครงการเอกสารและตำราสมาคมรัฐประศาสนศาสตร์ นิฉ้า. กรุงเทพมหานคร : สหายบลิ๊อกและการพิมพ์, ๒๕๔๑.

เดือน คำดี. **ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่.** กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖.

दानุภา ไชยพรธรรม. **การเมืองการปกครอง (ฉบับชาวบ้าน).** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มายิก, ๒๕๓๗.

- ประยงค์ สุวรรณบุปผา. **รัฐปรัชญา แนวคิดตะวันออก-ตะวันตก**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๑.
- ปรีชา ช้างขวัญยืน. **ทฤษฎีทางการเมืองของพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : สามัคคีสาส์น, ๒๕๔๐.
- _____. **ธรรมรัฐ-ธรรมราชา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- _____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- _____. **การสร้างสรรคประชาธิปไตย**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๓๘.
- _____. **นิติศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๓๙.
- _____. **ธรรมนุญชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนาสำนักงาน
พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๗.
- _____. **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร : โกมลคีมีทอง, ๒๕๓๙.
- _____. **พุทธศาสนากับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : โกมลคีมีทอง, ๒๕๓๙.
- พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) **ปรัชญากรีก : บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม บริษัทเคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๔๐.
- พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ลีตญาโณ). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๓.
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.
- พระมหาอุทัย ญาณธโร. **พุทธวิถีแห่งสังคม**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, ๒๕๓๘.
- พระมหาบุญเรือง ปญฺญาวชิโร. **มนุษยนิยมในปรัชญาขงจื้อ**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
- พุทธทาสภิกขุ. **ธรรมะกับการเมือง**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๖.
- _____. **ธัมมิกสังคมนิยม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมีทอง, ๒๕๓๓.
- พลศักดิ์ จิโรกรศิริ. **การเมืองกับพุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร : สยามบรรณการพิมพ์,
๒๕๒๙.

ไพโรจน์ โพธิ์ไทร. **ภูมิหลังจีน**. กรุงเทพมหานคร : เพ็ญนคร, ๒๕๑๗.

มหาตมา คานธี. **โลกทั้งผองพี่น้องกัน**. แปลโดย กรุณา- เรืองอุไร กุศลาคัย. พิมพ์ครั้งที่ ๕,
กรุงเทพมหานคร : แม่คำผาง, ๒๕๔๐.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ - ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**.

กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๐.

วิสุทธิ โภธิแทน. **ผู้ปกครองที่พึงประสงค์ กับการเมืองการปกครองของไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๔.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ ๑๙๙๑ จำกัด, ๒๕๔๘.

วิทย์ วิศทเวทย์. แปล. **ปรัชญา** (ซี อี เอ็ม ใจด). กรุงเทพมหานคร : โครงการตำรา

สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๓.

สนธิ เตชานันท์. **พื้นฐานรัฐศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย

เกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓.

สมบูรณ์ สุขสำราญ. **พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม**.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

สมบัติ ถำรงธัญวงศ์. **การเมือง : แนวคิดและการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์

เสมาธรรม, ๒๕๔๕.

สมบัติ จันทรวงศ์. แปล. **นิคโคโล มาเคียเวลลี เจ้าผู้ปกครอง (The Prince)**. กรุงเทพมหานคร :

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. โครงการจัดพิมพ์คปไฟ, ๒๕๔๒.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาราชาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

สุลักษณ์ ศิวรักษ์. "ความสูงส่งของศาสตร์แห่งการเมือง". **เอกสารการสอนชุดวิชาปรัชญา**

การเมือง. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๔.

สุโขทัยธรรมมาธิราช. มหาวิทยาลัย. **เอกสารการสอนชุดวิชามนุษย์กับอารยธรรม**.

นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๙.

_____. **เอกสารการสอนชุดวิชามนุษย์กับสังคม**. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย

สุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๙.

เสถียร โภธินันทะ. **เมธิตะวันออก**. ธนบุรี : โพธิ์สามต้น, ๒๕๑๒.

อานนท์ อภาภิรม. **รัฐศาสตร์เบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕.

อดุลย์ รัตนมันเฑษา. **วาทะส่องเต้**. กรุงเทพมหานคร : สามัคคีสาร, ๒๕๔๑.

(๒) บทความ :

ชัยอนันต์ สมุทรวณิช. “โลกทัศน์ของฮอบส์”, ใน **วารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๓, (กรกฎาคม ๒๕๑๓) : ๑๙.**

พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์. “จริยธรรมของการบริหารภาครัฐ”, ใน **เนชั่นสุดสัปดาห์ ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๖๘๕, (กรกฎาคม ๒๕๔๘) : ๑๘.**

(๓) วิทยานิพนธ์ :

ธนา นวลปลอด. “ความคิดทางการเมืองในสุตตันตปิฎก”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาศิลปศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๖.**

นรี ภวกันตานันท์. “การเมืองการปกครองในแนวพุทธศาสนา ศึกษาจากนักคิดและพระไตรปิฎก”. **วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.**

พระมหาธรรมวรัต อริยธมฺโม (ยศขุน). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.**

พระมหาอภิวิชญ์ ธีรปญฺโญ. “การศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการเมืองของขงจื้อกับพุทธปรัชญาเถรวาท” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.**

มานพ นักการเรือน . “การวิเคราะห์การบริหารและการปกครองในคัมภีร์ชาดก”. **รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย , ๒๕๔๖.**

ลุยง ตรีชัยยาพร. “การศึกษาเปรียบเทียบความคิดทางการเมืองในคัมภีร์อรรถศาสตร์ เภาภูิลยะกับแนวความคิดในหนังสือเรื่องเจ้าของมาเคียเวลลี”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.**

๒. ภาษาอังกฤษ

1. SECONDARY SOURCE

(1) Book

Ernest Barker. *The Politics of Aristotle*. Oxford : Oxford university Press, 1946.

Leon P. Baradat. *Political Ideologies*. third edition Republic of Singapore : Prentice Hall International, 1988.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ** : พระมหาทวิช ธีรชาโต (ศรีพรหม)
- เกิด** : วันอังคารที่ ๑๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๕
- สถานที่** : ๖๗ หมู่ ๔ ต.ห้วยสะแก อ.เมือง จ.เพชรบูรณ์
- บรรพชา** : ๑๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๒ ณ วัดทุ่งสะเดียง อ.เมือง จ.เพชรบูรณ์
- อุปสมบท** : ๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ ณ วัดมหาธาตุ อ.เมือง จ.เพชรบูรณ์
- สังกัดปัจจุบัน** : วัดเขียนเขต ต. บึงยี่โก อ. ัญบุรี จ. ปทุมธานี ๑๒๑๓๐
- การศึกษา** :
- สายสามัญ** - ชั้นประถมศึกษาโรงเรียนบ้านห้วยนาค ต.ห้วยสะแก อ.เมือง จ. เพชรบูรณ์
  - ศาสนศาสตร์บัณฑิต (ศาสนาและปรัชญา) จากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
  - ปริญญิตถธรรม** - น.ธ. เอก จากสำนักเรียนวัดโบสถ์โพธิ์ทอง ต.นายม อ.เมือง จ. เพชรบูรณ์
  - เปรียญธรรม ๘ ประโยค จากสำนักเรียนวัดเขียนเขต อ.ัญบุรี จ.ปทุมธานี
- ประสบการณ์** :
- กรรมการตรวจธรรมสนามหลวง
  - ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี สำนักเรียนวัดเขียนเขต จ.ปทุมธานี